HUIS VAN HILDE
Archeologiemuseum Noord-Holland

Noord-Hollandse Archeologische Publicaties - 11

Kennemerland in metaalvondsten

Het levenswerk van detectorzoeker Herman Zomerdijk

Peter Buis en Mink W. van IJzendoorn

Provincie Noord-Holland

Dit is een publicatie in de reeks 'Noord-Hollandse Archeologische Publicaties'. Met deze reeks beoogt de provincie archeologisch onderzoek voor een breed publiek toegankelijk te maken. De publicaties betreffen wetenschappelijk onderzoek (zowel syntheses, uitwerkingen van oud onderzoek als thematische studies), basisrapportages van recent archeologisch onderzoek, publieksbrochures en publieksboeken. Alle publicaties, behalve de publieksboeken, zijn kosteloos online beschikbaar via: https://collectie.huisvanhilde.nl/. De museumwinkel van Archeologiemuseum Huis van Hilde in Castricum verkoopt een selectie uit de reeks archeologische publicaties (www.huisvanhilde.nl).

Omslag: Impressie van Herman Zomerdijk (foto: Henk Honing) op het strand van Heemskerk (foto: Stichting Duinbehoud) met een aantal door hem gevonden objecten: crucifixhanger, draadfibula en rijdergulden (catalogusnummers 22.6.15, 22.5.141 en 12.3.63).
De objecten uit de collectie zijn eigendom van de provincie Noord-Holland.

Uitgave: provinciebestuur Noord-Holland, Castricum 2021, tweede druk.

Dit rapport is gemaakt in opdracht van het provinciebestuur van Noord-Holland.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden van het illustratiemateriaal te achterhalen. Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat rechten niet zijn gehonoreerd, kunnen zij contact opnemen met de uitgever.

ISBN/EAN: 978-94-92428-16-5

Tekstredactie: Nienke van Kuijeren, provincie Noord-Holland.

Vormgeving: Bannink Publiciteit, Leimuiden.

Druk: Xeroxmediaservices

Noord-Hollandse
Archeologische
Publicaties - 11

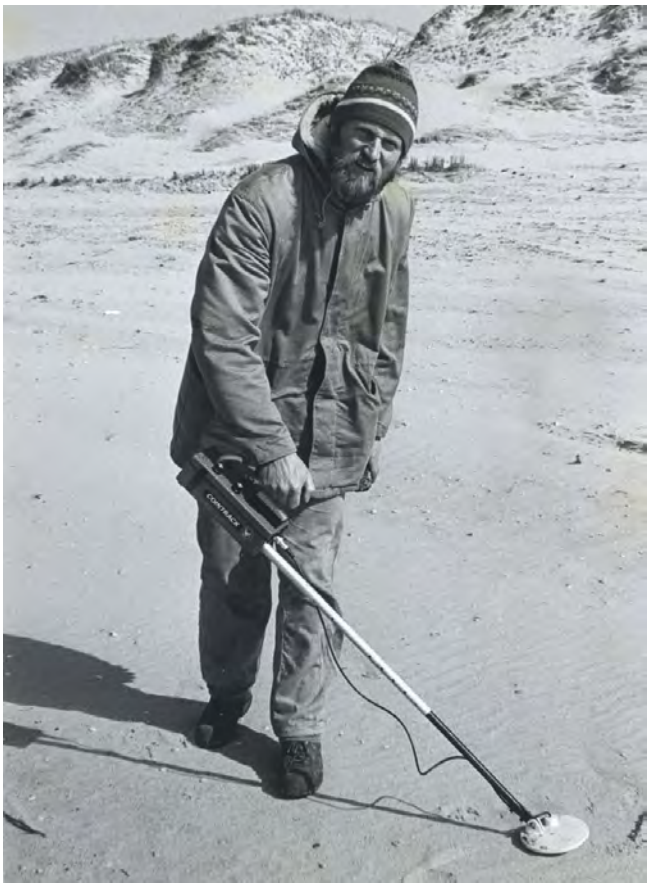
Kennemerland in metaalvondsten

Het levenswerk van detectorzoeker Herman Zomerdijk

Peter Buis en Mink W. van IJzendoorn

Voorwoord

In 2012 waren de eerste architectonische schetsen van Huis van Hilde (destijds nog Archeologisch Informatiecentrum genoemd) klaar en werkten we hard aan het verzamelen, restaureren en registreren van ongeveer 1000 permanent tentoon te stellen vondsten. Mij kwam destijds ter ore dat Herman Zomerdijk, een bekende bollenkweker uit Bakkum, ongeneeslijk ziek was. Ik kende Zomerdijk al lange tijd, niet alleen als bollenkweker, maar ook als verwoed muntenverzamelaar. Ik wist dat hij al decennia lang munten, maar ook andere metaalvoorwerpen zocht op de bollenvelden en op het strand tussen Heemskerk en Egmond. Zijn ziekte bracht uiteraard met zich mee dat de omvangrijke collectie die hij had opgebouwd, niet verder uitgebreid zou gaan worden. Ook betekende het dat hij zijn vrouw Marga alleen achter zou laten. Wat nu te doen met de collectie? Wilde de provincie de deze niet kopen? De collectie was feitelijk een representatieve staalkaart van numismatische-(muntenkundig) en andere metalen objecten van Noord-Kennemerland. Nee, de provincie koopt in principe nooit vondsten aan. Wij bewaren en beheren slechts archeologische collecties uit 'opgravingen' en bovendien zouden we 'schatgraven' stimuleren met het bieden van geld voor vondsten. Dat was en is het beleid. Maar wat te doen met deze unieke collectie...?

Herman Zomerdijk aan het zoeken met zijn metaaldetector op het strand van Heemskerk.

De wijze waarop Zomerdijk zijn hobby uitoefende was uniek. Zeer belangrijk was dat hij voor zover bekend een van de eerste serieuze detectorzoekers in Nederland was. Hij had al in het begin van de jaren '70 een per post opgestuurde en min of meer als een bouwpakket in elkaar te zetten tweedehands detector van het Engelse leger op de kop getikt. Het was eigenlijk een soort 'Geigerteller', een apparaat om landmijnen op te sporen. Via via en volledig toevallig was hij dat ding op het spoor gekomen en het appelleerde aan een fascinatie die hij als kleuter al had: bij zijn vader op de bollenzeef kijken of er geld, muntjes of andere historische voorwerpen tussen zaten. Zomerdijk ontwikkelde handigheid met de detector, was een uitgesproken buitenmens, genoot van het struinen bij nacht en ontij en trok er vaak op uit, met name in de voor de bollenteelt relatief rustige wintermaanden. Hij was nauwgezet in het onthouden en/of vastleggen van de vindplaatsen en zocht steeds op dezelfde plekken. Zijn vrouw verzuchtte wel eens dat Zomerdijk slordig en zelfs chaotisch was, behalve als het om munten ging, dan was hij scherp en trefzeker! Vondsten waarvan hij op hetzelfde veld los van elkaar, soms jaren na elkaar, twee onderdelen vond, wist hij naadloos aan elkaar te passen. Zomerdijk was zeer trouw aan mensen die hij lief had, maar met 'gezag' kon hij moeilijk overweg en hij had het geregeld aan de stok met bijvoorbeeld de gemeente Castricum en waterleidingbedrijf PWN.

De penning van Floris III (1157-1190) waarvan Herman Zomerdijk de twee delen met elkaar herenigde (op ware grootte).

Zomerdijk speurde onvermoeibaar naar deskundigen die hem konden vertellen wat voor munten hij had gevonden en liet de determinatie op aparte vondstzakjes schrijven. Hij verkocht of ruilde zo goed als nooit iets en onthield en bewaarde alles, ook al had hij al twintig soortgelijke munten van een plek. Hij speurde naslagwerken op en liep beurzen af om deskundigen te spreken. Hij was, buiten de aandacht die de verrukte deskundigen vaak aan de dag legden, wel vaak alleen met zijn enthousiasme en begeestering. Binnen zijn kring van bollenkwekers en Bakkumers kon hij zijn verhaal maar zeer ten dele kwijt. Bij het tonen van 'verroeste ouwe kwartjes' keken zijn

buren en collega's hem vaak maar wat glazig aan. Wat dreef deze man, al die uren met dat gekke apparaat heen en weer zwaaiend op zandige vlakten en geploegde akkers?

Zomerdijks collectie is uiteindelijk wel degelijk door de provincie aangekocht en wel om de volgende redenen:

- Via opgravingen zou 'nooit' zo'n compleet overzicht van metaalvondsten zijn verzameld, dus deze collectie voegt voor het brede verhaal over de geschiedenis van de provincie echt iets toe.
- Voor het, toen nieuwe, archeologiecentrum is de collectie museaal instructief en mooi in de vitrine; daarnaast is er maar een van 'nodig' om een groot deel van Noord-Holland te bestrijken (geen precedentwerking).
- De collectie werkt als een forse verrijking van de kennis over vindplaatsen en andere metaalvondsten in grote delen van Noord-Holland en biedt talloze verdere studie-mogelijkheden, ook door de zorgvuldige wijze van verzamelen.
- Zomerdijk representeert juist de beste soort detector-zoeker, die (semi-)wetenschappelijk werkt en niet commercieel is, hetgeen educatief en inspirerend kan zijn voor andere zoekers.

Door deze factoren was het voor de toenmalige gedeputeerde cultuur, mw. Elvira Sweet, duidelijk dat de aankoop van de collectie Zomerdijk als eenmalige actie, verantwoord was. Inmiddels is deze collectie, die ongeveer 3000 stukken omvat, bestudeerd. Voor u ligt het uitgebreide verslag van de wetenschappelijke achtergrond van de vondsten van een unieke bollenkweker en muntenzoeker, Herman Zomerdijk.

Herman Zomerdijk is op 15 maart 2014 overleden. Onze dank gaat uit naar Hermans echtgenote Marga Zomerdijk, voor haar steun bij de uitvoering van dit project.

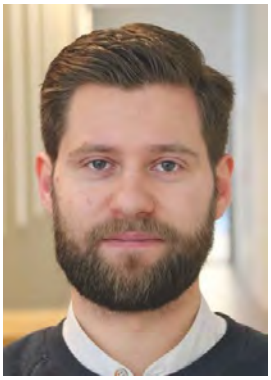
R.A. van Eerden,
Beleidsadviseur archeologie, Regionale economie en erfgoed

Over de auteurs

Peter Buis studeerde archeologie aan de Universiteit Leiden waar hij zich specialiseerde in munten. Tijdens deze studie liep hij diverse stages bij onder andere het toenmalig Geldmuseum en De Nederlandsche Bank en verdiepte zich in middeleeuwse Nederlandse munten. In 2012 werd hij door dhr. Van Eerden gevraagd of hij de munten van de collectie Zomerdijk wilde determineren.

Mink W. van IJzendoorn studeerde archeologie aan de Universiteit Leiden waar hij zich specialiseerde in (post)middeleeuws aardewerk in het Middellandse Zeegebied. Momenteel is Mink werkzaam aan de Faculteit der Archeologie te Leiden waar hij een promotieonderzoek doet en onderwijs geeft, gericht op de archeologie van Byzantium en de kruistochten. Voor deze publicatie heeft hij voornamelijk de niet-numismatische vondsten onderzocht en beschreven.

Dankwoord

Op de eerste plaats willen de auteurs Nienke van Kuijeren, Martin Veen en Rob van Eerden hartelijk danken voor al hun steun en advies bij het onderzoek alsmede het uitwerken en publiceren van deze collectie. Voor algemene hulp bij het documenteren en classificeren van de vondsten willen de auteurs Tim Beerens bedanken. Voor de specialistische kennis omtrent het numismatisch onderzoek zijn de auteurs Bouke Jan van der Veen, Simon Coupland, Tony Abramson, Andrew Woods, Jos Benders, Anton Cruysheer en Frans Diederik dank verschuldigd.
Voor het delen van informatie over de vindplaats Doornduijn wordt Jan de Koning hartelijk bedankt. Voor hulp en advies bij het schrijven en opmaken van deze publicatie zijn de auteurs Tessa Bosch, Jacqueline Splinter, Marian Leech, Karel Hof-Mochida, Katie Lee-Smith, Eline M. van den Berg en Erick-Jan Bannink dank verschuldigd.

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied 10

Samenvatting 11

English summary 13

1 | Introductie 15
1.1 Waarom onderzoek naar metaalvondsten? 15
1.2 Kennemerland, Noord-Holland, Nederland en daarbuiten 16
1.3 Metaalproductie en metaalbewerking 16
1.4 Enkele kanttekeningen en beperkingen 17

2 | Metaaldetectie 19
2.1 Introductie 19
2.2 Opkomst 19
2.3 Aanmelden vondsten 19
2.4 Wetgeving in Nederland 20

3 | De vindplaatsen 22
3.1 Introductie vindplaatsen 22
3.2 Heemskerk | Strand 23
3.3 Egmond-Binnen | Adelbertusakker 24
3.4 Castricum | Oosterbuurt-volkstuinen 25
3.5 Bakkum | Doornduijn 26

Deel I: Numismatische vondsten (Peter Buis) 29

4 | Introductie numismatische vondsten 31

5 | Romeinse munten (0 – 500) 32
5.1 Hoofdlijnen Romeinse muntgeschiedenis 32
5.2 Noord-Holland in de Romeinse tijd 34
5.3 Vroeg Romeinse tijd (12 voor Chr. – 70 na Chr.) 35
5.4 Midden Romeinse tijd (70 – 270 na Chr.) 35
5.5 Laat Romeinse tijd (270 – 450 na Chr.) 36
5.6 Conclusie 37

Intermezzo I – Wat is een munt en hoe kun je deze ontcijferen? 38

6 | Vroegmiddeleeuwse munten (500 – 1000) 40
6.1 Hoofdlijnen muntgeschiedenis in de Vroege Middeleeuwen 40
6.2 Noord-Holland in de Vroege Middeleeuwen 42
6.3 Vroege Middeleeuwen (B, 525 – 725) 43
6.4 Vroege Middeleeuwen (C, 725 – 900) 44
6.5 Vroege Middeleeuwen (D, 900 – 1000) 45
6.6 Conclusie 46

Intermezzo II – De bijna unieke denarius Lodewijk de Vrome geslagen in Aken 48

7 | Laatmiddeleeuwse munten (1000 – 1500) **50**
7.1 Hoofdlijnen muntgeschiedenis in de Late Middeleeuwen 50
7.2 Noord-Holland in de Late Middeleeuwen 53
7.3 Late Middeleeuwen (A: 1000 – 1250) 54
7.4 Late Middeleeuwen (B: 1250 – 1500) 55
7.5 Conclusie 57

Intermezzo III – Anonieme Hollandse penningen **60**

8 | Munten uit de Nieuwe tijd (1500 – 2000) **62**
8.1 Hoofdlijnen muntgeschiedenis in de Nieuwe tijd 62
8.2 Noord-Holland in de Nieuwe tijd 65
8.3 Nieuwe tijd (A: 1500 – 1650) 66
8.4 Nieuwe tijd (B: 1650 – 1850) 68
8.5 Nieuwe tijd (C: 1850 – heden) 69
8.6 Conclusie 70

Intermezzo IV – Opgerolde munt **72**

9 | Speel- en rekenpenningen **73**
9.1 Introductie 73
9.2 Rekenpenning 73
9.3 Historiepenningen 75
9.4 Speelpenning 75

10 | Muntschatten **77**
10.1 Introductie 77
10.2 Muntschat strand Heemskerk 78
10.3 Muntschat Beverwijk 1795 79

11 | Conclusie numismatische vondsten **82**

12 | Catalogus numismatische vondsten **83**
12.1 Romeinse munten 83
12.2 Vroegmiddeleeuwse munten 86
12.3 Laatmiddeleeuwse munten 88
12.4 Munten uit de Nieuwe tijd 106
12.5 Speel-en rekenpenningen 115

Deel II: Niet-numismatische vondsten (Mink W. van IJzendoorn) 121

13 | Het platteland **123**
13.1 Veetuigage 124
13.2 Visgerei 124
13.3 Landbouwwerktuigen 125

14 | Ambacht en handel **127**
14.1 Merkloden 128
14.2 Gewichten 130
14.3 Belastingpenningen en –plaatjes 130
14.4 Gereedschap en productieafval 133

15 | Huisraad en vlijt **135**
15.1 Het huis 135
15.2 De keuken 137
15.3 Nagelvast interieur 140
15.4 Naai- en weefgerei 141

16 | Vrijetijd en vermaak **144**
16.1 Speelgoed 144
16.2 Muziekinstrumenten 146
16.3 Rookgerei 146

17 | Kleding, schoeisel en sieraden **149**
17.1 Knopen 150
17.2 Gespen en fibulae 153
17.3 Spelden, nestels en naalden 155
17.4 Riem-, bandelier- en gordelonderdelen 155
17.5 Sieraden 157
17.6 Overige kledingaccessoires 159

18 | Religie en bijgeloof **162**
18.1 Insignes 162
18.2 Devotiepenningen, –hangers en -bedels 164
18.3 Kruishangers en rozenkransen 164
18.4 Profane bedeltjes en penningen 165
18.5 Boeken en schrijfgerei 165

19 | Militaria en oorlog **168**
19.1 Steekwapens 169
19.2 Vuurwapens, ammunitie en explosieven 170
19.3 Ruiteraccessoires 172
19.4 Uniformonderdelen 173
19.5 Fluitjes 177

20 | Overige metaalvondsten **178**
20.1 Diverse voorwerpen 178
20.2 Onbekende voorwerpen 181
20.3 Geheel ongeïdentificeerde voorwerpen 181

21 | Conclusie niet-numismatische vondsten **182**

22 | Catalogus niet-numismatische vondsten **183**
23.1 Het platteland 183
23.2 Ambacht en handel 184
23.3 Huisraad en vlijt 193
23.4 Vrijetijd en vermaak 200
23.5 Kleding, schoeisel en sieraden 202
23.6 Religie en bijgeloof 239
23.7 Militaria en oorlog 244
23.8 Overige metaalvondsten 250

23 | Algemene conclusie **256**

Bronnen en literatuur **258**

Bijlage 1: Lijsten objecten per vindplaats **285**

Bijlage 2: Lijst koppeling catalogusnummer – PNH-nummer – NUMIS-nummer **306**

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

Provincie	Noord-Holland
Gemeenten	Bergen, Castricum, Heemskerk, Beverwijk
Plaats	Bakkum, Beverwijk, Castricum, Egmond aan den Hoef, Egmond-Binnen, Heemskerk, Limmen, Rinnegom
Toponiem	Kennemerland
Periode	Romeinse tijd, Middeleeuwen, Nieuwe tijd
Aanvang onderzoeken	1974
Einde onderzoeken	2014

Samenvatting

De collectie Zomerdijk bestaat uit een zeer uitgebreide en waardevolle verzameling van enkele duizenden metaalvondsten, voornamelijk gevonden in de regio Noord-Kennemerland in de provincie Noord-Holland. Deze collectie werd gedurende enkele decennia verzameld door bollenkweker, metaaldetectorzoeker en amateurhistoricus/archeoloog wijlen Herman Zomerdijk (1947-2014). Zijn collectie is aangekocht door de provincie Noord-Holland en bevindt zich in Archeologiemuseum Huis van Hilde te Castricum. In deze publicatie worden de resultaten van de archeologische studie van de collectie gepresenteerd. De waarde van deze rijke verzameling ligt in de precisie waarmee, vooral de muntvondsten, door Zomerdijk werden verzameld en geregistreerd. Dit leverde een hoogwaardige en samenhangende collectie van vele soorten metalen artefacten op: van Napoleontische uniformknopen tot zeldzame vroegmiddeleeuwse munten en van loden textielzegels tot zilveren oorlepels. De collectie is zeer divers en bevat waardevolle metalen vondsten. Verschillende vondsten zijn zeer zeldzaam en enkele zelfs uniek. De auteurs hopen een basisreferentie voor verder wetenschappelijk onderzoek en een toegankelijk en informatief naslagwerk te bieden aan een ieder die geïnteresseerd is in de materiële cultuur en het archeologische verleden van Noord-Holland. Het beoogde publiek voor deze publicatie beperkt zich dus niet tot (amateur-) archeologen en historici, maar is bedoeld voor het bredere publiek en elke geïnteresseerde bezoeker van Huis van Hilde. Deze publicatie is het resultaat van een samenwerking tussen metaaldetectorzoekers, archeologen verbonden aan Nederlandse universiteiten en de provincie Noord-Holland.
De publicatie bestaat uit twee delen: deel I bevat de numismatische vondsten (voornamelijk munten en penningen) en deel II bevat de overige niet-numismatische vondsten (alle andere metalen artefacten). In ieder deel worden de verschillende vondsten in thematische hoofdstukken beschreven. Aan het eind van ieder deel is een catalogus met afbeeldingen en een gedetailleerde beschrijving van de vondsten opgenomen.

De numismatische vondsten worden in deel I behandeld op basis van verschillende periodes in de geschiedenis van Noord-Holland. De meeste Romeinse munten werden gevonden bij de vindplaats Castricum Oosterbuurt. Vondsten van Engelse styca's in het Doornduijngebied in Bakkum zijn belangrijk en duiden op een mogelijke relatie met Vikingen in de Karolingische tijd. Later in de Middeleeuwen komt de opkomst van onafhankelijke Nederlandse graafschappen tot uiting in de munten. Er worden dan munten van verschillende materialen vervaardigd en er ontstaat een veelheid in muntsoorten. Deze situatie verandert wanneer de Republiek opgaat in de Bourgondische Nederlanden en de muntslag weer centraal wordt geregeld. Weer later wijzen omschriften en Nederlandse leeuwen op munten op de Nederlandse opstand ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog. Ten slotte is terug te zien dat in de 19de eeuw Koning Willem I een door Holland ontwikkeld en ontworpen guldenontwerp als de belangrijkste munteenheid voor het hele Koninkrijk der Nederlanden invoert.
Deze grote en diverse muntenverzameling biedt een veelbelovende basis voor toekomstig numismatisch vervolgonderzoek. De exacte vindplaats van veel munten, vooral die van vóór 1600, is gelukkig nauwkeurig bijgehouden. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om, samen met de typochronologieën uit deze publicatie, de geografische verspreidingspatronen van deze vondsten in detail in kaart te brengen. Dergelijke benaderingen helpen licht te werpen op belangrijke sociaaleconomische ontwikkelingen in het verleden van Noord-Kennemerland.

Ook de niet-numismatische metaalvondsten zijn gedetailleerd bestudeerd en vonden hun weerslag in deel II van deze publicatie. Helaas missen veel van deze artefacten (gedetailleerde) beschrijvingen van hun vindplaats en archeologische context. Dit in tegenstelling tot de numismatische vondsten. Dit gebrek aan informatie over de vondstomstandigheden beperkt onze interpretaties omtrent dit vondstmateriaal aanzienlijk. Het is duidelijk dat de overgrote meerderheid van de metalen artefacten niet heel erg oud is: de meeste objecten dateren uit de Late Middeleeuwen tot in de Nieuwe tijd. Slechts een zeer gering aantal kan met zekerheid worden gedateerd in de Vroege Middeleeuwen. Romeinse en oudere (Prehistorische) vondsten zijn nagenoeg afwezig.
Wat vertellen deze vondsten ons over het archeologische verleden van Noord-Kennemerland en Noord-Holland in bredere zin? We moeten voorzichtig zijn met onze interpretaties over de premoderne samenleving op basis van dit vondstmateriaal. Een direct verband tussen de hoeveelheden vondsten en de omvang van vroegere bevolkingsgroepen of hun welvaart is bijvoorbeeld te simplistisch. De toename van het absolute aantal vondsten in een bepaalde tijdsperiode hoeft niet te duiden op een demografische of economische groei, hoewel het goed mogelijk is dat het wel een deel van de verklaring is. Tijdens de Late Middeleeuwen en de daaropvolgende periode nam de Europese bevolking sterk toe, evenals het aantal vondsten in deze collectie. Dit ging gepaard met economische groei en verbetering van de levensstandaard. De lokale historische situatie van Noord-Kennemerland past mogelijk in deze algemene maatschappelijke trends. Maar zeker is dit niet op basis van deze vondstencollectie alleen. Een mogelijke verklaring voor de geringe aanwezigheid van oudere vondsten is het proces van metaalerosie waaraan artefacten zowel aan het

oppervlak als in de bodem worden blootgesteld. Het regelmatig recyclen van metalen objecten door ze bijvoorbeeld opnieuw te smelten en hersmeden (wat veel gedaan werd in premoderne tijden) kan deze afwezigheid ook verklaren. Al deze factoren en processen kunnen archeologisch vondstmateriaal beïnvloeden en ons begrip van het verleden beperken.
Een andere belangrijke waarneming heeft te maken met de variatie in metaalsoorten. De overgrote meerderheid van niet-numismatische objecten is gemaakt van koperlegeringen, gevolgd door lood en tin en legeringen van deze laatste twee metalen. Veel minder artefacten zijn gemaakt van ijzer en (half)edelmetalen zoals zilver en goud. Dit patroon is echter niet heel verbazingwekkend. Zo kan de afwezigheid van ijzer verklaard worden doordat dit metaal relatief snel corrodeert. IJzeren voorwerpen in de grond verdwijnen daarom na enige tijd volledig. Een andere verklaring is dat metaaldetectoren geregeld hun detectieapparaten zo instellen dat ze geen ijzer detecteren. Dit is een veel toegepaste strategie om zo ongewenste signalen uit te filteren om de aandacht beter te kunnen richten op de detectie van andere metalen vondsten. Ook de geringe aanwezigheid van (half)edelmetalen is niet onverklaarbaar omdat deze dure en zeer geliefde materialen vroeger (net als tegenwoordig) maar in kleine hoeveelheden in omloop waren.
De niet-numismatische artefacten uit deze collectie representeren het leven van alledag. De gebruiksvoorwerpen hadden uiteenlopende functies in een veelheid van omstandigheden: van het huishouden tot het slagveld, van het erf van de boer(in) tot de markthal van kooplieden. Deze objectbiografieën zijn soms heel typisch voor Noord-Holland, maar soms passen ze ook goed in algemenere materiële cultuur binnen Nederland of zelfs Europa. Samen vertellen deze artefacten een verhaal over een complex, divers en vooral een boeiend verleden van Noord-Holland.

De metaalvondsten die zijn verzameld door Herman Zomerdijk en deze daarop gebaseerde publicatie vormen een belangrijke aanvulling op ons beeld van de geschiedenis en archeologie van Noord-Holland. Naast het lezen van dit boek, kan iedereen een selectie van deze mooie vondsten komen bekijken in de expositieruimte van Huis van Hilde, waar ook de rest van het vondstmateriaal veilig opgeborgen ligt in het depot.
Deze collectie en publicatie zijn het bewijs van een dankbare en productieve samenwerking tussen verschillende individuen en partijen met allemaal een affiniteit en passie voor het materiële verleden van Noord-Holland.

English summary

The collection Zomerdijk consists of an extensive and valuable set of several thousand metal finds mainly found in the region of North-Kennemerland in the province of North-Holland, the Netherlands. This assemblage was collected over decades by the late metal-detectorist and amateur historian/archaeologist Herman Zomerdijk (1947-2014). His collection has been acquired by the province of North-Holland and is housed in the archaeological museum 'Huis van Hilde', Castricum. This publication presents the results of the archaeological study of this collection. The value of this study lies in the precision with which the finds, especially the coins, were collected and recorded by Zomerdijk. This produced a high-quality and cohesive assemblage of many types of metal artefacts ranging from Napoleonic uniform buttons to rare Early Medieval coins, from lead textile seals to silver ear spoons. The collection is extensive and contains valuable metal finds. The authors have aimed to provide a basis for further scientific studies of the finds as well as to offer an accessible and informative book of reference for anyone interested in the material culture and archaeological past of North-Holland. As such, the intended audience for this publication is not limited to (amateur) archaeologists and historians but also extends to interested members of the public. This book is the result of fruitful cooperation between metal detectorists, academic archaeologists affiliated with Dutch universities and the province of North-Holland.
In structuring this publication, a practical dichotomy has been made between numismatic finds (coins) in part I and non-numismatic finds (all other metal artefacts) in part II. The finds are described in each part and a catalogue is incorporated with a detailed description of individual objects.

Within this framework, the coins are treated based on different periods in the history of North-Holland. Most Roman coins are linked to the Castricum Oosterbuurt site. Finds of English stycas in the Doornduijn area (in Bakkum) are significant and signal a possible relationship with Vikings in Carolingian times. Later in the Middle Ages, the rise of independent Dutch counties is reflected in the diverse types of coins. This situation changes when Holland merges into the Burgundian Netherlands. Inscriptions with Dutch lions on coins emphasise the rebellion of Holland during the Eighty Years' War. Finally, in the 19th century, the importance of Holland is underlined by the choice of King Willem I for a guilder design developed and designed by Holland as the most important currency for the whole Kingdom of the Netherlands. In short, this large and diverse coin collection provides a promising basis for future numismatic research. The exact find location of many coins, especially those dated before 1600 AD, has been accurately tracked. This data could be used, together with the typochronologies presented in this work, to map in great detail the spatial distribution patterns of these finds.
Such approaches help to shed light on important past socio-economic developments in the region of North-Kennemerland.

Furthermore, after a detailed study of the non-numismatic finds, some general observations are presented. Unfortunately, contrary to the numismatic assemblage of this collection, most other artefacts lack (detailed) descriptions of their find location or context, limiting our interpretations. The vast majority of these metal artefacts are not very old; most objects date from the Late Middle Ages to the (Early) Modern era. Only a small number of finds can confidently be dated to the Early Middle Ages. Roman and more ancient (Prehistoric) finds are virtually absent.

What do these finds tell us about the archaeological past of North-Kennemerland and North-Holland in a broader sense? Although tempting, one should be careful with basing interpretations about premodern society on this body of research. A direct causal link between the quantities of finds and past population sizes is too simplistic. The increase in the absolute number of finds over time need not indicate demographic growth in this area, although it may well be part of the explanation. During the Late Middle Ages and the following period, the European population increased sharply. The local situation of this Dutch region may fit in with this general trend, although this cannot be substantiated based on this collection alone. A further explanation for the low presence of relatively older finds is the natural course of metallic erosion to which artefacts on the surface and underground are subjected. Regularly recycling metal objects by for instance resmelting them (a general practice in much of the premodern world) can also be responsible for the discrepancy found. All such human factors and natural processes might influence the archaeological record and alter our understanding of the past. Another important observation regarding these finds is the variety of materials. The vast majority of non-numismatic objects are made of copper alloys, followed by lead and tin and alloys of these two metals. Much fewer artefacts are made of iron and (semi-)precious metals such as silver and gold. This pattern is, however, not out of the ordinary. The absence of iron, for example, can be explained by the fact that this metal corrodes relatively quickly. Iron objects in the ground, therefore, tend to disappear completely after some time. Another reason might be the fact that metal detectorists can set their devices in a mode so as not to detect iron. This is a common strategy to filter out undesirable signals to better focus one's attention on the detection of other metal finds. The small presence of

(semi-)precious metals is also not unexplainable since these expensive materials were much less common in the past, not dissimilar to today.
These non-numismatic artefacts represent many different aspects of the 'common life' in the past. They had many different functions and were used for very different purposes in a multitude of contexts, by various people from households to battlefields and from the farmer's yard to the merchants' market hall. These object biographies are sometimes unique to North-Holland, other times they are in line with general historical trends across the Netherlands, Europe, or beyond. Together, they tell a story of a complex, diverse, and above all fascinating human past in this corner of the Netherlands.

These metal finds collected by Herman Zomerdijk and the publication based on them form an important addition to our image of the history and archaeology of Noord-Holland. In addition to reading this book, anyone can come and see a selection of these beautiful finds in the exhibition space of the Huis van Hilde, where the rest of the material is also safely stored in the depot. This collection and publication are proof of a grateful and productive collaboration between different individuals and parties, all with an affinity and passion for the material past of North-Holland.

1 | Introductie

1.1 Waarom onderzoek naar metaalvondsten?

De objecten van de collectie Zomerdijk bevatten informatie over het (verre en minder verre) verleden van Noord-Holland. De auteurs hebben, met hulp van vele specialisten, een poging gedaan een nieuw inzicht te geven in het alledaagse leven van de (Noord-)Hollander vanaf de Romeinse periode tot en met de Nieuwe tijd, aan de hand van ruim 2500 metalen vondsten. Deze unieke collectie bestaat voornamelijk uit munten, maar bevat daarnaast vele andere metalen objecten die zeer divers zijn wat betreft functie, herkomst, datering en gebruiksgeschiedenis. Zo zijn er bijvoorbeeld objecten te koppelen aan de Franse aanwezigheid in Noord-Holland ten tijde van de Napoleontische oorlogen. Het gaat hierbij om zowel Franse knopen als om een muntschat die in deze periode aan de grond is toevertrouwd.
De objecten waarmee u zult kennismaken in de komende hoofdstukken, zijn door de jaren heen verzameld door bollenboer en metaaldetectorpionier Herman Zomerdijk. Het grootste deel van de objecten is gevonden op vindplaatsen in de streek Noord-Kennemerland in Noord-Holland. Een aantal van de muntvondsten in Doornduijn te Bakkum leidden zelfs tot een proefsleuvenonderzoek om een beter inzicht in de aard van deze vindplaats te krijgen. De vondsten die door Zomerdijk in Doornduijn zijn aangetroffen, in het bijzonder de *styca's* uit Northumbrië in het huidige Engeland, geven sterke indicaties dat er Vikingen actief zijn geweest in het gebied.[1]

Geschiedenis leeft. Er is veel publieke interesse in uiteenlopende onderwerpen uit allerlei episodes van ons verleden, van de Steentijd tot de Koude Oorlog. Van historische romans en populairwetenschappelijke werken worden soms miljoenen exemplaren verkocht en ook historische films, series en games zijn razend populair. Natuurlijk zijn de prachtige verhalen die hier verteld worden niet altijd even waarheidsgetrouw.
Hoe kunnen we nou achter de 'echte' geschiedenis komen?

1.1 Archeologische opgraving van een beerput bij de Antoniestraat in Haarlem in 1991 waarbij vaak afgedankte objecten uit het dagelijks leven worden gevonden.

Wat is geschiedenis eigenlijk? En hoe werken academici aan het verbeteren van ons beeld van het verleden? Is dat een kwestie van slechts heel veel oude boeken lezen of komt er meer bij kijken?
De meeste geschiedenis is ongeschreven geschiedenis. Lange tijd werd er helemaal geen gebruik gemaakt van schrift en ook in de millennia die volgden op de ontwikkeling van het schrift in het Nabije Oosten zo'n vijf- a zesduizend jaar geleden, was schrijven vaak voorbehouden aan een relatief klein gedeelte van de bevolking.[2] Historische beschrijvingen, verslagen en verhalen gaan daarbij maar zelden over de 'gewone' man en vrouw en hun dagelijkse beslommeringen en wat wel opgeschreven werd was vaak sterk cultureel, politiek of religieus gekleurd en dus lang niet altijd een betrouwbare bron. Bijbelse verhalen, heldhaftige veldslagen en huwelijken tussen leden van adellijke families waren onderwerpen waar de premoderne schrijver voornamelijk over schreef. Tot zeker de Late Middeleeuwen geldt dat geschreven geschiedenis vrijwel uitsluitend elitegeschiedenis is. Naast geschreven bronnen bestaan er gelukkig nog meer waardevolle bronnen van informatie over het verleden: culturele tradities (folklore) en materiële cultuur. Deze laatste informatiebron staat centraal in dit werk dat zijn blik richt op metaalvondsten en de verhalen die deze objecten kunnen vertellen wanneer er met detail naar gekeken wordt.
Het is een geschiedenis van dingen. Een voorwerp kan veel meer voor ons betekenen dan alleen zijn economische waarde: soms draagt iets een veel grotere emotionele, spirituele, maatschappelijke of culturele waarde.[3] Deze waarde is echter zeer moeilijk te achterhalen wanneer een object honderden of misschien wel duizenden jaren na het gebruik wordt teruggevonden. Toch kunnen wetenschappers deze objecten gebruiken als puzzelstukjes die samenvallen in een zoektocht om het leven van vroeger zo goed en compleet mogelijk te kunnen reconstrueren, analyseren en begrijpen.
Zodoende krijgen we een inkijkje in een belangrijk economisch aspect van de premoderne mens: handelscontacten en uitwisselingsnetwerken waarlangs goederen werden verplaatst van ambachtsman, naar koopman en uiteindelijk consument.
Ook andere aspecten van het leven in het verleden worden aangestipt: zo kunnen sommige objecten ons dingen vertellen over religieuze overtuigingen, sociale standen of culturele tradities van onze voorouders.
Dit rapport over de collectie van Herman Zomerdijk dient enerzijds als referentiecollectie voor metaalvondsten van Noord-Holland en Nederland. Anderzijds vertellen de objecten een verhaal over de mensen die deze voorwerpen gebruikten. Het betreft een zeer diverse collectie van allerlei metaalvondsten: van gouden munten tot koperen hondenbelastingpenningen en van loden musketkogels tot tinnen kinderspeelgoed. Wij hopen dat u het verhaal van de collectie Zomerdijk met plezier leest en wellicht iets opsteekt over de gebruiken en gedragingen van uw lokale voorouders.

1.2 Kennemerland, Noord-Holland, Nederland en daarbuiten

Naast het in kaart brengen van een streekgeschiedenis is er ook een poging gedaan de metaalvondsten uit de collectie Zomerdijk te plaatsen in een bredere historische context. Want naast lokale en regionale geschiedenis is het ook interessant om te kijken naar de ontwikkelingen buiten onze provincie en zelfs buiten Nederland. Het kan waardevol zijn om te zien of wat hier wordt aangetroffen overeenkomt met, of juist afwijkt van, wat archeologen tegenkomen in andere regio's binnen onze landsgrenzen en daar buiten. Tot welke conclusies kunnen dergelijke bevindingen leiden over het verleden van Noord-Holland? Daarom zochten we overeenkomsten met archeologische vondsten in onze buurtlanden (voornamelijk België, Duitsland, Groot-Brittannië en Frankrijk) om tot preciezere dateringen en classificaties en functieomschrijvingen te komen. Een enkele keer vonden we zelfs overeenkomsten met vondsten van heel verder weg, van Rusland tot Noord-Amerika.

1.3 Metaalproductie en metaalbewerking

Deze publicatie gaat over artefacten die allemaal gemaakt zijn van metalen of metaallegeringen. Het is daarom belangrijk om hier kort stil te staan bij de geschiedenis van de metaalproductie, met aandacht voor de specifieke omstandigheden in Noord-Holland.
Metaalproductie en -bewerking kennen een lange ontwikkeling die in verschillende regio's op de wereld anders is verlopen. Metallurgie ontstaat vroeg in het Nabije Oosten en ook in de Balkan komt metaalbewerking eerder voor dan in Noordwest-Europa.[4] Los van de ontwikkelingen in Eurazië vindt metaalbewerking ook in Zuid-Amerika zo'n 4000 jaar geleden voor het eerst voor. Archeologen zien metallurgie als zo een fundamentele technologische ontwikkeling dat periodes in de Prehistorie waarin verschillende metaalsoorten hun intrede deden, er zelfs

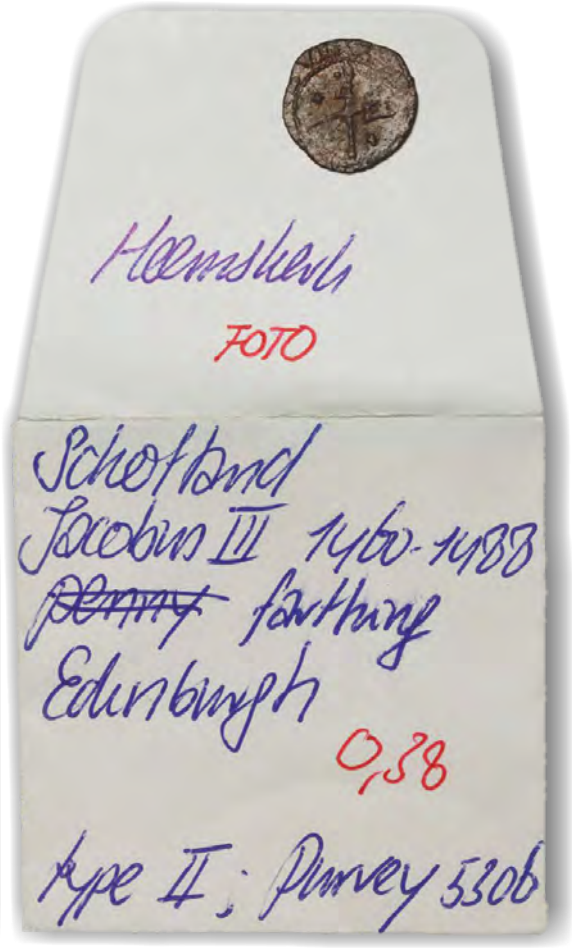
1.2 Een smid in zijn werkplaats bezig met het smeden van een hoefijzer op een aambeeld.

naar vernoemd zijn[5]: in Europa te beginnen met de Kopertijd (ca. 5500-3300 voor Chr.),[6] gevolgd door de Bronstijd (ca. 2000 tot 800 voor Chr.) en daarna de IJzertijd (ca. 800 tot 12 voor Chr.). Deze laatste prehistorische periode gaat in ons deel van Europa over in de Romeinse tijd. Omdat het overgrote deel van de vondsten in deze collectie niet, of in ieder geval niet met zekerheid, gedateerd is tot de Prehistorie en maar heel weinig tot de Romeinse tijd, zal hier voornamelijk ingegaan worden op technologische en economische ontwikkelingen in metallurgie van na de Oudheid, gedurende de Middeleeuwen en de Nieuwe tijd.

In de loop van de Middeleeuwen werden belangrijke ontwikkelingen doorgemaakt in de Europese metallurgie. In het algemeen werd de vervaardiging van metaal sterk verbeterd en nam de handel toe en zo werden metalen objecten veel toegankelijker voor een groot deel van de bevolking. Dit was een duidelijke breuk met de Vroege Middeleeuwen toen metaalambachten voornamelijk plaatsvonden in opdracht van een kleine rijke bovenlaag in de maatschappij.[7]
Zowel het produceren van erts en metaal als het vervaardigen van metaalvoorwerpen bespreken we hier kort, al is niet over alle periodes evenveel informatie beschikbaar. Er is helaas niet heel veel bekend over de metaalmijnbouw van voor de 16de eeuw. Wat wel bekend is, is dat Duitse mijnwerkers in de 11de eeuw er in slaagden om diep in hard metaalhoudende gesteenten door te dringen en de erts te verwerken tot fijner en puurder metaal dan eerder.[8] Zilver, ijzer, koper en tin waren de voornaamste grondstoffen van deze exploitatie evenals steenkool, de brandstof die nodig was voor het bereiken van de hoge smeed- en smelttemperaturen. Deze technologische vernieuwingen verspreidden zich in de daaropvolgende eeuwen over andere Europese mijnbouwgebieden. Zo beleefde ook de laatmiddeleeuwse metallurgie in bijvoorbeeld Engeland en Frankrijk een bloeiperiode.[9]
Noord-Holland kent, net als de meeste delen van Nederland, geen eigen metaalmijnbouw.[10] Hierdoor waren Hollandse metaalbewerkers sterk afhankelijk van interregionale handel met metaal en steenkool producerende gebieden. Vlaamse kooplieden uit Brugge en Gent speelden een belangrijke rol in deze handel tussen de Lage Landen en omringende streken.[11]
Hierdoor werd de beschikbare hoeveelheid alsmede de kwaliteit van een aantal belangrijke metalen verhoogd, wat veel ambachtslieden ten goede kwam. Dit is terug te zien in de collectie Zomerdijk, die veel zeer fraai gedecoreerde en hoogwaardige metaalobjecten omvat.
Metaalbewerking kent vele technieken. De metalen vondsten uit deze collectie zijn met verschillende technieken vervaardigd. Veel objecten zijn gegoten: zoals zo goed als alle tinnen en loden vondsten, alsmede een groot deel van de objecten gemaakt van koperlegeringen. Sommige objecten werden ook gesmeed. Een aantal modernere knopen zijn gemaakt van industrieel geperst metaal. Een andere productietechniek is het slaan, wat voornamelijk werd ingezet bij de productie van munten.
Na Columbus werden grote hoeveelheden edelmetaal, voornamelijk zilver en goud, geïmporteerd vanuit de Nieuwe Wereld.[12] Deze instroom zorgde voor grote veranderingen en zette de eeuwenoude winning van edelmetalen in Europa voorgoed op een tweede plek. Het is dus mogelijk dat het zilver en goud van de objecten uit de collectie Zomerdijk een zeer internationale oorsprong hebben.

1.4 Enkele kanttekeningen en beperkingen

Voor de munten is de exacte vindplaats nauwkeurig bijgehouden, met name voor de muntvondsten van voor 1600. Deze precisie ontbreekt helaas voor de overige metaalvondsten. Bekend is echter wel dat ze – met uitzondering van een aantal objecten – afkomstig zijn uit Noord-Kennemerland. Door het

1.3 Een origineel muntzakje met daarop de vondstlocatie en determinatie van de munt uitgevoerd door een medewerker van het voormalig Het Koninklijk Penningkabinet (KPK) in Leiden.

ontbreken van de precieze vindplaats is de ruimtelijke verspreiding van deze artefacten niet nauwkeuriger in kaart te brengen dan op streekniveau.

Een aanvullende beperking wordt gevormd door de moeilijkheid van het dateren van de niet-numismatische objecten. Het zoeken naar typologische overeenkomsten met gepubliceerde vondsten, is de belangrijkste manier om deze categorie objecten te determineren en te dateren wanneer de archeologische contextinformatie van vondsten ontbreekt. Dit leidt echter vaak tot dateringen die onzeker, vaag en/of erg ruim zijn. Ook blijft het bij dergelijke dateringen vaak onduidelijk of met de datering het moment wordt bedoeld dat het object werd vervaardigd, in gebruik was of in de grond terecht is geraakt. Een ander probleem bij het determineren van de overige vondsten is dat maar heel moeilijk de specifieke (geografische) herkomst te achterhalen is. Dat is anders dan bij munten. Verder is het goed mogelijk dat de typologische classificaties van sommige van deze objecten niet correct is. Dit omdat goede parallellen niet altijd voorhanden zijn in publicaties over archeologische bevindingen.

De indeling van de publicatie is als volgt: allereerst worden metaaldetectie en de vindplaatsen van de vondsten beschreven. Aan bepaalde vindplaatsen wordt wat meer aandacht besteed, omdat er historisch of archeologisch een duidelijke koppeling tussen dit gebied en de vondsten bestaat. Daarna worden, in deel I, de munten én reken- en speelpenningen uit de verschillende periodes beschreven. Deze tijdvakken bestaan uit de Romeinse tijd, Vroege Middeleeuwen, Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd met per tijdvak verdere subperiodisering. Aansluitend worden, in deel II, de overige metaalvondsten toegelicht, die niet per periode, maar per vondstcategorie worden behandeld. Deze categorieën zijn weer onderverdeeld in thema's. Zo staan de categorieën knopen en gespen bijvoorbeeld onder het thema 'Kleding, schoeisel en sieraden'. Aan het eind van beide delen van deze publicatie vindt u een catalogus met per object gedetailleerde informatie en foto's. In de gehele publicatie hebben jaartallen en eeuwen betrekking op de periode na Christus, tenzij anders vermeld.

1. Coupland 1995, 199; Besteman 2006/2007, 5.
2. Moreland 2007; Scott 2017, 13.
3. Mauss 2001.
4. Hodges 2000, 64; Hurcombe 2007, 190-208; Butler en Fokkens 2009, 371, 377-389.
5. Van den Broeke 2009, 477-489; Lendering en Bosman 2010.
6. De Nederlandse archeologie kent deze periode niet omdat koperen artefacten uit deze periode maar heel zelden gevonden worden.
7. Wickham 2006, 271.
8. McNeill 1982, 71.
9. Braudel 1987, 368; Hinton 2002, 201.
10. IJzer werd sinds de IJzertijd al wel in Nederland geproduceerd (Van den Broeke 2009, 605-607). Het was afkomstig van zogenaamd ijzeroer en klapperstenen (Van Ginkel en Verhart 2009, 255). IJzeroer is een roestige natuurlijke grondstof die vooral te vinden is in moerassen en beekdalen. Klapperstenen zijn bolletjes ijzer die zich rond bollen klei vormden. Beide komen onder meer voor op de Veluwe. Door heel Europa wordt ijzererts gevonden (Epstein 2009, 202).
11. Abu-Lughod 1989, 79.
12. Braudel 1987; Flynn en Giráldez 1995.

2 | Metaaldetectie

2.1 Introductie

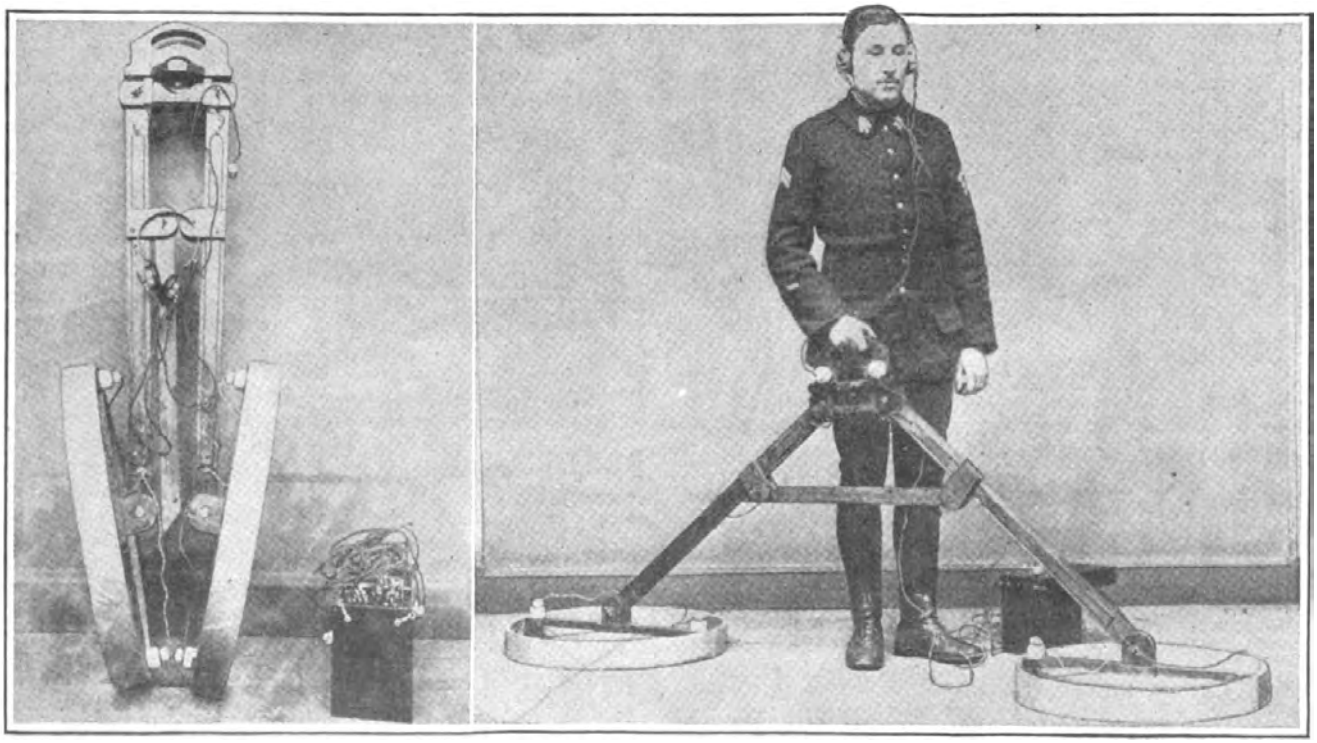
Het zoeken met de metaaldetector kan bijdragen aan de bescherming van-, en kennis over een gebied. Zo was dit het geval in het gebied Doornduijn in Bakkum (provincie Noord-Holland). De muntvondsten van Zomerdijk hebben ertoe geleid dat hier een waardebepalend onderzoek heeft plaatsgevonden in 2017. Als gevolg van dit onderzoek heeft het gebied nu een beschermde status gekregen, wat inhoudt dat een opgraving verplicht is als de grond in de toekomst wordt verstoord door bouwactiviteiten. In dit gedeelte wordt kort aandacht besteed aan het ontstaan en het gebruik van metaaldetectie.
Vervolgens wordt het melden van vondsten besproken.
Tot slot wordt de regelgeving met betrekking tot het zoeken met de detector aangekaart.

2.2 Opkomst

Metaaldetectors werden vanaf 1915 ontwikkeld voor het opsporen van landmijnen. De Tweede Wereldoorlog was een enorme stimulans voor het onderzoek en productie van deze detectors. Deze machines konden wel 20 kilogram wegen![13]
Na de oorlog gingen vooral militairen – die met de zware apparaten hadden gewerkt – op zoek naar historische objecten.
In de loop van de daaropvolgende decennia werden metaaldetectors steeds gebruiksvriendelijker en geavanceerder. Zo werden ze minder zwaar en werd het mogelijk om onderscheid te maken tussen ijzer en andere metalen. Daarnaast werden detectors steeds krachtiger, waardoor dieper gelegen en kleinere objecten konden worden opgespoord. Door al deze ontwikkelingen werd vooral vanaf de jaren tachtig het zoeken met de metaaldetector steeds populairder.[14] Ook bij archeologische opgravingen is de detector een handig en onmisbaar hulpmiddel geworden.

2.3 Aanmelden vondsten

Het aanmelden van detectorvondsten is belangrijk voor het vergaren van de kennis over de archeologie en geschiedenis van Nederland. Vanaf het begin van het zoeken en vinden met metaaldetectors was het mogelijk om met munten naar het Koninklijk Penningkabinet (KPK) in Leiden te gaan. De gevonden munten werden hier door numismaten (muntexperts) gedetermineerd en de verworven informatie werd aan de melder doorgegeven. Zoveel mogelijk gegevens van de munt en de globale vindplaats werden vervolgens op een papieren vondstkaart genoteerd. Dit kaartsysteem is later in een database gezet en

2.1 Een vroege experimentele metaaldetector genaamd "Alpha" voor het vinden van niet geëxplodeerde bommen in Frankrijk na de Eerste Wereldoorlog.

verworden tot het Numismatisch Informatiesysteem (NUMIS).[15] In NUMIS staan momenteel 220.000 numismatische objecten, zoals munten, muntfibula's en muntgewichten. Het doel van NUMIS is om de informatie over de gevonden numismatische objecten online toegankelijk te maken voor geïnteresseerden. Dit zijn zowel onderzoekers, als mensen die willen weten welke objecten er in hun woonplaats zijn aangetroffen. NUMIS wordt momenteel beheerd door De Nederlandsche Bank (DNB).[16] Het is volgens het Koninklijk Besluit in 2013 door minister Dijsselbloem, destijds Minister van Financiën, verplicht deze database te beheren.[17]

2.2 De logo's van de NUMIS en PAN.

In 2017 is het Portable Antiquities Netherlands-project (PAN) van start gegaan.[18] Het doel van PAN is om alle met de detector gevonden metaalvondsten van voor 1600 te registreren en online te publiceren. Aanleiding van dit project is het besef dat detectorzoekers die vanaf de jaren zeventig zoeken steeds ouder worden. De kans wordt hierdoor groter dat informatie omtrent de objecten en vindplaats door overlijden of ziekte verloren gaat.

2.4 Wetgeving in Nederland

Het zoeken met de metaaldetector is volgens de nieuwe Erfgoedwet van 2016 toegestaan in Nederland.[16] Argumenten voor het legaliseren zijn het opwekken van interesse in de historie en vergroten van de kennis over de geschiedenis van een gebied.[20] Detectorzoekers moeten zich wel aan een aantal regels houden. Het is allereerst van belang om toestemming van de landeigenaar te hebben. Verder mag er worden gegraven tot een maximale diepte van 30 centimeter, omdat er in de archeologie van wordt uitgegaan dat deze bovenste laag bestaat uit

2.3 Schematische weergave van de wetgeving in Nederland omtrent uitzonderingen op de certificeringsplicht. Het middelste gedeelte is voor belang voor detectoramateurs.

'verstoorde grond'; gevonden objecten in deze laag liggen niet meer 'in context'.[21] Het is overigens niet toegestaan om te zoeken op (rijks)monumenten of bij een archeologische opgraving.[22] Daarnaast hebben sommige gemeente in het Algemeen Plaatselijke Verordening (APV) een verbod op zoeken met metaaldetectors in bepaalde gebieden opgenomen. Of zo'n verbod in een gemeente geldt, is terug te vinden op de website van een gemeente.

Vondsten van cultuurhistorische wetenschappelijke waarde dienen volgens de aanmeldingsplicht te worden aangemeld bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.[23] Vondsten blijven zes maanden ter beschikking voor wetenschappelijk onderzoek. Over de eigendom van vondsten wordt in de wet het volgende gezegd:

'De schat komt in gelijke delen toe aan degene die hem ontdekt, en aan de eigenaar van de onroerende of roerende zaak, waarin de schat wordt aangetroffen op wiens onroerende of roerende zaak het is gevonden.' [24]

'Een schat is een zaak van waarde, die zolang verborgen is geweest dat daardoor de eigenaar niet meer kan worden opgespoord.' [25]

Gevonden objecten, of dit nou met of zonder de metaaldetector gebeurt, zijn dus voor de helft van de vinder en voor de helft van de grondeigenaar. Je zou kunnen zeggen dat beiden eigenaar van het object zijn.

13. Gesink 2010, 19-20.
14. Gesink 2010, 24-26.
15. Pelsdonk 2013, 10-11.
16. De database van NUMIS is te vinden op de website: https://nnc.dnb.nl/dnb-nnc-ontsluiting-frontend/#/numis/.
17. Klein Koninklijk Besluit, Staatsblad 2013, 542.
18. PAN is een spin-off van de Portable Antiquities Scheme (PAS) dat al sinds 1997 in Engeland en Wales bestaat (https://finds.org.uk/).
https://www.nwo.nl/en/research-and-results/research-projects/i/20/26420.html.
https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedwet.
20. Deckers e.a. 2018, 328-330.
21. Deckers e.a. 2018, 322.
22. Voor een overzicht van de regels zie https://www.inspectie-oe.nl/onderwerpen/metaaldetectoramateurs.
23. https://www.inspectie-oe.nl/onderwerpen/metaaldetectoramateurs.
24. Burgerlijk Wetboek: Artikel 5:13.1.
25. Burgerlijk Wetboek: Artikel 5:13.2.

3 | De vindplaatsen

3.1 Introductie vindplaatsen

De meeste objecten in de collectie van Zomerdijk zijn gevonden in Noord-Kennemerland. Deze streek bevindt zich rond Alkmaar, Egmond en Bergen in de provincie Noord-Holland. Dit gebied omvat het Oer-IJ dat is opgebouwd uit jonge duinen, strandwallen en strandvlakten. De objecten vertellen in de eerste plaats dus iets over deze Noord-Hollandse streek. Van de 2692 objecten in de collectie is er van 796 specifieker

3.1 Kaart met daarop de vindplaatsen in de regio Kennemerland.

bekend waar ze zijn gevonden. Vooral bij de munten is dit tot en met de Middeleeuwen bijgehouden; van 702 munten is dit bekend. Hieronder is per vindplaats (zowel binnen als buiten Kennemerland) aangegeven hoeveel objecten (munten en niet-munten) zijn aangetroffen.[26]

Vindplaats nr.	Vindplaats	Aantal objecten
1	Egmond aan den Hoef, Delverspad	63
2	Egmond aan den Hoef, Tijdverdrijflaan	10
3	Rinnegom, Rinnegommerlaan	1
4	Egmond-Binnen, Liobaklooster	2
5	Egmond-Binnen, Luilaantje	24
6	Egmond-Binnen, Sint Adelbertusweg	35
7	Egmond-Binnen, centrum	1
8	Egmond-Binnen, Herenweg	1
9	Egmond-Binnen, Limmerweg-Hogeweg	140
10	Bakkum, Zanddijk	1
11	Bakkum, Doornduijn	25
12	Bakkum, Heereweg	96
13	Bakkum, Bleumerweg	6
14	Bakkum, tuin aan Heereweg	1
15	Bakkum, Stetweg	1
16	Limmen, Westerweg	1
17	Castricum, strand	2
18	Castricum, Nederlands Hervormde kerk	2
19	Castricum, Oosterbuurt volkstuin	30
20	Castricum, Oosterbuurt akker	1
21	Heemskerk, strand	323
22	Beverwijk, Wijkertoren	22
	Velsen, Fort Velsen	1
	Amsterdam, onbekend	1
	Tiel, onbekend	5
	Zutphen, onbekend	1
	Totaal	**796**

3.2 Overzicht per vindplaats met het aantal gevonden objecten.

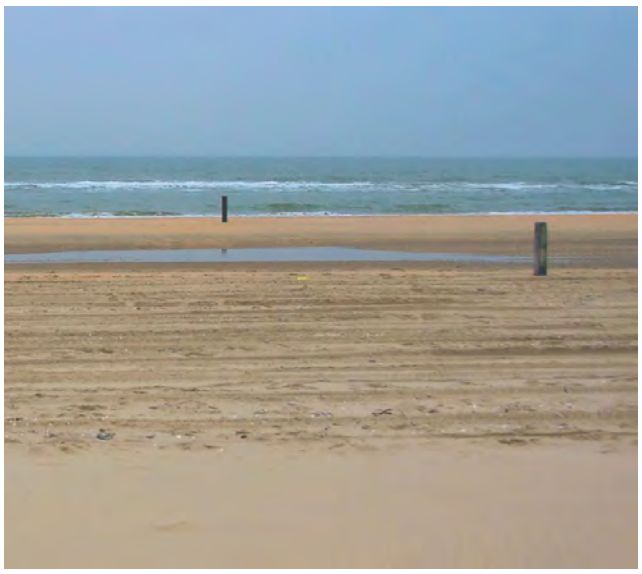
In de volgende paragrafen lichten we een aantal grotere vindplaatsen toe waarbij inhoudelijk meer te zeggen valt over de relatie tussen de vondsten en deze vindplaats. Dit zijn:

- Heemskerk, strand
- Egmond-Binnen, Sint Adelbertusakker
- Castricum, Oosterbuurt-volkstuinen
- Bakkum, Doornduijn

Daarnaast zijn er vindplaatsen waarvan veel objecten afkomstig zijn, maar waar geen historische of archeologische kennis voorhanden is. Dit zijn de grotere vindplaatsen die uit bollenvelden bestaan en een groot gebied bestrijken. Castricum, Oosterbuurt vormt hierin een uitzondering. Dit is weliswaar een omvangrijk gebied, maar de vondsten kunnen toch worden gekoppeld aan de nederzetting daar die dateert uit de Romeinse tijd. De locaties zonder deze duidelijke connectie kunnen wel als indicator dienen voor wat er qua periodes aan vondsten kan worden verwacht. Dit is van waarde als er in de toekomst ooit archeologisch onderzoek nodig is. Deze grotere gebieden die in dit gedeelte verder niet worden behandeld zijn 'Bakkum, Heereweg', 'Bakkum, Limmerweg-Hogeweg' en 'Egmond-Binnen, Limmerweg'. In bijlage 1 is per vindplaats een overzicht gegeven van de objecten die er gevonden zijn.

3.2 Heemskerk | Strand

De meeste vondsten met een bekende vindplaats zijn gedaan op het strand van Heemskerk. Ze zijn gevonden in een gebied van een aantal kilometer. Onder deze vondsten bevindt zich een Schotse muntschat bestaande uit 103 munten daterend uit de Late Middeleeuwen (zie hoofdstuk 10.2).

3.3 Indruk van het strand van Heemskerk.

Middeleeuwen vroeg D: 900 – 1050	6
Middeleeuwen laat A: 1050 – 1250	7
Middeleeuwen laat B: 1250 – 1500	179
Nieuwe tijd A: 1500 – 1650	69
Nieuwe tijd B: 1650 – 1850	54
Nieuwe tijd C: 1850 – heden	1
Totaal	**316**

3.4 Overzicht van de strandvondsten per periode.

3.5 De zes gouden munten die zijn gevonden op het strand van Heemskerk. De munt middenonder is een replica van de zeldzame goudgulden die niet door de provincie van Zomerdijk werd overgenomen.

Het vinden van de munten op het strand verklaarde Herman weleens als volgt: Hij ging als het stormde met zijn detector naar het strand. Het maakte hem niet uit of dit overdag was of in het holst van de nacht. Op sommige plekken zag hij dat de munten 'uit de duinen kwamen rollen'. Of dit letterlijk zo was, valt te betwijfelen. Hoe dan ook vond hij er veel munten.
Hoe is dit te verklaren? Het is mogelijk dat er zich aan de rand van de duinen, bij het strand, een of meerdere verstoven nederzettingen bevinden. Het is bekend dat verschillende vindplaatsen door duinzand werden ondergestoven. Dit fenomeen wordt ook wel 'lopende duinen' genoemd. Op verschillende plaatsen langs de kust is bij archeologisch onderzoek vastgesteld dat de bewoners door het stuivende zand moesten vertrekken. Een andere factor waardoor de munten tevoorschijn kwamen, is dat de zee telkens delen van de kust 'afsnoepte'. De combinatie van deze twee verschijnselen kan de 'rollende munten' van Zomerdijk uitleggen.
Het bovenstaande kan de aanwezigheid van een gedeelte van alle strandvondsten misschien duiden. Een andere verklaring voor het voorkomen van de vele munten op het strand kan handel zijn. Zo zijn er op het strand van Domburg in de provincie Zeeland enorm veel vroegmiddeleeuwse *sceatta's* gevonden die gelinkt worden aan de handel die op het strand plaatsvond. Mogelijk gebeurde deze uitwisseling van goederen voor muntgeld ook op het strand van Heemskerk. Met andere woorden, tijdens de handel op het strand viel er per ongeluk weleens een munt in het zand. Dat zes van de zeven gouden munten van het strand komen kan hierop wijzen. Waardevolle munten werden namelijk vaak gebruikt voor het doen van grote betalingen.

3.3 Egmond-Binnen | Adelbertusweg / akker

De Sint Adelbertusakker is een bijzondere vindplaats, omdat dit een stuk bouwland betreft dat direct grenst aan de abdij van Egmond. Het merendeel van de vondsten dateert uit de Late Middeleeuwen, uit de tijd dat de Hollandse graven steeds machtiger werden en de abdij een belangrijke rol vervulde in deze opkomst van de graven.[28]

3.6 De Sint Adelbertusakker is gelegen aan de Sint Adelbertusweg en is vernoemd naar de heilige Adelbertus waar hij na zijn dood werd begraven en een bedevaartsoord werd.

Middeleeuwen vroeg C: 725 - 900	1
Middeleeuwen laat A: 1050 - 1250	5
Middeleeuwen laat B: 1250 - 1500	26
Nieuwe tijd A: 1500 - 1650	2
Totaal	**33**

3.7 Overzicht van de vondsten van de Adelbertusakker.

De vroegste munt van de akker is een *denarius* van Karolingische keizer Lodewijk de Vrome (814-840) van het *Christiana religio*-type. De munten van dit type zijn vervaardigd tussen 822/3 en 840. Hieronder is links de munt van de Sint Adelbertus akker afgebeeld. Rechts een exemplaar van hetzelfde type, maar minder gehavend, afkomstig uit de muntschat Tzummarum 1991.

3.8 **Twee munten van hetzelfde type (Christiana religio) geslagen onder Lodewijk de Vrome (814-840) in Dorestad. De 'S' in spiegelbeeld is typerend voor de munten van dit type uit Dorestad.**

In 1924 vond er een opgraving plaats waaruit bleek dat op de Adelbertusakker een 9de-eeuwse kapel heeft gestaan.[29] Interessant is dat de munt qua vindplaats te koppelen is aan deze kapel. De munt circuleerde namelijk rond het midden van deze eeuw in een periode dat Egmond verschillende malen door Vikingen werd geplunderd, verwoest en de bezitters in gevangenschap werden weggevoerd.[30]
Een andere bijzondere vondst is een klein muntje zonder omschriften. Eenzelfde exemplaar werd al in de 19de eeuw gevonden in het Adelbertusputje op de akker en is afgebeeld in een catalogus van de beroemde Nederlandse numismaat Van de Chijs uit 1858.[31] Het voorkomen van deze twee muntjes bij de abdij van Egmond impliceert dat de muntjes zijn vervaardigd door de Hollandse graven.

3.9 **Twee dezelfde muntjes zonder omschriften die zijn gevonden op de Adelbertusakker en in het Adelbertusputje** (afbeeldingen 2x vergroot).

3.4 Castricum | Oosterbuurt-volkstuinen

Deze vindplaats, een volkstuinencomplex, is direct gelegen naast het terrein dat door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in 1995 en 1996 is opgegraven. Daar werd een inheemse nederzetting met sporen uit de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen gevonden. De vindplaats Castricum Oosterbuurt-volkstuinen behoorde, vermoedelijk tot diezelfde nederzetting en is daarom van groot archeologisch belang.
Van deze door Zomerdijk bezochte vindplaats bevinden zich 28 munten en 3 andere voorwerpen, waaronder twee fibulae, in de collectie. De munten zijn in 2000 aangemeld bij het toenmalig Koninklijk Penningkabinet in Leiden.[32] Op deze munten wordt verder ingegaan in hoofdstuk 5.2. Bij de campagne op het naburige terrein werd onder andere een nederzetting uit de Romeinse periode aangetroffen met een grafveld dat dateert tussen 260 en 330 én een individueel graf aan het einde van de 4de eeuw.[33] Deze dateringen voor activiteiten worden ondersteund door het aangetroffen aardewerk.[34] Na een onderbreking van een aantal eeuwen werd de locatie weer bewoond van de late 7de eeuw tot de eerste helft van de 9de eeuw. Iets verder zuidwaarts zijn indicaties dat er in de 12de eeuw opnieuw bewoning plaatsvond.[35] De vindplaats als geheel is gesitueerd in het centrale deel van het Oer-IJ estuarium – de meest Noordelijke vertakking van de Rijn die uitmondt in de Noordzee – op de hoger gelegen platen.[36] Doordat het gebied een hoog oppervlaktewaterpeil heeft en omdat het gebied lange tijd vooral als

3.10 **De opgraving Castricum Oosterbuurt waarop het graf van 'Hilde' is blootgelegd.**

grasland werd gebruikt, waren de conserveringsomstandigheden zeer gunstig waardoor de vondsten in goede staat zijn. Hieronder wordt kort per bewoningsperiode aangegeven wat er tijdens de opgravingen is gevonden en wat dit vertelt over de bewoners.
Op de vindplaats zijn vijf bewoningsperioden aangetroffen (waarvan de eerste drie in de Romeinse tijd dateren). In periode 1, die begint rond het jaar 100 en doorloopt tot ergens in de tweede helft van de 2de eeuw, zijn bewoningssporen aanwezig in kwelderafzettingen. De invloed van de zee was in deze periode aanwijsbaar, maar ongetwijfeld nog maar incidenteel. De vindplaats bestaat uit greppels, ronde en rechthoekige percelen, een gebouw, een rechthoekig perceel en ovale perceeltjes.
Periode 2 begint begin 3de eeuw en loopt door tot het begin van de 4de eeuw (naderhand gecorrigeerd tot einde van de 4de eeuw, op basis van nieuw onderzoek).[37] Er bestaan dan twee grote rechthoekige greppelsystemen, voorafgaande aan (opnieuw) een overstromingsfase, die een forse zandlaag op het terrein achterlaat. Ook dateren enkele losse graven en een grafveldje in deze periode, net als een paar boerderijen, schuren en waterputten. De aanvang en einddatum van periode 3 was (destijds voor Hagers en Sier) moeilijker vast te stellen. Het betreft een los graf (genummerd S 148) en een serie losse metaalvondsten, die alle dateren aan het einde van de 4de eeuw.

3.11 Twee Romeinse munten en een kniefibula van Castricum Oosterbuurt; de munten zijn denarii van Clodius Albinus (193-197) en van Septimius Severus (193-211).

Uit de periode 3, in de tweede helft van de 4de eeuw werden door Hagers en Sier destijds geen gebouwen aangetroffen.[38] Inmiddels worden op basis van nieuw onderzoek wel degelijk enkele gebouwen uit periode 2 met graf S 148 in verband gebracht en ook een ringgracht, een walsysteem en een stenen gebouw dat aanwezig moet zijn geweest. Het genoemde S 148 graf behoort toe aan een 30-jarige vrouw die op onzorgvuldige wijze, op haar buik liggend is begraven. Zij werd later Hilde genoemd en is de naamgeefster van Archeologiemuseum Huis van Hilde in Castricum.

De bewoning werd hervat in de 7de tot het begin van de 9de eeuw. De nederzetting bestond uit minimaal een drietal omheinde erven met boerderijen en waterputten. Het vondstmateriaal voornamelijk uit aardewerk en wat voorwerpen van metaal, hout en leer. Net als in de Romeinse tijd aten de

3.12 Een Karolingische munt en een schijffibula van Castricum Oosterbuurt; de munt is denarius geslagen onder Karel de Grote in Pavia tussen 793 en 812 (afbeelding fibula 2x vergroot).

mensen voornamelijk rund, met daarnaast wat schaap en varken. De diversiteit van de verbouwde gewassen is wat uitgebreid met haver en bramen.[39]

3.5 Bakkum | Doornduijn

Vandaag de dag staat het landgoed De Doornduyn te Bakkum bekend om haar natuurtuin vol bloemen. Maar hier, aan de voet van de duinen, vond in de Vroege Middeleeuwen een heel ander soort activiteit plaats. Op deze plek vond Zomerdijk tijdens de aanleg van een drainage 21 munten en 4 fibulae, welke grotendeels afkomstig zijn uit deze periode. Het was een uitzonderlijke vondst, aangezien er niet veel munten uit de 9de eeuw bekend zijn in deze regio. Behalve drie zeldzame Karolingische munten zijn er ook *styca's* gevonden: munten van Engelse origine die in verband worden gebracht met de aanwezigheid van Vikingen. Zou het terrein Doornduijn door hen bezocht zijn?

3.13 Archeologen aan het werk in een proefsleuf op het terrein van Doornduijn.

Naast de vijf exemplaren die op de vindplaats gevonden zijn, zijn er maar twintig andere *styca's* bekend binnen Nederland. De vondst bleek zo uniek dat de provincie Noord-Holland besloot om het gebied nader te laten onderzoeken. Men wilde beter inzicht krijgen in de vindplaats. Is er bijvoorbeeld een intacte cultuurlaag aanwezig? En zo ja: kunnen de munten daaruit afkomstig zijn. Tenslotte is het belangrijk om te weten

of de vindplaats veilig ligt in een akker waar bollen geteeld worden. In september 2017 werd er een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in dit duingebied bij Bakkum op een strandwal.[40] Bij de proefopgraving werden behalve veel grondsporen ook twee Karolingische munten en een fibula gevonden. Daarnaast werd een Scandinavische sleutel aangetroffen die uit de 9de eeuw dateert. Andere metaaldetectorzoekers hebben na deze proefopgraving op het terrein nog meer *styca's* gevonden.[41] De vroegmiddeleeuwse vondsten ondersteunen de hypothese die de *styca's* al deden vermoeden; ook dit zijn namelijk typisch objecten die je zou verwachten op een Vikingsite.
Hieronder volgt kort een overzicht van de vondsten van Doornduijn. Daarna wordt aandacht besteed aan de vroegere activiteiten van de vindplaats, met de nadruk op de periode in de tweede helft van de 9de eeuw: de tijd waarin er in Bakkum mogelijk Vikingen woonden, handelden of regeerden.

Romeinse tijd 0-500 na Chr.	datering		2
Draadfibula	30-300	1	
Denarius	203-208	1	
Vroege Middeleeuwen 500-1000			22
Sceatta	680-750	11	
Denarius	838-950	3	
Styca	845-867	5	
Schijffibulae	750-1150	3	
Late Middeleeuwen 1000-1500			1
Penny	1044-1046	1	
Totaal			**25**

3.14 Overzicht van de objecten van het terrein Doornduijn.

Aan de hand van de vondsten lijken de eerste activiteiten op het terrein van Doornduijn plaats te vinden in de Romeinse tijd. Een tweetal vondsten uit de collectie duidt hierop: het betreffen een zilveren *denarius* van de Romeinse Keizer Geta (198-209) en een draadfibula die wordt gedateerd in de periode ca. 25-300.

3.15 Een Romeinse denarius van Geta (198-209) en draadfibula van Doornduijn.

Het overgrote gedeelte van de aangetroffen objecten dateert uit de Vroege Middeleeuwen (500 – 1000). Deze worden uitgebreider besproken in hoofdstuk 6. Om Doornduijn beter te begrijpen wordt er ook in dit hoofdstuk iets dieper ingegaan

3.16 Weergave van de vijf types sceatta's in de collectie. In volgorde van links naar rechts (boven): serie D, type 2c; serie D, type 8; serie E; (onder): serie X; continentaal interlace-type.

op de munten. De vroegste van deze Middeleeuwse munten zijn de elf *sceatta's*, die dateren tussen 690-750. Deze muntjes werden door Friese handelaren gebruikt rondom de Noordzee en wijzen er op dat deze actief waren in Doornduijn.

Dan lijkt er een periode zonder activiteiten aan te breken. Munten die worden gerelateerd aan de periode van grofweg 750 tot 850 ontbreken. Typerend voor deze periode zijn namelijk de munten van Karel de Grote (768-814) en de munten uit het begin van de regeerperiode van Lodewijk de Vrome (814-840).

Het terrein lijkt - gebaseerd op het numismatisch en archeologisch materiaal - na 850 weer te worden gebruikt. Er zijn honderden nederzettingssporen tijdens het proefsleuvenonderzoek aangetroffen, zoals paalkuilen, greppels én Karolingisch aardewerk.[42]

Uit deze periode zijn naast de drie schijffibulae ook drie zeldzame Karolingische *denarii* opgedoken, vijf *styca's* van Engelse origine en een navolging van een Karolingische *penning*, daterend uit de 10de eeuw.

3.17 Weergave van de vijf styca's van Doornduijn.

De 9de-eeuwse vondsten van het terrein Doornduijn zijn hoogst ongewoon voor Nederland. Deze ongewoonheid zit met name in het voorkomen van enkele bijzondere Karolingische munten, een Scandinavische sleutel en de vijf al eerder genoemde *styca's* uit het huidige Engeland.
Styca's werden vervaardigd in het Engelse koninkrijk Northumbrië vanaf het begin van de 9de eeuw tot het arriveren van het Grote leger, een Deens Vikingleger, in 865. Deze muntjes zijn normaliter gelijk in uiterlijk, met aan de voorzijde de naam van de koning of aartsbisschop en aan de keerzijde de naam van de zogenaamde *moneyer:* degene die de verantwoordelijkheid droeg voor de productie van de munten.[43] Vanaf circa 845 werden er naast de uniforme *styca's* van de officiële muntateliers ook onofficiële *styca's* vervaardigd. Deze contemporaine navolgingen zijn veel minder zorgvuldig gemaakt, hebben slordige om-

3.18 Karakteristieke woeste impressie van Vikingleider Rorik met een Vikingschip op de achtergrond.

schriften en bestaan uit koper met geen of zeer weinig zilver.[44] De beste parallel in Nederland is bekend uit Dorestad (Wijk bij Duurstede), het belangrijkste handelscentrum in het noorden van het Karolingische Rijk, waar ook vijf *styca's* zijn gevonden. De exemplaren uit Doornduijn, zijn ook dergelijke navolgingen en kunnen een indicator zijn voor de aanwezigheid van Vikingen. Deze *styca's* circuleerden in principe in Northumbrië. Met name omdat deze navolgingen voorkomen in gebieden waar *styca's* gewoonlijk niet circuleerden, zoals bij Doornduijn het geval is, is het aannemelijk dat dit een gevolg was van Vikingactiviteit in de regio.[45]
Dat Vikingen Nederland hebben bezocht is bekend uit historische bronnen en uit de aanwezigheid van twee Vikingschatten in Wieringen, Noord-Holland. Uit deze bronnen is bekend dat deze Denen ons land hebben bezocht om onder andere Dorestad te plunderen. Keizer Lotharius I (840-855) gaf Dorestad als leengoed aan de Vikingleider Rorik rond 840, op voorwaarde dat Rorik het zou beschermen tegen verdere plunderingen van Vikingen. Nadat Rorik in de 840's uit Scandinavië vertrok, is bekend dat hij vanaf 850 tot 875 Dorestad als leen had. Daarnaast blijkt dat hij, behalve Dorestad, ook andere gebieden in (West-)Frisia als leen had.[46] Zou Kennemerland, waar Doornduijn zich bevindt, één van deze leengebieden kunnen zijn?

Het voorkomen van de onofficiële latere 'koperen' *styca's* kan erop wijzen dat de activiteiten in de jaren rond 860 plaatsvonden. Het is aannemelijk dat deze munten uit Northumbrië zijn meegenomen door Vikingen. Een argument hiervoor is dat alleen zilveren penningen als betaalmiddel in het Karolingische Rijk werden geaccepteerd. Hoe deze *styca's* buiten Northumbrië werden gebruikt is nog onbekend. Verder onderzoek zou hier misschien meer inzicht in kunnen geven.
Behalve de *styca's*, zijn de Karolingische munten van Doornduijn niet de typische munten die normaliter in Nederland worden gevonden. Drie van deze *denarii* zijn zeldzame overgangstypes – het zogenaamde *christiana religio*-type - die dateren tussen de regeerperiode van Lodewijk de Vrome en zijn zoon Lotharius I. De datering van deze munten én de afwezigheid van munten van Karel de Grote doen vermoeden dat de vindplaats weer in gebruik werd genomen tussen 850 en 870, waarbij het aannemelijk is dat dit wat later in het tijdvak gebeurde. De aanwezigheid van bijzondere Karolingische munten lijken dus op eenzelfde datering te wijzen van de vindplaats als de *styca's*.
Er zijn sterke aanwijzingen voor de aanwezigheid van Vikingen in het gebied Doornduijn ergens tussen 850 en 870. Aan de hand van de vondsten kunnen we niet bepalen of zij hier enkel handelden of ook woonden.

26. Twee vindplaatsen vallen buiten de regio Kennemerland (Tiel en Zutphen).
27. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de vindplaats Groot Olmen in Bloemendaal: zie De Koning e.a. 2011.
28. Hof 1973, 9.
29. Cordfunke 1984, 45-49.
30. Vita Adelberti, 53.
31. Van der Chijs 1858, 555.
32. Van der Veen 2000, 25-26.
33. Hagers 1999, 9. Aan het einde van de 2de eeuw zijn ook al activiteiten zichtbaar in de vorm van percelen, waterputten en Terra Sigilata (Romeins aardewerk). Deze vroegste sporen duiden erop dat het land kortstondig in gebruik was als weiland of als akker, maar niet voor bewoning.
34. Diederik 2017.
35. Hagers 1999, 9.
36. Hagers 1999, 17.
37. Diederik 2017.
38. Hagers 1999, 193-194.
39. Hagers 1999, 194-196.
40. De Koning, *in uitvoering*.
41. De Koning 2020, persoonlijke informatie.
42. De Koning 2018, 36.
43. Grierson en Blackburn 1986, 298-299.
44. Grierson en Blackburn 1986, 300.
45. Woods, persoonlijke informatie.
46. Coupland 1995, 199; Besteman 2006/2007, 5.

Deel I:
Numismatische vondsten

Peter Buis

De catalogus met alle objecten in dit deel vindt u in hoofdstuk 12.

Een lijst met catalogusnummers en de corresponderende objectnummers (PNH-nummers) uit de collectie Zomerdijk vindt u in bijlage 2.

De collectie Zomerdijk is online te raadplegen op de website van het archeologisch depot van de provincie Noord-Holland: https://collectie.huisvanhilde.nl/

Voor een directe link naar de collectie Zomerdijk scant u onderstaande QR-code.

4 | Introductie numismatische vondsten

In dit deel van het rapport worden de munten behandeld die zich in de collectie Zomerdijk bevinden. Het doel is om de Nederlandse muntgeschiedenis te vertellen en meer specifiek die van Noord-Holland aan de hand van munten in de collectie. De munten zijn allemaal – op één munt en één muntschat na[47] – afkomstig uit de streek Noord-Kennemerland.[48]

De munten van Zomerdijk bestrijken de tijd dat Romeinse soldaten in deze streken rond het begin van onze jaartelling veldtochten maakten, tot de guldens en rijksdaalders die net voor de invoering van de euro van hand tot hand gingen. Het geeft een vrijwel compleet beeld van welk muntgeld er in de verschillende periodes in Noord-Kennemerland in gebruik was. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vier periodes die elk een hoofdstuk vullen.

0 – 500

De *Frisii*, de toenmalige bewoners van Noord-Kennemerland, kwamen voor het eerst in aanraking met munten ten tijde van de komst van de Romeinen. Centraal staat hoe deze Germaanse stam aan munten kwamen en hoe ze deze gebruikten.

500 – 1000

In de Vroege Middeleeuwen wordt aandacht gegeven aan de ontwikkeling van het muntgebruik na het uiteenvallen van het Romeinse Rijk. De nadruk ligt op de muntsoorten die in deze streken voorkwamen en of de Vikingen sporen op numismatisch gebied hebben nagelaten.

1000 – 1500

Bij de Late Middeleeuwen wordt stilgestaan bij de opkomst van het grafelijke geslacht van Holland. De vraag die centraal staat is of de toenemende macht van het geslacht wordt weerspiegeld in de Hollandse muntslag. Daarnaast is gekeken naar welke invloedrijke munttypes als voorbeeld werden gebruikt voor de Hollandse muntproductie tussen 1250 en 1434. Tot slot is onderzocht hoe de Hollandse munten te herkennen zijn nadat Holland onderdeel werd van de Bourgondische Nederlanden.

1500 – heden

In deze periode – die ook wel de Nieuwe tijd wordt genoemd – speelde de Tachtigjarige Oorlog een belangrijke rol in de vorming van het muntstelsel. Eerst wordt aandacht besteed aan de rol die Holland speelde in deze vrijheidsstrijd tegen de Spanjaarden. Dan wordt stilgestaan bij de duit, de minst waardevolle munt van de ontstane Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Tot slot staat centraal hoe de gulden ontstond en zich ontwikkelde tot de muntsoort die in het Koninkrijk tot de periode van koningin Beatrix werd gebruikt.

Voor de niet-ingewijde lezer zijn per periode de hoofdlijnen van de muntgeschiedenis weergegeven in zowel woord, als in beeld. Vervolgens wordt de historische context van desbetreffende periode beknopt geschetst. Een overzicht van deze munten vindt u in de catalogus in hoofdstuk 12.

Romeinse tijd: 0 – 500	36
Middeleeuwen vroeg: 500 – 1000	27
Late Middeleeuwen 1000 – 1500	381
Nieuwe tijd (1500 - heden)	1447
Totaal	**1891**

4.1 **Overzicht aantal munten in de collectie per periode.**

Naast munten behoren ook speel- en rekenpenningen tot de collectie. Deze objecten lijken qua uiterlijk op munten, maar hadden geen functie als betaalmiddel. Op het ontstaan en gebruik ervan wordt nader ingegaan.
Tenslotte worden de twee muntschatten uit de collectie beschreven. Dit zijn een Schotse muntschat en de zilverschat uit de Republiek, waarbij de datering en reden van begraven nader wordt bekeken. Deze Schotse muntschat bestaat uit 'black money', koperen kleingeld dat de Schotten liever kwijt dan rijk waren.

47. Eén Republikeinse *denarius* is gevonden bij het Romeinse fort *(castellum)* in Velsen. De muntschat uit het einde van de Republiek (1795) is nabij de Wijkertoren in Beverwijk ontwaard.

48. Voor de determinatie van enkele stukken ben ik dank verschuldigd aan Jan Bouke van der Veen, Arent Pol, Tony Abramson en Simon Coupland.

5 | Romeinse munten

5.1 Hoofdlijnen Romeinse muntgeschiedenis

De zilveren *denarius* (4,6 gram, 98%) deed rond 211 v. Chr. zijn intrede in de Romeinse Republiek.[49] De raad van drie muntmeesters – de *tresviri monetales* – was verantwoordelijk voor de productie.[50]
Met de overgang van Republiek naar Keizerrijk, eiste keizer Augustus (27 v. Chr. - 14 na Chr.) het alleenrecht op het slaan van munten op en voerde grote veranderingen door. Hij introduceerde een muntstelsel met vaste onderlinge verhoudingen die in het gehele rijk golden tussen de gouden, zilveren en bronzen munten in de vorm van de gouden *aureus* (8,2 gram, 98%), zilveren *denarius* (3,9 gram, 97%) en de bronzen *as*. Een nieuwe reeks munten bestond onder andere uit de messing *sestertius* en de bronzen *as*. Waar de munten eerst het hoofd van een godheid op de voorzijde afbeeldden, bepaalt vanaf nu een portret van de keizer of zijn echtgenote de aanblik. De iconografie op de keerzijde bestond uit een serie afbeeldingen van onder andere overwinningen uit het verleden met als doel om een geïdealiseerd beeld van de keizer te creëren.[51]

In de periode tussen Augustus en Nero bleef de kwaliteit van de munten ongeveer gelijk.[52] Het was onder Nero (54-68) – toen na de grote brand van Rome alle middelen nodig waren om de stad te herbouwen – dat de waarde van de *aureus* (7,3 gram en 89%) en van de *denarius* (3,3 gram en 94%) werd verlaagd.[53] Tot de regeerperiode van Caracalla (198-217) veranderde er weinig in het Romeinse muntstelsel. Deze keizer introduceerde een nieuwe muntsoort in 215: de *antoninianus* (4,6 gram en 47%) ter waarde van twee *denarii*.[54] De *antoninianus* onderging vanaf 238 een afname van gewicht en gehalte, waarbij onder Gallienus (253-268) het gewicht 2,5 gram werd met een zilvergehalte van slechts 2,5%.[55] Deze vermindering van het zilvergehalte was het gevolg van oorlog, het uitgeput raken van zilvermijnen en grote betalingen aan onder andere stammen in het grensgebied van de Rijn.[56]

Aurelianus (270-275) blies het systeem van Caracalla, dat was gebaseerd op goud, zilver en koper, nieuw leven in en reorganiseerde de munthuizen in het gehele rijk. Diocletianus (284-305) zette de hervorming van Aurelianus door en introduceerde de zilveren *argenteus* (3,30 gram en 80%) en de *nummus* van biljoen (legering van veel koper met weinig zilver), soms ook wel *follis* genoemd (ca. 10 gram en 4%).[57]
Constantijn I (306-337) verving de *aureus* door de *solidus* (4.55 gram en 56%) in 309. De *solidus* zou de standaard gouden munt in het voormalige Romeinse Rijk en Byzantium blijven tot de 10de eeuw. In zijn regeerperiode werden er op munten de eerste verwijzingen naar het christendom gemaakt.

De *nummus* werden na 367 volledig van brons, omdat er een gebrek aan zilver is in het Romeinse Rijk.[59] Het is onbekend hoe de munten toen werden genoemd. Daarom wordt naar deze muntjes verwezen als AE1 t/m AE4, waarbij AE voor brons staat en het getal naar de grootte van de munt.[60]

5.1 Overzicht hoofdlijnen Romeinse muntgeschiedenis.

5.2 Noord-Holland in de Romeinse tijd

In het westelijke Nederlands kustgebied woonden twee Germaanse stammen die door de Oude Rijn van elkaar werden gescheiden. Ten zuiden woonden de Cananefaten *(Cananefates)* en ten noorden de Friezen *(Frisii minores)*.[61] De Cananefaten hadden zich hier in een geleidelijk proces gevestigd tussen 50 en 12 voor Chr.[62]

Deze stammen werden door de Romeinen vrij negatief afgeschilderd. Deze visie is tot in de 20ste eeuw nog gangbaar, zoals blijkt uit het 'Beknopt leerboek der geschiedenis van het vader-

5.2 Kaart van Nederland met aangegeven waar de verschillende Germaanse stammen woonden.

land' uit 1927: *"Al deze stammen waren zeer onbeschaafd. Van geregelden arbeid hadden ze een afkeer... Dobbelzucht en onmatigheid in het drinken waren algemeen voorkomende ondeugden; even als andere onbeschaafde volken ware de Germanen echter dapper, vrijheidslievend en gastvrij."*

Feit is dat er niet zoveel bekend is over de bewoners van Noord-Holland in de Romeinse periode. Alleen wat de gekleurde Romeinse bronnen hebben geschreven en wat er aan archeologisch materiaal is gevonden. Zo is bekend dat beide tribale groepen in nederzettingen woonden bestaande uit woonstalboerderijen in het oude duingebied en langs de oeverwallen van de grote rivieren.[64] Ook weten we dat ze leefden van kleinschalige veeteelt en landbouw en daarmee in eigen levensonderhoud voorzagen.[65] Beide stammen hebben met elkaar gemeen dat ze geen munten vervaardigden en gebruikten tot de komst van de Romeinen.[66]
De meeste Romeinse munten in de collectie zijn afkomstig van Castricum-Oosterbuurt volkstuinen, de plek vlak naast het terrein waar in 1995-1996 een archeologische opgraving plaats vond.[67] De nederzetting was bewoond van circa 100 tot 330 na Chr. en aan het einde van de 4de eeuw. Dit is bijzonder omdat het één van de weinig bekende nederzettingen uit die tijd in de provincie Noord-Holland is.[68]
In dit gedeelte wordt behandeld wat de Romeinse munten uit de collectie van Zomerdijk ons kunnen vertellen over haar bewoners en hun muntgebruik. De Romeinse periode is opgedeeld in drie periodes. Iedere periode begint met een korte historische schets, gevolgd door de munten van de collectie uit desbetreffende periode. Verder wordt er aandacht geschonken aan hoe de munten hier zijn gekomen en de functie die ze hadden.

Romeinse Republiek: 450 – 28 voor Chr.	1
Romeinse tijd Vroeg: 28 voor Chr. – 70 na Chr.	0
Romeinse tijd Midden: 70 – 270 na Chr.	27
Romeinse tijd Laat: 270 – 450 na Chr.	8
Totaal	**36**

5.3 **Overzicht van de Romeinse munten per periode in de collectie.**

5.3 Vroeg Romeinse tijd (12 voor Chr. – 70 na Chr.)

Het gebied van de Cananefaten en Friezen werd tijdens Romeinse expedities tussen 12 voor Chr. en 16 na Chr. ingelijfd bij het Romeinse Rijk waarmee het onderdeel werd van het noordelijke grensgebied. Er werden vanaf het begin van de jaartelling forten langs de Rijn gebouwd, waaronder bij Velsen, om het rijk tegen Germaanse stammen te verdedigen.[70] In 47 na Chr. werden de Romeinse troepen van het Friese grondgebied terug getrokken en werd de Rijn de grens van het Romeinse Rijk.[71] Ten noorden van de Rijn gaat het inheemse leven door, terwijl in de steden ten zuiden van deze rivier de Romeinse invloed steeds zichtbaarder werd door het gebruik van Romeinse voorwerpen.[72]
Met de komst van de Romeinen kwamen zowel de Cananefaten, als de Friezen met munten in aanraking. De soldaten brachten munten mee, eerst tijdens de veldtochten en later naar de forten die langs de Rijn werden gesticht.[73] Deze meegebrachte en gebruikte munten waren voornamelijk *assen* uit het begin van het keizerrijk (van Augustus, Caligula en Claudius) en Republikeinse *denarii*. Zo'n Republikeinse *denarius* is door Zomerdijk gevonden bij het opgravingsterrein van fort Velsen.[74] Deze Republikeinse *denarius* van Q. Antonius Balbus stamt uit 83 voor Chr.. Het is een typisch voorbeeld van een *denarius* zoals deze er voor de munthervorming van Augustus uitzagen: de kartelrand, de buste van een Romeinse godheid op de voorzijde en op de keerzijde de naam van een hooggeplaatst persoon.[75]

5.4 **Romeinse Republiek, denarius, Q. Antonius Balbus (82 – 81 voor Chr.) met links het exemplaar door dhr. Zomerdijk gevonden en rechts eenzelfde munt in gave conditie.**

In de collectie bevinden zich geen munten die geslagen zijn in deze periode. Dit sluit aan de bij de rest van Noord- en Zuid-Holland, waar ook zeer weinig munten uit dit tijdvak zijn gevonden.[76] Muntgeld lijkt een zeer beperkte toepassing te hebben gehad in de inheemse economie. Waarschijnlijk werd geld in eerste instantie alleen voor bepaalde betalingen gebruikt, zoals uitwisselingen met de militaire nederzettingen in het *limes*gebied.[77, 78] Mogelijk werd eventuele belasting niet in muntgeld maar in natura in de vorm van huiden betaald of konden sommige stammen als hulptroepen in het leger dienen. Er zijn overigens nauwelijks bewijzen voor interactie tussen Romeinse soldaten met de inheemse bevolking van Noord-Holland.[79] In dit licht is de minimale aanwezigheid van munten in de gebieden van beide Germaanse stammen tot 70 na Chr. te verklaren.

5.4 Midden Romeinse tijd (70 – 270 na Chr.)

De *limes* werd versterkt en uitgebreid na de Bataafse opstand in 70.[80] Het gebied waar de Cananefaten woonden werd in 84 na Chr. de Romeinse provincie *Germania Inferior.* Er waren diverse nederzettingen die markt- en stadsrechten kregen langs de *limes*.[81] Lange tijd leefden de verschillende bewoners in de grensgebieden rond de Rijn in rust met elkaar samen en was er

sprake van vreedzaam contact en handel. Dit verandert rond 161, wanneer een aantal stammen de Romeinse provincies begint te plunderen.[82]
Van de 27 munten in de collectie uit deze periode zijn er 21 *denarii*. Van deze tamelijk kostbare denarius wordt aangenomen dat deze voornamelijk werd gebruikt om te sparen en om grote betalingen mee te doen.[83] Bij *denarii* zien we op de voorzijde in het algemeen het portret van de keizer (of zijn vrouw zoals in het voorbeeld hieronder) te zien. Op de keerzijde staat meestal een deugd afgebeeld die herkenbaar is aan een of meerdere attributen die de personificatie vasthoudt. In het voorbeeld hieronder staat Minerva afgebeeld met een olijftak, schild en speer, wat kenmerkend is voor deze godin. Minerva stond bekend om haar beheerst gevoerde oorlog, wijsheid en kunst.

5.5 **Romeins Keizerrijk, denarius, Clodius Albinus (193-197), Rome.** (afbeelding 2x vergroot)

De collectie bevat voornamelijk Romeinse munten uit Castricum Oosterbuurt. Het grootste deel van deze munten is afkomstig van diverse grote muntschenkingen van de Romeinen aan de Germanen in verschillende periodes tussen 160 en 270.[84] Deze schenkingen worden ook in historische bronnen genoemd.[85] De betalingen werden gedaan aan de Germaanse stamhoofden en hadden als doel om het bondgenootschap in stand te houden. Kleinere aantallen en individuele munten verspreidden zich daarna waarschijnlijk verder onder de stamleden.[86] Daarnaast is een klein gedeelte van de munten waarschijnlijk via handel met de Romeinen in de nederzetting terecht gekomen.[87]
De muntvondsten in Germaanse inheemse nederzettingen in het gebied van de Friezen (waaronder Oosterbuurt) en Cananefaten zijn vergelijkbaar qua hoeveelheid munten en muntsoorten. Opvallend is echter dat het merendeel van de teruggevonden munten uit de relatief waardevolle *denarius* bestaat en veel minder kleingeld in de vorm van koperen munten. Over het algemeen wordt aangenomen dat muntgeld dus niet lijkt te zijn gebruikt voor het doen van alledaagse kleine betalingen. Een mogelijkheid voor het gebruik van munten door de Germaanse volkeren is dat belasting aan de Romeinen deels met munten moest worden voldaan. Om aan dit muntgeld te komen ging de inheemse bevolking meer produceren dan ze zelf nodig hadden. Op deze manier hadden de Friezen en Cananefaten huiden, vlees en paarden om te verkopen op markten, zoals bij Forum Hadriani.[90] Munten dienden mogelijk niet alleen als betaalmiddel, maar hadden ook een functie in de rituele sfeer. Ze werden waarschijnlijk uitgewisseld als ceremoniële of symbolische relatiegeschenken en gebruikt in rituele deposities.[91]

5.5 Laat Romeinse tijd (270 – 450 na Chr.)

Vanaf de 3de eeuw daalde het aantal inwoners in de kuststreken van Noord-Holland. Deze afname had een aantal oorzaken. Zo was er een stijging van het zeewater waardoor er landverlies optrad. Daarnaast verzwakte het Romeinse gezag waardoor politieke en sociale onrust ontstond.[92] Tevens migreerden er andere volkeren over de Rijn, waaronder de Franken, die zich in de grensgebieden vestigden en uiteindelijk (grotendeels) de Friezen en Cananefaten verdreven.[93] In het westelijke kustgebied van Nederland zijn slechts een handvol nederzettingen uit deze periode bekend.[94]
In Castricum-Oosterbuurt zijn acht munten gevonden die in deze periode zijn vervaardigd, in de vorm van *antoniniani* en bronzen munten (*AE3 en Ae4*). Na een enorme inflatie door (burger)oorlogen verdwenen zilveren munten uiteindelijk helemaal uit de circulatie. De *argenteus* die in 291 werd ingevoerd is in onze streken niet teruggevonden. Zilveren munten zouden in Nederland pas aan het einde van de 7de eeuw weer ten tonele verschijnen. Naast de centraal geproduceerde Romeinse munten werden in verschillende periodes imitaties door stammen gemaakt bij gebrek aan kleingeld. Na 274 is dit ook het geval in de Westerse provincies waar imitaties van de *antoniniani* van Tetricus II werden vervaardigd.[95] Deze werden voornamelijk in Gallië (Frankrijk) vervaardigd door een gebrek aan kleingeld.[96]

5.6 **Een 'echte' antoninianus van Tetricus II en een Gallische imitatie.**

Drie van de acht Laat-Romeinse munten in de collectie zijn door Zomerdijk gevonden in Oosterbuurt. Tijdens deze opgraving zijn veel *antoniniani* en *AEs* gevonden. Ook erna zijn in dit gebied relatief veel van beide muntsoorten gevonden in vergelijking met andere inheemse nederzettingen. Dit is mogelijk te verklaren doordat Oosterbuurt een van de weinige bekende nederzettingen uit deze periode is. Uit het archeologisch onderzoek is bekend dat Castricum Oosterbuurt werd bewoond van 260 tot 330 en aan het einde van de 4de eeuw.[97]
De aanwezigheid van *antoniniani* is mogelijk te verklaren omdat ze onderdeel uitmaakten van de muntschenkingen van de Romeinen aan de inheemse bevolking. Zelfs de *denarii* zouden nog van deze schenkingen kunnen zijn als ze vervolgens na 270

zijn verloren. Het is namelijk bekend dat Romeinse munten buiten het Romeinse Rijk lang konden worden gebruikt, waardoor het lastig is om te bepalen wanneer deze zijn verloren of begraven.[98, 99] Een deel van de munten, de *AEs*, zijn geproduceerd in de 4de eeuw. Ze kunnen dus sowieso niet van schenkingen komen, want deze werden tot 270 gedaan. Ze moeten de regio dus op een andere manier zijn binnen gekomen.
Zowel de *antoniniani* als de *AE*-munten kunnen gezien worden als kleingeld, omdat beiden nagenoeg of geen zilver bevatten. Dat deze muntsoorten in een lage nominatie relatief veel als losse vondst zijn teruggevonden, kan betekenen dat muntgeld een belangrijke rol speelde in de alledaagse uitwisseling van goederen. Door het gebruik bij kleine betalingen gingen de munten vrij veel van hand tot hand en werden daarbij ook weleens verloren.[100]

5.6 Conclusie

De meeste Romeinse munten in de collectie komen uit de inheemse nederzetting Castricum-Oosterbuurt en zijn te dateren in Romeins-Midden (70-270). Verreweg het grootste aantal bestaat uit zilveren *denarii* en deze spreiding is vergelijkbaar met de rest van inheemse nederzettingen in Noord-Holland.

Per periode is aandacht besteed aan hoe de munten in de regio terecht zijn gekomen en hoe ze zijn gebruikt. Munten uit Vroeg-Romeinse tijd (0-70) kwamen mee met de verovering en incorporatie van het gebied in het Romeinse Rijk. Ze zijn nauwelijks teruggevonden ten noorden van het *limes*gebied.
In de periode van 70-270 is de meerderheid afkomstig uit schenkingen die onder andere uit relatief waardevolle munten bestonden. Een gedeelte zal door handel verkregen zijn.
In de Laat-Romeinse tijd (270-450) circuleerden er *antoniniani* die zeer waarschijnlijk nog afkomstig waren van schenkingen. Alleen voor de *AEs* is dit niet mogelijk.

Hoe de munten door de inheemse bevolking werden gebruikt in de verschillende periodes is minder goed bekend. Er wordt gedacht dat munten zowel een functie hadden in het economische, als in het rituele circuit. Van de veel teruggevonden *denarius* wordt gedacht dat deze diende voor betalingen met Romeinen enerzijds en anderzijds als relatiegeschenk. Mogelijk dat in de Laat-Romeinse tijd de *antoniniani* en *Aes* een toepassing vonden in kleine betalingen.

49. Crawford 1998, 121.
50. Burnett 2004, 20-21.
51. Bland 2012, 515.
52. Wolters 2012, 339.
53. Plinius Historia Naturalis 33.47, 132.
54. Abdy 2012, 508.
55. Harl 1996, 130.
56. Bland 2012, 520.
57. Estiot 2012, 548.
58. Adby 2012, 592.
59. Grierson en Mays 1992, 31.
60. Harl 1996, 163.
61. Plinius, Historia Naturalis IV, 101.
62. Sprey 1953, 18-19.
63. De Boer 1927, 2.
64. Bazelmans e.a. 2002, 39.
65. Van den Broeke en Van Londen 1995, 27-29.
66. Kemmers 2008, 93.
67. Hagers en Sier 1999.
68. Hagers en Sier 1999, 24.
69. Deze denarius wordt besproken in het deel 'Romeins Vroeg: 12 voor Chr. – 70 na Chr.', omdat deze afkomstig is van het Romeinse fort te Velsen.
70. Bechert en Willems 1999, 83-99.
71. Tacitus, Annales XI, 20.
72. Bloemers 1978, 90-91.
73. Kemmers 2006, 172-186.
74. Bosman 1997, 270.
75. Woytek 2012, 324-328.
76. Beliën 2017, 311.
77. Aarts 2000, 59.
78. De limes was de noordelijke grens van het Romeinse Rijk.
79. Bosman 1997, 227-321.
80. Bechert en Willems 195, 25.
81. Bogaers 1964, 42-52.
82. Zie voor de ontwikkelingen in deze periode o.a. Van Es 1981, 41-49.
83. Beliën 2017, 316.
84. Berger 1992, 157-178, 161-167.
85. Onder andere in Cassius Dio 72.11.1, 74.6.1.
86. Beliën 2017, 321.
87. Erdrich 1996, 36.
88. Alleen Texel verschilt in dit beeld. Hier zijn voornamelijk *sestertii* terug gevonden.
89. Aarts 2007, 129.
90. Roymans 1996, 83.
91. Aarts 2005, 3-4, 18. Zie dit artikel voor een discussie over het gebruik van munten in 'oude beschavingen'.
92. Woltering 2017, 289-291.
93. Aarts 2000, 68.
94. Hagers en Sier 1999, 22-22.
95. Estiot 2012, 552.
96. Bland 2012, 526.
97. Hagers en Van Sier 1999, 9.
98. Beliën 2017, 316.
99. Zo is in de terp bij Wijnaldum in Friesland een Romeinse munt gevonden die minimaal 525 jaar nadat deze was vervaardigd in de grond is geraakt. Zie hiervoor de tabel 4 in Beliën 2017, 317.
100. Aarts 2000, 59. en Giráldez 1995.

Intermezzo I

Wat is een munt en hoe kun je deze ontcijferen?

Het is een ogenschijnlijk eenvoudige vraag: wat is een munt? Het object dat hieronder is afgebeeld is een munt.
Maar waarom is dit zo? En hoe kun je een munt determineren of de omschriften ontcijferen?

I.I.1 **Munt uit de collectie Zomerdijk**

Wat is een munt?

Wanneer spreken we eigenlijk over een munt? Over het algemeen zijn er drie functies van munten: het was een middel om mee te betalen, de munt had een vaststaande waarde en je kon het als opslag of spaarpot gebruiken.[101] We leggen de drie functies nog wat verder uit.
De eerste functie van een munt is als geld in de vorm van een fysiek object: iets tastbaars dat je in je bezit kunt hebben en dat dient als betaalmiddel. Vroeger werden ook andere voorwerpen gebruikt als betaalmiddel (ruilmiddel) zoals graan, kauri schelpen of vee.[102]

I.I.2 **Voorbeeld van een kaurischelp die in diverse delen van de wereld als ruilmiddel werd gebruikt.**

Maar munten hebben verschillende voordelen ten opzichte van de eerdere ruilmiddelen. Munten zijn draagbaar, gaan niet gemakkelijk stuk en kunnen moeilijk vernietigd worden. Ze zijn daarnaast gemakkelijk te verdelen waardoor je zowel kleine als grote betalingen kunt doen. De waarde wordt gegarandeerd middels een instempeling door een uitgevende autoriteit (meestal de koning of keizer).[103]

Munten vertegenwoordigden ook een abstracte en vaststaande waarde. Deze schaal maakt het mogelijk om de waarde van goederen met elkaar te vergelijken en ze een prijs te geven.[104]
Als derde functie wordt geld gebruikt als middel om rijkdom op te slaan. In tegenstelling tot goederen zoals graan en vee vergaan munten niet en blijven ze relatief waardevast.[105]
In de meeste gevallen is een munt dus een stuk metaal waarvan door middel van instempeling door een uitgevende autoriteit een vast gewicht en een goed metaalgehalte een bepaalde waarde werd gegarandeerd.[106]

Hoe kun je een munt determineren?

Het determineren van munten is een ware zoektocht. Net als een detective die een raadsel probeert op te lossen, gaat de onderzoeker op zoek naar aanwijzingen om te kunnen achterhalen welke munt hij of zij voor zich heeft. Welk soort metaal of metaallegering is gebruikt, wat is de diameter en het gewicht van de munt? Om welke muntsoort gaat het en zijn er omschriften en afbeeldingen te zien op de beide kanten van de munt?

Laten we eens kijken wat te zien is op de volgende munten.

I.I.3 **Voorzijde van de voorbeeldmunt**

Op de voorkant van de munt staat meestal de naam van de autoriteit die opdracht heeft gegeven voor het maken van de munt. In de omschriften zijn woorden vaak ingekort om meer tekst kwijt te kunnen. We zien op de voorkant: PHS • D : G • HISP • Z • REX • DVX • BRA – 15 (hand) 66
Philips, bij de gratie Gods, koning van Spanje en hertog van Brabant.

I.I.4 Keerzijde van de voorbeeldmunt

De hand bovenaan de munt geeft aan dat de munt geslagen is in Antwerpen, een symbool dat hiervoor standaard was in de Bourgondische periode. Zo werd er voor Holland een roos gebruikt.

Op de achterkant staat vaak vermeld waar de munt is geslagen, of de lijfspreuk van de autoriteit. In dit geval is het de lijfspreuk van de koning:

• DOMINVS • MIHI • AVDIVTOR
De heer is mijn helper.

Voor hulp bij het determineren van munten bestaan verschillende standaardwerken. In deze boeken zijn de munten van een bepaald gebied, periode of heerser weergegeven en voorzien van een code die naar de munt verwijst.

Zo eindigt de onderzoeker na een succesvolle zoektocht met een volledige beschrijving of determinatie van een munt die er in dit geval zo uit kan zien:

Halve Philipsdaalder van Philips II (1555-1581) uit 1566 geslagen in Antwerpen.
Vz.: PHS • D : G • HISP • Z • REX • DVX • BRA – 15 (hand) 66
Buste van Philips II naar links.
Kz.: • DOMINVS • MIHI • AVDIVTOR
Gekroond Spaans Oostenrijks Bourgondisch wapen, vergezeld met twee vuurstalen, geplaatst op een kruis van knoestige stokken en dragende het kleinood van de orde van de Gulden Vlies.

Metaal: zilver, gewicht: 16.91 g., Ø 35mm., referentie:[107] Gelder / Hoc 211-1a; vHoudt II 267.AN.

Of zoals hieronder, in een eveneens gebruikelijke bondige vorm:
Hertogdom Brabant, Philips II (1555-1581), halve Philipsdaalder, 1566, muntplaats: Antwerpen, 16,91 gr., 35 mm, referentie: Gelder / Hoc 211-1a; vHoudt II 267.AN.

101. Bolton 2013, 19-21.
102. Hodges 1982, 104 -105.
103. Hodges 1988, 103-109.
104. Henstra 2000, 5-6.
105. Lane en Mueller 1985, 5.
106. Van der Vin 1984, 1.
107. Met de referentie wordt een verwijzing naar een standaardwerk bedoeld.

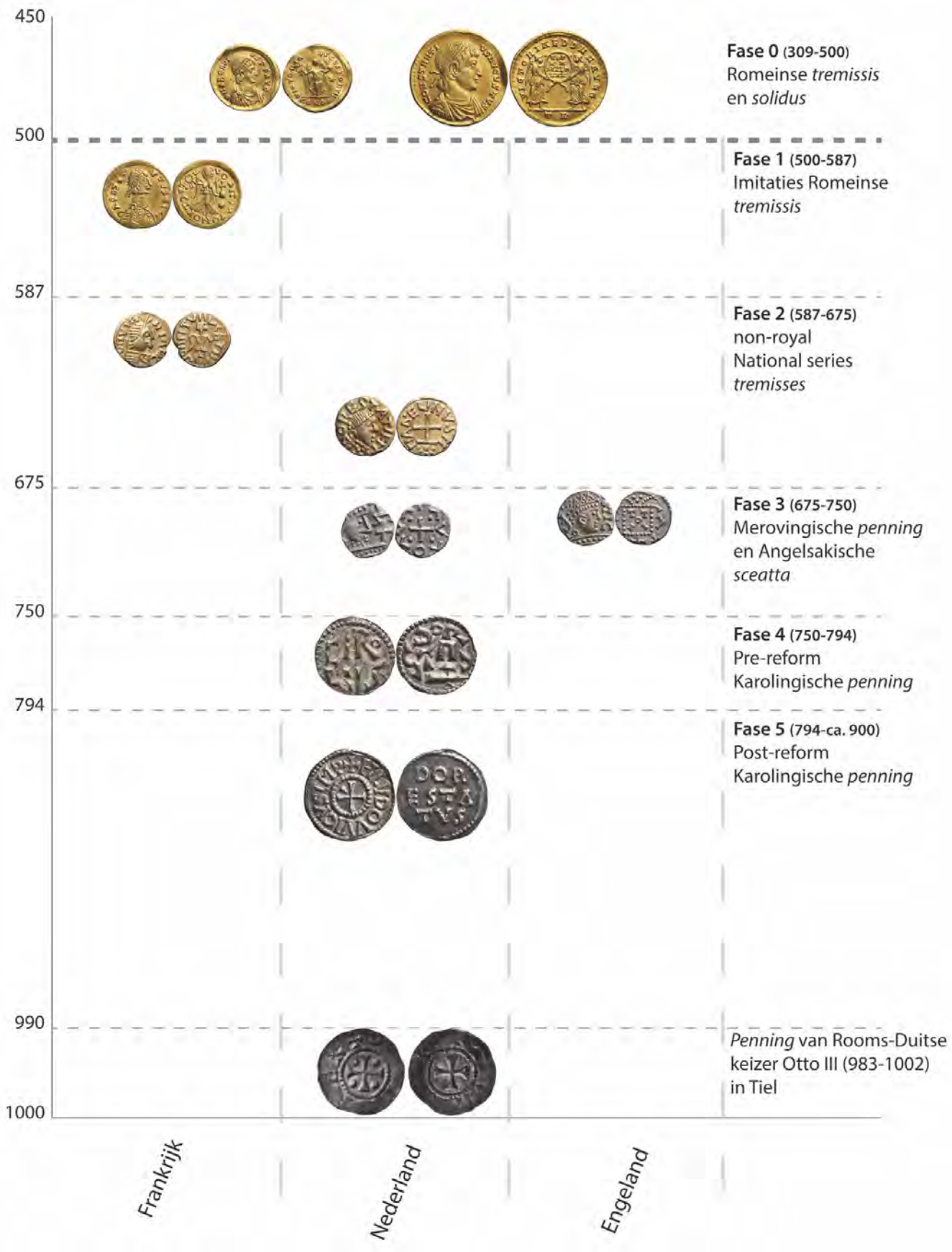
6 | Vroegmiddeleeuwse munten (500-1000)

6.1 Hoofdlijnen muntgeschiedenis in de Vroege Middeleeuwen

De munten die zich in de loop van de Vroege Middeleeuwen in Noordwest-Europa ontwikkelden vonden hun oorsprong in de Romeinse muntslag.[108] De gouden Romeinse *solidus* (ca. 4,5 gram) en *tremissis* (ca. 1,5 gram) die ook in deze streken circuleerden, werden na het uiteenvallen van het West-Romeinse rijk vanaf 500 door verschillende Germaanse volkeren nageslagen.[109] In een periode van zo'n 250 jaar werd in Noordwest-Europa in drie fases geleidelijk gebroken met het Romeinse muntstelsel en overgegaan van gouden naar zilveren munten.[110]

In de eerste fase (500 – ca. 587) werd de Byzantijnse *solidus* en *tremissis* geïmiteerd. Het portret en naam van deze Oost-Romeinse keizer werd op de voorzijde van de munt weergegeven en op de keerzijde was de godin van de overwinning Victoria afgebeeld.[111]
In de tweede fase (ca. 587 – 670) werden *tremisses* vervaardigd waarbij elke verwijzing naar de keizer ontbrak. Kenmerkend was de naam van de *monetarius*,[112] ofwel muntmeester, op de voorzijde en de muntplaats op de keerzijde van de munt. Het gewicht van deze *tremisses* werd verlaagd naar een gewicht tussen 1,0 en 1,3 gram en het goudgehalte werd over het algemeen steeds lager.[113]
In de derde fase (670 – 750) werden geheel zilveren munten geïntroduceerd. De *denarius* door de Franken vanuit Lyon en al snel vanuit Engeland door de Angelsaksen in de vorm van munten die we tegenwoordig *sceatta's* noemen.[114]

Een nieuwe fase brak aan toen de Frankische keizer Pippijn de Korte (751 – 768) muntproductie centraliseerde in 750. Het slaan van munten werd net als in de Romeinse tijd weer een keizerlijk recht.[115] De veranderingen die zijn zoon Karel de Grote (768 – 814) doorvoerde, veranderden bijna elk aspect van de munt. In 793 werd het gewicht van 1,3 naar 1,7 gram verhoogd en op de keerzijde werd een christelijk kruis afgebeeld.[116] Deze zilveren *penning* zou voor de komende 500 jaar de 'enige Europese muntsoort' zijn.[117] Na het uiteenvallen van het Karolingische Rijk rond 855 na het overlijden van Lotharius I (840 – 855), werden er lange tijd nagenoeg geen munten meer vervaardigd.[118]
Nog voor het jaar 1000 werden in Deventer en Tiel munten geslagen door de Rooms-Duitse keizers.[119] Bij deze munten ontbreekt de eenheid in ontwerp die zo kenmerkend was voor de Karolingische muntslag. Verschillende afbeeldingen werden vanaf nu door elkaar gebruikt.[120]

6.1 Overzicht ontwikkeling van de relevante muntsoorten voor Nederland in de Vroege Middeleeuwen (500-1000).

6.2 Noord-Holland in de Vroege Middeleeuwen

Na het vertrek van de Romeinen lijken onze kuststreken vrijwel verlaten. Archeologische vondsten ontbreken en enkel de overlevering van plaatsnamen kunnen wijzen op continuïteit in de bewoning. In de 5de of 6de eeuw kwam hier verandering in toen de Angelsaksen het Hollandse kustgebied koloniseerden.[121] Deze 'nieuwe Friezen' vormen de komende eeuwen de spil in de nieuwe economische structuren die zich in het Westen ontwikkelden.[122]

6.2 Kaart van de Friese kerngebieden en verschillende functies van nederzettingen in de Vroege Middeleeuwen.

Vanaf het midden van de 8ste eeuw waren de meeste handelaren die opereerden op de Noordzee Friezen. Ze hielden zich bezig met grootschalige, lange afstandshandel.[123] In deze ontwikkeling heeft Dorestad – door haar centrale positie aan de Rijn en de connectie met de Maas en de Noordzee – een belangrijke rol gespeeld.[124] Het groeide zowel uit tot het belangrijkste handelscentrum van de onafhankelijke Friezen, als tot het meest productieve munthuis onder Karel de Grote in de Karolingische periode.[125] Dorestad werd in het midden van de 9de eeuw meermalen geplunderd door Vikingen. Rorik, een Vikingaanvoerder, kreeg deze handelsstad en *Frisia* als leengoed om het tegen andere Vikingaanvallen te beschermen.[126] De laatste Vikingleider die Frisia in leen had was Godfried tot 885, het jaar dat hij om het leven werd gebracht.[127] Rond 870 nam Tiel de rol als voornaamste Friese handelsstad van Dorestad over. Het duurde echter nog tot 980 voordat hier een munthuis door de Rooms Duitse keizer werd geopend.[128]

Zijn deze ontwikkelingen zichtbaar in de munten die zich in de collectie van Zomerdijk bevinden? In het volgende gedeelte worden per periode de muntsoorten die in de collectie voorkomen besproken. Uit de periode 450 – 525 ontbreken de gouden *solidus* en *tremisses*. Er wordt daarom verder geen aandacht aan dit tijdvak en munttypes besteed. Voor de periode 525 – 725 worden de raadselachtige *sceatta's* besproken, die door de Friese handelaren rondom de Noordzee werden gebruikt. Uit 725 – 900 worden de uniforme Karolingische *denarii* en de in Nederland zelden aangetroffen *styca's* uit het Engelse Northumbrië toegelicht. Tenslotte, voor de periode 900 – 1000, komt een zeldzame nabootsing van een Karolingische *denarius* aan bod, alsmede vier Friese *penningen*.
19 van de 27 vroegmiddeleeuwse munten zijn afkomstig van de vindplaats Doornduyn. De hier gevonden *styca's* duiden op een connectie met het Engelse Northumbrië, mogelijk zelfs op de aanwezigheid van Vikingen.

Middeleeuwen vroeg A: 450 – 525	0	
Middeleeuwen vroeg B: 525 – 725	12	
sceatta		12
Middeleeuwen vroeg C: 725 – 900	10	
denarius		5
styca		5
Middeleeuwen vroeg D: 900 – 1000	5	
denarius		1
penning		4
Totaal	**27**	

6.3 Overzicht van munten in de collectie uit de Vroege Middeleeuwen.

6.3 Vroege Middeleeuwen (B, 525 – 725)

De Angelsaksische of Friese sceatta (670 – 760)

Sceatta's zijn een van de meest raadselachtige munten die in Nederland hebben gecirculeerd. Het zijn kleine zilveren munten die aan het eind van de 7de eeuw ontstonden en circuleerden tot rond het midden van de 8ste eeuw. Deze *sceatta's* komen oorspronkelijk uit Engeland en er zijn meer dan honderd verschillende types bekend.[129] Ze vullen het 'gat tussen de Merovingische en Karolingische periode' waarover historisch en archeologisch weinig bekend is.[130] In tegenstelling tot muntsoorten voor en na de *sceatta*, ontbreekt de verwijzing naar een autoriteit en een productieplaats op de munt.[131] Aanvankelijk werd dit zilverstuk een *denarius* ofwel *penning (penny* in het Engels) genoemd, maar is door een moderne misvatting tot *sceatta* verworden.[132] Het was de enige munt die in Noordwest-Europa rondom de Noordzee circuleerde voor zo'n honderd jaar.[133]

Serie D, type 2c - 'continentaal runen-type'	4
Serie D, type 8 – 'continentaal-runen-type'	2
Serie E - 'stekelvarken-type'	4
Serie X - 'Wodan/monster-type'	1
Continentaal interlace type	1
Totaal	**12**

6.4 Overzicht van de verschillende series en types sceatta's in de collectie.

In de collectie Zomerdijk bevinden zich twaalf *sceatta's* van vier verschillende series. De drie grootste series die in Nederland worden gevonden – serie D, E en X – vormen samen 91 procent van de totaal in Nederland gevonden exemplaren.[134] Dit komt overeen met wat zich qua types in de collectie bevindt. Mede doordat veel van type D en E in Friesland zijn gevonden, werd tot voor kort aangenomen dat deze twee types in deze streek werden vervaardigd.[135] Recent onderzoek maakt een Engelse oorsprong voor deze twee types echter aannemelijker.[136]
De *sceatta's* van het Wodan/monster-type zijn waarschijnlijk afkomstig uit het Deense Hedeby of Ribe. *Sceatta's* zijn in de provincie Noord-Holland vooral in de regio Noord-Kennemerland aangetroffen en een enkel exemplaar op Wieringen. Opmerkelijk genoeg ontbreken ze geheel op Texel.[138] Verder worden ze langs de gehele kust en langs de Rijn gevonden. Noemenswaardig is het strand van Domburg in de provincie Zeeland waar meer dan duizend *sceatta's* zijn ontdekt.[139] Deze *sceatta's* werden door Friese en Angelsaksische handelaren gebruikt. De Friese handel kwam tot bloei in het begin van de 8ste eeuw en heeft Dorestad als centrum.[140] Hun handel liep via de Noordzee tot Londen en Northumbrië, via de Rijn naar Keulen en Straatsburg, en via de Maas naar Maastricht en Verdun. De Friezen handelden in Angelsaksische gevangenen en wol vanuit Engeland en brachten aardewerk, broches en wijn mee uit de Maasvallei.[141]

6.4 Vroege Middeleeuwen (B, 725 – 900)

De Karolingische penning (750 – 900)

Met het vestigen van het Karolingische Rijk door Pippijn de Korte (751-768) verdween de *sceatta* abrupt uit de circulatie. Dit blijkt uit het feit dat de Karolingische *denarius*, en de *sceatta* nooit samen in muntschatten worden aangetroffen. Kenmerkend voor de Karolingische muntslag is dat de denarius de enige muntsoort was die in het Rijk mocht worden gebruikt.[142] Karel de Grote breidde het Karolingische Rijk door oorlog en diplomatie enorm uit.

6.6 Detail van een miniatuur van Karel de Grote die privileges aan Compostella geeft, en Karel de Grote die de tombe van James aanbidt.

Lang voor zijn dood in 814 had deze keizer het grootste gedeelte van Europa veroverd.[143] Het gewicht van deze *denarius* bleef na de munthervorming van Karel de Grote in 793/4 voor de eerstvolgende vijftig jaar onder Lodewijk de Vrome (814 – 840) en Lotharius I (840 – 855) constant 1,7 gram.[144] Op de voorzijde dragen ze de naam van de keizerlijke autoriteit die de munten liet slaan en op de keerzijde is de meestal de muntplaats genoemd.

Karel de Grote (768 – 814)	1
Lodewijk de Vrome (814 – 840)	2
Lotharius I (840 – 855)	2
Totaal	**5**

6.7 Overzicht van de *denarii* van verschillende Karolingische keizers in de collectie.

De collectie bevat vijf Karolingische munten, uitgegeven door alle drie de keizers die hebben geheerst over Nederland. Van Karel de Grote ontbreken de munten die voor de munthervorming in 794 werden vervaardigd. Wel is er een post-hervorming munt van deze keizer gevonden die is geslagen in het Italiaanse Pavia. Van Lodewijk de Vrome is een denarius van het *Christiana religio* (vertaald: christelijk geloof) type aanwezig. In plaats van de muntplaats staat deze spreuk vermeld, waardoor het onbekend is waar ze zijn gemaakt. Daarnaast is er een bijna uniek stuk aanwezig van deze heerser geslagen in Aken aan het einde van zijn regeerperiode rond 839/840. Deze munt wordt speciaal uitgelicht in intermezzo II. Van Lotharius I zijn twee *denarii* aanwezig die als muntplaats Dorestad dragen en zijn gemaakt tussen 840 en 850. Mogelijk zijn deze munten echter in een onofficieel munthuis elders uitgegeven, misschien zelfs onder invloed van Vikingen. Een aanwijzing hiervoor is het slordige uiterlijk van deze munten en de verkeerde spelling van de naam van de keizer Lotharius I.[145]

6.8 Vier voorbeelden van penningen die zijn geslagen in Dorestad met van links naar rechts een pre-hervorming en een post-hervorming denarius van Karel de Grote, Lodewijk de Vrome en Lotharius I.

Karolingische munten worden op dezelfde locaties als de *sceatta's* gevonden, voornamelijk in de kustgebieden en langs de Rijn. Vooral Dorestad springt in het oog als locatie waar veel *denarii* zijn aangetroffen. De Friezen waren nog steeds de meest actieve handelaren van het Karolingische Rijk, waarin Dorestad nog steeds een uiterst belangrijke rol speelde in de uitwisseling van goederen.[146] Zout, wijn en graan waren de voornaamste internationale handelswaren. Het werd in grote getale door Europa naar Dorestad vervoerd, dat het beginpunt van de internationale handel was.[147] Er werd tevens een rijksmunt gevestigd die uitgroeide tot één van de belangrijkste en meest productieve munthuizen van het Karolingische Rijk.[148] Dit succes trok echter ook minder welkome bezoekers aan. Dorestad werd namelijk meerdere malen door Vikingen geplunderd tussen 834 tot 837.[149] Dorestad was zelfs in handen van een Viking gekomen genaamd Rorik. De Deen had Dorestad als leengoed – met een aantal jaar afwezigheid - voor zo'n 30 jaar met als voorwaarde dat de handelsstad niet geplunderd werd door andere Vikingen.[150]

De Angelsaksische styca (830-866/7)

Styca's werden vervaardigd door de koningen en aartsbisschoppen van Northumbrië in het huidige Verenigd Koninkrijk.[151] Het zijn daar de opvolgers van de *sceatta's* en ze werden rond 810 geïntroduceerd.[152] Het uiterlijk van deze vroege stukken is uniform en zeer verzorgd. Opvallend en afwijkend vergeleken met andere munten uit deze periode is dat het zilvergehalte erg laag is en dat latere exemplaren enkel uit koper bestaan. Verder staat de naam van de muntmeester op de keerzijde vermeld. Vanaf rond 845 tot 867 werden er naast de uniforme *styca's* van de officiële muntateliers, onofficiële *styca's* vervaardigd. Deze contemporaine navolgingen zijn veel minder zorgvuldig gemaakt en hebben slordige omschriften. Bovendien werden er exemplaren geslagen met de naam van vroegere heersers en muntmeesters.[153] Ze werden getolereerd door de autoriteiten en geaccepteerd als wettig betaalmiddel. Dit wordt ondersteund doordat deze imitaties en echte *styca's* samen voorkomen in Engelse muntschatten.[154]

Aartsbisschop Wigmund (837 – 849/850), navolging	3
Redwulf (844 – 845), navolging	1
Osberht (849 – 867), navolging	1
Totaal	**5**

6.9 Overzicht van de verschillende styca's in de collectie.

6.10 Weergave van de vijf styca's in de collectie.

Alle vijf de *styca's* in de collectie zijn gelet op de slordige omschriften van deze navolgingen. Eén van de *styca's* heeft de naam van deze koning op het voorzijde-omschrift staan.
Drie van de styca's zijn geslagen op naam van aartsbisschop Wigmund (837-850), maar zijn dus ook later geslagen. Hetzelfde geldt voor een exemplaar met de naam Redwulf. In Nederland zijn styca's zeldzaam. Er zijn in totaal zo'n 25 exemplaren gevonden.[155] Om deze reden is het bijzonder dat er vijf exemplaren door Zomerdijk zijn opgepiept, allen gevonden in Doornduijn. Enkel in Dorestad is een gelijk aantal styca's gevonden. NUMIS[156] leert dat nog drie exemplaren in Noord-Kennemerland zijn gevonden: een exemplaar in Castricum (NUMIS 1017446) en nog twee in Bergen (NUMIS 1010692 en 1010377). Er is nog geen onderzoek gedaan naar hoe de styca's in Nederland terecht zijn gekomen. Het voorkomen van deze muntsoort in Doornduijn is daardoor moeilijk te duiden. Het lijkt echter mogelijk dat deze in Northumbrië vervaardigde muntjes door Vikingen zijn meegenomen toen Dorestad als leengoed aan de Deen Rorik toebehoorde.[157]

6.5 Vroege Middeleeuwen (D, 900 – 1000)

Na het uiteenvallen van het Karolingische Rijk rond 850 werden er nagenoeg geen munten geslagen in Nederland. De rol van Dorestad als belangrijkste Friese handelscentrum werd vanaf 870 overgenomen door Tiel. Door deze nieuwe haven bloeide de Friese handel weer op, met als verschil dat de handelaren naast handel te drijven met Scandinavië, nu ook in Duitse gebieden hun waren slijten. In dit Saksische gebied en Rijnland werden vooral honing, wax en huiden uit het Baltische gebied en wol uit Engeland geïmporteerd.[158] Deze import van Engelse wol leidde ertoe dat grote hoeveelheden Duits zilver naar Engeland stroomt. Al deze zilveren munten werden omgesmolten en vermunt tot Engelse munten. Dit is het gevolg van de wet die Athelstan in 930 invoert om de eigen munt te beschermen: 'there shall run one coinage throughout the realm' (vertaald: er zal slecht één muntsoort circuleren in het Koninkrijk).[159]
Het slaan van munten kwam in deze nieuwe haven pas een eeuw later op gang en werd vrij omvangrijk in het eerste helft van de 11de eeuw.[160, 161] In Deventer werden door Rooms-Duitse keizer Otto III (983-1002) al flink wat verschillende types uitgegeven.
In de collectie bevinden zich vijf munten uit deze periode. De *denarius* is een navolging[163] van een munt van Lodewijk het Kind (899-911) die werd uitgegeven in Straatsburg. Op de officiële munt staat ARGENTI — NACIVITS. Een voorbeeld van een

Lodewijk het Kind (899 – 911), navolging	1
Wichmann III (993 – 1016)	4
Totaal	**5**

6.11 Overzicht van de munten tussen 900 en 1000 in de collectie.

6.12 Afbeeldingen van de in de tekst genoemde munten. Links de munt van Wichmann III, rechtsboven de navolging van de denarius van Straatsburg, waarvan een voorbeeld rechtsonder is afgebeeld.

officieel exemplaar is rechtsonder in afbeelding 6.12 afgebeeld. Die uit de collectie is in het midden weergegeven. De navolging die zich in de collectie bevindt is waarschijnlijk in Dorestad vervaardigd.[164]
De collectie bevat vier *penningen* geslagen door Wichmann III (994 – 1016).[165] De munten van deze Duitse graaf zijn vervaardigd in zowel Noordoost-Duitsland, als in het huidige Friesland.
De penningen van Wichman III zijn vooral van betekenis rondom de Oostzee, waar ze vrij veel worden gevonden, vooral in muntschatten op het Zweedse eiland Gotland.[166]

6.6 Conclusie

De munten in de collectie representeren – met uitzondering van *tremisses* – de munten die in Nederland circuleerden. De ontwikkelingen die op het gebied van de muntslag plaatsvinden zijn bijna allemaal zichtbaar in aanwezige munten.
Uit de periode 525 – 725 waarin de Friese handelaren de Noordzeehandel domineerden, zijn twaalf *sceatta's* aanwezig. In de collectie bevinden zich vier verschillende types van deze kleine zilveren munten. De drie types die het vaakst in Nederland worden gevonden, maken ook onderdeel uit van de collectie.
De twee voorkomende munttypes uit de periode 725 – 900 zijn Karolingische *denarii* en *styca's* uit Northumbrië. Van de machtige Karel de Grote, die de muntproductie centraliseerde, ontbreken de munten van voor de munthervorming in 793. Van na deze hervorming zijn exemplaren van deze keizer en zijn opvolgers, Lodewijk de Vrome en Lotharius I aanwezig. Bijzonder is de bijna unieke *denarius* van Lodewijk de Vrome die aan het eind van zijn regeerperiode in 839 of 840 in Aken is geslagen.
De styca's van Engelse oorsprong zijn buitengewoon interessant omdat ze buiten Engeland vrijwel niet worden gevonden. De aanwezigheid van deze munten en andere vondsten op de vindplaats Doornduijn doet een relatie met Vikingen vermoeden (zie hoofdstuk 3.5).
Uit de periode 900 – 1000 waarin het Karolingische Rijk uiteen was gevallen en muntslag vrijwel stil lag, zijn een onofficiële *denarius* en vier Friese *penningen* aanwezig. De *denarius* is een opmerkelijke munt, omdat deze naar voorbeeld van een exemplaar uit Straatsburg van Lodewijk het Kind werd gemaakt nadat deze keizer was overleden. Waarschijnlijk is deze munt in de 10de eeuw in Dorestad vervaardigd. De *penningen* van Wichmann III zijn vooral rondom de Oostzee gebruikt, zoals andere Friese, en vroege Hollandse munten aan het begin van de Late Middeleeuwen.

108. Rovelli 2019, 64, Grierson en blackburn 1986, 1-16.
109. Pol en Van der Veen 2008, 313.
110. Grierson en Blackburn 1986, 81-154.
111. Grierson 1975, 17.
112. De persoon verantwoordelijk voor de productie van munten.
113. Grierson 1975, 24; Pol en Van der Veen 2008, 313.
114. Grierson 1975, 32-34.
115. Grierson en Blackburn 1986, 195; Verhulst 2002, 117.
116. Pol en Van der Veen 2008, 314.
117. Coupland 2005, 211.
118. Coupland 2010a, 102.
119. Spufford 1988, 74-75.
120. Van Gelder 2002, 27-28.
121. Bazelmans e.a. 2002, 47-48.
122. Spufford 1988, 27.
123. Jellema 1955, 15; Lebecq 1992, 8.
124. Coupland 1988, 5.
125. Grierson en Blackburn 1986, 195.
126. Coupland 1995, 199.
127. *Quellen* III, 268-270
128. Spufford 1988, 86.
129. Grierson en Blackburn 1986, 165-173.
130. Verhulst 2002, 133.
131. Wood 1993, 299.
132. In de wet van Aethelbert van Kent waar de term wordt gebruikt, wordt verwezen naar een gelijkwaardig gewicht van goud. Zie hiervoor Op den Velde en Metcalf 2007, 1.
133. Grierson en Blackburn 1986, 164.
134. Van Gijlswijk 2017. Data van NUMIS in 2016.
135. Grierson en Blackburn 1986, 149-154; Op den Velde en Metcalf 2003, 82.
136. Theuws 2019, 67. Zie voor de onderbouwing Theuws 2019, 57-67.
137. Feveille 2008, 65.
138. Beliën in voorbereiding.
139. Op den Velde en Klaassen 2004.
140. Verhulst 2002, 89.
141. Spufford 1988, 29-30.
142. Grierson en Blackburn 1986, 208.
143. Wickham 2010, 480.
144. Hodges en Whitehouse 1998, 110.
145. Coupland 2010a, 102.
146. Verhulst 2002, 89.
147. Verhulst 2002, 100.
148. Coupland 2010b, 307.
149. Coupland 2010a, 101.
150. Coupland 1998, 96.
151. Abramson 2016, 125.
152. Abramson 2018, 3.
153. Grierson en Blackburn 1986, 300.
154. Grierson en Blckburn 1986, 298-299.
155. NUMIS; vier exemplaren uit de collectie staan er nog niet in.
156. Zie voor een uitleg over NUMIS hoofdstuk 2.3.
157. Coupland 1995, 199; Besteman 2006/2007, 5.
158. Spufford 1988, 86.
159. Whitelock 1955, 384.
160. Hatz 1968, 95-190
161. De Tielse munten zijn met 1,2 gram aanzienlijk lichter dan de Keulse penning van 1,8 gram (Gelder 2002, 30).
162. Ilisch 2000, 14-21.
163. Met een navolging wordt het nabootsen van een succesvolle muntsoort bedoeld.
164. Ilisch 2000, 103-104; de munt uit de collectie is afgebeeld als 7.2.1.
165. Leuk feitje is dat twee munten van Wichmann III uit de Collectie Zomerdijk als eerste in de NUMIS-database zijn geregistreerd; ze hebben NUMIS-nr: 1000001 en 1000002.
166. Ilisch 2000, 20-22.

Intermezzo II

De bijna unieke *denarius* van Lodewijk de Vrome geslagen in Aken

Herman Zomerdijk vond in de jaren 90 een unieke *denarius*. De munt is geslagen in de regeerperiode van Lodewijk de Vrome[167] (814-840) in het munthuis van Aken. Het exemplaar wordt zelfs niet genoemd in de standaardcatalogus voor Karolingische munten van Morrison en Grunthal. Recent dook er nog een exemplaar van deze munt op die werd gevonden door een detectorzoeker in het Land van Maas en Waal (provincie Gelderland).[168] We lichten deze speciale munt hier verder uit.

I.II.1 **Denarius; Karolingische Rijk; Lodewijk de Vrome (814-840); vz.: kort gevoet kruis met punten binnen parelcirkel, met omschrift INVDOVIDV2 IIMOP; kz.: tempel binnen parelcirkel, met omschrift +AQVISC PALACII; muntplaats: Aken; gewicht: 1.47 gram; referentie: Morrison / Grunthal -, Grierson / Blackburn -; Class 4 volgens Couplands (tempel met plaatsnaam).** (afbeelding 2x vergroot)

Tussen 822/823 en 840 werd de *denarius* van het Christiana religio type in grote hoeveelheden geslagen in de regeerperiode van Lodewijk de Vrome. Je kunt deze munten herkennen aan het ontbreken van de muntplaats in het omschrift op de keerzijde.[169] In plaats daarvan is in het omschrift *Christiana religio* genoemd.

De *denarius* zoals Herman Zomerdijk deze vond is de opvolger van dit *Christiana religio*[170] type. Het bevatte wel een muntplaats, in dit geval Aken. De munt werd pas op het einde van de regeerperiode van Lodewijk de Vrome in enkele plaatsen vervaardigd. Bekend waren al Dorestad, Verdun, Keulen, Maastricht en nu dus ook Aken.[171] Deze *denarius* van Lodewijk de Vrome is een overgangstype van het *Christiana religio* type naar het tempel-muntplaats type.[172] Dit soort munten werd geslagen aan het einde van de regeerperiode van Lodewijk de Vrome in 839 of 840. Zijn zoon Lotharius I (840-855) sloeg voortaan munten met zijn naam én vermelding van de muntplaats (een overzicht van de verschillende types in Dorestad is hierna weergegeven).[173]

Christiana religio type van Lodewijk de Vrome
I-II-2 Vz.: +HLVDOVVICVS IMP; kz.: +XPIƧTIΛИΛ PELICIO; datering: z.j. (822/823-840); muntplaats: Dorestad (Coupland groep B).[174] opmerking: soms kan een muntplaats toegewezen worden aan de hand van stilistische kenmerken en spelling van de omschriften.[175] (afbeelding 2x vergroot)

Overgangstype van Lodewijk de Vrome
I-II-3 Vz.: +HLVDOVVICVS IMP; kz.: +DORESTΛTVS MON; datering: z.j. (839-840); muntplaats: Dorestad; referentie: Coupland Dorestad: Class 4; (Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer 1991-3368); opmerking: de voorzijde is duidelijk die van Lodewijk de Vrome. De keerzijde is echter die van het tempel-muntplaats type zoals die onder Lotharius werden geslagen.
(afbeelding 2x vergroot)

Overgangstype van Lodewijk de Vrome
I-II-4 Vz.: +HIVDOVVICV IHD; kz.: +XTLƧTΛTVS IICIO; datering: z.j. (839-840); muntplaats: Dorestad; referentie: Coupland Dorestad: Class 4; opmerking: het omschrift met begint en eindigt zoals de Christiana religio types doen. In het midden is echter TΛT vermeld, zoals de munten van het type dit hieronder te zien is. Kennelijk heeft de stempelsnijder de twee omschriften met elkaar verward.
(afbeelding 2x vergroot)

Tempel-muntplaats type van Lotharius I
I-II-5 Vz.: +IOTΛMVS IPEIRΛT (verbastering van LOTΛRIVS IMPERΛT); kz.: +DORESTΛTVS MON; z.j. (840-850); muntplaats: Dorestad: referentie: MG 525-530; [176]
(afbeelding 2x vergroot)

167. Aanvankelijk was onduidelijk of deze munt door Lodewijk de Vrome, of zijn zoon Lodewijk de Duitser was vervaardigd. Coupland heeft drie overtuigende redenen om de munt toch aan Lodewijk de Vrome toe te schrijven. Zie hiervoor Coupland 2020, *in voorbereiding*.
168. Coupland 2020, in voorbereiding.
169. Coupland 1990, 35.
170. Dit betekent 'het Christelijk geloof'.
171. Coupland 2001, 165; 2005/2006, 49-50.
172. Coupland noemt dit Class 4.
173. Al deze munten zijn afkomstig van de muntschat Tzummarum 1991 die zich in de Nationale Numismatische Collectie bevindt.
174. Coupland 1990, 41.
175. Van het Christiana religio-type is één exemplaar in de collectie aanwezig: 5281-0286.
176. Van dit munttype bevinden zich twee exemplaren in de collectie: 5281-0099 en 5281-0264.

7 | Laatmiddeleeuwse munten (1000-1500)

7.1 Hoofdlijnen muntgeschiedenis in de Late Middeleeuwen

De keizers van het Heilige Roomse Rijk hervatten de productie van zilveren penningen na een periode van meer dan honderd jaar zonder muntslag rond 990.[177] Deze ontwikkeling werd vrij snel gevolgd door de opkomst van de muntslag door niet-keizerlijke machthebbers zoals bisschoppen, hertogen en graven.[178] Aanvankelijk gebeurde dit met een verwijzing, wat betreft afbeelding en omschrift, naar de keizerlijke machthebbers. Al snel daarna werden munten ook geslagen op eigen naam, zonder deze keizerlijke vermelding.[179] De eerste Hollandse grafelijke *penningen* werden in deze periode geslagen door Dirk IV (1039-1049).
Van 1100 tot 1150 is er weinig zilver beschikbaar voor het slaan van munten. Met de vondst van nieuwe zilvermijnen in Europa rond 1150 werden er weer meer munten geslagen in de Europese munthuizen. In Holland werd een reeks anonieme *penningen* geslagen in de 12de eeuw. De muntslag van de Hollandse graven werd door hun toegenomen macht steeds autonomer. Deze 13de-eeuwse territoriale *penningen* zijn wat kleiner en dikker dan de 11de-eeuwse munten en hebben een gewicht van rond de 0,55 gram.[180]
Met de *gros Tournois* doen in 1266 ook waardevollere zilveren munten hun intrede in Noordwest-Europa. De waarde van deze munt was twaalf *penningen* en maakte grotere betalingen gemakkelijker. Mede door het hoge zilvergehalte werd het circulatiegebied van de munt vergroot.[181] Deze muntsoort werd in heel West-Europa nageslagen, zo ook onder de Hollandse graaf Floris V (1256-1296) in 1286.
De terugkeer van gouden munten in de 13de eeuw was een andere invloedrijke verandering. Dit goud was afkomstig uit het Midden-Oosten en van diverse mijnen in Europa.[182] Verschillende soorten gouden munten – waaronder het *gouden schild* – werden in Holland nageslagen.

Aan de Franse invloed op de circulatie van gouden en zilveren munten komt een einde als de macht van Vlaanderen toeneemt en in 1337 de *leeuwengroot* werd ingevoerd.[183] Het zilvergehalte van de groot werd steeds lager, wat geleidelijk tot inflatie leidde. Als gevolg van deze waardevermindering werd in 1365 de *dubbele groot* ingevoerd, later ook wel *stuiver* genoemd.[184] Deze dalende muntwaarde leidde tot de opening van vele kleinere, niet-officiële munthuizen waar minderwaardige nabootsingen van bekende muntsoorten werden vervaardigd. Dit wordt ook wel hagemunterij genoemd.[185]

Met de overgang naar het Bourgondische Rijk in 1434 eindigde de zelfstandige ontwikkeling in de muntslag van de Nederlandse gewesten. Philips de Goede (1434-1467) introduceerde een nieuwe muntreeks die in alle gewesten – waaronder in Holland te Dordrecht – van hetzelfde gewicht en uiterlijk waren. Enkel door kleine verschillen in het omschrift en gebruikte symbolen was de muntplaats te achterhalen.
De *stuiver* verving de *groot* als basismunt en werd gebruikt om de waarde van alle munten uit te drukken.[186] Deze monetaire eenheid bleef grotendeels bestaan tot in de 16de eeuw.

7.1 Overzicht ontwikkeling van de relevante muntsoorten voor Nederland in de Vroege Middeleeuwen (500-1000).

7.2 Kaart van de Nederlanden omstreeks 1350 met de muntplaatsen van munten die in de collectie voorkomen.

7.2 Noord-Holland in de Late Middeleeuwen

Graaf Gerulf wordt gezien als de stamvader van de dynastie van de machtige Hollandse graven en kreeg de controle over het westelijk Nederlandse kustgebied nadat de Vikingleider Godfried was vermoord in 885.[187] De Hollandse graven werden steeds machtiger, hoewel het graafschap nog grotendeels tot het Rooms-Duitse Rijk behoorde.[188] Bij deze opkomst is de abdij van Egmond innig verweven met die van de Hollandse graven op spiritueel, cultureel en economisch gebied.[189]

Het graafschap werd door middel van schenkingen en oorlogvoering in de loop van de 12de en 13de eeuw omvangrijker.[190] Het Hollandse landschap, dat voornamelijk uit veen bestond, werd ontgonnen en in cultuur gebracht om te gebruiken voor veeteelt en landbouw.[191] De bevolking groeide, er was een toename van het aantal markten, de geheven belastingen en het gebruik van muntgeld.[192] In de 13de eeuw kwamen verschillende steden op, waaronder Dordrecht, dat een belangrijke rol speelde in de internationale handel.[193] Deze stad groeide uit tot de overslagplaats voor producten als zout, hout, natuursteen en wijn en fungeerde als bemiddelaar tussen Engeland en Keulen.[194]

De ontwikkelingen in de muntproductie gedurende de Late Middeleeuwen is in deze periode opgedeeld in de Late Middeleeuwen A (1000-1250) en de Late Middeleeuwen B (1250-1500).

Holland	91
Overig Nederland	29
Buitenland	231
Onbekend	30
Totaal	**381**

7.4 **Overzicht met munten uit de periode 1000 – 1500 in de collectie.**

De *penning* was de enige muntsoort die tussen 1000 en 1286 werd geslagen in Nederland. Zo ook in het graafschap Holland en staat daarom centraal in het gedeelte over de Late Middeleeuwen A.
Vanaf 1250 ontstond er onder invloed van Frankrijk en Vlaanderen meer diversiteit in de voorkomende muntsoorten, wat hier het begin van de Late Middeleeuwen B markeert. Naast de *penning* verschenen er grotere zilverstukken en onderdelen van muntsoorten. Deze nieuwe denominaties – die hier veel circuleerden – werden onder andere door Holland nagebootst, zoals zal worden geïllustreerd. Een andere grote verandering was de eenwording van de muntslag in diverse gebieden in de Nederlanden met de vestiging van de Bourgondische dynastie onder het gezag Philips de Goede (1434-1467).
Vanwege het grote aantal munten en de diversiteit tussen de muntsoorten uit de periode Late Middeleeuwen A (1000-1250)

7.3 Indruk van de abdij van Egmond.

en Late Middeleeuwen B (1250-1500), zijn voor beide periodes aparte overzichten weergegeven aan het begin van elk gedeelte. Dit maakt de verschillen tussen de twee periodes inzichtelijk.

7.3 Late Middeleeuwen (A, 1000 – 1250)

In de collectie bevinden zich 78 munten die zijn geslagen in de periode tussen 1000 en 1250. Het merendeel daarvan is geslagen door de Hollandse graven zoals in het overzicht hieronder te zien is.

Late Middeleeuwen A: 1000 – 1250	78	
Holland		42
Overig Nederland		13
Buitenland		18
Onbekend		5
Late Middeleeuwen B: 1250 – 1500	303	
Holland		49
Overig Nederland		16
Buitenland		213
Onbekend		25
Totaal	**381**	

7.5 Overzicht van munten uit de periode 1000-1250 in de collectie.

Aan het einde van de 10de eeuw leefde de muntproductie in Deventer en Tiel op onder de Rooms-Duitse keizer Otto III (983 – 1002). Deze herleving van de muntproductie was mogelijk door de ontdekking van zilverrijk gebied in het Harzgebergte in het huidige Duitsland waardoor grote hoeveelheden zilver beschikbaar kwamen.[195] De Friese handel en muntslag in Deventer en Tiel kwam echter rond 1050 vrij abrupt weer tot een einde als gevolg van een tekort aan zilver vanuit het oosten. De Friezen zouden een eeuw later bij een opleving van de handel worden overschaduwd door Vlaamse en Keulse handelaren, waarvan de laatste het Rijngebied domineerden.[196] In tegenstelling tot de Karolingische *penningen* zijn de beeldenaars van de zilverstukken van de Duitse keizers zeer divers. Dit is ook het geval bij *penningen* die in Utrecht op naam van Duitse keizers werden vervaardigd. De Utrechtse bisschoppen werden steeds machtiger en eigenden zich het muntrecht toe. Waar de naam van de keizer eerst nog vermeld stond in het omschrift, was vanaf 1027 onder Bernold (1027 – 1054) enkel de naam van deze bisschop nog in het omschrift vermeld.[197] Deze overgang van keizerlijke muntateliers, naar die van andere territoriale wereldlijke heersers, zoals bisschoppen en graven, vond ook in Holland plaats. De eerste Hollandse munten werden zonder keizerlijke toestemming in Rijnsburg geslagen onder graaf Dirk IV (1039 – 1049).
In de collectie bevinden zich in totaal 70 *penningen* die door de Hollandse graven tussen 1100 en 1300 zijn geslagen. Er zijn hierin drie fases te onderscheiden:

Fase 1: 1050-1100 'zware penningen'	0	
Fase 2: 1100-1200 anonieme, 'lichte penningen'	19	
Fase 3: 1200-1300 territoriale, 'lichte penningen'	51	
Dirk VII (1190 – 1203)		3
Willem I (1203 – 1222)		5
Floris IV / Willem II (1222 – 1234 –1256)		17
Floris V (1256 – 1296)		15
Jan I (1296 – 1299)		11
Totaal	**70**	

7.6 Overzicht van de Hollandse penningen die in de collectie voorkomen.

De penningen uit de eerste fase werden vervaardigd door Dirk IV (1039 – 1049) en Floris I (1049 – 1061). Deze zogenaamde 'zware penningen' van zilver wegen 0,8 gram zijn geïnspireerd op die van Friesland en Utrecht. De productie ervan gebeurde zonder vermelding of toestemming van de Duitse keizer en daardoor is dit type *penning* een kort leven beschoren. Keizer Hendrik III (1017-1056) verwoestte in 1047 namelijk de versterkte burcht in Rijnsburg waar de penningen door Dirk werden vervaardigd.[198] Zijn zoon Floris I zette de muntproductie op kleine schaal voort in de burcht van Leiden.[199] Deze vroegste Hollandse munten zijn niet in Nederland aangetroffen.[200] Ze zijn enkel in kleine aantallen teruggevonden rondom de Oostzee, tezamen met een omvangrijk aantal *penningen* geslagen in Friesland.[201] Producten die als tegenwaarde voor de munten werden verkregen uit de Oostzeegebieden waren honing, wax en huiden.[202]

7.7 Twee voorbeelden van de vroegste Hollandse penningen: Dirk IV (1039-1049) en Floris I (1049-1061).

De tweede, 12de-eeuwse fase, bestaat uit muntjes zonder omschrift. Veel van deze anonieme stukken zijn gevonden nabij de abdij van Egmond. Deze zogenaamde 'lichte penningen' van zilver wegen 0,6 gram, met veelal raadselachtige voor-

stellingen, deze worden in intermezzo IV nader toegelicht.
In de derde fase bloeide de Hollandse muntslag langzaam op, mede doordat de invloed van Utrecht afnam. De 'lichte penningen' van Dirk VII (1190-1203) en Willem I (1203-1222), *(zie 5281-0011 en 5281-0016)* zijn relatief zeldzaam. De munten van Floris IV (1223-1234) en Willem II (1234-1256) *(zie 5281-0026)*, daarentegen, werden in grotere hoeveelheden geslagen en overtroffen in aantal zelfs die van de buurgebieden. Er zijn geen Hollandse munten bekend op naam van Willem II. Waarschijnlijk heeft hij de productie van zijn vader voortgezet met hetzelfde munttype.[203]

7.8 **Drie voorbeelden van penningen uit de derde fase voor 1250: Dirk VII (1190-1203), Willem I (1203-1222) en Floris IV of Willem II (1222-1234-1256).**

Tijdens en zelfs nog lange tijd na de regeerperiodes van Floris V (1256-1296) en Jan I (1296-1299) was de Hollandse *penning* de overheersende muntsoort in Nederland en over de grens *(zie 5281-0018 en 5281-0013)*. Dit blijkt uit het voorkomen van talloze Hollandse munten in muntschatten die rond 1350 dateren in het huidige Zuid-Nederland en het Duitse Westfalen.[204] De Hollandse penningen werden daarnaast in talloze 14de-eeuwse kleine munthuizen in het huidige Nederland, Duitsland en België nagebootst.

7.9 **Twee voorbeelden van penningen van Floris V uit de derde fase; respectievelijk uit 1256-1266 en 1293-1296.**

Uit het slaan van munten op eigen naam blijkt dat de Hollandse graven steeds machtiger werden. Bovendien nam het aantal geslagen munten in de 13de eeuw fors toe. De grote hoeveelheden teruggevonden *penningen* van Floris V en Jan I getuigen van de invloed die Hollandse *penningen* hadden in het muntverkeer, ook buiten het eigen graafschap. De toegenomen muntproductie wijst er kennelijk op dat de graven erin slaagden om binnenkomend zilver verkregen uit riviertollen, handel en subsidies om te munten naar Hollandse *penningen*.[206]

7.4 Late Middeleeuwen (B, 1250 – 1500)

In de collectie bevinden zich 303 munten die zijn geslagen in de periode tussen 1250 en 1500. Het merendeel daarvan is niet in Holland geslagen, maar in Vlaanderen.

Nederland	65	
Graafschap Holland		49
Floris V (1256-1296)		13
Jan I (1296-1299)		12
Willem V (1345-1389)		7
Albrecht van Beieren (1389-1404)		4
Willem VI (1404-1417)		3
Jan van Beieren (1418-1425)		1
Philips de Goede (1434-1467)		2
Philips de Schone (1482-1506)		7
Hollandse steden - Heukelom		1
Bisdom Utrecht		7
Graafschap Gelre		2
Hertogdom Gelre		4
Gelderse steden - 's-Heerenberg		1
Overijsselse steden - Kampen		1
Buitenland	213	
België		51
Duitsland		10
Frankrijk		9
Engeland		24
Schotland		105
Polen		6
Spanje		2
Portugal		1
Denemarken		4
Oostenrijk		1
Onbekend	**25**	
Totaal	**303**	

7.10 **Overzicht met munten uit de periode 1250-1500.**

De hoeveelheid munten in circulatie nam toe in de loop van de 13de eeuw, zoals in het vorige tijdvak al naar voren kwam, en breidde zich in deze periode nog verder uit. Deze toename in het muntgebruik komt naast muntvondsten ook naar voren in schriftelijke bronnen.[207] De stijging komt deels door toegenomen zilverproductie van de zilvermijnen in Europa, deels door ontwikkelingen in het internationale handelsverkeer.[208]
Er kwam behoefte aan een op geld gebaseerde economie, waarbij een systeem ontstond van verschillende munten van opklim-

mende waarde. Zo ontstonden er overal in Noordwest-Europa, naast de kleine zilveren *penningen*, veelvouden in de vorm van grotere zilver- en goudstukken.[209] De eerste grotere zilveren munt in Nederland werd al in 1286 geslagen in Dordrecht door Floris V.[210] De aanmunting van deze *gros Tournois*, naar het Franse voorbeeld, gebeurde echter op kleine schaal en werd niet in het muntstelsel opgenomen.[211]

7.11 **Frankrijk, Tourse groot, geslagen tussen 1266-1270 door Louis IX (1226-1270); Holland, Tourse groot, geslagen in 1286 door Floris V (1256-1296).**

De Hollandse *penningen* werden tot Jan I geslagen, zoals in het bovenstaande stuk al werd beschreven.[212] Vanaf 1304, als het graafschap aan de Henegouwse dynastie ten deel valt, kan de Hollandse muntslag feitelijk worden opgedeeld in twee periodes. In de eerste periode, die liep tot 1434, introduceerden de Hollandse graven naar eigen inzicht munttypes. In de tweede periode, die volgt wanner het graafschap in 1434 toevalt aan de Bourgondische dynastie met hertog Philips de Goede (1434-1467), worden munten geslagen die zeer uniform zijn met de andere gewesten die onder het Bourgondisch bewind staan.

Van de munten tussen 1300 en 1434 bevinden zich 15 exemplaren in de collectie. De voorkomende munten zijn *groten* en *plakken*, en onderdelen van deze twee muntsoorten, zoals de *halve*, *kwart* en *achtste*. De in Vlaanderen geslagen munten zijn uiterst belangrijk in de Nederlanden. De *leeuwengroot* werd in 1337 ingevoerd en verdreef al snel de Franse munten. Al in 1365 werd in Vlaanderen de *dubbele groot*, ofwel *plak* ingevoerd, omdat het zilvergehalte van *leeuwengroot* te laag was geworden. Beide munttypes zijn al snel na hun introductie in Holland nageslagen.[213]

7.12 **Vlaanderen, Leeuwengroot, geslagen tussen 1346-1364 door Lodewijk van Male (1346-1384); Holland, leeuwengroot uit 1354-1363 van Willem V (1345-1389).**

Ook de eerste gouden Hollandse munten zijn naar Vlaams voorbeeld geslagen. Het zijn de zogenaamde *gouden schilden*, ofwel *chaise d'or* (gouden zetels), waarvan een Vlaams exemplaar zich in de collectie bevindt. Enkel door kleine verschillen zijn ze van elkaar te onderscheiden. Herkent u het Hollandse exemplaar?

7.13 **Vlaanderen, gouden schild uit 1346-1364 van Lodewijk van Male (1346-1384); Holland, gouden schild uit 1349-1357 van Willem V (1345-1389).**

Uit de Bourgondische periode zijn acht in Holland geslagen exemplaren aanwezig, waarvan er zeven door Philips de Schone (1482-1506) zijn geslagen. Onder deze zeven munten bevindt zich een *stuiver*, een muntsoort die door Philips de Goede in 1434 werd geïntroduceerd.[214] Het exemplaar in de collectie is erg versleten, daarom is eenzelfde exemplaar uit de Nationale Numismatische Collectie afgebeeld. De *stuiver* rechts is in de stad Namen, in het gelijknamige graafschap vervaardigd.

7.14 **Holland, stuiver uit 1499 van Philips de Schone (1482-1506); Namen, stuiver uit 1499 van Philips de Schone (1482-1506).**

Het Bourgondische Rijk had per bestuursgebied een munthuis waar munten van hetzelfde type en van gelijke waarde werden uitgegeven. Zo was dit bijvoorbeeld voor Holland in Dordrecht en voor Namen in de gelijknamige stad. De Hollandse exemplaren zijn te herkennen aan het omschrift dat eindigt met HO of HOL en de Naamse de N of NA. Bovendien zijn de Hollandse munten herkenbaar door de rozet en de Naamse door een vuurijzer, die bij dit munttype op de keerzijde in het centrum is afgebeeld.[215] Leuk aan bovenstaande exemplaren is dat het jaartal 1499 is vermeld in het omschrift op de keerzijde. Zoals u kunt zien werd de vier anders geschreven dan tegenwoordig. Het weergeven van het jaar waarin de munt werd vervaardigd, is een gebruik dat in Nederland voor het eerst in de stad Groningen in 1437 werd toegepast.[216]

Wat opvalt wanneer de twee periodes met elkaar worden vergeleken is de toename van het aantal gevonden munten uit de tweede periode, alsmede het aantal munten dat geslagen is buiten het huidige Nederland. Het aantal munten in circulatie nam toe in de loop van de Late Middeleeuwen. In de periode tot 1250 zijn er in totaal 73 munten aanwezig, tussen 1250 en 1500 zijn dit er 127.[217] In tegenstelling tot de Karolingische periode in de Vroege Middeleeuwen, bestond het circulerende muntgeld in de Late Middeleeuwen uit munten van uiteenlopende herkomst. Deze munten van lokale heersers hebben een zeer gevarieerd uiterlijk, een verschillend gehalte en gewicht en waren naast elkaar in gebruik.[218] Zo zijn er munten aanwezig uit hedendaags Frankrijk, Schotland, Engeland, Denemarken, Duitsland, Oostenrijk, Spanje en Portugal.

7.5 Conclusie

In de loop van de Late Middeleeuwen vonden er grootschalige veranderingen plaats in Europa door economische, demografische en sociale processen.[219] Deze ontwikkelingen zijn ook terug te zien in het graafschap Holland: de graven werden steeds invloedrijker, de bevolking nam toe en er ontstonden steden. Deze metamorfose ging hand in hand met de toename van het gebruik van munten. Het was een overgangsperiode van een economie waarin muntgeld een kleine rol van betekenis speelde, naar een economie waarin muntgeld de maatstaf van alles werd.[220]

Tot het einde van de 13de eeuw bleef de *penning* de enige muntsoort van betekenis in Nederland. De Hollandse muntslag begon met de productie van 'zware penningen' vanaf de tweede helft van de 11de eeuw. In de 12de eeuw ontstonden geheimzinnige anonieme *penningen* zonder vermelding van een autoriteit en muntplaats die door hun vindplaats aan Holland worden toegeschreven. In de 13de eeuw ontstaat de 'lichte penning', waarbij de omvang en invloed van de munten een vlucht namen. Deze *penningen* kregen een groter verspreidingsgebied en werden in vele muntateliers nagebootst.

Vanaf de 13de eeuw werden er naast de *penningen*, grotere zilveren, en gouden munten geslagen. Voor Nederlandse gebieden, en dus Holland, werd Vlaanderen in de loop van de 14de eeuw bepalend voor de munten die in deze streken circuleerden. De *groot* en *plak* werden ingevoerd en in diverse munthuizen nageslagen, waaronder in Holland. Een fundamentele verandering in het Hollandse muntwezen vond plaats toen Philips de Goede aan de macht kwam. Vanaf dit moment waren omschrift en beeldenaar hetzelfde als in de andere gebieden binnen het Bourgondische Rijk. De Hollandse munten zijn enkel nog herkenbaar door HOL in het omschrift en de rozet als muntteken.

177. Spufford 1998, 74.
178. Grierson 1991, 65-66.
179. Ilisch 2000, 131.
180. Van Gelder 2002, 33-36.
181. Grierson 1991, 105.
182. Kelleher 2018, 142-143.
183. Van Gelder 2002, 40-41.
184. Baerten 1983, 32-33.
185. Van Gelder 2002, 45-46.
186. Baerten 1983, 53-54.
187. Bazelmans e.a. 2002, 65-66.
188. Eickels 1996, 38.
189. Hof 1973, 9.
190. Zie voor een uitgebreidere ontstaansgeschiedenis van Holland Blok 1991, 13-25.
191. Hoppenbrouwers 2002, 103-107.
192 Allen 2004, 31.
193. Burgers en Dijkhof 1995, XVI-XVIII.
194. Hoppenbrouwers 2002, 119.
195. Spufford 1988, 74; Woods 2018, 105.
196. Spufford 1988, 96-97.
197. Ilisch 2000, 132-133.
198. Grolle 2000, 31.
199. Ilisch 2000, 157-161.
200. In NUMIS zijn enkel een aantal exemplaren in Nederland opgenomen die misschien door Hollandse graven zijn vervaardigd. Voor een beschrijving van deze munten zie IIlsch 2000, 163-167.
201. De Frieze Brunswijkse graven hebben onder andere in Bolward en Leeuwarden enorme aantallen munten geslagen. Zie voor meer informatie Puister 1960 en Puister 1968.
202. Spufford 1988, 86.
203. Grolle 2000, 55.
204. Compagne 1981, 17.
205. Van Hengel 1986, 67-81.
206. Van Gelder 1986, 51.
207. Lopez 1976, 70.
208. Kelleher 2018, 122.
209. Van Gelder 1980, 107-108.
210. Spufford 1988, 231.
211. Van Gelder 1986, 55.
212. Onder Willem III (1304-1337) zijn ook penningen geslagen. Deze zijn echter in hele kleine oplage geslagen en daardoor uitermate zeldzaam.
213. Van Gelder 1952, 2-5; 1969/1970, 117.
214. Van Gelder 1953, 41.
215. Baerten 1983, 53.
216. Puister 1986, 25.
217. Dit is het aantal losse vondsten, de munten afkomstig van de Schotse muntschat en van de vermeende Engelse muntschat zijn niet meegenomen.
218. Van Gelder 1986, 49.
219. Allen 2004, 31.
220. Spufford 1988, 243.

Intermezzo III

Anonieme Hollandse penningen

In de collectie van Herman Zomerdijk bevinden zich 19 anonieme *(halve) penningen* die zeer waarschijnlijk in de 12de eeuw in het graafschap Holland zijn vervaardigd. De afbeeldingen op deze munten wijken in sommige gevallen af van de gebruikelijke afbeeldingen. Zo staan er onder andere leeuwen en draken op afgebeeld. Toeschrijving aan een autoriteit en productieplaats is moeilijk, omdat deze ontbreken in de omschriften. Op sommige van de munten zijn driehoekjes en punten als omschrift afgebeeld, op andere stukken ontbreekt een omschrift volledig. In de afgelopen jaren zijn er vrij veel artikelen verschenen over de anonieme *(halve) penningen* die in verband worden gebracht met het graafschap Holland. In dit intermezzo wordt kort ingegaan op de productieplaats en een overzicht gegeven of munten wel of niet in Holland zijn vervaardigd.

Voor de datering putten we uit twee bronnen. De eerste is een muntschat die dateert van het einde van de 12de eeuw. Deze is in 1950 gevonden in Arnhem met 21 van deze anonieme munten.[221] Een ander anoniem stuk werd bij een archeologische opgraving van een terp in Diemen (Noord-Holland) opgegraven. Deze *halve penning* werd 'in context' gevonden in een laag uit circa 1150-1160.[222]
Deze anonieme munten hebben onderzoekers voor een raadsel gesteld. Bepaalde types zijn al eeuwen bekend, andere zijn recenter aan het licht gekomen. Onderzoekers zijn het erover eens dat de meeste munten in het graafschap Holland zijn vervaardigd, omdat veruit de meeste van deze zilverstukken nabij de abdij van Egmond in de regio Noord-Kennemerland zijn gevonden. Over wie de munten heeft vervaardigd is minder overeenstemming. Van Hengel vermoedt dat de meeste van deze anonieme penningen door Floris III (1157-1190) aan het eind van zijn regeerperiode zijn vervaardigd.[223] Grolle, daarentegen, beargumenteert dat deze graaf geen munten heeft geslagen, omdat hij een trouwe volger was van de Rooms-Duitse keizer Frederik Barbarossa (1152-1190) en geen muntrecht had verkregen. Daarnaast is er geen vermelding van Hollands geld van Floris III in geschreven bronnen uit die tijd.[224] Hij schrijft de munten toe aan Floris zijn zoon Willem I ten tijde dat hij graaf van Friesland was in de periode 1195-1213.

Het lijkt mogelijk om drie reeksen anonieme penningen van zilver te onderscheiden:
Reeks I anoniem muntje met een diameter van 13 millimeter, gewicht van 0,50 gram. Personage met zwaard? / kort gevorkt kruis | *geen omschrift* (I.A).
Reeks II is zonder omschrift en heeft een diameter van 14 millimeter, een gewicht van rond de 0,48 gram en een kort gevorkt kruis. Diverse afbeeldingen / kort gevorkt kruis binnen parelcirkel | *geen omschrift* (II.A t/m II.C).

Reeks III *(halve) penningen* met punten, cirkels en/of driehoeken als omschrift van respectievelijk zo'n 0,30 en 0,60 gram. Binnen deze reeks is nog een serie te onderscheiden bestaande uit een personage naar rechts met verscheidene attributen in het veld voor zich. Diverse afbeeldingen / divers | *driehoeken en cirkels* (III.A t/m III.R).

Hierna is een overzicht weergegeven van de munten die mogelijk in het graafschap Holland zijn geslagen.

Aan de hand van de vindplaats is aangegeven of munten van een type in het graafschap Holland – het huidige Noord-Holland en Zuid-Holland – zijn gevonden. Het doel van dit stuk is dus enerzijds om een overzicht te geven van deze anonieme muntjes die aan Holland zijn toegeschreven in de afgelopen jaren. Anderzijds is geprobeerd om ze in te delen in reeksen gebaseerd op fysieke en grafische kenmerken. Gebaseerd op de vindplaats zijn bepaalde types waarschijnlijk in Holland geslagen. Het met zekerheid toeschrijven van deze anonieme muntjes aan een Hollandse graaf blijft moeilijk.

221. Van Gelder 1980, 107.
222. Wiggers 2009, 86.
223. Van Hengel 1993, 99.
224. Grolle 2000, 41.

Reeks I

I.A

Groen: merendeel binnen huidige Noord-Holland en Zuid-Holland aangetroffen

Oranje: merendeel buiten huidige Noord-Holland en Zuid-Holland aangetroffen

Rood: niet in het huidige Noord-Holland en Zuid-Holland aangetroffen

⁂ : munten van dit type bevinden zich in de collectie

Reeks II

II.A

II.B

II.C

Reeks III

III.A

III.B

III.C

III.D

III.E

III.F

III.G

III.H

III.I

III.J

III.K

III.L

III.M

III.N

III.O

III.P

III.Q

I.III.1 Overzicht van de verschillende reeksen en types per reeks van de 'Hollandse' anonieme penningen met aangegeven of het merendeel binnen of buiten Noord-Holland en Zuid-Holland is teruggevonden.

8 | Munten uit de Nieuwe tijd (1500-2000)

8.1 Hoofdlijnen muntgeschiedenis in de Nieuwe tijd

Karel V (1505-1555) zette aanvankelijk het monetaire systeem van zijn vader voort dat was gebaseerd op de zilveren *stuiver* (3,1 gram). Deze Spaanse vorst en zijn zoon Philips II (1555-1581) voerden twee belangrijke vernieuwingen door. Namelijk het vervaardigen van grote zilveren munten – waaronder de *Philipsdaalder* (34,3 gram) in 1557 – en onderdelen daarvan tot *1/20 Philipdaalder.* Dit was mogelijk door het zilver dat de Spanjaarden meenamen uit de Nieuwe Wereld. Daarnaast werden er in de Nederlanden voor het eerst munten vervaardigd die geheel uit koper bestaan: *de korte*.[225] Vanwege de Opstand van de Hollandse en Zeeuwse steden tegen het Spaanse bewind in 1572 sloeg de provincie Holland onafhankelijk van Philips II munten. Dit gebeurde in de vorm van koperen kleingeld en zilveren *leeuwendaalders.* Na het wegvallen van het Spaanse gezag vond er een verbrokkeling van het muntwezen plaats.[226] Als gevolg hiervan ontstonden er semi-illegale muntplaatsen die laagwaardige imitaties van bekende muntsoorten sloegen.[227]

In de nieuw opgerichte Republiek werden vanaf 1586 op grond van een nieuwe wet generaliteitsmunten[228] geslagen in de provincies. Afgesproken werd om voortaan diverse muntsoorten van hetzelfde gewicht, gehalte en beeldenaar in de gewestelijke munthuizen te vervaardigen met als doel om vertrouwen en stabiliteit te creëren.[229] Gewilde soorten uit voorgaande periode – waaronder de *gouden dukaat* en de *leeuwendaalder* – bleven geslagen worden.[230] Deze uniformiteit was echter van korte duur door het binnendringen van laagwaardige munten uit de Zuidelijke Nederlanden[231] en oorlog in het huidige Duitsland.[232]
Om wederom stabiliteit in het muntwezen te verkrijgen, werden er in 1694 ingrijpende monetaire veranderingen doorgevoerd. De stedelijke munthuizen werden gesloten, een nieuwe generaliteitsmunt in de vorm van de *gulden* werd ingevoerd en er werden sancties opgelegd voor het produceren van andere muntsoorten.[233] Tijdens de Bataafse Republiek bleven de provinciale munthuizen deze munten vervaardigen. Pas in 1807 werd met het vormen van de eenheidsstaat Koninkrijk Holland besloten alleen het munthuis van Utrecht te laten bestaan.[234] In het Koninkrijk werd er in 1816 voor gekozen om een dubbele standaard – zilveren en gouden munten – te hanteren en om de Nederlandse *gulden* als standaardmunt te houden. De keerzijde van de *gulden* verschilde niet erg van de provinciale *gulden.* Op de voorzijde van de munten werd daarentegen nu in plaats van Athena, het portret van Willem I (1815-1840) afgebeeld. Ook werden er gouden munten ter waarde van 10 en 20 gulden vervaardigd.

De gouden standaard zou onder Wilhelmina in 1936 worden afgeschaft.[235] De laatste zilveren *guldens* en *rijksdaalders* werden respectievelijk in 1967 en 1966 geslagen.

8.1 Overzicht ontwikkeling Nederlandse zilveren- en koperen munten uit de Nieuwe tijd (1500-heden).

8.2 Kaart van de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden rond 1750 met weergegeven waar munten werden geslagen.

8.2 Noord-Holland in de Nieuwe tijd

De Nieuwe tijd (1500 – heden) bracht grote veranderingen op monetair gebied. Zo werd een eigen muntstelsel gecreëerd nadat de oorlog tegen het Habsburgs-Spaanse Rijk was gewonnen en de Republiek der Verenigde Nederlanden werd gesticht. Men greep terug op een muntstelsel gebaseerd op goud, zilver en koper, net zoals dit in de Romeinse tijd het geval was. Bovendien werd de zilveren *gulden* geïntroduceerd die tot de komst van de euro toonaangevend zou zijn.
Holland, bestaande uit het huidige Noord-Holland en Zuid-Holland, speelde een belangrijke rol in de strijd om onafhankelijkheid. Het gewest had zich door haar handelspositie en de invoer van edelmetaal een machtige positie verworven. De steeds strengere maatregelen die Alva – de bevelhebber van Philips II in de Nederlanden – oplegde vielen dan ook niet in goede aarde. Verschillende Hollandse steden verzetten zich tijdens de Tachtigjarige Oorlog en werden belegerd.
Op vindingrijke wijze vonden Holland en Zeeland echter manieren om de oorlog tegen de Spanjaarden te financieren.

In het komende gedeelte worden episodes uitgelicht die vormend zijn geweest voor de Nederlandse muntgeschiedenis van de Nieuwe tijd. Allereerst wordt aandacht besteed aan de methodes die Holland aanwendde – waaronder de introductie van nieuwe muntsoorten – om onafhankelijk te worden. Vervolgens wordt de muntsoort met de laagste waarde van de Republiek belicht: de *duit*. Afgesloten wordt met de opkomst en ondergang van de zilveren *gulden* die meer dan 250 jaar een prominente plaats innam.

Verreweg de meeste munten in de collectie dateren uit de Nieuwe tijd. Naast de aantallen die hieronder worden genoemd, is er nog een zakje kopergeld met erg versleten, niet leesbare *duiten*. Deze zijn niet in het overzicht meegenomen. Ook de zeer talrijke munten uit het Koninkrijk zijn niet in de tabel op de volgende pagina opgenomen.[236]

8.3 Historieprent van het beleg van Haarlem van 1572-1573, Coenraet Decker, 1703.

Nieuwe tijd A: 1500 - 1650	352
Nieuwe tijd B: 1650 - 1850	608
Nieuwe tijd C: 1850 - heden	477
Totaal	**1437**

8.4 Overzicht van de vondsten uit de Nieuwe tijd in de collectie.

8.3 Nieuwe tijd (A, 1500 – 1650)

Dit tijdvak werd gekenmerkt door de spanning en onrust tussen de Nederlanden en de Habsburgse-Spaanse overheersing. Op 11 december 1572 belegerde de Spaanse krijgsmacht de stad Haarlem.[237] Behalve Haarlem, belegerden de overheersers andere Hollandse en Zeeuwse steden. Deze steden sloegen noodmunten van allerlei materiaal om de geldomloop in stand te houden.[238] Daarnaast probeerden Holland en Zeeland op diverse manieren geld bijeen te krijgen om de oorlog tegen de Spaanse koning Philips II in Nederland te financieren. In de eerste plaats werd er belasting geheven op zilveren en gouden munten die al in circulatie waren. In de tweede plaats ontwierp en vervaardigde Holland een eigen reeks munten.[239] Van beide manieren om het leger te betalen bevinden zich diverse van deze metalen getuigen van de vrijheidsstrijd in de collectie Zomerdijk.

Instempelingen 1573/1574

In 1573 en 1574 werd in Holland en Zeeland besloten om alle in- en uitheemse munten met een waarde hoger dan 3 ½ stuiver van een stempel te voorzien. Op deze wijze werd de waarde met 15% in niet-bezette Hollandse en Zeeuwse steden verhoogd.[240] Bepaald was dat alleen munten met dit stempel mochten worden gebruikt om mee te betalen. Daarnaast was vastgelegd voor welke koers de gestempelde exemplaren konden worden uitgegeven en aangenomen. Bij het instempelen was men verplicht om het verschil tussen de nieuwe en oude koers af te dragen als een renteloze lening van een jaar. Zo mocht bijvoorbeeld een rijksdaalder met een koers van 32 stuivers na het 'kloppen' en betaling van 4 stuivers, voor 36 stuivers worden uitgegeven. Op deze wijze werd een aanzienlijk bedrag bijeengebracht dat voor de oorlog tegen de Spanjaarden werd aangewend.[241] Tot de terugbetaling van de leningen is het nooit gekomen.[242]

Twee stukken in de collectie zijn van een dergelijke Hollandse klop voorzien in 1573 of 1574. Beide munten hebben dezelfde klop (type A 13),[243] die voornamelijk voor gouden munten werd gebruikt. De Gelderse *rijder goudgulden* komt zowel voor op de lijst die de Staten-Generaal uitgaf van de stukken die in omloop zijn,[244] als in de opsomming met aangetroffen geklopte exemplaren.[245] Het andere geklopte goudstuk, een *ecu d'or au soleil du Dauphiné* komt in geen van bovengenoemde lijsten voor. Wel zijn er andere Franse muntsoorten met klop van Frans I (1515-1547) bekend.

8.5 Rijder goudgulden uit het hertogdom Gelre door Karel van Egmond (1492-1538) met een detailopname van de klop.

8.6 Ecu d'or au soleil du Dauphiné uit Frankrijk door Frans I (1515-1547), voor 1528, geslagen te Crémieu.

Kopergeld

Een andere manier waarop voor de vrijheidsstrijd geld werd ingezameld was het vervaardigen van koperen munten. In 1573 werden er in Holland nieuwe koperen pasmunten – de *duit* en de *penning* – ingevoerd, met als beeldenaar de 'Hollandse tuin' op de voorzijde. In 1574 werd de koperen *oord* aan deze reeks toegevoegd, die net als de twee andere muntsoorten nog wel de naam van Philips II vermeldde. De koers van deze koperen munten werd met 50% verhoogd ten opzichte van de koperen *korte* die in de zuidelijke Nederlanden werd vervaardigd.[246]

8.7 Voorbeelden van de koperen oord (t.w.v. 1/4 stuiver), duit (1/8 stuiver) en penning (1/16 stuiver) die in Dordrecht werden gemaakt.

Van het koperen oorlogsgeld, dat van 1573 tot 1579 werd vervaardigd, behoren 15 stuks tot de collectie. Er zijn 12 oorden aanwezig waarvan bij sommige het jaartal leesbaar is, 1 penning is geslagen in 1573 en 2 duiten zonder jaar.

Leeuwendaalder

Naast de koperen munten werd er in Holland door de opstandelingen een grote zilveren munt geïntroduceerd in 1575: de *Hollandse daalder*, later officieel bekend als *leeuwendaalder*. Op dit nieuwe stuk ontbreken zowel de naam, wapen en lijfspreuk van Philips II. De munt werd uitgegeven voor een koers van 32 stuivers, terwijl het qua metaalwaarde eigenlijk 29 stuivers waard was. Zowel bij de bevolking, als bij kooplieden in de Oostzee-gebieden viel de nieuwe munt in de smaak. De winst die werd gemaakt met de productie en het uitgeven van de munt tegen een te hoge koers, moest voor de oorlog worden afgedragen.[247]

8.8 Voorbeeld van een leeuwendaalder geslagen te Dordrecht.

De *leeuwendaalder* werd vanaf 1606 een generaliteitsmunt en vanaf dat moment in alle provinciale munthuizen geslagen.[248] Deze iconische munt zou op den duur alleen nog maar op bestelling van Nederlandse kooplieden worden geslagen voor de export naar de Levant, waar ze een populaire en stabiele handelsmunt waren.[249] Aan het einde van de 17de eeuw circuleerde de *leeuwendaalder* ook nog in kolonies langs de oostkust van Amerika, waaronder New York waar behoefte was aan muntgeld voor lokaal gebruik.[250] Deze ontwikkeling van de productie van muntgeld voor de export ontstond in de Republiek toen een zeer groot deel van het Spaanse zilver en goud naar de Nederlandse havens werd vervoerd. Dit edelmetaal werd in de Nederlandse munthuizen omgemunt naar *leeuwendaalders* en andere hoogwaardige zilveren en gouden munten. De zilveren *rijkdaalders* werden uitgevoerd naar de Oostzeelanden en de *gouden dukaten* vonden hun afname in Oost-Europa. Vanaf de 17de eeuw dreef de Verenigde Oost-Indische Compagnie handel in Oost-Azië.[251]

Pas in de 18de eeuw werden er enorme hoeveelheden zilver en goud heen verscheept in de vorm van baren en munten.[252] Door de productie van zilveren en gouden munten hebben de munthuizen een bijdrage geleverd aan de internationale stapelmarkt die in met name Amsterdam ontstond.

8.9 Een VOC-koopman met vrouw op Java met op de achtergrond het kasteel van Batavia, Aelbert Cuyp, circa 1640 – circa 1660.

8.4 Nieuwe tijd (B, 1650 – 1850)

Veruit het grootste deel van de munten vanaf 1600 in de collectie bestaat uit kleingeld. Hierbij gaat het voornamelijk om kopergeld in de vorm van *duiten:* de kleinst bestaande muntsoort in de Republiek. Daarnaast is ook zilvergeld aanwezig in de vorm van *schellingen*, *dubbele stuivers* en *stuivers*. Ook in de ontwikkeling van duiten was Holland toonaangevend: eerst door de bovengenoemde koperen stukken en vervolgens door de invoering van zwaardere exemplaren aan het begin van de 18de eeuw. Hoewel in het Romeinse Rijk goud, zilver en koper tegelijkertijd circuleerden, is dit in de Middeleeuwen in Noordwest-Europa niet het geval. In de Late Middeleeuwen was men van mening dat munten van een kostbaar materiaal vervaardigd moesten zijn. Munten ontleenden hun waarde allereerst aan het metaal in de munt. Als gevolg van dit denkbeeld was het gebruik van het goedkope koper ongewenst. In de 13de eeuw ontwikkelden zich naast de grotere zilverstukken, kleine zilveren munten die door inflatie steeds minder zilver gingen bevatten. In de Bourgondische Nederlanden werd kopergeld pas in de 16de eeuw onder Karel V in de Zuidelijke Nederlanden ingevoerd.[254]

8.10 Portret van Karel V (1550-1558), keizer van het Heilige Roomse Rijk, Jan Cornelisz. Vermeyen (manier van), circa 1530.

De eerste koperen munten in de Noordelijke Nederlanden is de serie koperen munten die hierboven is genoemd. Hier is het echter nooit tot een uniforme regeling met betrekking tot gewicht en beeldenaar van kopergeld gekomen.[255] Pas in de 17de eeuw werd het vervaardigen en gebruik van kopergeld algemener. Het gewicht van deze koperstukken werd na 1600 overal ongeveer 2 gram. Naast productie in de erkende provinciale en stedelijke munthuizen, werden er lichtere imitaties van duiten gemaakt in ateliers van kleine heren en steden. Deze semi-illegale productie vond onder andere plaats in Reckheim, Gronsveld en Batenburg.[256] In 1702 werd het gewicht van de duiten in Holland verhoogd naar ongeveer 4 gram om de intrinsieke waarde van de duiten gelijk aan de koers te stellen. Op deze manier was het niet meer lonend om duiten te imiteren. De Provinciale munten – waaronder de 18de-eeuwse *duiten* uit de Republiek – zouden door een gebrek aan koperen kleingeld in het Koninkrijk tot 1827 geldig blijven. Deze *duiten* werden toen buiten koers gesteld en zij konden worden ingeruild als ze niet onherkenbaar waren afgesleten: acht duiten voor een zilveren 5 cent stuk.[257]

Hieronder volgt een overzicht van alle type duiten die in Holland zijn geslagen:

8.11 Z.j. (ca. 1573-1579); 3,85 gram; vz.: gekroond wapenschild gelegen op een kruis met in het wapen een klimmende leeuw, met omschrift: DOMINVS . MIHI . ADIVTOR *(de Heer is mijn helper)*; keerzijde: een stokkenkruis met daarop een vuurijzer op een Hollandse tuin, met omschrift: (roos) PHS. D:G . HISP Z . REX . COES . HOL; referentie: PW 2002/2003.

8.12 Z.j. (1590-1598); 3,74 gram; vz.: Hollandse maagd zittend in een gesloten tuin met haar rechterhand naar een zonnige hemel als teken van het vertrouwen op de heer, met omschrift AVX . NOS . IN . NOM . DOM *(onze hulp is in de naam des Heeren)*; kz.: tulpkrans met daarin de tekst HOL / LAN / DIA; referentie: PW 2004.

8.13 1604 en 1605; 2,93 gram; vz.: Hollandse maagd zittend in een gesloten tuin met haar rechterhand naar een zonnige hemel als teken van het vertrouwen op de heer, met omschrift AVX . NOS . IN . NOM . DOM . 1605; kz.: tulpkrans met daarin de tekst HOL / LAN / DIA; referentie: PW 2005.

8.14 1626 en 1627; 2,93 gram; Hollandse maagd zittend in een gesloten tuin met haar rechterhand naar een zonnige hemel als teken van het vertrouwen op de heer, met omschrift AVX . NOS . IN . NOM . DOM; kz.: tulpkrans met daarin de tekst HOL / LAN / DIA / 1626; referentie: PW 2006.

8.15 1702 tot 1780; 3,84 gram; vz.: leeuw naar links in een gesloten Hollandse tuin een speer vasthoudend met op de punt een vrijheidshoed; kz.: . (rozet) . / HOL / LAN / DIA / 1702; PW 2007.

8.5 Nieuwe tijd (C, 1850 – heden)

De *provinciale gulden* ter waarde van 20 stuivers, die als voorbeeld heeft gediend voor de *gulden* die in het Koninkrijk werd vervaardigd, deed in Holland zijn intrede in 1681. Dankzij haar machtige positie slaagde Holland erin om de andere provincies ertoe over te halen om een gezond muntstelsel te creëren gebaseerd op deze stabiele *gulden*.[258] Op de voorzijde staat Athena/Minerva, de Grieks/Romeinse godin van onder andere de strijd en wijsheid. In de volksmond werd de godin al gauw tot de Nederlandse Maagd gedoopt.[259] Deze muntsoort werd als generaliteitsmunt aangenomen in 1694 en tot 1800 in alle provinciale munthuizen, met uitzondering van Groningen gemaakt.[260] Naast de *gulden* werd de *driegulden* en de *halve gulden* ingevoerd.[261] Elke provincie had een vermelding naar deze provincie aan het einde van het omschrift op de keerzijde. Zo is dit voor Holland HOLL.

8.16 (Generaliteits)gulden geslagen tussen 1694 en 1794 in Holland ten tijde van de republiek.

Alle guldens kregen de spreuken MO . ARG . ORD . FAED . BELG . HOLL. (MONeta ARGentea ORDinum FAEDeratarum BELGicarum HOLLand: zilveren munt van de Staten van Holland van de Verenigde Nederlanden). De keerzijde heeft als omschrift de leus van de Republiek: HAC NITIMVR HANA CHR. TVEMVR (Op dit (geloof) steunen wij, deze (vrijheid) beschermen wij).

8.17 Gulden van Lodewijk Napoleon.

Tijdens de Franse overheersing van 1801 tot 1817 werden er *guldens* geslagen in 1808 tot en met 1810 met een Frans wapenschild op naam van Lodewijk Napoleon (1806-1810). Wel staat er Koninkrijk Holland op de munten genoemd.

Vanaf 1818 werd de vervaardiging van *guldens* in het Koninkrijk der Nederlanden weer opgepakt door Koning Willem I. Deze nieuwe *gulden* woog 10,77 gram en werd in Utrecht en Brussel geslagen.[262] Dit is, zoals u kunt zien, te herkennen voor Brussel door de B rechtsonder het wapenschild op de keerzijde.

8.18 Guldens van koning Willem I geslagen te Utrecht en Brussel in 1823.

Pallas Athena maakte plaats voor het portret van de koning en de munt werd volgens het decimale stelsel onderverdeeld in 100 cent. Tegen het snoeien[263] werd in de rand de spreuk GOD ZIJ MET ONS ingedrukt. Een verklaring voor dit randschrift komt uit de muntwet van 1816 voor de nieuwe gulden:

"...dat het geschikt zoude zyn, het oude randschrift van vele der Munten, door onze Voorvaderen na het afschudden des Spaanschen Juks, vervaardigd te volgen, te weten *Si Deus nobiscum quis contra nos*, en te stellen kortelyk God zy met ons! eene heilbede die elk rechtgeaard ingezeten des Ryks, en voor het Land, en voor den persoon van Uwe Majesteit hartgrondig uitboezemt".[264]

8.19 **Prentbriefkaart van rond 1910 met de Rijksmunt in Utrecht.**

In 1840 werd het gewicht verlaagd van 10,77 naar 10,00 gram en het zilvergehalte verhoogd van 893/1000 naar 945/1000. De munt was namelijk iets overgewaardeerd, waardoor deze uit de roulatie was verdwenen. Interessant genoeg circuleerde er nog steeds zilvergeld uit de Republiek in het Koninkrijk.

8.20 **Guldens van koningin Juliana uit 1955 en het radicaal andere type van koningin Beatrix uit 1982.**

De *provinciale gulden* en de *gulden* circuleerden dus naast elkaar. In 1845 werd uiteindelijk besloten om dit oude zilvergeld uit roulatie te halen. Het zou hier om maar liefst 86 miljoen gulden zijn gegaan.[265]
Het gehalte werd door de gestegen zilverprijs nogmaals verlaagd in 1922 en na de oorlog werd in 1954 het gewicht verlaagd naar 6.5 gram. In 1967 werd de zilveren *gulden* vervangen door de nikkelen *gulden* en in 2002 door de *euro*.

8.6 Conclusie

De muntslag van Holland had een belangrijk aandeel in de strijd tegen de Spanjaarden in de Tachtigjarige Oorlog aan het eind van de 16e eeuw. Deze bijdrage werd geleverd door het heffen van belasting op hoogwaardige gouden en zilveren munten en door het vervaardigen van eigen munten. Deze reeksen kopergeld en zilveren *leeuwendaalders* werden tegen een te hoge koers uitgegeven. De overwaarde werd in de oorlogskas gestopt.
En met succes: in 1588 werd de Republiek der Verenigde Nederlanden uitgeroepen.
Tijdens en na deze oorlog was Holland leidend in de totstandkoming van het muntstelsel van de Republiek. Daarnaast was ze in grote mate verantwoordelijk voor muntgeld dat in de internationale handel circuleerde. Om deze reden werd de Nederlandse muntproductie ook wel een 'veredelende exportindustrie' genoemd.[266] Holland ontwikkelde en

produceerde zowel het eerste Noord-Nederlandse kopergeld, als de zwaardere koperen duit in 1702. Ditzelfde gold voor de zilveren *provinciale gulden* die werd ontworpen in 1680. Deze diende als voorbeeld voor de *gulden* die door Willem I in het Koninkrijk der Nederlanden werd ingevoerd. Tot de komst van de euro in 2002 bleef de *gulden* de Nederlandse munteenheid en wettig betaalmiddel.

225. Van Gelder 1948, 18-19.
226. Van Gelder 1948, 25-27.
227. Tangelder 1955, 14.
228. Munten die op grond van de wetgeving van de Staten-Generaal werden geslagen tijdens de Republiek. Dit in tegenstelling tot munten waaraan de gewestelijke of stedelijke reglementen de basis vormen.
229. Stuurman 1978/1979, 26-28.
230. Stuurman 1978/1979, 22.
231. Janssens 1955, 7.
232. Van Gelder 2002, 137-140.
233. Stuurman 1978/1979, 32-34.
234. Van Gelder 1980, 237.
235. Korthals Altes 2000, 14.
236. De collectie bevat uit de tijd van Wilhelmina en Juliana nog een aantal zakjes waarin zich munten per muntsoort bevinden (dubbeltjes en kwartjes). Deze zijn niet in het onderzoek opgenomen en daarom niet het overzicht opgenomen.
237. Van Gelder 1955a, 12.
238. Zie voor overzicht van deze noodmunten Van Gelder 1955b.
239. Van Gelder 1955b, 45-46.
240. Polak 1934, 2-3; Van Gelder 1955b, 45.
241. Van Gelder 1980, 101-102.
242. Polak 1934, 37.
243. Voor een catalogus van de kloppen zie: wiki.muntenenpapiergeld.nl/index.php?title=Kloppen.
244. Van Kuyk en Van Gelder 1948, 21-22. Voor een opsomming van in omloop zijnde munten.
245. Van Gelder 1980, 103-105. Dit is een overzicht met geklopte exemplaren die door Van Gelder en Polak zijn aangetroffen in collecties en veilingcatalogi van voor 1980.
246. Van Gelder 1948, 26.
247. Van Gelder 1948, 27.
248. Stuurman 1978/1979, 26-28.
249. Van der Wiel 1962, 42.
250. De Wilde 2016, 12-14.
251. Van Gelder 2002, 121-122.
252. Gaastra 1983, 467.
253. Van Gelder 2002, 121-122.
254. Van Gelder 1980, 20-21.
255. Van Gelder 1980, 30.
256. Purmer en Van der Wiel 1996, 211.
257. Van Gelder 1980, 238.
258. Michielsen 1930, 65.
259. Zadoks-Josephus Jitta 1964, 34.
260. Van Gelder 1948, 168-169.
261. Michielsen 1930, 68-69.
262. De gulden werd enkel 1823 en 1829 in Brussel geslagen.
263. Een klein gedeelte van de rand van een munt van edel metaal schaven voor winst. Het schaafsel kon worden opgespaard en verkocht.
264. Van Gelder 1980, 235.
265. Michielsen 1930, 70.
266. Van Gelder 2002, 122.

Intermezzo IV

Opgerolde munt

Zo nu en dan wordt er een munt gevonden die opzettelijk van vorm is veranderd. Zo kunnen munten in stukken zijn geknipt, met een spijker doorboord, zijn verbogen of opgerold. Deze diverse vervormingen zijn bekend uit verschillende perioden en kennen verschillende verklaringen. Zo werden Middeleeuwse munten soms gehalveerd of gekwarteerd, om de helft of kwart, van de waarde van de munt te verkrijgen. Daarnaast werden munten weleens doorboord om ze zo ongeldig te maken. Dit hoofdstuk gaat in op het oprollen van munten. Herman Zomerdijk vond namelijk ook zo'n opgerolde munt.

I-IV-1 **Penning, zilver, 14 mm, 0,66 gram, opgerold.**

Waarom zou iemand een zilveren munt oprollen? Een eerste verklaring is dat je hiermee kon vaststellen of de munt vervalst was. Door het metaal te buigen kon je namelijk zien of een munt van goud of zilver was.[267]

Er blijkt nog een tweede mogelijkheid te zijn voor opgerolde munten die in het Engeland van de Late Middeleeuwen goed is gedocumenteerd. Dit rituele fenomeen is in diverse mirakelboeken beschreven. Een munt kon worden gebogen terwijl de naam van een heilige werd aangeroepen. Vervolgens werd de belofte gedaan om deze specifieke munt op bedevaarttocht naar de schrijn van desbetreffende heilige te brengen en daar te presenteren. Na het inlossen van de belofte werd de munt naar alle waarschijnlijkheid omgesmolten. Dit ritueel werd in verschillende situaties toegepast om onheil af te wenden. Zo kon een munt worden gebogen boven een ziek persoon of dier, bij een schipbreuk of zelfs na het uitbreken van een brand.[268] De munt werd dus van haar geldelijke waarde ontdaan om aan een bepaalde heilige te kunnen worden geofferd. Zo kon 'de munt onderscheiden worden van andere munten' en gebruikt worden 'om een eed kracht bij te zetten'. Dit laat een gangbaar middeleeuws gebruik zien: men moet dit specifieke object aan de heilige schenken die bij het maken van de eed werd benoemd.[269]

Dat dit verschijnsel niet alleen in Engeland plaats vond, blijkt wel uit de diverse vondsten op het 'continent'. Er zijn namelijk verscheidene voorbeelden van vondsten van gebogen en opgerolde exemplaren in Nederland en daarbuiten.[270] De opgerolde zilveren munt die Herman Zomerdijk vond is niet meer te determineren. Aan de hand van de diameter en dikte lijkt het om een zilveren penning uit de Late Middeleeuwen (1000 – 1500) te gaan.

I-IV-2 **Mirakel van Sint Erasmus, 1675 – 1685.**

Het is helaas ook onbekend waar de munt precies werd gevonden. Het strand lijkt uitgesloten vanwege de afwezigheid van de kenmerkende corrosie van strandexemplaren in de collectie. Wellicht vond hij het zilverstuk nabij de abdij van Egmond. De munt zou dan een offer kunnen zijn geweest aan de Heilige Adelbertus. Hopelijk werd deze opgerolde munt pas verloren nadat de eed was ingelost bij de heilige.

267. Van Vilsteren 2019, 256.

268. Merrifield 1987, 91.

269. Finucane 1977, 94.

270. Van Vilsteren 2019.

9 | Speel- en rekenpenningen

9.1 Introductie

Penningen,[271] ofwel jetons, lijken op munten en zijn gegoten of geslagen metalen schijven. Ze dienen echter, anders dan munten, niet als tegenwaarde voor een product, maar worden onder andere gebruikt om mee te rekenen, als speelschijf of ter herdenking van historische gebeurtenissen.[272] Penning is dus een verzamelnaam voor op munten lijkende objecten die in de loop van de geschiedenis verschillende functies kregen.

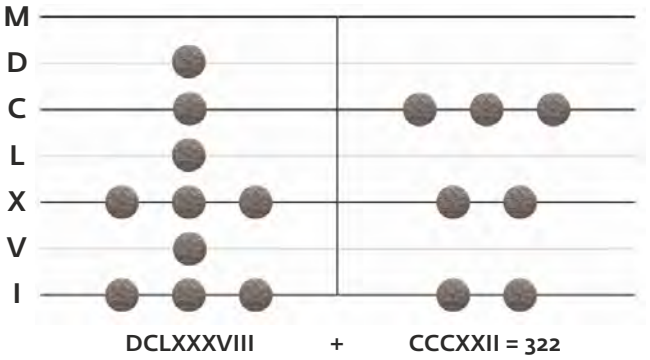
9.2 Rekenpenning

Penningen die werden gebruikt als hulpmiddel bij het rekenen worden rekenpenningen, ofwel legpenningen genoemd.[273] Deze rekenobjecten werden samen met een rekenbord of –kleed gebruikt, waarop Romeinse cijfers stonden afgebeeld.[274] De precieze werking van deze rekenborden wordt hieronder uitgelegd. Van origine werden de telstenen gemaakt van hout en been, maar in het midden van de 13de eeuw ontstonden de eerste metalen penningen aan het Franse en Engelse hof.[275] Ze werden ingezet bij de boekhouding van de koninklijke huishouding, waarbij elke rekenkamer haar eigen penningen had. Het was gebruikelijk dat ambtenaren aan het begin van elk boekjaar een doos kregen met een nieuwe set van (meestal) 100 rekenpenningen.[276]

De vervaardiging van metalen rekenpenningen was in het begin een privilege van de koninklijke munthuizen. Steden gingen ook rekenpenningen maken naarmate de economie opbloeide en er meer handelaren kwamen die hieraan behoefte hadden.[277] In het begin van de 14de werden ze al in de Zuidelijke Nederlanden ingevoerd. In de Noordelijke Nederlanden kwamen ze pas een eeuw later in zwang, waarbij vooral uit Dordrecht veel voorbeelden bekend zijn.[278] In het Duitse Neurenberg – waar vanaf de 15de eeuw rekenpenningen werden gemaakt – nam de productie vanaf de 16de eeuw een enorme vlucht. Er werden daar aanvankelijke voornamelijk nabootsingen geslagen van Nederlandse en Franse rekenpenningen.[279] In tegenstelling tot andere landen werden de Neurenbergse penningen door het koperslagersgilde vervaardigd en ging het ambacht veelal over van vader op zoon.[280] Met de invoering van de Arabische cijfers in de 16de eeuw – de cijfers die we nu nog steeds gebruiken – verdween het rekenen met het rekenbord geleidelijk en veranderde de functie per land.[281] In de Noordelijke Nederlanden ging de rekenpenning vooral dienen als historiepenning en in Duitsland nam deze de functie van speelpenning aan.[282]

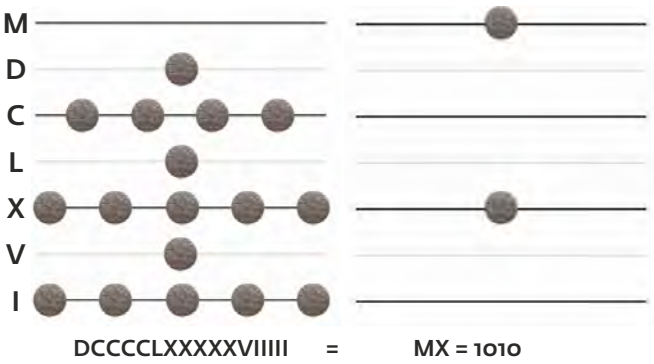
Om een idee te krijgen hoe rekenpenningen werden gebruikt is hiernaast een voorbeeld opgenomen van een optelsom.
Op het rekenbord staan aan de linkerkant de Romeinse cijfers:

- M = 1000
- D = 500
- C = 100
- L = 50
- X = 10
- V = 5
- I = 1

9.2 Een rekensom in vier stappen met behulp van een rekenbord deel 1.

Hierboven is een rekensom te zien. Links is DCLXXXVIII (688) door middel van rekenpenningen op de lijnen neergelegd. Zo is er bijvoorbeeld één D neergelegd en drie I's. Rechts is hetzelfde gedaan voor CCCXXII (322).

9.3 Een rekensom in vier stappen met behulp van een rekenbord deel 2.

Nu worden deze rekenpenningen samengevoegd, zoals aan de linkerkant van afbeelding 9.3 is gedaan, en kan de uitkomst van de som af worden afgelezen. Het is echter eenvoudiger om het nog wat verder uit te werken waarbij gerekend wordt van onder naar boven. Op de onderste lijn van de I staan er 5. Deze 5 I's zijn samen een V. Er stond al een V dus deze twee V's worden vervolgens samen een X. Van de 6 X'en worden 5 een C, De 5 C's worden één D. De twee D's worden uiteindelijk een M. Het resultaat is aan de rechterzijde van afbeelding 9.3 te zien en is MX, ofwel in het Arabisch

9.1 Houtsnede die twee manieren van rekenen laat zien: het telraam en de algebra, afbeelding van Margarita philosophica, 1503, by Gregor Reisch.

9.3 Historiepenningen

Vanaf de 15de eeuw werden de Nederlandse rekeningpenningen gebruikt om historische gebeurtenissen op af te beelden. Deze ontwikkeling zet door en vanaf de 16de eeuw werden de penningen tijdens de Nederlandse opstand tegen de Spanjaarden in de Noordelijke Nederlanden gebruikt voor het propaganderen van politieke boodschappen en om de daden van de heerser te verheerlijken.[283] Het overgrote deel van deze penningen werd in opdracht van de overheid in Dordrecht geslagen tussen 1570 en 1620.[284] Deze koperen penningen werden veelal ook in zilver geslagen en als relatiegeschenken gegeven.[285] Veel van de ontwerpen werden door Neurenbergse penningmakers op grote schaal geïmiteerd waardoor de productie in Noord-Nederland afnam.[286]

9.4 Geuzenpenning van de inname van Den Briel door de watergeuzen en het weigeren van de tiende penning, anoniem, 1572.

9.4 Speelpenning

Vanaf het midden van de 17de eeuw werden Neurenbergse rekenpenningen steeds kleiner en dunner. Tevens werd in plaats van koper steeds vaker messing gebruikt, een legering van koper en zink. In dezelfde periode verviel ook de rekenfunctie van deze Duitse penningen en verwerden zij tot speelpenningen die bij diverse kaartspellen konden worden gebruikt.[287]

9.5 Speelpenning van Lazarus Gottlaub Lauer uit de 17de eeuw. Op de keerzijde staat RECH.PF.COVNTER.LAZ.GOTTL.LAVER (afbeelding 2x vergroot).

Speelpenningen zijn te herkennen aan de naam van de *'Rechenpfennigschlagers'* (makers van rekenpenningen) en de vermelding RECH.PF of variaties hierop. De naam Lau(ff)er komt veel voor op speelpenningen omdat veel leden van deze familie over de eeuwen heen speelpenningen hebben geproduceerd.[288]

In de collectie van Zomerdijk bevinden zich 32 penningen. Acht ervan zijn rekenpenningen, 24 zijn speelpenningen.

Middeleeuwen laat B: 1250 - 1500 na Chr.	**4**	
Frankrijk		1
Duitsland		3
Nieuwe tijd A: 1500 - 1650 na Chr.	**4**	
Duitsland		4
Nieuwe tijd B: 1650 - 1850 na Chr.	**24**	
Duitsland		24
Cornelis Lauffer (1658-1711)		1
Lazarus Gothlieb Lauffer (1663-1709)		1
Hans Heinrich Metzger (1680-1697)		1
Johann Konrad Hoger (1705-1743)		3
Johann Jacob Dietzel (1711-1748)		3
Wolf Hieronymus Hoffmann (1719-1756)		1
Michael Leykauff (1724-1768)		1
Johann Albrecht Dorn (1732-1782)		1
Johann Georg Kuntsmann (1761-1780)		2
Ernst Ludwig Sigmund Lauer (1783-1829)		3
Johann Jacob Lauffer (1806-1852)		6
Totaal	**32**	

9.6 Overzicht van speel en- rekenpenningen.

271. Naast de muntsoort penning, is er nog categorie waarbij de objecten zo worden genoemd. Bij deze twee gaat het om voorwerpen die eruit zien als munten, maar die niet waren bedoeld om mee te betalen. Deze penningen zijn onder de numismatiek ingedeeld en daarom is ervoor gekozen om ze in dit gedeelte van het boek op te nemen.
272. Van Beek 1981, 44.
273. In het Engels worden rekenpenningen 'reckoning counters' of tokens genoemd.
274. Mitchiner 1988, 20-21.
275. Mitchiner 1988, 24.
276. Mitchiner 1988, 22.
277. Mitchiner 1988, 25.
278. Van Beek 1981, 132.
279. Van Beek 1981, 47.
280. Mitchiner 1988, 26.
281. Van Beek 1981, 10, 45.
282. Van Beek 1981, 215.
283. Van Beek 1981, 215.
284. Mitchiner 1988, 22.
285. Mitchiner 1988, 22.
286. Kerkwijk 1924, 1-16.
287. Van Beek 1981, 88-89.
288. Mitchiner 1988, 26.

10 | Muntschatten

10.1 Introductie

In 1895 werd in Kropswolde (Groningen) een muntschat gevonden bestaande uit 57 zilveren en twee gouden munten. Dit is op zich niet ongewoon, ware het niet dat de vinder van de schat een varken was. Het beest knaagde aan een balk in zijn hok, toen er plots zilver- en goudstukken uit het stuk hout rolden!

Te Kropswolde (Gr.) knabbelde een varken van den landbouwer R. A. Horen aan een balk in zijn hok. Ten laatste had hij het hout doorgeknabbeld, en toen vielen op eens 26 zilver- en 2 goudstukken er uit.
Bij onderzoek bleek, dat de oude balk nog een zevengroot getal-oude munten bevatte. Zeer zeker een onverwachte vondst.

10.1 Het krantenknipsel waarin wordt beschreven hoe het fortuinlijke varken de muntschat vindt.

Het vinden van een muntschat is voor velen een droom: een pot vol met honderden, en soms zelfs duizenden zilveren of gouden munten. Het ontdekken van zo'n schat is niet alleen waardevol in geldelijke zin. Het is ook een belangrijk middel om bij te dragen aan onze kennis over het verleden.
Munten worden gevonden bij archeologische opgravingen, bij bouwactiviteiten als toevalstreffers of bij het gericht zoeken met de metaaldetector. Bij al deze vondsten wordt onderscheid gemaakt tussen de zogenaamde 'losse vondsten', bestaande uit één enkele munt en muntschatten die uit meerdere munten bestaan. Deze losse vondsten zijn in de meeste gevallen onopzettelijk door de eigenaar verloren en geven daardoor informatie over welke munten in circulatie waren. Deze categorie vondsten werd pas van de 20ste eeuw als waardevol voor onderzoek gezien. Voor schatvondsten is daarentegen altijd al interesse geweest. Aanvankelijk werden deze schatten enkel vanwege de metaalwaarde gewaardeerd. Veel muntschatten – waaronder die bestaande uit gouden Romeinse munten – zijn naar een goudsmid gebracht waar ze werden omgesmolten. Later bleek dat verzamelaars veel meer waarde toekenden aan zeldzame munten en bereid waren om meer dan de metaalwaarde voor deze stukken te betalen.
Pas vanaf de 19de eeuw is het inzicht ontstaan dat muntschatten historische documenten zijn waarvan het van belang is om deze te documenteren. Toch vinden helaas muntschatten ook nu nog hun weg naar verzamelaars zonder dat deze door deskundigen zijn gezien. Hoeveel dit er zijn is onmogelijk te zeggen.[289]
De meeste van deze schatten zijn later door de eigenaar weer uit de bergplaats tevoorschijn gehaald en uitgegeven. Voor de overige muntschatten is de eigenaar dus niet in staat geweest

10.2 Vikingschat uit circa 850 gevonden in Wieringen bestaande uit zilveren sieraden, baren en munten.

deze op te halen. De ongelukkige eigenaar kan onverwachts zijn gestorven of om het leven zijn gebracht.
Er wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten muntschatten. Zo zijn er de handelsschatten, 'schroot-metaalschatten', roofschatten en spaarschatten. De handelsschat was het eigendom van een handelaar en bestaat uit het muntgeld gekregen bij de verkoop van goederen. Over het algemeen bestaan deze handelsschatten uit circulatiemunten waaronder muntsoorten van mindere waarde en versleten exemplaren. In de zogenaamde 'schrootschatten' bevinden zich munten die voor hun metaalwaarde bijeen waren gebracht en bedoeld waren voor de smeltpot. Ze werden apart gehouden om te worden gebruikt voor het maken van nieuwe objecten. Roofschatten bestaan uit munten die door plunderaars werden buitgemaakt.[291]

Het meest voorkomende type muntschat is de 'spaarschat'. In veel gevallen werd er een selectie toegepast voor muntstukken die in een muntschat werden gestopt. Veelal werden enkel de meest waardevolle munten geselecteerd en stukken die in goede conditie waren. Daarnaast werd de voorkeur gegeven

aan stukken waarvan verwacht kon worden dat ze op lange termijn nog bruikbaar zouden blijven. Muntschatten zijn dus meestal geen afspiegeling van het muntgeld dat ergens circuleerde.[292]

In de collectie Zomerdijk bevinden zich met zekerheid twee muntschatten. Een daarvan is een Schotse uit het einde van de 15de eeuw bestaande uit het zogenaamde 'black money' gevonden op het strand van Heemskerk. Daarnaast is een zilverschat met Republikeinse munten in Beverwijk gevonden nabij de Wijkertoren. Van andere munten lijkt het op basis van de vindplaats en munttypes op een muntschat, maar dit is helaas niet met zekerheid vast te stellen.

10.2 Muntschat strand Heemskerk

Op het strand van Heemskerk werd een muntschat gevonden met het zogenaamde 'black money'. Van deze koperen munten van Schotse origine uit het einde van de 15de eeuw bevinden zich 101 stuks in de collectie van Zomerdijk. Zijn mededetectorzoekers hebben meegedeeld in de buit en hun exemplaren zijn niet in dit overzicht opgenomen.[293] Het is een significante vondst, omdat er slechts één andere muntschat bekend is met dit soorten munten. Deze andere vondst is gedaan in Schotland.[294]

'Black money' verwijst naar twee soorten munten: *pennies en farthings*. Deze termen werden in 15de-eeuwse Schotse documenten gebruikt, omdat ze geheel uit koper bestaan.[295]

James III (1460-1488)		
Farthing	**71**	
5306		3
5312		21
5313		7
5314		24
5313 of 5314		14
ondetermineerbaar		2
'Crux pellit' penny	**30**	
5307, type IL(i)		9
5307, type IR		7
5309, type IIL		1
5309, type IIR		6
5311, type IIIL		1
ondetermineerbaar		6
Totaal	**101**	

10.3 Overzicht van de muntschat met het Schotse 'black money' gevonden op het strand van Heemskerk.

De pennies worden ook wel 'Crux Pellit' *pennies* genoemd, wat verwijst naar het omschrift op de keerzijde van de munt. Het volledige omschrift is de Latijnse spreuk: *CRVX PELLIT OMNE CRIMEN*,[296] wat het 'het kruis verdrijft alle zonden' betekent.

10.4 De twee verschillende hoofdtypes 'crux pellit' pennies met links Seaby 5307, type IL en rechts Seaby 5309, type IIR.

Van de *farthings* bestaan drie types. Het eerste type heeft op de keerzijde een gekroond Andreaskruis en het omschrift leest *'VILLA EDINBVRG'* (de stad Edinburg). Het tweede type heeft een lang kruis op de keerzijde met de Latijnse tekst: *'MO(NE) PAVP(ER)'*, wat geld voor de armen betekent. Het derde type heeft op de voorzijde een driepas, en op de keerzijde hetzelfde omschrift als type 2.

10.5 De drie voorkomende types Schotse farthings die zijn uitgegeven aan het einde van de 15de eeuw. De types van links naar rechts: Seaby 5306, Seaby 5314 en Seaby 5313, Het middelste stuk heeft een vierkant muntplaatje, wat erop kan wijzen dat het om een vervalsing gaat.

Het is voor onderzoekers lange tijd onduidelijk gebleven wie er verantwoordelijk voor het uitgeven voor 'black money' was. In recent onderzoek is de suggestie gedaan dat de munten niet werden geslagen in de koninklijke munt door James III (1460-1488), maar in een semi-officiële muntplaats onder toezicht van Cochrane, hertog van Mar (1458-1482). Deze hertog werd op aandringen van Schotse edelen in 1482 opgehangen vanaf de brug in de stad Lauder.[297] Wat het nog ingewikkelder maakt, is dat er naast de 'officiële' Schotse stukken contemporaine imitaties bestaan. Dit zijn stukken die aan het einde van de 15de eeuw werden nagemaakt en soms zijn te herkennen aan hun slordige uiterlijk en vierkante muntplaatjes.[298] [299] Sommige stukken in de collectie kunnen dus ook van deze imitaties zijn, omdat zij ook deze twee kenmerken vertonen.
Farthings en *pennies* worden zowel in Schotland, als in de Bourgondische Nederlanden aangetroffen. In Schotse vondsten komen nagenoeg geen imitaties voor, in tegenstelling tot stuk-

10.6 **Hendrik II van Borselen als heer van Veere, miniatuur uit Statuts, Ordonnances et Armorial de l'Ordre de la Toison d'Or, anoniem, rond 1478.**

ken die hier worden gevonden. Bovendien worden de koperstukjes in Nederland en België vooral als losse vondsten teruggevonden.[300] Dit kan er op duiden dat ze in het dagelijks betalingsverkeer werden gebruikt.
Volgens NUMIS zijn er in Nederland 101 *farthings* gevonden en 76 *pennies*. Veruit de meeste exemplaren zijn gevonden in Heemskerk (waar ook de munten van Zomerdijk zijn gevonden) en in Middelburg (provincie Zeeland). De in NUMIS geregistreerde exemplaren die zijn gevonden in Heemskerk hebben zeer waarschijnlijk deel uitgemaakt van dezelfde muntschat.
In Zeeland zijn de 27 *pennies* teruggevonden op zes verschillende plaatsen, wat erop wijst dat ze hier vrij veel circuleerden. Dit is overigens te verklaren doordat in de provincie Zeeland van de 14de tot de Franse periode een stapelplaats voor de Schotse wol was. Hendrik II van Borselen (1404-1474) was landheer over diverse gebieden in Zeeland in de 15de eeuw en zijn macht reikte ver.[301] Aanvankelijk werd gedacht dat de munten waren verloren door Schotse wolhandelaren die de Bourgondische Nederlanden bezochten. Recente studies laten echter zien dat hier zowel 'echte', als 'imitaties' zijn gevonden. Dit kan te maken hebben met het feit dat 'black money' bestond uit minderwaardig koperen munten en daardoor enorm onpopulair was in Schotland. Er zijn zelfs mensen geëxecuteerd, omdat ze de munten niet als betaalmiddel wilden accepteren. Om deze reden wordt nu gedacht dat de munten werden uitgevoerd naar onze streken en werden opgenomen in het geldverkeer. Vooral in de periode na 1482 zal dit proces zijn versneld toen 'Black money' in waarde werd gedevalueerd in Schotland.[302] De muntschat op het strand van Heemskerk kan zo'n vracht zijn die van Schotland naar de Bourgondische Nederlanden werd vervoerd.

10.3 Muntschat Beverwijk 1795

Nabij de Wijkertoren van Beverwijk heeft Zomerdijk een muntschat gevonden met 22 zilveren munten geslagen in diverse provincies van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Het merendeel van de munten wordt gevormd door *guldens* die dateren van 1704 tot 1794. Daarnaast is er een drietal grotere zilveren muntsoorten aanwezig. De oudste munt is een *zilveren dukaat* uit 1684 die is vervaardigd in Holland, de jongste een Utrechts drieguldenstuk uit 1795.

10.7 De wijkertoren met daarvoor het lage gebouw waarin de school tot 1795 was gevestigd en vanaf dan als kazerne werd gebruikt, Carel F. Bendorp, circa 1790.

Holland provincie		**10**	
1 gulden	1734, 1735, 1736, 1749, 1762, 1763, 1792, 1793, 1794		9
zilveren dukaat	1684		1
Utrecht provincie		**4**	
1 gulden	1715, 1735		2
3 gulden	1795		1
daalder	1685		1
Gelderland provincie		**5**	
1 gulden	1712, 1719, 1736, 1737, 1763		5
Overijssel provincie		**3**	
1 gulden	1704, 1706, 1735		3
Totaal		**22**	

10.8 Overzicht van de zilverstukken per provincie, muntsoorten en voorkomende jaren die zich in de muntschat bevinden.

Hieronder is van elk munttype dat in de muntschat voorkomt een foto afgebeeld.

Gulden Holland

Gulden Utrecht

Gulden Gelderland

Gulden Overijssel

Zilveren dukaat Holland

Driegulden Utrecht

Daalder Utrecht

10.9 Weergave van elk munttype dat in de muntschat Beverwijk voorkomt.

Hoewel de vroegste munt uit 1795 dateert, hoeft dit niet te betekenen dat de vondst in dit jaar in de grond is gestopt. In de meeste gevallen is het jaar van verberging ongeveer gelijk aan de jongste munt. Dit is anders bij muntschatten die zijn begraven rond 1795. Door politieke onrust werden er, in de Bataafse Republiek en in het Koninkrijk Holland tot 1810, namelijk

10.10 Veldslagen in het Noord-Hollandse kustgebied in 1799.

nagenoeg geen munten meer vervaardigd. In schatten die in de laatste jaren van de 18de eeuw, of zelfs in het eerste decennia van de 19de zijn begraven, lijkt het dus alsof ze rond 1795 zijn verborgen.[303]
Uit de periode tussen 1794 en 1797 is een relatief groot aantal muntschatten bekend. Deze bevatten voornamelijk 18de-eeuwse *(drie)guldens*, *schellingen* en *daalders*. De rest wordt gevormd door *zilveren dukaten*. Deze *dukaten* zijn over het algemeen geslagen te Middelburg in de provincie Zeeland. Deze provincie kende vanaf 1673 een waarde van 51, en later 52 stuivers toe aan deze zilverstukken in plaats van 50 stuivers.[304]
Deze Zeeuwse *dukaten* waren dan ook aan het einde van de 18de eeuw de spaarmunten bij uitstek. Er zijn zelfs schatten bekend die enkel van deze Zeeuwse dukaten bevatten.[305]
De muntschat Beverwijk is in de periode tussen 1795 en 1810 aan de grond toevertrouwd. Het eerste jaar dat de schat begraven kan zijn, 1795, valt samen met jaar dat stadhouder Willem V naar Engeland vluchtte en de Republiek der Zeven Verenigde Nederland zich overgaf aan Frankrijk. Dit vond plaats tijdens de Eerste Coalitieoorlog (1792-1797) waarin een bondgenootschap van Europese machten tevergeefs probeerde om Frankrijk tegen te houden in zijn expansiedrift.

Ook de jaren na de overgave, toen de Bataafse Republiek werd gesticht, bleven onrustig. Dit blijkt wel uit het dagboek dat door een vooraanstaande Beverwijker werd bijgehouden in de periode van 1787 tot 1802.[306] Een voor de muntschat interessante passage op 26 mei 1795 is:

Wierden alle de ingezeetenen deezer steede opgeroepen teneinde haar goud en zilver op te brengen, ingevolge publicatie van de Provisioneele Representanten[307] *dato 26 maart 1795.*[308] *Dit en vrijwillige geldnegotiatie in deeze jaare heeft te deezer plaats grendeerd circa f 18.000 gulden.*[309]

De passage laat zien dat de inwoners van de stad Beverwijk werden opgeroepen om haar goud en zilver in te leveren als gevolg van het Verdrag van Den Haag. Het lijkt zeer goed mogelijk dat een van deze inwoners niet van plan was om zijn of haar zilvergeld af te staan en het in de grond heeft gestopt.
Verder stond er naast de Wijkertoren een gebouw dat tot 1795 als schoolgebouw dienstdeed. In 1795 veranderde de functie van dit gebouw naar kazerne. Daarom kan een andere verklaring zijn dat een soldaat die in deze kazerne gelegerd was en wist dat hij ten oorlog moest trekken, zijn vermogen nabij de Wijkertoren aan de grond toevertrouwde. Wat de precieze reden van het begraven van de zilverstukken was zullen we nooit weten. Zeker weten we wel dat de persoon die de schat verborg deze nooit heeft kunnen ophalen.

289. Van Gelder en Boersma 1967, 9-10.
290. Van Gelder 1980, 164.
291. Laing 1969, 59-60.
292. Van Gelder 1980, 172.
293. In 1993 werd er een kleine muntschat van dertien stuks aangekocht door het Nationale Museum van Schotland die in het begin van de jaren negentig in 'Holland' waren gevonden. Helaas zijn er geen nadere gegevens bekend over de vindplaats van deze exemplaren. Mogelijk zijn ze van de muntschat hier beschreven.
294. Holmes 2008a, 158.
295. Holmes 2008, 138.
296. Er zijn verschillende schrijfwijzen van dit omschrift bekend en is meestal iets als 'CRVX PELLIT OIE CRI'.
297. Holmes 2008, 156-157.
298. Holmes en Caelenberghe 2014, 110-111.
299. Juist omdat imitaties zo lastig te herkennen zijn, is er in dit stuk niet genoemd of het officiële stukken of imitaties zijn. Verder onderzoek is hiervoor nog nodig.
300. Murray en Van Nerom 1983; Holmes en Caelenberghe 2014; Caelenberghe 2020.
301. Sicking 2009, 28.
302. Holmes en Caelenberghe 2014, 118.
303. Van Gelder en Boersma 1967, 96-97.
304. Van Gelder en Boersma 1967, 96.
305. Jacobi 1979, 135.
306. Van Venetien e.a. 1999. 15-84.
307. Dit bondgenootschap wordt het Verdrag van Den Haags genoemd.
308. Men kan aan de plicht tot inlevering ontkomen door aan de overheid de waarde van het metaal te vergoeden.
309. Van Venetien e.a. 1999, 29.

11 | Conclusie numismatische vondsten

Het eerste deel van dit rapport was gewijd aan de munten, reken- en speelpenningen die door Zomerdijk zijn gevonden in Noord-Kennemerland. De munten illustreren diverse episodes uit de rijke historie van de provincie Noord-Holland.
Het onderzoek naar de munten in de collectie leidde tot de volgende conclusies over het muntgeld per periode.

De meeste munten uit de Romeinse tijd (0 – 500) zijn afkomstig uit de nederzetting in Castricum Oosterbuurt. Het liet zien dat de inheemse bevolking muntgeld gebruikte dat afkomstig was van grote geldschenkingen die uit zilveren *denarii* en biljoenen *antoniniani* hebben bestaan. Hoe dit muntgeld werd gebruikt is niet met zekerheid te zeggen. Wellicht is het gebruikt voor betalingen en/of is het uitgewisseld in het rituele circuit.
De vroegmiddeleeuwse munten (500 – 1000) zijn te verbinden aan de Friezen die in deze periode actief waren in lange afstandshandel. Aanvankelijk werden in deze handel *sceatta's* gebruikt, later werden dit Karolingische *denarii*. De meeste munten in de collectie zijn van de vindplaats Doornduijn, die qua samenstelling van de vondsten bijzonder is. Zo is er naast de bijna unieke *denarius* van Lodewijk de Vrome, een vijftal *styca's* aangetroffen die alleen Dorestad als parallel heeft qua aantal in Nederland. Mogelijk zijn deze *styca's* uit Northumbrië meegebracht door Vikingen vanuit dit Angelsaksische koninkrijk.
De gevonden laatmiddeleeuwse (1000 – 1500) munten weerspiegelen de toenemende macht van de Hollandse graven. De vroegste Hollandse graven vervaardigden enkel op kleine schaal *penningen* in Rijnsburg en Leiden voor de handel rondom de Oostzee. Na de herleving van de muntslag in de 12de eeuw werden *penningen* geslagen waarvan de autoriteit en muntplaats onbekend is. Waarschijnlijk zijn de meeste exemplaren door Floris III vervaardigd. In de 13de eeuw neemt de autonomie van de Hollandse graven toe. Munten worden op eigen naam geslagen en het aantal munten neemt een enorme vlucht. Deze *penningen* van Floris V waren tot in de 14de eeuw invloedrijk in diverse delen van Nederland, België en Duitsland. Naast Hollandse en Nederlandse munten, circuleerden er vanaf dit moment veel meer buitenlandse munten. In de loop van de 14de en 15de eeuw werden Vlaamse munten zoals de *leeuwengroot* als voorbeeld genomen voor de gekozen munttypes en nageslagen. Philips de Goede maakte een einde aan de zelfstandigheid van de Hollandse muntslag in 1434 toen het graafschap onderdeel van het Bourgondische Rijk werd.
In de Nieuwe tijd (1500 – heden) namen Holland en Zeeland het voortouw in de oorlog tegen de Spaanse overheersing om afhankelijk te worden. Onder de munten in de collectie zijn diverse getuigen van deze vrijheidsstrijd in de vorm van geklopte munten en kopergeld. Deze beide maatregelen werden ingevoerd om het leger te kunnen financieren.
Het rijke Holland speelde zowel een belangrijke rol in de ontwikkeling van het muntstelsel van de Republiek, als voor muntgeld dat voor de export werd gebruikt.

De collectie Zomerdijk representeert zeker voor Noord-Kennemerland en in grote mate ook voor Noord-Holland de munten die hier hebben gecirculeerd van de Romeinse tijd tot de Nieuwe tijd. Ze zijn in diverse gevallen te koppelen aan historische gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden.

.

12 | Catalogus munten

12.1 Romeinse munten

Romeinse republiek: 510 - 27 voor Chr.

12.1.1

Autoriteit: Q. Antonius Balbus (-82- -81)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (-82 – -81)
Gewicht: 2,86 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: [Q ANTO BALB PR]
Muntplaats: Rome
Referentie: Crawford 364/1d

Romeins Midden: 70 - 270 na Chr.

12.1.2

Autoriteit: Domitianus als Caesar (Titus 79-81)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (80)
Gewicht: 2,12 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: CAESAR DIVI F DOMITIANVS COS VI
Kz. omschrift: PRINCEPS IVVENTVTIS
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC III 49

12.1.3

Autoriteit: Domitianus (81-96)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (81-96)
Gewicht: 1,99 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]C[...]
Kz. omschrift: [...]S[...] P[...]
Muntplaats: Rome
Referentie: -
Opmerking: recente breuk

12.1.4

Autoriteit: Nerva (96-98)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (96-98)
Gewicht: 2,01 gram
Materiaal: brons, verzilverd
Vz. omschrift: NERVA A[...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: Rome
Referentie: -
Opmerking: koperen kern

12.1.5

Autoriteit: Nerva (96-98)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (96)
Gewicht: 2,48 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: IMP NERVA CAES AVG [P M TR P] COS II P P
Kz. omschrift: CONCORDIA [EXCERCIT]VM
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC II 3

12.1.6

Autoriteit: Hadrianus (117-138)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (134-138)
Gewicht: 1,65 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [HADR]IANVS [A]VG COS [III P P]
Kz. omschrift: TELLV[S STABIL]
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC II 276

12.1.7

Autoriteit: Antoninus Pius (138-161)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (138-161)
Gewicht: 1,70 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: Rome
Referentie: -

12.1.8

Autoriteit: Antoninus Pius (138-161)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (145-161)
Gewicht: 2,68 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [ANTO]NINVS [AVG PIVS P P]
Kz. omschrift: [TEMPLVM] DIV AVG REST COS [....]
Muntplaats: Rome
Referentie: -

12.1.9

Autoriteit: Antoninus Pius (138-161)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (139)
Gewicht: 2,42 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [ANTONI]NVS [PI]V[S AVG PP]
Kz. omschrift: [TR P] COS II
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC III 55

12.1.10

Autoriteit: Diva Faustina I (141-145)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (141-145)
Gewicht: 2,57 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: DIVA - FAVSTINA
Kz. omschrift: AETER - NITA[S]
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC III 351

12.1.11

Autoriteit: Antoninus Pius (138-161)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (148-149)
Gewicht: 2,63 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [IMP CAES T AEL HADR ANTIONIVS AVG P P]
Kz. omschrift: COS - IIII
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC III 132

12.1.12

Autoriteit: Antoninus Pius-Marcus Aurelius (138-161-180)
Muntsoort: as
Datering: z.j. (145-180)
Gewicht: 4,01 gram
Materiaal: brons
Vz. omschrift: [...]STINA
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: Rome
Referentie: -
Opmerking: gesnoeid

12.1.13

Autoriteit: Faustina de Jongere (147-176)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (147-176)
Gewicht: 2,82 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: FAVSTINA AVGVSTA
Kz. omschrift: FECVUN - DITAS
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC III 677

12.1.14

Autoriteit: Septimius Severus (193-211)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (193-194)
Gewicht: 2,47 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [IM]P CAES SEP[SEV P]ERT AV[G]
Kz. omschrift: LEG [...]; in afsnede [TR]P COS
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC 5

12.1.15

Autoriteit: Septimius Severus (193-211)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (193-211)
Gewicht: 1,81 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: SEV PERT [...]
Kz. omschrift: PM [...]
Muntplaats: Rome
Referentie: -

12.1.16

Autoriteit: Clodius Albinus (193-197)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (193-195)
Gewicht: 2,35 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: D CLOD SE[PT ALBIN] CAES
Kz. omschrift: MINER [PACIF COS II]
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC IVa 7
5281-0128: gewicht: 2,35 gram; diameter: 16 mm.

12.1.17

Autoriteit: Septimius Severus (193-211)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (196-197)
Gewicht: 2,48 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: IMP CAE L SEP SEV PERT] AVG IMP VIII
Kz. omschrift: [VICTOR AVG]
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC IVa 485

12.1.18

Autoriteit: Septimius Severus (193-211)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (198-200)
Gewicht: 1,63 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [L] SEPT SEV AVG IMP XI PART MAX
Kz. omschrift: VICTORIAE AVG G FEL
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC IVa 144b

12.1.19

Autoriteit: Caracalla (196-217)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (196-198)
Gewicht: 3,07 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: M AVR ANT[ON CAE[S PONTIF
Kz. omschrift: MA[RTI] VLTORI
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC IVa 11

12.1.20

Autoriteit: Geta (198-209)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (203-208)
Gewicht: 2,08 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: GE[TA C]A[E]S PONT [COS
Kz. omschrift: V[O]TA [PV]B[LICA]
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC IVa 38a
Opmerking: rand op meerdere plaatsen uitgebroken

12.1.21

Autoriteit: Julia Mamaea (222-235)
Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (222-235)
Gewicht: 2,07 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: IVLIA MAMAEA AVG
Kz. omschrift: VENVS VICTRIX
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC IVb 358

12.1.22

Autoriteit: Severus Alexander (222-235)
Muntsoort: sestertius
Datering: z.j. (222-231)
Gewicht: 18,65 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: [IMP CAES M AVR S] EV ALEXANDE[R A]VG
Kz. omschrift: ANNONA A[VGVSTI
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC IVb 548

12.1.23

Autoriteit: Postumus (260-269)
Muntsoort: antoninianus
Datering: z.j. (259-268)
Gewicht: 2,18 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: IMP C POSTVMVS P F AVG
Kz. omschrift: FELIC[IT]AS AVG
Muntplaats: Trier?
Referentie: RIC 58

12.1.24

Autoriteit: Postumus (260-269)
Muntsoort: antoninianus
Datering: z.j. (260-269)
Gewicht: 2,98 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [I]MP C P[OSTV]MVS P F AVG
Kz. omschrift: [HERC PACIFERO]
Muntplaats: Lyon?
Referentie: RIC 67

12.1.25

Autoriteit: Postumus / Victorinus (260-269-271)
Muntsoort: antoninianus
Datering: z.j. (260-271)
Gewicht: 1,35 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: -
Referentie: -

12.1.26

Autoriteit: Victorinus (269-271)
Muntsoort: antoninianus
Datering: z.j. (269-271)
Gewicht: 2,52 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [IMP C] VICTORINVS [PF AVG]
Kz. omschrift: [SOL] INV[I]CTVS
Referentie: Cunetio hoard 2958

Romeins Laat: 270 - 450 na Chr.

12.1.27

Autoriteit: Tetricus II (273-274)
Muntsoort: Antoninianus
Datering: z.j. (273-274)
Gewicht: 3,53 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [C P E TET]RICVS CAES
Kz. omschrift: [SPES P]VBLICA
Muntplaats: Rome
Referentie: RIC 273-274

12.1.28

Autoriteit: Constantijn de Grote (306-337)
Muntsoort: Nummus
Datering: z.j. (307-312)
Gewicht: 2,12 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: IMP CONSTANTINVS [P F AVG]
Kz. omschrift: SOLI INVICTO COMITI, in afsnede [.]LN
Muntplaats: Londen
Referentie: -

12.1.29

Autoriteit: Constantijn de Grote (306-337)
Muntsoort: Nummus
Datering: z.j. (327-328)
Gewicht: 2,99 gram
Materiaal: brons
Vz. omschrift: CO[NS]T[AN] - TINVS AVG
Kz. omschrift: [PROVIDEN] - TIAE AVGG, in afsnede [.]TRE
Muntplaats: Trier
Referentie: RIC 504 of 509

12.1.30

Autoriteit: Constans (337-350)
Muntsoort: Ae3
Datering: z.j. (337-350)
Gewicht: 1,63 gram
Materiaal: brons
Vz. omschrift: [CON]STANS A[VG]
Kz. omschrift: [GLORIA EXERCITVS]
Muntplaats: Rome
Referentie: -

12.1.31

Autoriteit: Valentinianus (364-375)
Muntsoort: antoninianus
Datering: z.j. (364-375)
Gewicht: 0,69 gram
Materiaal: brons
Vz. omschrift: [DN VALENTINIANVS P F AVG]
Kz. omschrift: [GLORIA ROMANORVM]
Muntplaats: -
Referentie: -

12.1.32

Autoriteit: Valentinianus (364-375)
Muntsoort: antoninianus
Datering: z.j. (364-375)
Gewicht: 1,70 gram
Materiaal: brons
Vz. omschrift: [...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: -
Referentie: -
Opmerking: 'barbaarse imitatie'

12.2 Vroegmiddeleeuwse munten

Middeleeuwen vroeg B: 525 - 725

Angelsaksen (675-750)

12.2.1 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: sceatta
Datering: z.j. (700-720)
Gewicht: 0,75 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: onbekend
Referentie: serie E
Opmerking: ook wel 'stekelvarken-type' genoemd.
5281-0105: gewicht: 0,72 gram, ø: 11 mm;
5281-0106: gewicht: 0,72 gram, ø: 12 mm;
5281-0117: gewicht: 1,17 gram, ø: 12 mm

12.2.2 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: sceatta
Datering: z.j. (695-710)
Gewicht: 1,22 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: onbekend
Referentie: serie D, type 8 5281-0103: gewicht: 1,03 gram, ø: 11 mm

12.2.3 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: sceatta
Datering: z.j. (695-715)
Gewicht: 1,07 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: onbekend
Referentie: serie D, type 2c
Opmerking: ook wel 'continentaal rune-type' genoemd.
5281-0108: gewicht: 1,07 gram, ø: 11 mm;
5281-0109: gewicht: 1,15 gram, ø: 10 mm

12.2.4 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: sceatta
Datering: z.j. (695-715)
Gewicht: 1,18 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: onbekend
Referentie: serie D, type 2c
Opmerking: ook wel 'continentaal rune-type' genoemd

12.2.5 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: sceatta
Datering: z.j. (695-715)
Gewicht: 0,95 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: onbekend
Referentie: Continentaal interlace-type variant
Opmerking: ook wel foutief 'Maastricht-type' genoemd;
variant met naar rechts kijkende kop

Denemarken

12.2.6 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: sceatta
Datering: z.j. (725-750)
Gewicht: 0,80 gram
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: Hedeby of Ribe
Referentie: Serie X
Opmerking: ook wel 'Wodan / monster-type' genoemd

Middeleeuwen vroeg C: 725 - 900 na Chr.

Karolingische Rijk
Karel de Grote (768-814)

12.2.7

Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (793-814)
Gewicht: 1,47 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +CARLVS REX FR
Kz. omschrift: +PAP•IA
Muntplaats: Pavia
Referentie: Morrison / Grunthal 207-210 var
(de punt in PAPIA staat na de P)

Lodewijk de Vrome (814-840)

12.2.8

Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (822-840)
Gewicht: 1,47 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+]HLVDOV[IC]VS VIIIP
Kz. omschrift: +XPISTIA..PIIICIO
Muntplaats: onbekend
Referentie: Morrison / Grunthal: 472 en verder
Opmerking: bewust doorboord

12.2.9

Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (838-840)
Gewicht: 1,47 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +IIIVDOVICVSII.OP
Kz. omschrift: +AQVISCPAN.AIACII
Muntplaats: Aken
Referentie: Morrison / Grunthal -, Grierson / Blackburn -
Opmerking: bijna uniek, was het enige bekend exemplaar[310] ;
stukje uit rand

Lotharius I (840-855)

12.2.10

Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (840-850)
Gewicht: 1,31 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +IOTAMVS IPERAT
Kz. omschrift: +DORESTATVS MON
Muntplaats: Dorestad
Referentie: Morrison / Grunthal 525-530
5281-0264: gewicht: 0,22 gram, ø: 9 mm, fragment

Lodewijk het kind (899-911), navolging

12.2.11

Muntsoort: denarius
Datering: z.j. (899-911)
Gewicht: 0,55 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: IIIVIIOVICVSIII
Kz. omschrift: NNIIII - IIICHIII
Muntplaats: Dorestad?
Referentie: Ilisch 7.2; Morrison / Grunthal 1550 vergelijkbaar, Grierson / Blackburn 830-831 vergelijkbaar
Opmerking: imitatie naar Straatsburgs voorbeeld; dit exemplaar is afgebeeld in Ilisch en als navolging beoordeeld

Angelsaksen
Aartsbisschop Wigmund (837-849/850)?

12.2.12 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: styca
Datering: z.j. (837-850)
Gewicht: 1,01 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +EVNAAIC
(zeer lastig leesbaar)
Kz. omschrift: [...] (geerodeerd waardoor lastig leesbaar)
Muntplaats: onbekend
Muntmeester: -
Referentie: -
Opmerking: waarschijnlijk een imitatie

12.2.13 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: styca
Datering: z.j. (790-850)
Gewicht: 1,02 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +AAVE (of iets dergelijks; zeer moeilijk leesbaar)
Kz. omschrift: +V[...]E (E op de kop)
Muntplaats: onbekend
Muntmeester: -
Referentie: -
Opmerking: waarschijnlijk een imitatie

Aartsbisschop Wigmund (837-849/850)

12.2.14 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: styca
Datering: z.j. (837-850)
Gewicht: 0,91 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +VIGMUND AREP
Kz. omschrift: +EADILVEARD
Muntplaats: York
Muntmeester: Aethelweard
Referentie: North 196

Redwulf (837-850)

12.2.15 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: styca
Datering: z.j. (837-850)
Gewicht: 1,09 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +REDVLF REX
Kz. omschrift: +EVN[...]M
Muntplaats: York?
Muntmeester: Coenred?
Referentie: -

Osberht (829-867)

12.2.16 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: styca
Datering: z.j. (829-867)
Gewicht: 1,24 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: OSBREHT REX
(deels retrograde)
Kz. omschrift: +EANWVLF•
(letters deels op de kop)
Muntplaats: onbekend
Muntmeester: Eanwulf
Referentie: BMC 663-669 var

Middeleeuwen vroeg D: 900 - 1050

Wichmann III (994-1016)

12.2.17

Muntsoort: penning
Datering: z.j. (994-1016)
Gewicht: 0,63 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: ERRRI / DORISI
Kz. omschrift: VVIGMAN'COT
Muntplaats: onbekend, in Friesland
Referentie: Ilisch 20.2, Dannenberg 1229
5281-0069: gewicht: 0,65 gram, ø: 19 mm;
5281-0391: gewicht: 0,44 gram, ø: 16 mm, gebroken en deels aanwezig;
5281-0392: gewicht: 0,58 gram, ø: 19 mm, gebroken en deels aanwezig

12.3 Laatmiddeleeuwse munten

NEDERLAND

Holland graafschap

12.3.1 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: penning?
Datering: z.j. (1100-1200?)
Gewicht: 0.50 gram
Materiaal: koper?
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: onbekend
Referentie: vdChijs XLIV, nog later ontdekte muntjes 1
Opmerking: Het exemplaar is afgebeeld in Van der Chijs is net als dit muntje in het Adelbertus-putje gevonden; onzeker is of het muntje in Holland is geslagen

12.3.2 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Dirk VI (1121-1157)?
Datering: z.j. (1121-1157)?
Gewicht: 0,58 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: onbekend
Referentie: Grolle 5.2a, Hengel (1993) A5, Hengel (1998) Co.3
Opmerking: Het afgebeelde exemplaar is met 0,58 gram zwaar vergeleken met de overige zeven genoemde exemplaren door Grolle. Deze wegen namelijk tussen de 0,41 – 0,48 gram. Dit munttype is gevonden bij Egmond en Castricum.[311]
5821-0066: 0,38 gram, 14 mm; 5281-0240: 0,37 gram, 13 mm, rand uitgebroken

12.3.3 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit Dirk VI / Floris III (1121-1157-1190)?
Datering: z.j. (1157-1190)?
Gewicht: 0.63 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]VITA
Kz. omschrift: [...]N[...]
Muntplaats: onbekend
Referentie: -
Opmerking: Deze penning lijkt erg op de munten toegeschreven aan Floris III. Dit exemplaar heeft echter V-achtige tekens in de kwadranten en omschriften. Kenmerken die beide niet bekend zijn bij de munten van Floris III. Qua gewicht sluit de munt aan bij de munten uit de serie toegeschreven aan deze heerser.

12.3.4 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris III?[312]
Datering: z.j. (1157-1190)?
Gewicht: 0,62 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: driehoeken en punten
Kz. omschrift: driehoeken en punten
Muntplaats: onbekend
Referentie: Grolle 5.3.1a, Hengel (1993) A2, Hengel (1998) Co.5
Opmerking: Het afgebeelde exemplaar is op een vierkant muntplaats geslagen.
5281-0074: 0,51 gram, 15 mm; 5281-0091a: 0,55 gram, 15 mm; 5281-0091b: 0,37 gram, 12 mm, gebroken, ca. helft aanwezig; 5281-0091c: 0,17 gram, 8 mm, gebroken, ca. helft aanwezig; 5281-0239: 0,54 gram, 16 mm

12.3.5 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris III?
Datering: z.j. (1157-1190)?
Gewicht: 0,59 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: driehoeken en cirkels
Kz. omschrift: driehoeken en punten
Muntplaats: onbekend
Referentie: Grolle 8.1.1Ca, Hengel (1986) C4, Hengel (1998) C5
5281-0008: 0,60 gram, 14 mm

12.3.6 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris III?
Datering: z.j. (1157-1190)?
Gewicht: 0,51 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: punt in cirkel
Muntplaats: Onbekend
Referentie: Grolle 8.1.1Ea
5281-0284: 0,56 gram, 16 mm, gebroken;
5281-0285: 0,58 gram, 15 mm, gebroken

12.3.7 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris III
Datering: z.j. (1157-1190)
Gewicht: 0,60 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [L] - E - O
Kz. omschrift: driehoeken en cirkels
Muntplaats: onbekend
Referentie: Hengel (1993) A3, Hengel (1998) C.04

12.3.8 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: obool
Autoriteit: Floris III?
Datering: z.j. (1157-1190)
Gewicht: 0,30 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: D - RACO
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: onbekend
Referentie: Veen (1995) A9

12.3.9 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris III?
Datering: z.j. (1157-1190)?
Gewicht: 0,53 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: cirkel en kruizen
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: onbekend
Referentie: Hengel (1993) A7
Opmerking: Zeer zeldzaam. Zo'n vijf exemplaren van bekend. Enkel aan Holland toegewezen vanwege de vindplaats Egmond en Castricum.[313]

12.3.10 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Dirk VII
Datering: z.j. (1190-1203)
Gewicht: 0,70 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +TH[EODR]IC
Kz. omschrift: HOLLAND COMES
In de kwadranten: P – A – X - lelie
Muntplaats: Dordrecht?
Referentie: Grolle 7.1Ca, Hengel (1986) C9, Hengel (1998) C9

12.3.11 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Dirk VII
Datering: z.j. (1190-1203)
Gewicht: 0,52 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +THEOD[RIC]
Kz. omschrift: +H[OLLAN]T COMES
in de kwadranten: P - A - X - ster
Muntplaats: Dordrecht?
Referentie: Grolle 7.1Ca, Hengel (1986) C9, Hengel (1998) C9

12.3.12 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: obool
Autoriteit: Dirk VII
Datering: z.j. (1190-1203)
Gewicht: 0,25 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +THEODRICVS
Kz. omschrift: oHOLLAND COME
in de kwadranten P - A - X - lelie
Muntplaats: Dordrecht?
Referentie: Grolle 7.2Ca, Hengel (1986) C10-1, Hengel (1998) C10

12.3.13 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Willem I (1203-1222)
Gewicht: 0,63 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: VVILL[EM]
Kz. omschrift: xHOLL[AND]IA
Muntplaats: Dordrecht?
Referentie: Grolle 8.2.1Ba, Hengel (1986) C11-1, Hengel (1998) 11.02
5281-0249: 0,32 gram, 13 mm, bewust gehalveerd;
5281-0251: 0,15 gram, 12 mm, bewust gehalveerd;
5281-0406: 0,29 gram, 13 mm, bewust gehalveerd

12.3.14 (afbeelding 2x vergroot)

Muntsoort: obool [314]
Autoriteit: Willem I (1203-1222)
Datering: z.j. (1203-1222)
Gewicht: 0,25 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: Dordrecht?
Referentie: Grolle 8.2.2.Ca, Hengel (1998) C13.9

12.3.15 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris IV / Willem II (1222-1235-1256)
Datering: z.j. (1222-1256)
Gewicht: 0,59 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [xFL]OR[E]N[S
Kz. omschrift: [xHO]LLAN[T]
Muntplaats: Dordrecht?
Referentie: Grolle 9.1a of 10.1.1, Hengel (1986) C15A, Hengel (1998) C15
5281-0025: 0,63 gram, 13 mm, 5281-0027: 0,54 gram, 13 mm, 5281-0029: 0,52 gram, 13 mm; 5281-0030: 0,48 gram, 13 mm; 5281-0032: 0,56 gram, 13 mm; 5281-0033: 0,59 gram, 13 mm; 5281-0034: 0,50 gram, 13 mm; 5281-0035: 0,59 gram, 13 mm; 5281-0037: 0,53 gram, 13 mm; 5281-0038: 0,60 gram, 13 mm; 5281-0039: 0,61 gram, 13 mm; 5281-0245: 0,30 gram, 12 mm; 5281-0248: 0,33 gram, 11 mm, bewust gehalveerd

12.3.16 (afbeelding 2x vergroot)

Muntsoort: obool
Autoriteit: Floris IV (1222-1234)
Datering: z.j. (1222-1234)
Gewicht: 0,25 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: F[LORE]NS
Kz. omschrift: HO[LLAN]T
Muntplaats: Dordrecht?
Referentie: Grolle 9.2

12.3.17 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris V (1256-1296)
Datering: z.j. (1256-1266)
Gewicht: 0,46 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +F[L]O[RENS]
Kz. omschrift: [H / O / L] / X
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 11.1.1 of 11.1.3, Hengel (1998) C19 of C21
Opmerking: Hengel vermoedt dat het afgebeelde exemplaar bewust in de vorm van een hart is vermaakt.
5821-0019: 0,56 gram, 13 mm; 5821-0244: 0,59 gram, 13 mm

12.3.18 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris V (1256-1296)
Datering: z.j. (1258-1263)
Gewicht: 0,51 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: xF[LOREN]S
Kz. omschrift: [H / O] / L / L
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 11.2.1a, Hengel (1998) C19.01, C20 of C21
5281-0017: 0,54 gram, 13 mm

12.3.19 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris V (1256-1296)
Datering: z.j. (1284-1286)
Gewicht: 0,45 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: xCOMESxHOLLA'DIE
Kz. omschrift: HO / LL / AN / Tx
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 11.6.1b, Hengel (1998) C25
5281-0247: 0,33 gram, 12 mm

12.3.20 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris V (1256-1296)
Datering: z.j. (1291-1293)
Gewicht: 0,43 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (drie punten)
F COMES OLLANDIE
Kz. omschrift: (drie punten)
MONE MEDEN[BL]EC
Muntplaats: Medemblik
Referentie: Grolle 11.8.1Ba, Hengel (1998) C42

12.3.21 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Floris V (1256-1296)
Datering: z.j. (1293-1296)
Gewicht: 0,53 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +F COMES OLLANDIE
Kz. omschrift: MON / ETA / DOR / D.C[I]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 11.9.1e, Grolle (1998) C31var (op keerzijde lage punt tussen D en C)
Opmerking: de niet afgebeelde exemplaren betreffen Grolle 11.9.1a/b, d, g en h
5281-0012: 0,57 gram, 14 mm, Grolle 11.9.1d;
5281-0014: 0,57 gram, 13 mm, Grolle 11.9.1h;
5281-0015: 0,40 gram, 13 mm, Grolle 11.9.1g;
5281-0501: 0,26 gram, 12 mm, Grolle 11.9.1a/b, gehalveerd

12.3.22 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Jan I (1296-1299)
Datering: z.j. (1298-1299)
Gewicht: 0,54 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +I:COMES HOLLADIE
Kz. omschrift: M[ON] / ETA /
DOR / D'CI
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 12.3.1a, Hengel (1998) C47
Opmerking: van een drietal exemplaren (0265, 0426 en 0500, 1028) is op de voorzijde het begin van het omschrift onleesbaar waardoor toewijzing aan een autoriteit niet mogelijks is.
5281-0024: 0,50 gram, 14 mm; 5281-0042: 0,48 gram, 13 mm;
5281-0043: 0,45 gram, 13 mm;
5281-0044: 0,29 gram, 13 mm, bewust gehalveerd;
5281-0242: 0,53 gram, 14 mm; 5281-0243: 0,43 gram, 13 mm;
5281-0262: 0,59 gram, 13 mm

12.3.23

Muntsoort: halve leeuwengroot
Autoriteit: Willem V (1345-1389)
Datering: z.j. (1354)
Gewicht: 0,61 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +M[ONETAxHOLL]ANDRIEx
Kz. omschrift: GVIL / LELM / [DVX.C / OMES]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 17.2.3d
Opmerking: bewust gehalveerd; op de voorzijde is de lijn waarlangs de munt is gebroken nog zichtbaar
5281-0260: 0,33 gram, 10 mm, bewust gekwarteerd

12.3.24 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: Hollandse penning
Autoriteit: Willem V (1345-1389)
Datering: z.j. (1354)
Gewicht: 0,35 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +MONETA [. HOL]LADIE
Kz. omschrift: +[GVILELM']DVX : COME
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 17.2.5Ba var (HOLLADIE ipv HOLLANDIE)

12.3.25

Muntsoort: kwart plak
Autoriteit: Willem V (1345-1389)
Datering: z.j. (1376)
Gewicht: 0,57 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [GVIL]LELM:DVX
[:C]OM:H:Z:ZEL
Kz. omschrift: BNDIC / [T:] Q':VE / NIT:I[N] / NE:DI
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 17.8.3a
5281-0256: 0,48 gram, 18 mm, gehalveerd

12.3.26

Muntsoort: Hollandse groot
Autoriteit: Willem V
(1345-1389)
Datering: z.j. (1378)
Gewicht: 1,66 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +GVILLEL[M:]
DVX:COM:HOLA:Z:ZELAND
Kz. omschrift: +BENEDI[CT]:QVI:VEN[IT]:I:NOMINE:DNI
(interpunctie twee andrieskruisjes)
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 17.9.2Aa
5281-0094: 1,98 gram, 23 mm

12.3.27

Muntsoort: groot
Autoriteit: Albrecht
van Beieren
(1389-1404)
Datering: z.j. (ná 1391)
Gewicht: 2,04 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +ALBERTVS:DVX:COM:[HOLA:Z:ZEL'A]
Kz. omschrift: binnenste rand MON / ETA / HOL / AND,
buitenste rand [+BN]DICTV:SIT:NOME:DNI:N[RI:IHV:XPI]
Muntplaats: -
Referentie: vervalsing uit de tijd van type Grolle 18.1.2

12.3.28 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: kwart groot
Autoriteit: Albrecht van Beieren (1389-1404)
Datering: z.j. (1393)
Gewicht: 0,63 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +ALB[ER]T[: DVX:COM:]HOLAND
Kz. omschrift: B[NDI] / Q:VEN / IT:I:N / OIE[:D]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 18.3.4b

12.3.29 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: kwart groot
Autoriteit: Albrecht van Beieren (1389-1404)
Datering: z.j. (1395)
Gewicht: 0,43 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [ALBE]RT: DVX:COM[:HOL]A
Kz. omschrift: NO[VA] / MONET / TA:[H / OLLA]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 18.4.4a

12.3.30 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: achtste groot
Autoriteit: Albrecht van Beieren (1389-1404)
Datering: z.j. (1404)
Gewicht: 0,18 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]LBET:DVX:COM
Kz. omschrift: M[.. / ...] / HOL / AND
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 18.7.5a

12.3.31 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: kwart groot
Autoriteit: Willem VI (1404-1417)
Datering: z.j. (1405)
Gewicht: 0,52 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+GVIL]HEL[M]: DX:CO[M:HOLAxZELA]
Kz. omschrift: [NOVA / MONE]T / HOLA / :Z:ZELA
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 19.1.6a

12.3.32 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: kwart groot
Autoriteit: Willem VI (1404-1417)
Datering: z.j. (1411)
Gewicht: 0,83 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +GVILM:DX[: HOL:]Z:E
Kz. omschrift: [H]O / [L]A / [ZE / LA]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 19.3.10a var (omschrift vz. drie punten boven elkaar ipv twee)

12.3.33 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: kwart groot
Autoriteit: Willem VI (1404-1417)
Datering: z.j. (1411)
Gewicht: 0,34 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +[GL]M:DX:HOL:ZEL
Kz. omschrift: +HOL[AD:Z]:ZELAN'
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 19.3.11a

12.3.34 (afbeelding 0,75x verkleind)
Muntsoort: Tuin
Autoriteit: Jan van Beieren (1418-1425)
Datering: z.j. (1423)
Gewicht: 3,24 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +IOH':DVX: BAVA:FILI: HANONIE: HOLAND:Z:Z
Kz. omschrift: +PAX:DNI:SIT:NOBISCVM:Z:MANEAT:SEM'
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Grolle 20A.5.5a var (variatie met twee apostrofs, na IOH en SEM en een dubbele punt tussen ZZ)

12.3.35 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: Hollandse penning
Autoriteit: Philips de Goede (1419-1467)
Datering: z.j. (1455)
Gewicht: 0,28 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +PH[S]:DEI: GRA:D[N]S:BVRG
Kz. omschrift: [+MON] / ETA: / COM / HOL Z
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vHoudt II 22 var (omschrift op voor- en keerzijde afwijkend)

12.3.36 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: Hollandse penning
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: z.j. (1489)
Gewicht: 0,42 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [MAXI]MIAoROoREX
Kz. omschrift: [P]HI / AED / [AV]T / COoH[(O)]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 90-6 var (MAXIMIA in plaats van MAXIMILIAN en rond aan onder-zijde van het schild), vHoudt II 119.DO
5281-0273: 0,42 gram, 16 mm; 5281-0564: 0,27 gram, 13 mm

12.3.37 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: Hollandse groot
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: z.j. (1489)
Gewicht: 0,81 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [(rozet) PHIoARCHIDVoAVSToBVR]oCOoHO
Kz. omschrift: [(rozet) MAXIMILIA(N)oREXoROMAoPA
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 86-6, vHoudt II 111.DO

12.3.38 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: kwart groot
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: z.j. (1490-1492)
Gewicht: 0,50 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (kroon) PHI:AECV: AVST:BVR:CO:HO
Kz. omschrift: (kroon) MAXILIAN:REX:ROMAO:PA
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 89-6, vHoudt II 114.DO

12.3.39 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: Hollandse penning
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: z.j. (1496)
Gewicht: 0,36 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [(lelie)] PHS[+] DEI+GRA+ARCI+D[VX]
Kz. omschrift: OMI / NE+I / .... / IN+D
Muntplaats: Dordrecht?
Referentie: vGelder / Hoc 113, vHoudt I H169 vgl., vHoudt II 143

12.3.40 (afbeelding 0,75x verkleind)
Muntsoort: stuiver
Autoriteit: Philips deSchone (1482-1506)
Datering: 1498
Gewicht: 2,82 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (lelie) PHS+DEI+GRA+ A[R]CID+AVS+DVX+B+C+HO'
Kz. omschrift: (lelie) SIT+NOM / EN+DNI / B[NED]IC / TM+1499
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 120-6b, vHoudt II 152.DO

Hollandse steden, Heukelom

12.3.41 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: Hollandse penning
Autoriteit: Jan III van Arkel (1408-1456)
Datering: z.j. (1408-1456)
Gewicht: 0,41 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +IOH DE XX [...]
Kz. omschrift: [...]O / A[..] / [... / .]V[.]
Muntplaats: Heukelom
Referentie: -

12.3.42 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: -
Autoriteit: -
Datering: -
Gewicht: 0,20 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: M[...]•VV •
Kz. omschrift: [..]D / [...] / [.]D[. / ...]
Muntplaats: Heukelom?
Referentie: -

12.3.43 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: -
Autoriteit: -
Datering: -
Gewicht: 0,38 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: M[...]V•F•N[.]•V[.]A•
Kz. omschrift: HI•I• / [...]: / DOR / GO•
Muntplaats: Heukelom?
Referentie: -

Utrecht Bisdom

12.3.44 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Herman van Hoorne (1150-1156)[315]
Datering: z.j. (1150-1156)
Gewicht: 0,48 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +HA[RMA]N
Kz. omschrift: [...]H[...]
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vdChijs V.1-9

12.3.45 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Boudewijn II van Holland (1178-1196)
Datering: z.j. (1178-1196)
Gewicht: 0,59 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +BAL[D]VVI - N'EPC (met AL ligatuur)
Kz. omschrift: +[TR]AIECTVS (liggende S)
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vdChijs VI.2

12.3.46 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Diederik van der Ahr (1198-1212)
Datering: z.j. (1198-1212)
Gewicht: 0,54 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +TEODE - [R]ICVS
Kz. omschrift: +T[R]AIECTVM
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vdChijs VI.2-5
5281-0058: 0,38 gram, 13 mm;
5281-0250: 0,37 gram, 13 mm, fragment

12.3.47 (afbeelding 2x vergroot)

Muntsoort: obool
Autoriteit: Sede Vacante[316] (1226-1228)
Datering: z.j. (1226-1228)
Gewicht: 0,16 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+S.MARTINVS]
Kz. omschrift: DAV[ENTRIA]
Muntplaats: Deventer
Referentie: vdChijs VIII.2

12.3.48 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Hendrik van Vianden (1250-1267)
Datering: z.j. (1250-1267)
Gewicht: 0,55 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: H[ENRICVS]
Kz. omschrift: [+]TRA[IECTVM]
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vdChijs IX.12-14
5281-0061: 0,52 gram, 12 mm

12.3.49 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Hendrik van Vianden (1250-1267)
Datering: z.j. (1250-1267)
Gewicht: 0,59 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +HENR - [IC]VS
Kz. omschrift: +D / AVE / [NT] / RIA
Muntplaats: Deventer
Referentie: vdChijs VIII-IX.1-9

12.3.50 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: halve groot
Autoriteit: Jan van Arkel (1341-1364)
Datering: z.j. (1341-1364)
Gewicht: 0,77 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+IOH'EPITR.AI] ECT[E]NS[IS]
Kz. omschrift: binnenste rand [IN / OI / E]D / NI
buitenste rand [MONETA.VOLENHO].TRAIECT
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vdChijs X.11
Opmerking: bewust gehalveerd

12.3.51 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: halve groot
Autoriteit: Jan van Vernenburg (1364-1371)
Datering: z.j. (1364-1371)
Gewicht: 0,50 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +IOH*[EPITR.AIEC]TENSIS
Kz. omschrift: binnenste rand [IN / OI] / ED / NI
buitenste rand [MONETA.VO]LEHO.TRAI
Muntplaats: Vollenhove
Referentie: vdChijs XI.12 var (eindigt op TRAI in plaats van TRAIECT)
Opmerking: bewust gehalveerd

12.3.52 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: halve groot
Autoriteit: Arnold van Hoorne (1371-1378)
Datering: z.j. (1376-1378)
Gewicht: 0,37 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +A[RNOLD' * DEI] - GRA * EPC * TRA
Kz. omschrift: binnenste rand [I*N / OI / E*D] /NI
buitenste rand +MO[NETA:NOVA:HERDWIIC]ENS
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vdChijs XII.5 (omschrift vz. dubbele punt zijn drie punten boven elkaar, R kan ook N zijn)

12.3.53 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: halve groot
Autoriteit: Frederik van Blankenheim (1393-1423)
Datering: z.j. (1393-1423)
Gewicht: 0,34 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [FREDERIC:]EP:TRAIE[CT]
Kz. omschrift: [MON / ETA / NOVA / AI]E, met B – L – [A] – N
buitenste rand +MO[NETA:NOVA:HERDWIIC]ENS
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vdChijs XV.25 var (EP in plaats van EPC)

12.3.54 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: kwart groot?
Autoriteit: Jan van Arkel?
Datering: z.j. (1300-1400)?
Gewicht: 0,28 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: EPC[...]
Kz. omschrift: binnenste rand T. / O. / / ,
buitenste rand [M]ON[ETA] NOV[A...]
Muntplaats: Utrecht?
Referentie: -

Gelre Graafschap

12.3.55 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Otto van Gelre (1229-1271)
Datering: z.j. (1229-1271)
Gewicht: 0,46 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [OTTO] C - O[MES]
Kz. omschrift: A[R]NE - M[ES]
Muntplaats: Arnhem
Referentie: vdChijs I.5-6

12.3.56 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penning
Autoriteit: Otto van Gelre (1229-1271)
Datering: z.j. (1229-1271)
Gewicht: 0,48 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+O]TTO•C - O[MES]
Kz. omschrift: [NVMAGE]N•CI
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: vdChijs I.7

12.3.57 (afbeelding 2x vergroot)

Muntsoort: Achtste groot?
Autoriteit: Diederik I (1356-1408)?[317]
Datering: z.j. (1356-1408)?
Gewicht: 0,12 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: Batenburg?
Referentie: waarschijnlijk vGelder JMP 45, nr 19

12.3.58 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: Achtste groot
Autoriteit: Gelre Graafschap, Mechteld van Gelre (1371-1384)
Datering: z.j. (1371-1384)
Gewicht: 0,72 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: M[ECHTE]L[D]:DVX'GELR
Kz. omschrift: [MO]N / ETA / GEL / REN
Muntplaats: Harderwijk?
Referentie: vdChijs VI.5

12.3.59

Muntsoort: leeuwengroot
Autoriteit: Reinout III-Eduard (1343-1361-1371)
Datering: z.j. (1343-1371)
Gewicht: 2,98 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +•MONETA (klaver) GELRENS'
Kz. omschrift: binnenste cirkel: MON / ETA / GEL / RES
Buitenste cirkel: +BNDICTV:SIT:NOME:DNI:NRI:IHV:[XP(I)]
Muntplaats: Harderwijk
Referentie: vdChijs III.1 var
Opmerking: Op zowel de voor- als keerzijde staat de naam van het graafschap weergegeven; de naam van de graaf is niet vermeld en hierdoor is het ook onzeker wie de opdracht tot het slaan van de munt heeft gegeven

12.3.60 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: kwart groot
Autoriteit: Eleonora van Engeland (1318-1355)
Datering: z.j. (1343-1355)
Gewicht: 0,32 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +[ALYN]ORA [DVCISSA GHELR]
Kz. omschrift: [MONE] / TA HE / RD[E / WICH]
Muntplaats: Harderwijk
Referentie: Pelsdonk (2015) 3
Opmerking: fragment; (in de Beeldenaar 2016-5, pagina 234-5)

Gelre Hertogdom (1339-1581)

12.3.61 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: groot
Autoriteit: Willem I (1393-1402)
Datering: z.j. (1393-1402)
Gewicht: 1,34 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [WILH DV]X GELR
[IV]LIA Z COM ZVT
Kz. omschrift: [MONET] / A:NOVA / DE:AER / NEM[EN]S
Muntplaats: Arnhem
Referentie: vdChijs VIII.5

12.3.62

Muntsoort: halve groot
Autoriteit: Reinout IV (1402-1423)
Datering: z.j. (1402-1423)
Gewicht: 0,54 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [REIN]AD DVX IVL
[Z GELD CO Z]
Kz. omschrift: [MONET] - A NOVA - A[RNE - MENSIS]
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: vdChijs IX.11-12

12.3.63 (afbeelding 0,75x verkleind)

Muntsoort: Rijdergulden
Autoriteit: Karel van Egmond (1492-1538)
Datering: z.j. (1492-1538)
Gewicht: 3,31 gram
Materiaal: goud
Vz. omschrift: KAROLVS DVX
GELR - IVLC ZV
Kz. omschrift: (Gelders kruis) MONE NOVA AVREA DVCIS GELR'
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: vdChijs XV-10, Delmonte G 620
Opmerking: klop met klimmende leeuw

Gelderse steden, 's-Heerenberg

12.3.64 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: kwart kromstaart
Autoriteit: Willem II (1416-1465)
Datering: z.j. (1430)
Gewicht: 1,08 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: WILHEL[MVS]: DNS:BE[RGHA]
Kz. omschrift: MONE / TA:NO / VA[:BER] / GENSIS (interpunctie twee cirkels boven elkaar)
Muntplaats: 's-Heerenberg
Referentie: GrolleB 6.1.4.3

Friesland

12.3.65 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Otto III van Zutphen (1102-1107)
Datering: z.j. (1102-1107)
Gewicht: 0,29
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+OD]TO - NV[I] (N retrograde)
Kz. omschrift: [+S]TA[…NVVS] liggend en N in retrograde)
Muntplaats: Stavoren?
Referentie: Ilisch 23.3, Dannenberg 1887, Scholten (1939) 9

Friesland?

12.3.66 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Herman van Hoorne (1150-1156)?
Datering: z.j. (1150-1156)?
Gewicht: 0,48 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +HA[RMA]N
Kz. omschrift: […]H[…]
Muntplaats: Utrecht?
Referentie: vdChijs V.1-9
5281-0054: 0,51 gram, 12 mm; 5281-0056: 0,48 gram, 14 mm

12.3.67 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: anoniem (1140-1160)
Datering: z.j. (1140-1160)
Gewicht: 0,38 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: […]
Kz. omschrift: […]
Muntplaats: onbekend
Referentie: Scholten (1939), 17

Overijsselse Steden, Kampen

12.3.68
Muntsoort: kwart groot
Autoriteit: Kampen
Datering: z.j. (1425)
Gewicht: 0,95 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+]BENEDICT• QVI•VENIT•IN• NOM[E DNI]
Kz. omschrift: +MONE / [T]A NO / V [A DE] / CAMPE
Muntplaats: Kampen
Referentie: vdChijs XV-12

NEDERLAND

onzeker

12.3.69 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: penning / sterling / pfennig?
Autoriteit: -
Datering: z.j. (1250-1450)
Gewicht: 0,28 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift In de kwadranten A / • / T / •
Muntplaats: -
Referentie: -
Opmerking: Mogelijks Duits of Neder-Rijns

Gelre Hertogdom (1339-1581)?

12.3.70
Muntsoort: -
Autoriteit: -
Datering: z.j. (1300-1400)
Gewicht: 1,10 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: […]HO[…]Z[…]
Kz. omschrift: H:[…]W[…]
Muntplaats: -
Referentie: -

Gelderse steden, 's Heerenberg?

12.3.71 (afbeelding 0,75x verkleind)
Muntsoort: -
Autoriteit: Willem II van den Bergh (1416-1465)?
Datering: z.j. (1400-1500)
Gewicht: 0,35 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [.]VIL[…]
Kz. omschrift: MON / ETA / NOV / …]
Muntplaats: 's-Heerenberg?
Referentie: -

12.3.72 (afbeelding 0,75 verkleind)

Muntsoort: -
Autoriteit: -
Datering: z.j. (1400-1500)
Gewicht: 0.37 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [..]R / [... / ... / ...]
Kz. omschrift: +[MON]ETA [...]
Muntplaats: -
Referentie: -

ONBEKEND

12.3.73 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: kwart groot?
Autoriteit: Diederik van Loon (1336-1361)?
Datering: z.j. (1350-1400)
Gewicht: 0,29 gram
Materiaal: ilver
Vz. omschrift: +[...]:COES:CO[.]ES
Kz. omschrift: [... / ..TA / S..L /TMO[.]
Muntplaats: Hasselt?
Referentie: -
Opmerking: waarschijnlijk Nederlands of Duits

12.3.74 (afbeelding 0,75 verkleind)

Muntsoort: plak?
Autoriteit: -
Datering: z.j. (1350-1450)
Gewicht: 2,74 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]
Kz. omschrift: binnenste rand [...] LADI[...], buitenste rand [...]
Muntplaats: -
Referentie: -
Opmerking: waarschijnlijk Hollands of Vlaams

12.3.75 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: pfennig / sterling
Autoriteit: Jülich Graafschap, Gerhard (1297-1328)
Datering: z.j. (1297-1328)
Gewicht: 1,10 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +G – [ERARDVS - COME] - S
Kz. omschrift: IVL – IAC – ENS - IS (rozet)
Muntplaats: Jülich
Referentie: Noss 5

12.3.76 (afbeelding 0,75 verkleind)

Muntsoort: -
Autoriteit: -
Datering: z.j. (1400-1600)
Gewicht: 0,55 gram
Materiaal: zilver?
Vz. omschrift: (rozet) MONETA.[...]N[.]
Kz. omschrift: DNE / EQVI / IV[. / ...]
Muntplaats: -
Referentie: -
Opmerking: Gelderlanden?; Egmonden? Gelderse hertogen? Heukelom?

12.3.77

Muntsoort: (afbeelding 0,75 verkleind)
Autoriteit: -
Datering: z.j. (1400-1500)
Gewicht: 0,21 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]B[...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: -
Referentie: Deze roos op de voorzijde komt in verschillende gebieden voor. Echter niet in combinatie met een kruis op de keerzijde. Duitsland? Graafschap Limburg? Imitatie 's-Heerenberg?

BELGIË

Brabant Hertogdom (1183-1795)

12.3.78 (afbeelding 0,75 verkleind)

Muntsoort: denarius
Autoriteit: Jan III (1312-1355)
Datering: z.j. (1312-1355)
Gewicht: 0,75 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +DVX: BRABA[NTIE]:
Kz. omschrift: [...]F[...]
Muntplaats: Halen
Referentie: vHoudt I G285

12.3.79 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: sterling
Autoriteit: Jan III (1312-1355)
Datering: z.j. (1330-1337)
Gewicht: 1.38 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: DVX / BRAB / ANTIA
Kz. omschrift: MONETA: LOVANIES (interpunctie twee cirkels boven elkaar)
Muntplaats: Leuven
Referentie: vHoudt I G256
Opmerking: keerzijde ingekruist

12.3.80

Muntsoort: dubbele groot
Autoriteit: Johanna als weduwe (1383-1406)
Datering: z.j. (1387-1389)
Gewicht: 0,80 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [IOH:DEI: GRA:DVCIS:LVCEMB:B]RAB:Z:LIMB
Kz. omschrift: binnenste rand MONETA[+DE+BRABANTIE] buitenste rand +SITxNOMENx[DOMINIxBENEDICTVM]
Muntplaats: Leuven
Referentie: vHoudt I G324

12.3.81 (afbeelding 0,75 verkleind)

Muntsoort: dubbele groot
Autoriteit: Jan IV (1415-1427)
Datering: z.j. (1415-1427)
Gewicht: 4,12 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: :IOHANES: DI:GRA:DVX: BRABANTI:E[T]: LIMB
Kz. omschrift: [+]MONETA:NOVA:DVC:BRABANTI:ET:LIMBVR
Muntplaats: onbekend
Referentie: vHoudt I G345

12.3.82

Muntsoort: groot
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: z.j. (1490-1492)
Gewicht: 0,82 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [(kroon) PHI]oARC [HIDVC(IS)o]AVS[TR]IEo[BVRGoBRAB (hand)]
Kz. omschrift: [(adelaar) MAXIMILI]ANoREXoROMA[NOoPAT(ER) 149.]
Muntplaats: Antwerpen
Referentie: vGelder / Hoc 85-1a/b, vHoudt II 110.AN
5281-1100: 0,96 gram, 23 mm, rand uitgebroken

12.3.83

Muntsoort: halve groot
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: z.j. (1490-1492)
Gewicht: 0,92 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (kroon) PHI:ARC[HIDV]CI:AVS:BVR':BRA (hand)
Kz. omschrift: (kroon) MAXIMIL[IAN:]REX:ROMAN:PA (interpunctie cirkels in plaats van dubbele punt)
Muntplaats: Antwerpen
Referentie: vGelder / Hoc 86-1b, vHoudt II 111.AN

12.3.84

Muntsoort: vuurijzer
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: 1492
Gewicht: 2,56 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (kruis) PH'S+ ARCHIDVX+ AVSTRIE+BVRGONDIE+BRA+Z
Kz. omschrift: +BENEDIC+HEREDITATI+TVE+1492
Muntplaats: Antwerpen
Referentie: vGelder / Hoc 98-1 var (apostrof in PH'S en BRA in plaats van BRABANC en zonder ANNO+DNI), vHoudt II 128.AN

12.3.85

Muntsoort: vuurijzer
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: 1492
Gewicht: 2,83 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +PHS+ARCHIDV [X+AVSTRIE+ BVRG]VNDIE+BRAB'
Kz. omschrift: +BENEDIC+HER[EDAT]I+TVE+AN[NO+]DNE)+1492
Muntplaats: Antwerpen
Referentie: vGelder / Hoc 98-1 var (BRAB' in plaats van B(RABANC+Z), vHoudt II 128.AN

12.3.86

Muntsoort: groot
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: z.j. (1493-1496)
Gewicht: 1,25 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+PHS*ARC] HIDVX*AVS[RIE*BVR]G*B*
Kz. omschrift: [*BEN]ED* / * ANI[MA*] / M[EA*D / OMINO*]
Muntplaats: Antwerpen
Referentie: vGelder / Hoc 102-1, vHoudt H 128

Namen Graafschap (981-1795)

12.3.87 [318] [319] (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: mijt
Autoriteit: Willem I (1337-1391)
Datering: z.j. (1337-1391)
Gewicht: 0,53 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: +C[O]M[ES: NAMV]R:[C:S]
Kz. omschrift: MON / ETA / NAM / VRC•
Muntplaats: Namen
Referentie: vHoudt I G2246
5281-0459: 0,61 gram, 16 mm; 5281-0460: 0,87 gram, 17 mm; 5281-0461: 1,09 gram, 18 mm

12.3.88
Muntsoort: dubbele mijt
Autoriteit: Willem II (1391-1418)
Datering: z.j. (1391-1418)
Gewicht: 0,64 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [...] met NAM
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: Namen
Referentie: vHoudt I 2301 of 2302

Vlaanderen Graafschap (862-1795)

12.3.89 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: mijt
Autoriteit: Lodewijk I van Nevers (1322-1346)
Datering: z.j. (1337-1346)
Gewicht: 0,68 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: +MONETA : GAN[DENSIS]
Kz. omschrift: [LV]D / COM / F[LA / DRI]
Muntplaats: Gent
Referentie: vHoudt I 2587

12.3.90 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: mijt
Autoriteit: Lodewijk I van Nevers (1322-1346)
Datering: z.j. (1337-1346)
Gewicht: 0,68 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [+]MO[NE]TA [(drie punten boven elkaar) AL]O[STS
Kz. omschrift: LVD / COM / FLA / [DRI]
Muntplaats: Aalst
Referentie: vHoudt I 2588

12.3.91 (afbeelding 0,75x verkleind)
Muntsoort: gouden schild
Autoriteit: Lodewijk van Male (1346-1384)
Datering: z.j. (1346-1364)
Gewicht: 4.46 gram
Materiaal: goud
Vz. omschrift: +LVDOVICVS: DEIxxGRAx COMES: Z:DNS:FLA
Kz. omschrift: +XPC:VINCIT:XPC:REGNAT:XPC:IMPERAT
Muntplaats: Brugge, Gent of Mechelen
Referentie: vHoudt I G2597, Delmonte G 454

12.3.92
Muntsoort: leeuwengroot
Autoriteit: Lodewijk van Male (1346-1384)
Datering: z.j. (1346-1364)
Gewicht: 3,07 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +BNDICTV: SIT:NOME: DNI:NRI:IHV:XPI
Kz. omschrift: LVD / OVI / C'×CO / MES
Muntplaats: Brugge, Gent of Mechelen
Referentie: vHoudt I G2596
5281-0221: 3,36 gram, 26 mm; 5281-0261:, 0,30 gram, 15 mm, fragment;
5281-0551: 1,23 gram, 25 mm, stuk uitgebroken en doorboord

12.3.93 (afbeelding 0,75x verkleind)
Muntsoort: dubbele groot
Autoriteit: Philips de Stoute (1384-1404)
Datering: 1389
Gewicht: 3,67 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +PHILIPP:DEI: G:DX:BV[RG]: Z:COM:FLAND
Kz. omschrift: +SIT:NO / ME:DOM / INI:BENE / DICTVM
Muntplaats: Brugge, Gent of Mechelen
Referentie: vHoudt I G2635
5281-0582: 3,99 gram; 31 mm

12.3.94
Muntsoort: groot jongelaar
Autoriteit: Philips de Stoute (1384-1404)
Datering: z.j. (1386)
Gewicht: 0,76 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: PHILIPP:DEI: G:D:BVRG:Z: COM:FLAND in de kwadranten F - L - A - D'
Kz. omschrift: +SIT:NO / ME:DNI / BENED / ICTVM
Muntplaats: Gent of Mechelen
Referentie: vHoudt I G2623

12.3.95 (afbeelding 0,75x verkleind)
Muntsoort: dubbele groot
Autoriteit: Jan zonder Vrees (1405-1419)
Datering: z.j. (1418)
Gewicht: 2,83 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +[IONS:D]VX: BVRG:Z:COMES:F In de kwadranten [F / L] / A / [D']
Kz. omschrift: +MONE / TA:[COM] / TIS:[FL]A / ND[RIE]
Muntplaats: Gent
Referentie: vHoudt I G2658

12.3.96
Muntsoort: groot
Autoriteit: Jan zonder Vrees (1405-1419)
Datering: z.j. (1409-1416)
Gewicht: 2,08 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: IOHS:DVX: BVRG:Z:CO[M: F]LA[NDRIE]
Kz. omschrift: +[MON]ETA:[NOV]A:[C]OMETIS:FLANDRIE
Muntplaats: Gent
Referentie: vHoudt I G2652

12.3.97 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: halve groot
Autoriteit: Karel de Stoute (1467-1477)
Datering: z.j. (1647-1474)
Gewicht: 0,64 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+]KAROL: D[EI:G]RA: DVX:[BG:CO:FL]
Kz. omschrift: [+MO]NE / TA:NOV / A:COMI / T:[FLA(D:)]
Muntplaats: Brugge
Referentie: vGelder / Hoc 26-3, vHoudt II 35

12.3.98 (afbeelding 0,75x verkleind)
Muntsoort: stuiver
Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Datering: z.j. (1496-1499)
Gewicht: 2,02 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: PHS:ARCHID [:AVST:DVX:] BG:CO:F
Kz. omschrift: [SIT:]NO / MEN:D / NI:BEN / EDIC[T]
Muntplaats: Brugge
Referentie: vGelder / Hoc 112-5

Vlaanderen Graafschap (862-1795), Stad Brugge

12.3.99 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Stad Brugge (1259-1320)
Datering: z.j. (1259-1320)
Gewicht: 0,42 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: -
Muntplaats: Brugge
Referentie: vHoudt I G2399

Herstal

12.3.100 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: sterling
Autoriteit: Hendrik I van Leuven (1254-1285)
Datering: z.j. (1254-1285)
Gewicht: 1,12 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: •H[E] - NRI - DNS'
Kz. omschrift: •DE / HA[R / SST] / AL•
Muntplaats: Herstal
Referentie: vHoudt I G587

Luik

12.3.101
Muntsoort: vuurijzer
Autoriteit: Lodewijk van Bourbon (1465-1482)
Datering: 1479
Gewicht: 1,95 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: Gelders kruis [BN'D]IC : HER[EDITATI :] TVE : LXXVIIII
Kz. omschrift: [zespuntige ster MO' : EPI' : LE]OD[IEN : F]ACT[A : HASSE]L[T
Muntplaats: Hasselt
Referentie: Vanhoudt G 1056, Chestret 351-353

DUITSLAND

Heilige Roomse Rijk

12.3.102 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Hendrik II (1002-1024)
Datering: z.j. (1002-1024)
Gewicht: 0,95 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+]IEI[NR] I[CVSRE]X
Kz. omschrift: C - OLOGN - A
Muntplaats: Tiel
Referentie: Ilisch 3.2 (vz a), Dannenberg 347, Hävernick 147

12.3.103 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Koenraad II (1024-1039)
Datering: z.j. (1024-1039)
Gewicht: 1,07 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: ONC[…]
Kz. omschrift: […]
Muntplaats: Tiel
Referentie: Ilisch 3.6?

12.3.104 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: obool
Autoriteit: Willem II van Holland (1247-1256)
Datering: z.j. (1247-1256)
Gewicht: 0,24 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: vGelder D2

Kleef Graafschap

12.3.105 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Dirk VI (1202-1260)?
Datering: z.j. (1202-1260)?
Gewicht: 0,53 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]
Kz. omschrift: [+N]OS[NEN]
In vierde kwadrant een punt
Muntplaats: Kalkar?
Referentie: Hengel: 13.1A var (de punt staat rechtsboven)

12.3.106 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Dirk VI (1202-1260)?
Datering: z.j. (1202-1260)?
Gewicht: 0,53 gram
Materiaal: ziler
Vz. omschrift: [...]C[....]S
Kz. omschrift: +NO[SNEN]
(eerste N in retrograde) Punt in eerste kwartier
Muntplaats: Kalkar?
Referentie: Hengel: 13.1A
Opmerking: 14e eeuwse imitatie? De punt in één van de kwadranten is typerend voor de Kleefse imitaties van de penningen van Holland

12.3.107 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Dirk VI (1202-1260)?
Datering: z.j. (1202-1260)?
Gewicht: 0,48 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: xTOD[...]S
Kz. omschrift: [+N]OSNEN
In vierde kwadrant een punt
Muntplaats: Kalkar?
Referentie: Hengel: 13.1A var (de punt staat rechtsboven)

12.3.108 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: Dirk VI (1202-1260)
Datering: z.j. (1202-1260)
Gewicht: 0,44 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: x[T]EOD[...]E
Kz. omschrift: [../..]/H[./..]
Muntplaats: Kalkar?
Referentie: Noss 9?

12.3.109
Muntsoort: groschen
Autoriteit: Adolf I (1368-1394)
Datering: z.j. (1368-1394)
Gewicht: 1,08 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +ADOLPHVS:CO[MES: DE:CLEVE]N
Kz. omschrift: [MONETA:NOVA:]GROSI:CLEVE
Muntplaats: Kleef
Referentie: Noss 73?
Opmerking: bewust gehalveerd

Aartsbisdom Keulen

12.3.110
Muntsoort: penning (afbeelding 1,5x vergroot)
Autoriteit: Siegfried von Westerburg (1275-1297)
Datering: z.j. (1275-1293)
Gewicht: 1,27 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +SIFRIDV[S EPISC] CO
Kz. omschrift: [CIVI]TAS OSACIE[...]
Muntplaats: Soest
Referentie: Hävernick 1025

Bremen

12.3.111 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: sware
Autoriteit: Heinrich II, graaf van Schwarzburg (1463-1496)
Datering: z.j. (1463-1496)
Gewicht: 0,59 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [HEIN ELECT]
Kz. omschrift: +MON[ETA NOVA BREM]
Muntplaats: Bremen
Referentie: Jungk 99-100
5281-0418: 0,70 gram, 14 mm; 5281-0419: 0,48 gram, 13 mm; 5281-0421: 0,46 gram, 14 mm

Limburg

12.3.112 (afbeelding 2x vergroot)
Muntsoort: pfenning
Autoriteit: Dirk V (1401-1443)
Datering: z.j. (1401-1420)
Gewicht: 0,49 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (ster) DI[D] ERI[CH (ster) G]REVE (ster)
Kz. omschrift: (ster) MONETA+ NO' RELINCHVS
Muntplaats: Rellinghausen
Referentie: Berghaus/Spiegel 49c
5281-0396: 0,32 gram, 15 mm

Het Heilige Roomse Rijk, Tirol

12.3.113 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: kreuzer
Autoriteit: aartshertog Sigismund (1439-1490)
Datering: z.j. (1439-1490)
Gewicht: 0,82 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (vierkant met kruis) COMES (roos) TI[ROL]
Kz. omschrift: (vierkant met kruis) SI / GIS / MVN / [DV]S
Muntplaats: Hall?
Referentie: CNA Nr. 26, J45, Rizzolli M606

Stad Stralsund (1368-1381)

12.3.114 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: witten
Autoriteit: stad Stralsund (1368-1381)
Datering: z.j. (1368-1381)
Gewicht: 1,07 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (roosje) [MONET]A [SVNDENSIS]
Kz. omschrift: (roosje) DEVS:IN:NO[MINE+TVO]
Muntplaats: Stralsund
Referentie: Jesse 310

Stad Meissen

12.3.115 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: hohlpfennig
Autoriteit: Elisabeth, weduwe van Friedrich I (1323-1359)
Datering: z.j. (1352-1359)
Gewicht: 0,38 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [G O T A]
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: Meissen
Referentie: Krug 50

Duitsland, onzeker

12.3.116 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: hohlpfennig
Autoriteit: -
Datering: z.j. (-)
Gewicht: 0,30 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: -
Muntplaats: -
Referentie: -

12.3.117 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: hohlpfennig
Autoriteit: -
Datering: z.j. (-)
Gewicht: 0,60 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: -
Muntplaats: -
Referentie: -

12.3.118 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: hohlpfennig
Autoriteit: -
Datering: z.j. (-)
Gewicht: 0,29 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: -
Muntplaats: -
Referentie: -

ENGELAND

Angelsaksen

12.3.119 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penny
Autoriteit: Edward the Confessor (1042-1066)
Datering: z.j. (1044-1046)
Gewicht: 0,94 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [EDW]ARD [REX]
Kz. omschrift: +GODVINEO NORD:
Muntplaats: Norwich
Muntmeester: Godwine
Referentie: Seaby 1183
Opmerking: Pol (1993) aanvulling

12.3.120 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penny
Autoriteit: Edward the Confessor (1042-1066)
Datering: z.j. (1062-1066)
Gewicht: 1,03 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+]EADPARD RE [X AN]
Kz. omschrift: + SVMERLE[…]N
Muntplaats: Lincoln?
Muntmeester: Sumerlede
Referentie: BMC type XIII, North I 816, Hildebrand Ac

12.3.121

Muntsoort: penny
Autoriteit: Edward I (1272-1307)
Datering: z.j. (1272-1307)
Gewicht: 1,43 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +EDW R ANGL'DNS HYB
Kz. omschrift: CIVI / TAS / LON / DON
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 1384
5281-0352: 1,15 gram, 18 mm, muntplaats: Canterbury ;
5281-0353: 1,41 gram, 20 mm, muntplaats: Canterbury ;
5281-0354: 1,23 gram, 18 mm, muntplaats: Canterbury ;
5281-0355: 1,26 gram, 17 mm; 5281-0357: 1,14 gram, 19 mm;
5281-0358: 0,59 gram, 18 mm, gehalveerd en gebroken;
5281-0359: 1,37 gram, 19 mm, muntplaats: York;
5281-0360: 1,43 gram, 19 mm, muntplaats: York;
5281-0361: 1,21 gram, 17 mm; 5281-0362: 1,39 gram, 19 mm;
5281-0363: 1,40 gram, 18 mm; 5281-0364: 1,28 gram, 18 mm;
5281-0366: 1,11 gram, 17 mm; 5281-0367: 1,16 gram, 18 mm;
5281-0368: 1,09 gram, 17 mm; 5281-1034: 0,97 gram, 18 mm

12.3.122

Autoriteit: Edward I (1272-1307)
Datering: z.j. (1272-1307)
Gewicht: 1,33 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +EDWARD R AN
[GL DN]S HYB
Kz. omschrift: CIVI / TAS / [L]ON / DON
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 1409
5281-0370: 1,12 gram, 17 mm, muntplaats: Canterbury;
5281-0371: 1,20 gram, 19 mm

12.3.123

Muntsoort: groat
Autoriteit: Edward III
(1327-1377)
Datering: z.j. (1351-1361)
Gewicht: 4,51 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +EDWAR
[DoRAoEXoNG
LoFRA]NCoDoHYB
Kz. omschrift: binnenste rand CIVI / TAS / LON / DON
buitenste rand +PO[SVIo / DEVM].A / DIVTOR / EMoEVM
Muntplaats: London
Referentie: Seaby 1563

12.3.124 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: penny?
Autoriteit: Henry VII -
Elizabeth I
(1485-1603)
Datering: z.j. (1485-1603)
Gewicht: 0,88 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]AS[...] 'A[...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: -
Referentie: -

12.3.125

Muntsoort: kwart nobel
Autoriteit: Edward III (1327-1377)
Datering: z.j. (1361-1369)
Gewicht: 1,9 gram
Materiaal: gud
Vz. omschrift: +oEDWARD:
DEI:GRA:REX:ANGL
Kz. omschrift: +EXALTABITVR:IN:GLORIA
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 1511

12.3.126

Muntsoort: groat
Autoriteit: Edward IV
(1461-1485)
Datering: z.j. (1461-1485)
Gewicht: 0,92 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [EDWARD DI GRA R]EX'ANG[L Z FRANC]
Kz. omschrift: binnenste rand [CIV / TA]S• / EB[O / RATI] ..]
buitenste rand [...]A / [... / ... / ...]
Muntplaats: York
Referentie: Spink 2012
Opmerking: munt lijkt bewust in dit kwart zijn 'geknipt'; aangezien het gewicht van dit kwart rond de één gram weegt, zal de gehele munt rond de vier gram gewogen hebben (heavy coinage). De E voor de borst indiceert echter een munt van licht type

SCHOTLAND

12.3.127

Muntsoort: Penny
Autoriteit: Alexander III
(1249-1286)
Datering: z.j. (1280-1286)
Gewicht: 1,35 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +ALEXANDER
D[EI:G']SIT
Kz. omschrift: [REX] / S[CO] / TOR / VM+
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby 5054

12.3.128

Muntsoort: farthing (afbeelding 2x vergroot)
Autoriteit: James III
(1460-1488)
Datering: z.j. (1460-1488)
Gewicht: 0,38 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +I[ACOBVS
DEI GRA]
Kz. omschrift: [+VILLA
EDINB]VR
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5306
5281-0321: 0,47 gram, 12 mm; 5281-1076: 0,53 gram, 14 mm

12.3.129 (afbeelding 2x vergroot)

Muntsoort: farthing
Autoriteit: James III (1460-1488)
Datering: z.j. (1460-1488)
Gewicht: 0,42 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +IACOBV[S D G R]
Kz. omschrift: [MO / N]E / PA / [VP]
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5312
5281-0228: 0,46 gram, 13 mm; 5281-0229: 0,59 gram, 19 mm; 5281-0257: 0,52 gram, 15 mm; 5281-0318: 0,52 gram, 12 mm; 5281-0319: 0,27 gram, 10 mm; 5281-0320: 0,51 gram, 11 mm; 5281-0322: 0,36 gram, 12 mm; 5281-0323: 0,50 gram, 13 mm; 5281-0324: 0,54 gram, 14 mm; 5281-0593: 0,37 gram, 12 mm; 5281-0603: 0,35 gram, 12 mm; 5281-0607: 0,63 gram, 12 mm; 5281-0608: 0,78 gram, 12 mm; 5281-0609: 0,32 gram, 12 mm; 5281-0611: 0,52 gram, 13 mm; 5281-0612: 0,63 gram, 13 mm; 5281-0619: 0,89 gram, 14 mm; 5281-0621: 0,40 gram, 12 mm; 5281-0622: 0,68 gram, 13 mm; 5281-0623: 0,46 gram, 12 mm; 5281-1082: 0,56 gram, 13 mm

12.3.130 (afbeelding 2x vergroot)

Muntsoort: farthing [320]
Autoriteit: James III (1460-1488)
Datering: z.j. (1460-1488)
Gewicht: 0.53 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: MO / NE / PA / VP
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5313
5281-0333: 0,33 gram, 13 mm; 5281-0594: 0,49 gram, 12 mm; 5281-0595: 0,21 gram, 11 mm; 5281-0618: 0,45 gram, 13 mm; 5281-1074: 0,31 gram, 13 mm; 5281-1075: 0,33 gram, 13 mm

12.3.131 (afbeelding 2x vergroot)

Muntsoort: farthing
Autoriteit: James III (1460-1488)
Datering: z.j. (1460-1488)
Gewicht: 0.60 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: MO / PA / VP / ER
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5314
5281-0224: 0,59 gram, 12 mm; 5281-0226: 0,50 gram, 12 mm; 5281-0227:0,42 gram, 13 mm; 5281-0314: 0,50 gram, 13 mm; 5281-0316: 0,39 gram, 12 mm; 5281-0325: 0,55 gram, 13 mm; 5281-0326: 0,66 gram, 13 mm; 5281-0327: 0,58 gram, 12 mm; 5281-0329: 0,43 gram, 13 mm; 5281-0332: 0,43 gram, 13 mm; 5281-0334: 0,41 gram, 11 mm; 5281-0336: 0,57 gram, 12 mm; 5281-0338: 0,57 gram, 12 mm; 5281-0597: 0,59 gram, 12 mm; 5281-0597: 0,67 gram, 14 mm; 5281-0598: 0,49 gram, 13 mm; 5281-0599: 0,46 gram, 13 mm; 5281-0605: 0,47 gram, 13 mm; 5281-0606: 0,38 gram, 13 mm; 5281-0615: 0,59 gram, 12 mm; 5281-0617: 0,53 gram, 12 mm; 5281-1077: 0,26 gram, 12 mm; 5281-1079: 0,26 gram, 13 mm; 5281-1081: 0,36 gram, 14 mm

12.3.132

Muntsoort: penny [321]
Autoriteit: James III (1460-1488)
Datering: z.j. (1460-1488)
Gewicht: 1,45 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: [+IA]COBVS×DEI×GRA×REX×
Kz. omschrift: +CRVX×PELLIT×OIE×CRIM
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5307, type IL (i)
5281-0223: 1,82 gram, 19 mm; 5281-0339: 1,43 gram, 19 mm; 5281-0343: 1,40 gram, 20 mm; 5281-0345: 3,10 gram, ø: 23 mm; 5281-0625: 1,55 gram, 20 mm; 5281-0631: 1,91 gram; 19 mm; 5281-0634: 1,39 gram, 21 mm; 5281-0637: 2,03 gram, 21 mm

12.3.133

Muntsoort: penny
Autoriteit: James III (1460-1488)
Datering: z.j. (1460-1488)
Gewicht: 1,18 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +IACOBVS×DEI×GRA×REX
Kz. omschrift: +C[R]VX×PELLIT×OIE×CRIM
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5307, type IR
5281-0342: 1,58 gram, 19 mm; 5281-0344: 1,69 gram, 20 mm; 5281-0628: 1,60 gram, 20 mm; 5281-0629: 1,70 gram, 20 mm; 5281-0630: 1,64 gram, 19 mm

12.3.134

Muntsoort: penny
Autoriteit: James III (1460-1488)
Datering: z.j. (1460-1488)
Gewicht: 1,88 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +IACOBVS:DEI:GRA:REX
Kz. omschrift: +CRVX:PELLIT:OIE:CRM
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5307, type IIR
5281-0632: 1,82 gram, 19 mm; 5281-0633: 1,38 gram, 19 mm; 5281-0639: 0,76 gram, 17 mm; 5281-0640: 1,33 gram, 20 mm; 5281-1071: 1,22 gram, 20 mm; 5281-1072: 0,98 gram, 19 mm

12.3.135

Muntsoort: penny
Autoriteit: James III (1460-1488)
Datering: z.j. (1460-1488)
Gewicht: 2,17 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: +IACOBVS×DEI×G[RA×R]EX
Kz. omschrift: +CRVXoP[ELL]IToOIEoCRIM
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5307, type IIL

12.3.136

Muntsoort: penny
Autoriteit: James III (1460-1488)
Datering: z.j. (1460-1488)
Gewicht: 1,29 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: [+IA]COBVS×DEI×[G]R[A×REX
Kz. omschrift: +CR[VX]×[P]E[LLIT×OIE×CRI]M
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5311, type IIIL

12.3.137 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penny
Autoriteit: James IV (1488-1531)
Datering: z.j. (1488-1531)
Gewicht: 0,76 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: [+IACOBVS DEI GRA REX SCOT]
Kz. omschrift: [+VIL / LAE / DIN / BVRG
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey 5357 tot 5362
5281-0610: 0,76 gram, 14 mm

DENEMARKEN

12.3.138 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: Kupferpenninge
Autoriteit: Christopher II (1319-1332)
Datering: z.j. (1319-1332)
Gewicht: 0,51 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: -
Muntplaats: Roskilde
Referentie: Galster 72

12.3.139 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: Hohlpfennig
Autoriteit: Erik van Pommeren (1396-1439)
Datering: z.j. (1400-1420)
Gewicht: 0,29 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: -
Muntplaats: Næstved and Lund
Referentie: Galster 5
5281-0234: 0,33 gram, 14 mm; 5281-0235: 0,38 gram, 14 mm

FRANKRIJK

12.3.140 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: denier
Autoriteit: Jan I (1237-1286)
Datering: z.j. (1237-1286)
Gewicht: 0,48 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +IOH[ANNES] DVX
Kz. omschrift: +B - RIT - ANI - E
Muntplaats: Vannes
Referentie: Roberts 4611

12.3.141
Muntsoort: Tourse groot
Autoriteit: Louis IX (1226-1270)
Datering: z.j. (1266-1270)
Gewicht: 3,82 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: binnenste rand: +LVDOVICVS.REX
buitenste rand BNDICTV:SIT: NOME:DNI:NRI:DEI:IHV:XPI (interpunctie drie stippen boven elkaar)
Kz. omschrift: +TVRONVS•CIVIS
Muntplaats: Tours
Referentie: Duplessy 190

12.3.142
Muntsoort: Tourse groot
Autoriteit: Philippe III (1270-1285)
Datering: z.j. (1270-1285)
Gewicht: 3,44 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: binnenste rand: PHILIPVS•REX
buitenste rand:BNDICTV:SIT[:N]OME:DN[I:NRI]:DEI:IHV.XPI
Kz. omschrift: TVRONVS•CIVIS
Muntplaats: Tours
Referentie: Duplessy 202

12.3.143 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: denier tournois
Autoriteit: Philips IV-Louis X (1285-1314-1316)
Datering: z.j. (-)
Gewicht: 0,26 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]CVS.R[EX]
Kz. omschrift: +[...]CIVI
Muntplaats: Tours
Referentie: Duplessy meerdere mogelijkheden

12.3.144
Muntsoort: denier Tournois
Autoriteit: Philips IV (1285-1314)
Datering: z.j. (1295-1303)
Gewicht: 0,83 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +PHI[LIPPVS•RE]X
Kz. omschrift: +MON.D [VPLEX REG]AL
Muntplaats: Tours
Referentie: Duplessy 229
5281-0553 : 0,42 gram: 19 mm; 5281-0586: 0,83 gram; 21 mm; 5281-1041: 1,04 gram, 20 mm

Graafschap Champagne

12.3.145
Muntsoort: denier tournois
Autoriteit: Thibaut IV de Champagne (1201-1253)
Datering: z.j. (1201-1253)
Gewicht: 0,85 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +TEBALT COMES
Kz. omschrift: CASTRI PRVVINS
Muntplaats: Troyes
Referentie: Grelu 79-84

Onbekend

12.3.146 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: penning
Autoriteit: onbekend
Datering: 1200-1400
Gewicht: 0,66
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: -
Muntplaats: -
Referentie: -
Opmerking: bewust opgerold

12.3.147 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: -
Autoriteit: -
Datering: 1100-1400
Gewicht: 0,44 gram
Materiaal: zilver?
Vz. omschrift: [...]REX
Kz. omschrift: O[...]I
Muntplaats: -
Referentie: -

POLEN, Duitse Orde in Pruisen

12.3.148
Muntsoort: schilling
Autoriteit: Michael Küchmeister von Sternberg (1413-1422)
Datering: z.j. (1413-1422)
Gewicht: 1,57 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MAGS / T MIC / HAEL / [PRIM]
Kz. omschrift: MONE / TADN / [ORVM] / PRVC
Muntplaats: -
Referentie: Neumann 16
5281-0376: 1,58 gram, 19 mm

12.3.149
Muntsoort: schilling
Autoriteit: Paul von Rusdorf (1422-1441)
Datering: z.j. (1422-1440)
Gewicht: 1,66 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MAGS / T:PA / VLVS / PRIM
Kz. omschrift: MONE / TADN / ORVM / PRVS
Muntplaats: -
Referentie: Neumann 17
5281-0377: 1,61 gram, 20 mm

12.3.150
Muntsoort: schilling
Autoriteit: Conrad von Erlichshausen (1441-1449)
Datering: z.j. (1441-1449)
Gewicht: 1,51 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MAGS / T:COR / ADVS / QVINT
Kz. omschrift: ONE / TADN / ORVM / PRVS
Muntplaats: -
Referentie: Neumann 19

12.3.151 (afbeelding 1,5x vergroot)
Muntsoort: schilling
Autoriteit: Wynrich von Kniprode (1351-1382)
Datering: z.j. (1351-1382)
Gewicht: 0,59 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: +MAGISTER* GENERALIS
Kz. omschrift: +DOMINORVM PRVSSIE
Muntplaats: Danzig
Referentie: Neumann 4 of 5

SPANJE

12.3.152
Muntsoort: reaal
Autoriteit: Fernando V (1452-1516)
Datering: z.j. (1452-1516)
Gewicht: 3,14 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: FERNANDVS: D:G:R:NAV
Kz. omschrift: +:SIT:NOMEN DOMINI:BENEDIT
Muntplaats: Navarro
Referentie: C./C. 1783 (Tipo 37-C)

12.3.153

Muntsoort: halve reaal
Autoriteit: Ferdinand en Isabella (1474-1504)
Datering: z.j. (1474-1504)
Gewicht: 1.47 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: FERNANDVSoETo[...]
Kz. omschrift: REX:ET:R[EG]INA
Muntplaats: Granada?
Referentie: Vicenti type 16?; vervalsing?

PORTUGAL

12.3.154

Muntsoort: ceitil
Autoriteit: Manuel I (1495-1521)
Datering: z.j. (1495-1521)
Gewicht: 1,78 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: +I•EMANVEL•[R]•P•ET (N retrograde)
Kz. omschrift: +I:EMAN[VEL•R•P]•ET (N retrograde)
Muntplaats: Lissabon
Referentie: Vaz.E1.60

Onbekend

12.3.155 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: halve Vollenhover groot
Autoriteit: Jan van Verneburg
Datering: 1366-1368
Gewicht: 0,48 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [+ IOh' x EPI x TR (wapenschild Sticht) AIECTENSI(S)]
Kz. omschrift: binnen IxN / [OI / ED] / NI (In Nomine Domini) - buitenom : + MO[NETA . VOLENHO . TRAIEC .
Muntplaats: Vollenhoven
Referentie: vdChijs XI.12; Grolle (concept) 35.1.12b

12.3.156 (afbeelding 2x vergroot)

Muntsoort: tweederde groot
Autoriteit: Namen?
Datering: 1300-1400?
Gewicht: 0,86 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]NE[...]
Kz. omschrift: [...]N / AN[.]C / C[... / ...]
Muntplaats: -
Referentie: -

12.3.157 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: -
Autoriteit: -
Datering: -
Gewicht: 1,35 gram
Materiaal: biljoen?
Vz. omschrift: [...].D[...] O[...]
Kz. omschrift: [...]C[...] D.[...]
Muntplaats: -
Referentie: -

12.3.158 (afbeelding 1,5x vergroot)

Muntsoort: denier Tournoi
Autoriteit: -
Datering: 1100-1300?
Gewicht: 0,72 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]S[...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: -
Referentie: -

PSEUDOMUNT

12.3.159 (afbeelding 2x vergroot)

Muntsoort: pseudomunt
Autoriteit: -
Datering: 1300-1400
Gewicht: 2,43 gram
Materiaal: lood
Vz. omschrift: +[...]A[...]
Kz. omschrift: [... / ... / ... / ...
Muntplaats: -
Referentie: -
Opmerking: op de keerzijde is een kruis ingekrast en in de kwadranten letters, wellicht P / A / X / X

12.4 Munten uit de Nieuwe tijd

Voor de catalogus van deze periode is ervoor gekozen om de Hollandse munten tot 1600 af te beelden. Van na 1600 bevinden zich simpelweg te veel munten in de collectie. Bovendien zijn de munten van de Republiek vrij uniform. De buitenlandse stukken zijn wel in de catalogus opgenomen.

1500 – 1650

GRAAFSCHAP HOLLAND

12.4.1

Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Muntsoort: Hollandse penning
Datering: z.j. (1505-1506)
Gewicht: 0,46 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [PHS+DEI+GRA+ARCHID+AV]S+C+[H]
Kz. omschrift: [(rozet)] SIT+NO / E[N+DN] / I+BE[NE / DICTV]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 124-6, vHoudt II 160
5281-1062: 0,84 gram, 16 mm

12.4.2

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: groot
Datering: z.j. (1506-1520)
Gewicht: 1,62 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MO•A[RG• A]RCH[I]D• AVTRI•B[V]R[•C•HOL
Kz. omschrift: [S]IT+N[O / MEN+DO / M]I[NI+]BE / NEDI[CT]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 173-6b, vHoudt II 204.DO

12.4.3 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: Hollandse penning
Datering: z.j. (1521-1529)
Gewicht: 0,68 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: (rozet) KAROLV [S+D+G+ROM+ IMP(ET)+H]
Kz. omschrift: D[A•M / VIRT / CO(TR) / HOS(T)•T]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 195-6a, vHoudt II 236.DOa
5281-1058: 0,60 gram, 16 mm

12.4.4 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: Hollandse penning
Datering: z.j. (1529-1532)
Gewicht: 0,88 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [(…) KA]ROLVS + D + G + ROM + […]
Kz. omschrift: DA x MI / […] / TVTEM x / CONTR
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 195-6b var (TVTEM in plaats van TVTEN); vHoudt II 236.DOa
Opmerking: interpunctie omschrijft voorzijde 'trèfles'
5281-0507: 0,33 gram, 15 mm

12.4.5

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: Hollandse penning
Datering: z.j. (1545-1556)
Gewicht: 0,34 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [(rozet)] CAR D G ROM [IMP(ET) H]
Kz. omschrift: [DA.M] / VIRT / COH / [OST]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 195-6c var (omschrift COH in plaats van CO(TR), vHoudt II 236.DOb

12.4.6 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Philips II (1555-1581)
Muntsoort: Hollandse penning
Datering: z.j. (1558-1561)
Gewicht: 0,42 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [(rozet)] D•G•HISP •ANG•Z•RE[X•C•H]
Kz. omschrift: [DN]S•MIHI[•AD]IV[TOR]
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 228-11a, vHoudt II 279.DO
5281-0268: 0,20 gram, 13 mm; 5281-0435: 0,42 gram, 16 mm; 5281-0438: 0,29 gram, 12 mm

12.4.7 (afbeelding 2x vergroot)

Autoriteit: Philips II (1555-1581)
Muntsoort: Hollandse penning
Datering: z.j. (1561-1572)
Gewicht: 0,30 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: (rozet) D•G[•HIS• REX•CO•H]OL[…]
Kz. omschrift: [DNS MIHI ADIVTOR
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 228-11b, vHoudt II 279.DO
5281-0439: 0,23 gram, 15 mm

12.4.8

Autoriteit: Philips II (1555-1581)
Muntsoort: penning
Datering: 1573
Gewicht: 1,34 gram
Materiaal: Koper
Vz. omschrift: x•PHS•D[:G•HI]S[P•] Z•REX•COES•HOL•
Kz. omschrift: DOMINVS•MIHI•ADIVTOR• (roosje) •
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Purmer / Wiel 2001 var, CNM 2.28.44, vGelder / Hoc 265.11; vHoudt II 279 DO (met COES in plaats van COM)

12.4.9

Autoriteit: Philips II (1555-1581)
Muntsoort: duit
Datering: z.j. (1573-1579)
Gewicht: 3,12 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: PHS• D:G•HISPZ• REX•COES•HOL•
Kz. omschrift: DOMINVS•MIHI•ADIVTOR•
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 264.11; Purmer / Wiel 2002; vHoudt II 370, CNM 2.28.42
5281-0823: 2,52 gram, 20 mm

12.4.10

Autoriteit: Philips II (1555-1581)
Muntsoort: oord
Datering: 1576
Gewicht: 5,68 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: •PHS•D:G:COM [•HOL•Z•Z]EL• 15 (roos) 76
Kz. omschrift: [•AVX•NOS•]IN•NOM•DOM•
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: vGelder / Hoc 263.11b; Purmer / Wiel 2009, vHoudt II 369, CNM 2.28.39
Opmerking: van dit type zijn 12 exemplaren in de collectie aanwezig

12.4.11

Autoriteit: Holland, Provincie
Muntsoort: Duit
Datering: z.j. (1593-1598)
Gewicht: 3,10 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: HOL / LAN / DIA
Kz. omschrift: [•AVX•]NOS[•IN•] NOM[•DOM•(rozet)
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Purmer / Wiel 2004, CNM 2.28.123
Opmerking: van dit type zijn 11 exemplaren in de collectie aanwezig

12.4.12

Autoriteit: Holland, Provincie
Muntsoort: duit
Datering: 1604
Gewicht: 2,41 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: HOL / LAN/ DIA
Kz. omschrift: [•AVX•NOS•IN•NOM•DOM•1]604
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Purmer / Wiel 2005, CNM 2.28.124
Opmerking: van dit type zijn 4 exemplaren in de collectie aanwezig

12.4.13

Autoriteit: Holland, Provincie
Muntsoort: duit
Datering: 1626
Gewicht: 1,79 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: HOL / LANDIA / 1626
Kz. omschrift: [•]A[VX•NO]S•IN• NOM•DOM•(rozet)
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Purmer / Wiel 2006, CNM 2.28.125
Opmerking: van dit type zijn 5 exemplaren in de collectie aanwezig

12.4.14

Autoriteit: Holland, Provincie
Muntsoort: dubbele wapenstuiver
Datering: 1676
Gewicht: 1,54 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: • (rozet) • HOL / LAN / DIA • / 1676
Kz. omschrift: 2 – S
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: CNM 2.28.118
Opmerking Waarschijnlijk overslag 1675

12.4.15 (afbeelding 0,50x verkleind)

Autoriteit: Holland, Provincie
Muntsoort: zilveren dukaat
Datering: 1684
Gewicht: 27,68 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MO NO:ARC:PRO: CONFOE:BELG:CO:HOL•
Kz. omschrift: CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT (wapenschild Utrecht)
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Delmonte 969, CNM 2.28.80

12.4.16

Autoriteit: Holland, Provincie
Muntsoort: duit
Datering: 1715
Gewicht: 3.02 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: •(rozet)• / HOL / LAN / DIA• / 1715
Kz. omschrift: -
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Purmer / Wiel 2007, CNM 2.28.126
Opmerking: Het type is geslagen van 1702 t/m 1780; van dit type zijn 49 exemplaren in de collectie aanwezig

12.4.17 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Holland, Provincie
Muntsoort: bezemstuiver
Datering: 1764
Gewicht: 0,51 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: • (rozet) • HOL / LAN / DIA / 1764
Kz. omschrift: 1 – S
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: CNM 2.28.121
Opmerking: Dit type is geslagen van 1738 t/m 1764; van dit type zijn 4 exemplaren in de collectie aanwezig

12.4.18 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: Holland, Provincie
Muntsoort: provinciale gulden
Datering: 1794
Gewicht: 10,43 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MO:ARG:ORD: FAED:BELG:HOLL
Kz. omschrift: HAC NITIMVR – HANC TVEMVR
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Delmonte 1179, CNM 2.28.104
Opmerking: Dit type is geslagen van 1703 t/m 1800; van dit type zijn 9 exemplaren in de collectie aanwezig; Muntschat Beverwijk: zie hoofdstuk 10.3.

12.4.19 (afbeelding 0,50x verkleind)

Autoriteit: Holland, Provincie
Muntsoort: provinciale driegulden
Datering: 1795
Gewicht: 31,14 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MO:ARG:ORD: FAED:BELG:HOLL•
Kz. omschrift: HAC NITIMVR – HANC TVERMVR
Muntplaats: Dordrecht
Referentie: Delmonte 1146, CNM 2.28.101
NUMIS: -
Opmerking: Muntschat Beverwijk: zie hoofdstuk 10.3.

Bisdom Utrecht

12.4.20 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Filips van Bourgondië (1517-1524)
Muntsoort: drie mijt
Datering: 1517-1524
Gewicht: 0,72 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: +M[O.NO.]PHI.E [PI.TRAIECTE]
Kz. omschrift: [IVS] / TVS / [ES] DO / [MINE]
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vdChijs XXII.8

Stad Utrecht

12.4.21 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Utrecht stad
Muntsoort: duit
Datering: 1509-1522
Gewicht: 0,59 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: [CI]VITA[S TR]AI [ECT]
Kz. omschrift: [AN DN I - ...]
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vdChijs.XXV-XXVI.19-23

12.4.22

Autoriteit: Utrecht stad
Muntsoort: oord
Datering: 1579
Gewicht: 2,09 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: +PHS+D:G• HISPANIA•REX
Kz. omschrift: +MON• - •NOV• - •CIVI• - •TRA
Muntplaats: Utrecht
Referentie: vGelder / Hoc 279b, CNM 2.44.3; vHoudt II 404

12.4.23

Autoriteit: Utrecht stad
Muntsoort: stuiver
Datering: 1582
Gewicht: 1,54 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MONE• NOV[A•C]IVI• TRAI•15+82
Kz. omschrift: •FOR[TITV]DO•NOSTRA•DE[VS•]
Muntplaats: Utrecht
Referentie: CNM 2.44.7
5281-1421: 0,83 gram, 22 mm, opmerking: fragment

Gelre Hertogdom

12.4.24 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: Hollandse penning
Datering: z.j. (1544-1552)
Gewicht: 0,47 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: CARO[L•D]•G• RO•IM•[HIS•REX]
Kz. omschrift: [DA•M / IHI•VI / RT•C]O / HOS•T
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: vGelder / Hoc 195-4, vHoudt II 236.NIJ

12.4.25 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: Hollandse penning
Datering: z.j. (1544-1552)
Gewicht: 0,47 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: CARO[L•D]•G• RO•IM•[HIS•REX]
Kz. omschrift: [DA•M / IHI•VI / RT•C]O / HOS•T
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: vGelder / Hoc 195-4, vHoudt II 236.NIJ
5281-0274: 0,31 gram, 13 mm; 5281-0279: 0,52 gram, 14 mm; 5281-0280: 0,59 gram, 16 mm; 5281-0504: 0,59 gram, 16 mm; 5281-0506: 0,51 gram, 16 mm; 5281-1063: 0,37 gram, 14 mm

12.4.26 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Philips II (1555-1598)
Muntsoort: Hollandse penning
Datering: z.j. (1561-1574)
Gewicht: 0,37 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: (Gelders kruis) [D•G•]HIS[P•]REX• DVX•GEL
Kz. omschrift: [D]NS•MICHI•ADIVTOR
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: vGelder / Hoc 228-6b, vHoudt II 279.NIJ
5281-0403: 0,13 gram, 9 mm; 5281-0433: 0,21 gram, 13 mm; 5281-0570: 0,18 gram, 14 mm, opmerking: gehalveerd; 5281-1060: 0,55 gram, 16 mm; 5281-1066: 0,32 gram, 14 mm

12.4.27

Autoriteit: Philips II (1555-1598)
Muntsoort: korte
Datering: z.j. (1558-1565)
Gewicht: 2,05 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: [P]HS•D•G – [HI]S•REX• (Gelders kruis)
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: Purmer / Wiel 1004, vGelder / Hoc 229-6, vHoudt 278.NIJ

12.4.28 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: Philips II (1555-1581)
Muntsoort: vijfde Philipsdaader
Datering: 1566
Gewicht: 6,37 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: •PHS•D•G•HISP• Z•REX•DVX•GELR• In afsnede: •15 (Gelders kruis) 66•
Kz. omschrift: DOMINVS•MIHI•ADIVT
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: vGelder / Hoc 212-6d, CNM 2.17.20, vHoudt II 271.NIJ
Opmerking: doorboord

Provincie Gelderland – Steden: Nijmegen

12.4.29 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Nijmegen stad
Muntsoort: muterken
Datering: z.j. (1500-1525)
Gewicht: 0,16 gram
Materiaal: biljoen
Vz. omschrift: [MONETAoNO]VAoN[OVIMA(G)]
Kz. omschrift: P]AX• / SI[T / SCP / NOE]
Muntplaats: Nijmegen
Referentie: vdChijs II.22-23
5281-0508: 0,35 gram, 16 mm

Provincie Gelderland – Steden: Arnhem

12.4.30

Autoriteit: Stad Arnhem
Muntsoort: duit
Datering: z.j. (1596-1598)
Gewicht: 2,15 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: MONE•T•ARNH [E]M•IN•GELRIA
Kz. omschrift: SICVT•LILIVM•– INTE[•]SPINA – S
Muntplaats: Arnhem
Referentie: Purmer / Wiel 1201 var, CNM 2.04.8 (INTE ipv INTER)

Friesland

12.4.31

Autoriteit: provincie Friesland
Muntsoort: halve stuiver
Datering: 1583
Gewicht: 0,84 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [MO]NE+NOVA+ ORIDINV[M+F[RI (leeuw)]
Kz. omschrift: N[I]SI / DN[S / NOB]I / SCVM In de kwadranten F – B – F – B
Muntplaats: Leeuwarden
Referentie: CNM 2.16.123
Opmerking: Rand op verschillende plekken uitgebroken
5281-1043:0,80 gram, 19 mm, opmerking: rand op verschillende plekken uitgebroken

Overijssel

12.4.32

Autoriteit: Philips II (1555-1581)
Muntsoort: oord
Datering: z.j. (1578-1579)
Gewicht: 6,67 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: PHS• D:G•HISP• ZREX•DO'.TRS'. ISSVL'• (wapenschild van Hasselt)
Kz. omschrift: •PACE•ET - IVSTITIA•
Muntplaats: Hasselt
Referentie: Purmer / Wiel 7013, vGelder / Hoc 252-17, vHoudt 381.HS

Provincie Overijssel – Steden: Zwolle

12.4.33

Autoriteit: Stad Zwolle
Muntsoort: duit
Datering: 1598
Gewicht: 3,22 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: ZW / [OL]LAE / 15 (stads-wapen) 98
Kz. omschrift: DEVS•REFVGIVM• NOSTRV[M] (bloem)
Muntplaats: Zwolle
Referentie: Purmer / Wiel 7301, CNM 2.52.116
0709: gewicht: 2,31 gram, ø: 23 mm, opmerking: 1596

12.4.34

Autoriteit: Stad Zwolle
Muntsoort: stuiver
Datering: z.j. (1599)
Gewicht: 1,30 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: •DEV[S•REFVG]IVM• NOS[TR•]
Kz. omschrift: [MON] / AR[G / C]IVI / ZWOL
Muntplaats: Zwolle
Referentie: CNM 2.52.112
5281-0158j: 1,23 gram, 21 mm; 0499: 0,94 gram, 22 mm,

Provincie Overijssel – Steden: De Driesteden

12.4.35

Autoriteit: De Driesteden
Muntsoort: goudgulden
Datering: 1557
Gewicht: 3,21 gram
Materiaal: goud
Vz. omschrift: CAROL◦V◦ROMA - IM◦SEM◦AV◦57
Kz. omschrift: ◦MO◦DAV - EN◦CAM◦ - ◦Z◦3WOL◦.
Muntplaats: Deventer
Referentie: Delmonte 1075; vdWis/Passon 2.13.1
Opmerking: Geveild in 2013 bij Schulman, veiling 343, kavel 342, opbrengst EUR 10.000,-; in de collectie bevindt zich een replica van de munt.

Stad Maastricht

12.4.36 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: halve groot
Datering: z.j. (1506-1521)
Gewicht: 0,68 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [MO ARG A (R)CHID AV(S)TRIE DVX B (F)]
Kz. omschrift: [SIT NO DOM(N)I BENED…]
Muntplaats: Maastricht
Referentie: vGelder / Hoc 174; vHoudt II 205.MA

12.4.37

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: groot
Datering: 1518
Gewicht: 1,61 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (kroon) [MOxARCHID (VCVxAVS]xFAC [TAxTR]AEC[TIxIx]VROxHOFx
Kz. omschrift: SITxNO(ME) / D(OMI)NI / BENEDIC / Tx1518
Muntplaats: Maastricht
Referentie: vGelder / Hoc 173-2 var (BENEDIC / Tx1508 in plaats van BENED / ICT(V)x1518), vHoudt II 204.MA

BELGIË

Hertogdom Brabant

12.4.38 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Muntsoort: groot
Datering: z.j. (1506-1507)
Gewicht: 1,39 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [PHS DEI GRA ARCHID AVS(TE) DVX] B
Kz. omschrift: SIT NO / [ME DOM] / INI BE / NEDICTV
Muntplaats: Antwerpen
Referentie: vGelder / Hoc 121.1; vHoudt II 153.AN

12.4.39

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: groot
Datering: z.j. (1507-1520)
Gewicht: 1,38 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [MO+ARG+ARC(H)I] DVC+AVS[T+D]VC+BVG+B
Kz. omschrift: SI[T×NO] / MEN×DO / MINI×B[E] / NEDICT
Muntplaats: Antwerpen
Referentie: vGelder / Hoc 173-1a/b, vHoudt II 204.AN
5281048̄5: 1,30 gram, 22 mm

12.4.40

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: kwart groot
Datering: z.j. (1521-1556)
Gewicht: 0,81 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [KAROLVS•]ROM•I[M]P[ERAT]
Kz. omschrift: [(lelie) D]AxMIHIxVIRTxCOTR[xHOxTVO(S)
Muntplaats: Brugge
Referentie: vGelder / Hoc 194-5b, vHoudt 231.BGb
5281-0485: 0,58 gram, 15 mm

12.4.41 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: Philips II (1555-1581)
Muntsoort: Halve Philips-daalder
Datering: 1566
Gewicht: 16,91 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: PHS•D:G•HISP•Z •REX•DVX•BRA 15 (hand) 66
Kz. omschrift: DOMINVS•MIHI•ADIVTOR
Muntplaats: Antwerpen
Referentie: vGelder / Hoc 211-1a, vHoudt II 267.AN

Graafschap Namen

12.4.42

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: groot
Datering: (1513-1515)
Gewicht: 1,07 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [MO+ARCHID]VCV [+AVS+]DVC[(V)+BG+]CO+NA
Kz. omschrift: [SIT+NO / ME+]DNI / [BENED(I) / (C)T(V)]+151[.]
Muntplaats: Namen
Referentie: vGelder / Hoc 173-7, vHoudt II 204.NA

12.4.43 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: halve groot
Datering: 1513
Gewicht: 0,79 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [MO]+ARC [H]IDVC+AVS +DVC+B[G+ CO+NA]
Kz. omschrift: [SIT+NO / M(E)+DNI / B]ENED / T+1513
Muntplaats: Namen
Referentie: vGelder / Hoc 174-7 var; vHoudt II 205.NA (interpunctie plusjes in plaats van kruisjes)
Opmerking: doorboord

Graafschap Vlaanderen

12.4.44 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Philips de Schone (1482-1506)
Muntsoort: kwart groot
Datering: z.j. (1505-1506)
Gewicht: 0,53 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [PHSxARCHI]DVx AV[S]T[xDVxBGxCOxF]
Kz. omschrift: [(lelie) SITxNOMENxDOMINIxBENEDI
Muntplaats: Brugge
Referentie: vGelder / Hoc 123-5c, vHoudt II 155.BG

12.4.45

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: halve groot
Datering: z.j. (1506-1518)
Gewicht: 0,92 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (kroon) MO•A[RG• A(•)CH]ID•AVTRIE•DVX•B
Kz. omschrift: S[I]T•NO / MEN[•DO / MINI]•B / ENE[D]
Muntplaats: Brugge
Referentie: vGelder / Hoc 174-5b, vHoudt II 205.BG

12.4.46

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: groot
Datering: z.j. (1506-1518)
Gewicht: 0,91 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [MO+ARG+]AVS [TRIE+]DVX[+B(VRG)+X(+F)
Kz. omschrift: [SIT+NO-ME(N)+DO-]M[INI+BE-NE+DI(C)T(V)]
Muntplaats: Brugge
Referentie: vGelder / Hoc 173-5a/b, vHoudt II 204.AN

12.4.47

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: halve groot
Datering: z.j. (1506-1518)
Gewicht: 0,97 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (kroon) MO:AR[G]: A:CHID:DVX:B:F (interpunctie twee andrieskruisen boven elkaar)
Kz. omschrift: SITxNO / MEN[xD] / OMINI / BENED
Muntplaats: Brugge
Referentie: vGelder / Hoc 174-5a var (leeuw op keerzijde niet in het eerste kwadrant maar in het tweede en omschrift keerzijde anders verdeeld), vHoudt II 205.BG

12.4.48

Autoriteit: Karel V (1506-1555)
Muntsoort: groot
Datering: z.j. (1545-1553)
Gewicht: 1,32 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (kroon) CAROL [V]S•D:G•ROM• [IMP•HIS•R]EX•D•B•CO•F
Kz. omschrift: [C]AROLV / [D•G•ROM / IMP]•[HIS / P•R]E[X•]
Muntplaats: Brugge
Referentie: vGelder / Hoc 193-5, vHoudt II 230.BG

Stavelot

12.4.49

Autoriteit: Ferdinand van Beieren (1612-1650)
Muntsoort: liard
Datering: na 1643
Gewicht: 2,84 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: FERD•G [ELEC•] COL•P[RI STA]
Kz. omschrift: [EPISCO LEO M]AR•F[R ANC COM]•LON;
Muntplaats: Stavelot
Referentie: vHoudt G2095

DUITSLAND

Mecklenburg-Wismar

12.4.50 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: stad Mecklenburg-Wismar
Muntsoort: sechsling
Datering: 1555
Gewicht: 0,89 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MONE'NO :WISMARI 1555
Kz. omschrift: S[I]T / NOM / DNI / [.E]N
Muntplaats: Wismar
Referentie: Jesse 659

Hertogdom Kleef

12.4.51

Autoriteit: Johan Willem (1592-1609)
Muntsoort: drie heller
Datering: 1606
Gewicht: 1,25 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: [.IO:WILH.D.G.DVX.]CLIVIAE
Kz. omschrift: [(monogram).NVMMVS.]CLIVENS[IS]
Muntplaats: Emmerich
Referentie: Noss 304 (omschrift voorzijde CLIVIAE in plaats van CLIVEN)

12.4.52

Autoriteit: Johan Willem (1592-1609)
Muntsoort: drie heller
Datering: 1606
Gewicht: 1,23 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: IO•WILH•D[:G•D]VX•CLIVE[N•]
Kz. omschrift: DV / CL[I] / VIAE
Muntplaats: Emmerich
Referentie: Noss 308 of 309

12.4.53

Autoriteit: possederende vorsten (1609-1624)
Muntsoort: drie heller
Datering: z.j. (1609-1624)
Gewicht: 1,35 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: • DV / CLI / VIAE
Muntplaats: Emmerich
Referentie: Noss 347-353, Krause / Mishler 5
0197: gewicht: 1,05 gram, ø: 20 mm

12.4.54

Autoriteit: possederende vorsten (1609-1624)
Muntsoort: stuiver
Datering: z.j. (1609-1624)
Gewicht: 1,18 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: •NUMMVS•CLIVENSI[S]
Kz. omschrift: MO•A / RG•CV / SVS•[E / MB]RI
Muntplaats: Emmerich
Referentie: Noss 361-363

Graafschap Ostfriesland

12.4.55 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: Enno III (1599-1625)
Muntsoort: vijf stuiver
Datering: z.j. (1599-1625)
Gewicht: 3,76 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: MO•NO•ENN• C - ET•DO•FR•OR
Kz. omschrift: DA•PAC[E]M•DNE•IN•DIEBVS•NOS
Muntplaats: -
Referentie: Kappelhoff 361

ENGELAND

12.4.56 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: Hendrik VIII (1509-1547)
Muntsoort: angel
Datering: z.j. (1544-1547)
Gewicht: 5,04 gram
Materiaal: goud
Vz. omschrift: (lelie) HENRICx8xDx GxAGLxFRAxZxHIBxREX
Kz. omschrift: PERxCRVCExTVAxSALVAxNOSxXPExRED
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 2299

12.4.57 (afbeelding 1,50x vergroot)

Autoriteit: Elisabeth I (1558-1603)
Muntsoort: penny
Datering: z.j. (1558-1603)
Gewicht: 0,48 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]A S REGINA
Kz. omschrift: CIVI / [TAS] / LON / DON
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 2570, 2575, 2580 of 2587
Opmerking: muntteken niet zichtbaar waardoor niet scherper dateerbaar

12.4.58 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: Elizabeth I (1558-1603)
Muntsoort: sixpence
Datering: z.j. (1560-1602)
Gewicht: 2,25 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...ELIZAB] D G AN[G] FR ET HI REGI[NA]
Kz. omschrift: (muntmeesterteken) POSVI / DEVAD / IV[T]O[R]E / M [MEV]
Muntplaats: Londen
Referentie: meerdere mogelijkheden

12.4.59

Autoriteit: Elizabeth I (1558-1603)
Muntsoort: sixpence
Datering: z.j. (1582-1583)
Gewicht: 2,83 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (bel) [E]LIZAB:D:G+ ANG:FR[:ET:H]IS:REG. (A)
Kz. omschrift: (A) [P]OSVI / DEVAD / IVTOR[E / M MEV
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 2578

12.4.60 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: James I (1603-1625)
Muntsoort: half laurel
Datering: z.j. (1619-1620)
Gewicht: 4,52 gram
Materiaal: goud
Vz. omschrift: (ridder spoor) IACOBVS:D: G:MAG: BRI:FRA:ET:HIB:REX
Kz. omschrift: HENRIC - VS•ROSAS - REGNA – IACOBVS (ridder spoor)
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 2640

12.4.61 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: James I, (1603-1625)
Muntsoort: shilling
Datering: z.j. (1621-1623)
Gewicht: 5.53 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (distel) IACOBVS: G:MAG:BRI:FRA ET ETS:REX
Kz. omschrift: (muntmeestersteken) QVAE DEVS CONIVNXTI NEMO SEPARET
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 2669

12.4.62 (afbeelding 2x vergroot)

Autoriteit: Karel I (1625-1649)
Muntsoort: rose farthing
Datering: z.j. (1625-1649)
Gewicht: 0,68 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: [+]•C[A]ROLV[S] / D G / MAG•BRI[T]
Kz. omschrift: FRA•ET•HI•REX
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 3202 t/m 3206

12.4.63 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: Karel I (1625-1649)
Muntsoort: shilling
Datering: z.j. (1640-1641)
Gewicht: 4,72 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (ster) CA[R]OLVS D [G] [MA]G BR[I FRA] ET.HI:REX
Kz. omschrift: (ster) [CHRISTO] AV[SPICE REG]NO
Muntplaats: Londen
Referentie: Seaby 2799

12.4.64 (afbeelding 1,5x vergroot)

Autoriteit: Jacobus V (1513-1542)
Muntsoort: quarter bawbee?
Datering: z.j. (1538-1542)
Gewicht: 0,46 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: +IA[…]VR
Kz. omschrift: [+]IA[…]
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seaby / Purvey -
Opmerking: twee maal voorzijde; kwart bawbees zijn kennelijk niet bekend; deze munt heeft daarnaast nog + in de kwartieren. Bovendien is bij de hogere denominaties van dit type (bawbee en half bawbee) het omschrift met de titel van de koning gekoppeld aan de gekroonde distel.

12.4.65

Autoriteit: Karel I (1625-1649)
Muntsoort: twopence
Datering: z.j. (1642-1650)
Gewicht: 2,19 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: CAR D G SCOT AN FR ET HIB R
Kz. omschrift: NEMO ME IMPVNE LACESSET
Muntplaats: Edinburgh
Referentie: Seabay 5602, 5602A of 5602B

ZWEDEN

12.4.66 (afbeelding 0,75 verkleind)

Autoriteit: Christina (1632-1654)
Muntsoort: kwart öre
Datering: 1633
Gewicht: 7,37 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: (rozet) C (rozet) / kroon (rozet) kroon / R kroon S / (rozet) (rozet)
Kz. omschrift: in het veld: 1/4 – OR met 1633 erboven
Muntplaats: Stockholm;
Referentie: Krause / Mishler 152.1

FRANKRIJK

12.4.67 (afbeelding 0,75 verkleind)

Autoriteit: Frans I (1515-1547)
Muntsoort: Ecu d'or au soleil du Dauphiné
Datering: z.j. (1528-1529)
Gewicht: 3.34 gram
Materiaal: goud
Vz. omschrift: (kroon) +FRANCISCVS: DEI:GRACIA:FRANCO:REX
Kz. omschrift: (kroon) +XPS:VINCIT XPS:RENAT:XPS:IMPERAT
Muntplaats: Crémieu
Referentie: Duplessy 782
Opmerking: met klop Hollandse leeuw (type A 13) [322]

12.4.68

Autoriteit: Lodewijk XIII (1610-1643)
Muntsoort: double tournois
Datering: 1632
Gewicht: 2,20 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: LOYS XIII R DE FRAN [ET N]A[VE]
Kz. omschrift: +DOVBL[E] TOVRNOIS 1632
Muntplaats: Rouen
Referentie: Krause / Mishler 86.3
5281-1097: 2,00 gram, 20 mm; 5281-0416: 1,33 gram, 18 mm; 5281-0417: 1,82 gram, 20 mm, opmerking: muntplaats: Angers, referentie: K/M 127.5

Prinsdom Dombes

12.4.69

Autoriteit: Gaston d'Orleans (1627-1650)
Muntsoort: double tournois
Datering: 1636
Gewicht: 1,96 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: +GASTO[N]•VSV•DE•LA•SOV•DOM
(F ontbreekt tussen VSV en DE)
Kz. omschrift: +D[OVBLE•TOVRNOIS•163]6
Muntplaats: Trévoux
Referentie: Krause / Mishler 32

Prinsdom Sedan

12.4.70

Autoriteit: Frédéric-Maurice de la Tour (1623-1652)
Muntsoort: double tournois
Datering: 1637
Gewicht: 2,40 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: [(bloem) F•M•]D•L•TOVR•DVC•D•B]VILLON
Kz. omschrift: +DOVB[LE•DE•SED]AN•1637
Muntplaats: Bouillon
Referentie: Krause / Mishler 14.2
5281-1435: 1,29 gram, 19 mm, datering: 1640;
5281-0414: 1,63 gram, 18 mm, datering: 1642;
5281-0531: 1,25 gram, 17 mm, datering: 1641-1643

Hertogdom Lotharingen

12.4.71

Autoriteit: Antoine (1508-1544)
Muntsoort: demi-gros
Datering: z.j. (1508-1544)
Gewicht: 1,06 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: ANTHON D G CALABR LOTO
Kz. omschrift: MONETA FACTA NANCEIO
Muntplaats: Nancy
Referentie: Roberts 9437

SPANJE

12.4.72

Autoriteit: Philips II (1555-1598)
Muntsoort: vier reaal
Datering: z.j. (1555-1598)
Gewicht: 6,01 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: [...]
Kz. omschrift: [...]
Muntplaats: meerdere mogelijkheden
Referentie: meerdere mogelijkheden

POLEN

12.4.73

Autoriteit: Sigismund I (1506-1548)
Muntsoort: groschen
Datering: 1528
Gewicht: 1,84 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: SIGISMVND PRIM REX POLONIE
Kz. omschrift: (roos)*MONETA*REGNI*POLONIE*1530
Muntplaats: Krakau
Referentie: Gumowski 483

12.4.74

Autoriteit: Sigismund I (1506-1548)
Muntsoort: groschen
Datering: 1532
Gewicht: 1,84 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: *SIGIS*I*REX*PO* DO*TOCI*PRVS
Kz. omschrift: *GROSS*COMV*TERR*PRVSS*I53Z
Muntplaats: -
Referentie: Gumowski 528

12.4.75

Autoriteit: Albrecht von Brandenburg (1525-1568)
Muntsoort: groschen
Datering: 1540
Gewicht: 1,93 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: (schild)*IVSTVS*EX*FIDE*VIVIT*1540*
Kz. omschrift: *ALBER*D*G*MAR*BRAN*DVX*PRVSS*;
Muntplaats: Königsburg
Referentie: Neumann 45
5281-0385: 1,85 gram, 22 mm, datering: 1535;
5281-0387: 1,87 gram, 24 mm, datering: 1542

LETLAND

12.4.76

Autoriteit: Sigismund II (1548-1572)
Muntsoort: vier groschen
Datering: 1566
Gewicht: 4,02 gram
Materiaal: zilver
Vz. omschrift: *SIGIS*AVG*D*G* REX*PO*MAG*DVX*L
Kz. omschrift: MONETA*MAGNI*DVCAT*LITV 1556
Muntplaats: -
Referentie: Gumowski 624

RUSLAND

12.4.77 (afbeelding 0,50 x verkleind)

Autoriteit: Katharina II (1762-1796)
Muntsoort: vijf kopeken
Datering: 1770
Gewicht: 59,81 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: in het veld A – M
Kz. omschrift: in het veld 17 – 70
Muntplaats: Ekaterinburg
Referentie: Krause / Mishler 59.3

12.4.78 (afbeelding 0,75x verkleind)

Autoriteit: Alexander I (1801-1825)
Muntsoort: twee kopeken
Datering: 1817
Gewicht: 15,21 gram
Materiaal: koper
Vz. omschrift: 2 / КОПѢЙ / КИ. / E.M.
Kz. omschrift: in het veld H – M 1815
Muntplaats: Ekaterinburg

12.5 Speel- en rekenpenningen

12.5.1

Object: rekenpenning
Land: Frankrijk
Maker: -
Datering: z.j. (1285-1305)
Gewicht: 1,16 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: geen omschrift
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: onbekend
Referentie: Mitchiner 355-357
Opmerking: doorboord

12.5.2 (afbeelding 0,75x verkleind)

Object: rekenpenning
Land: Duitsland
Maker: -
Datering: z.j. (ca. 1400)
Gewicht: 4,08 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: CEPICRE[…]SIGBEE[…]
Kz. omschrift: geen omschrift
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 665-711

12.5.3

Object: rekenpenning
Land: Duitsland
Maker: -
Datering: z.j. (1440-1493)
Gewicht: 2,15 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: onzinschrift
Kz. omschrift: onzinschrift
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1020-1022

12.5.4

Object: rekenpenning
Land: Duitsland
Maker: -
Datering: z.j. (1440-1493)
Gewicht: 1,55 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: onzinschrift
Kz. omschrift: onzinschrift
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 995

12.5.5 (afbeelding 0,75x verkleind)

Object: rekenpenning
Land: Duitsland
Maker: -
Datering: 1525-1550
Gewicht: 2,74 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: onzinschrift
Kz. omschrift: onzinschrift
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1187-1189 (de in Mitchiner afgebeelde exemplaren zijn kleiner)

12.5.6 (afbeelding 0,75x verkleind)

Object: rekenpenning
Land: Duitsland
Maker: -
Datering: 1550-1580
Gewicht: 2,56 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: geen
Kz. omschrift: geen
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1426-1429 vgl.

12.5.7

Object: rekenpenning
Land: Duitsland
Maker: Hans Schultes (1553-1584)
Datering: 1553-1584
Gewicht: 1,43 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: onzinschrift
Kz. omschrift: onzinschrift
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1375 vgl.
Opmerking: op vijf plaatsen doorboord

12.5.8 (afbeelding 0,75x verkleind)

Object: rekenpenning
Land: Duitsland
Maker: Hans Schultes Junior / Senior (1570-1580)
Datering: 1570-1580
Gewicht: 1,85 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: LIB:[M]IOH:ALS:ICH:DICH: [LIEB
Kz. omschrift: SIN RECHEPNGEN:GM:IDES
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1378

12.5.9 (afbeelding 1,5x vergroot)

Object: rekenpenning
Land: Duitsland
Maker: -
Datering: 1650-1800
Gewicht: 0,75 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: […]D[…]
Kz. omschrift: […} / […] / [.]ER
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner -

12.5.10 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Cornelis Lauffer (1658-1711)
Datering: 1658-1711
Gewicht: 2,04 gram
Materiaal: koperlegering
Vz. omschrift: LVD X[…]DG[…]
Kz. omschrift: [COR] LAUFFERS RECH[PF]ENING
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1775
Opmerking: Doorboord

12.5.11

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Lazarus Gothlieb Lauffer (1663-1709)
Datering: 1663-1709
Gewicht: 1,01 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: .MAL.Y.PENSE.NONI.SOIT.QVI
Kz. omschrift: RECH.PF.COVNTER.LAZ.GOTTL.LAUER
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: referentie: Mitchiner 1800

12.5.12 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: (Johann) Heinrich Metzger (1680-1697
Datering: 1680-1697
Gewicht: 1,11 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: CA[…]-RATIA
Kz. omschrift: IOH:HEINE:METZ GE[…]N:PFENING.COVNT.[..];
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner - (soortgelijke types staan op pagina 519)

12.5.13 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Konrad Hoger (1705-1743)
Datering: 1705-1743
Gewicht: 1,00 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: LVD XV.DG - FR ET.N.REX
Kz. omschrift: DAT.FRVCTVS - DAT QVE CORONAS met in afsnede I.C.H
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1894

12.5.14 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Konrad Hoger (1705-1743)
Datering: 1705-1743
Gewicht: 1,01 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: V[..]V DG-FR ET.N REX
Kz. omschrift: DA[…]KV[…]
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1894

12.5.15 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Konrad Hoger (1705-1743)
Datering: 1705-1743
Gewicht: 1,31 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: LVD XV D. - G.FR.ET.N.REX
Kz. omschrift: DURCH GLUCK - UND KUNST
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1892

12.5.16 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Jacob Dietzel (1711-1748)
Datering: 1711-1748
Gewicht: 1,21 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: LVD XVI - DG. - FR.E.N.REX
Kz. omschrift: IEREPOS.SVII.LA.VICTOIRE
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1868 vgl. (de tekst in de initialen zijn anders en de afgebeelde jeton is groter)

12.5.17 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Jacob Dietzel (1711-1748)
Datering: 1711-1748
Gewicht: 0,92 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: GEORG.A - D.G.M.B.F.REX
Kz. omschrift: […]SANGL.IS en in afsnede [II]D[.]
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner -

12.5.18 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Jacob Dietzel (1711-1748)
Datering: 1711-1748
Gewicht: 0,65 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: LUD XV D - […]E.N.REX
Kz. omschrift: IOH.IACOB.DIETZEL.RECHEN.PF
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner -

12.5.19 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Wolf Hieronymus Hoffmann (1719-1756)
Datering: 1719-1756
Gewicht: 0,80 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: GEORG. – D.G. M.P.R.[…]
Kz. omschrift: WOLF.HIRO (lelie) HOFMANN.RE.P
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner - (keerzijde type niet afgebeeld)

12.5.20 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Michael Leykauff (1724-1768)
Datering: 1724-1768
Gewicht: 0,87 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: LVD.XV.D[.] - [.] F.R.RE
Kz. omschrift: IOH[…]RECHEN -[…], in afsnede H[…]
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1859

12.5.21 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Albrecht Dorn (1732-1782)
Datering: 1732-1782
Gewicht: 1,11 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: [...]V – [...]R.[...]REX
Kz. omschrift: [DUVRCH GLUCK] VND KVNST
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner -

12.5.22 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Georg Kuntsmann (1761-1780)
Datering: 1761-1780
Gewicht: 0,83 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: LVD XVI - D G.F.R.N.R
Kz. omschrift: LVD XVI - D G.F.R.N.R
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1926 vgl. (het in Mitchiner afgebeelde exemplaar heeft andere letters in de afsnede)

12.5.23 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Georg Kunstmann (1761-1780)
Datering: 1761-1780
Gewicht: 0,83 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: LUD.XVI.DG.FR.D.REX
Kz. omschrift: ARMIS. - NUNCTOTA
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner -

12.5.24 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Ernst Ludwig Sigmund Lauer (1783-1829)
Datering: 1783-1829
Gewicht: 0,95 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: D G RISA - [.]OSE[...]SII
Kz. omschrift: K R C HER - [...]G
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1948-1949

12.5.25 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Ernst Ludwig Sigmund Lauer (1783-1829)
Datering: 1783-1729
Gewicht: 0,61 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: LOD. XVI – DG. [.].N
Kz. omschrift: RECH – PFEN, in de afsnede I;
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1946

12.5.26 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Ernst Ludwig Sigmund Lauer (1783-1829)
Datering: 1783-1829
Gewicht: 0,91 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: IOSHEPH:II – DG.IMP
Kz. omschrift: E L SIG - LAVER
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1945

12.5.27 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johan Jacob Lauffer (1806-1852)
Datering: 1806-1852
Gewicht: 0,64 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: VE - NUS
Kz. omschrift: IOH: LAUER RECHE PFENNING
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1997

12.5.28 (afbeelding 1,5x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Jacob Lauer (1806-1852)
Datering: 1806-1852
Gewicht: 0,46 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: [.]ALLEXI - MAGNUS
Kz. omschrift: (geen omschrift) in afsnede L.L
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1991-1992 vgl.

12.5.29 (afbeelding 1,5x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Jacob Lauer (1806-1852)
Datering: 1806-1852
Gewicht: 0,59 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: PAL - LAS
Kz. omschrift: (rozet) IOH:IAC:LAUER (rozet) RECH:PFEN
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner - (keerzijde wel bij Mitchiner 1993 bij deze penningmeester)

12.5.30 (afbeelding 1,5x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Jacob Lauer (1806-1852)
Datering: 1806-1852
Gewicht: 0,53 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: MER - KURIUS
Kz. omschrift: (rozet) IOHAN LAUER (rozet) RECH:PFENI
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner -

12.5.31 (afbeelding 1,25x vergroot)

Object: speelpenning
Land: Duitsland
Maker: Johann Jacob Lauer (1806-1852)
Datering: 1860-1852
Gewicht: 0,57 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: (rozet) / WER / WAGT / (bladertak) / GEWIENT
Kz. omschrift: RECH[...] – PFENNIG
Muntplaats: Neurenberg
Referentie: Mitchiner 1999

12.5.32

Object: speelpenning
Land: onbekend (Midden-Oosten)
Maker: -
Datering: 1850-1950
Gewicht: 4,48 gram
Materiaal: messing
Vz. omschrift: -
Kz. omschrift: -
Muntplaats: -
Referentie: -
Opmerking: -

310. Recent dook er nog een exemplaar van deze munt op die werd gevonden door een detectorzoeker in het Land van Maas en Waal (provincie Gelderland).
311. Grolle 1993, 97.
312. De meeste exemplaren van de komende zes munten zijn in Egmond en omgeving gevonden en daarom aan Holland toegeschreven (Hengel 1993, 94-97).
313. Hengel 1993, 97.
314. Vergelijkbaar exemplaar gepubliceerd in Detectoramateur 24, pagina 18-9.
315. Dit exemplaar kan ook een Friese imitatie betreffen. Het voorzijde omschrift leest echter Harmen. De keerzijde daarentegen lijkt in de plaats van de munt Traiectum (Utrecht), en H's te hebben.
316. Een sede vacante houdt een periode in waarin de zetel van de bisschop niet is bezet.
317. Het gewicht en dubbellijnig kruis doet vermoeden dat het een achtste groot van Diederik I betreft. In de vondst Elst uit 1948 bevinden zich 230 exemplaren van dit type.
318. Er bevinden zich in de collectie nog mijten van Willem I die niet nader kunnen worden gedetermineerd: 271, 269, 272, 442, 569 en 579.
319. Daarnaast bevinden zich nog mijten die te slecht zijn om nog aan een gebied of autoriteit toe te schrijven: 277, 278, 429, 447, 554, 568 en 580.
320. Van de farthings zijn er 14 exemplaren aanwezig waarvan niet meer te achterhalen of het 5313 of 5314 betreft: 328, 330, 331, 335, 337, 596, 600, 602, 604, 613, 616, 620, 1078 en 1080; twee farthings zijn helemaal niet meer te determineren: 624 en 1083.
321. Er zijn 6 crvx pellit pennies die niet te determineren zijn: 633, 635, 638, 641, 642 en 1073.
322. Voor een catalogus van de kloppen zie: wiki.muntenenpapiergeld.nl/index.php?title=Kloppen

Deel II:
Overige metaalvondsten

Mink W. van IJzendoorn

De catalogus met alle objecten in dit deel vindt u in hoofdstuk 22.
De objectfoto's zijn niet altijd op ware grootte afgebeeld, de precieze grootte vindt u per object bij 'afmetingen'.

Een lijst met catalogusnummers en de corresponderende objectnummers (PNH-nummers) uit de collectie Zomerdijk vindt u in bijlage 2.

De collectie Zomerdijk is online te raadplegen op de website van het archeologisch depot van de provincie Noord-Holland:
https://collectie.huisvanhilde.nl/

Voor een directe link naar de collectie Zomerdijk scant u onderstaande QR-code.

13 | Het platteland

Het is niet verwonderlijk dat een aantal objecten uit de collectie Zomerdijk te maken heeft met landbouw, veeteelt en het dagelijks leven van de boer(in). De regio Kennemerland waarin de vondsten gedaan zijn, heeft een lange agrarische geschiedenis en tot ver in de Middeleeuwen heeft het gebied een sterk ruraal karakter.[323] Lange tijd kent het gebied slechts enkele steden, waaronder Alkmaar, Haarlem en Beverwijk,[324] maar is het rijk aan boerendorpen. In de collectie bevinden zich vooral gebruiksvoorwerpen van het boerenbedrijf uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd, al is hun absolute aantal gering.
Dit hoofdstuk behandelt veetuigage, visgerei en werktuigen. Andere vondsten die iets te maken hebben met het boerenbestaan zult u aantreffen in andere hoofdstukken, omdat ze daar thematisch beter bij passen.

13.1 'De Landman', prent, 1694.

Het boerenbestaan is sinds de Late Prehistorie, vanaf het Neolithicum[325], de voornaamste manier van leven.[326] Ook nu nog zijn er wereldwijd veel samenlevingen waarin de meeste mensen boer zijn. Hoewel boeren in onze huidige geïndustrialiseerde maatschappij slechts een klein deel van de beroepsbevolking opmaken, vormen zij nog steeds de kern van de voedseleconomie en zijn daarmee essentieel.
Welke gewassen boeren verbouwen en welke dieren ze fokken, verschilt sterk tussen plaatsen en perioden. De Noordwest-Europese landbouw en veeteelt namen tijdens de Middeleeuwen enorm toe in zowel volume als kwaliteit.[327] De akkerbouw werd gekenmerkt door gerst, haver, erwten, rogge en tarwe, en na de transatlantische tochten van Columbus deden gewassen uit de Nieuwe Wereld zoals aardappels, mais en paprika hun intrede.[328] Ook groente- en fruitteelt waren belangrijk, evenals hop- en hooiproductie. Deze producten waren zowel bedoeld voor menselijke consumptie, als voor het voeden van vee. De veestapel bestond voornamelijk uit runderen, paarden, varkens, geiten, schapen en gevogelte zoals kippen, ganzen en eenden. Deze dieren werden niet alleen gehouden voor de slacht, want ook eieren en zuivelproducten zoals melk, boter en kaas, waren zeer geliefd. De jacht op wild vulde geregeld de vleesconsumptie aan. Met name langs de zeekusten en rivieren droeg ook de visserij bij aan de voedselvoorziening.[329] Zo kent bijvoorbeeld de Hollandse haringvisserij een lange traditie.
Veel van deze dierlijke producten werden gedroogd, gezouten of gerookt om ze langer te kunnen bewaren, in een tijd voor de uitvinding van elektronische koelcontainers of het conservenblik. Ook plantaardige producten werden bewerkt ter conservatie door ze bijvoorbeeld te pekelen of met veel suiker te bewaren (zoals jam). Toch was er vaak niet genoeg te eten als gevolg van mislukte oogsten (door onder andere klimaatsverandering, overexploitatie en slecht weer) of gebrekkig voedseltransport (denk aan gebrekkige voertuigen en wegen en corrupte heersers en oorlogen) waardoor periodieke hongersnoden op de loer lagen.

De voedselproductie in een gebied is afhankelijk van bodemgesteldheid en klimaat en in verschillende gebieden worden dan ook verschillende waren geproduceerd.[331] Deze verschillen hebben geleid tot een diversiteit aan culturele voorkeuren en tradities, bijvoorbeeld de populariteit van olijfolie in mediterrane gebieden rond de Middellandse Zee en de voorkeur voor boter of vet in onze streken.[332] Nederland heeft echter een open economie en verhandelt (import en export) landbouwgoederen met vele verschillende regio's en ook in het verleden werden al veel voedselwaren verhandeld over het land en via zee- en rivierroutes.[333] Handel was dus altijd een belangrijk onderdeel van de voedseleconomie van Noord-Holland. De collectie Zomerdijk bevat een aantal objecten die te maken hebben met handel. Daarom is

13.2 Boerenfamilie met een man die zich vlooit, Michael Sweets, circa 1656 – 1660.

binnen dit tweede deel van de publicatie ook een onderdeel gewijd aan handel.
Boeren maken vaak onderdeel uit van de lagere standen in de samenleving, waarin men vroeger zelden geletterd was.[334] Geschreven bronnen over boeren en het boerenleven komen vaak dan ook niet van de hand van boeren zelf, maar van meer welgestelde tijdgenoten. Het beeld dat zij schetsen van het boerenleven werd sterk gekleurd door hun eigen, vaak elitaire, socioculturele achtergrond. Doorgaans schilderden zij het boerenbestaan af als primitief en achtergesteld óf romantiseerden zij hen als een ideaalbeeld van harmonie tussen mens en natuur.[335] Om een meer objectief beeld te krijgen van het boerenleven in verschillende perioden, is onderzoek naar de materiële cultuur van groot belang. De voorwerpen die we terugvinden en hun vondstcontext kunnen ons veel vertellen over het alledaagse leven op het platteland. Hierna zijn een aantal vondsten van onze collectie uitgelicht om bij te dragen aan dit doel.

13.1 Veetuigage

Al sinds de Prehistorie houdt de mens zoogdieren als koeien, paarden en schapen voor verschillende doeleinden: voor de slacht, voor de productie van zuivel, wol en andere bijproducten en om te dienen als trek- of rijdier. Om deze dieren te beheersen en sturen, gebruikte de boer een arsenaal aan voorwerpen. In de collectie Zomerdijk bevinden zich bijvoorbeeld een paardenbit en een stierneusring.

Paardenbit
Sinds de Prehistorie zijn paard en (muil)ezel belangrijke dieren voor de mens. Ze werden ingezet als trekdier voor het vervoeren van goederen met wagens en karren en als persoonlijk transportmiddel.[336] Voor het rijden van een paardenkar of rijden te paard waren een aantal attributen belangrijk, waaronder het bit. Deze wordt, tussen het gebit, in de mondhoek van het paard gestoken en bevestigd aan een hoofdstelsel. De boer of ruiter heeft de teugels in handen die eveneens aan het hoofdstelsel zitten, en kan hiermee de beweegrichting van het paard sturen. Het bit in de collectie Zomerdijk (catalogusnummer 22.1.1) is gemaakt van een koperlegering. Ook het gebruik van been, hoorn, touw en hout voor het vervaardigen van deze objecten in verschillende perioden is bekend. Hoewel het bit in deze collectie waarschijnlijk dateert uit de periode na ongeveer 1875 zijn ook voor eerdere tijden exemplaren van metaal bekend, helemaal teruggaand tot de Bronstijd.

Paardenbelletje
In de collectie Zomerdijk zit een belletje van waarschijnlijk een koperlegering (catalogusnummer 22.1.2). Dit soort belletjes komen in de latere Middeleeuwen (vanaf ongeveer 1250) tot ongeveer 1900 voor.[337] Of dit belletje onderdeel was van een kledingstuk of van paardentuigage, is niet met zekerheid te zeggen.[338]

Stierneusring
Runderen spelen sinds de Prehistorie een belangrijke rol om hun vlees en melk en als trekdier.[339] Om deze en andere sterke dieren in toom te houden, werden verschillende soorten tuigage gebruikt, waaronder de neusring. Deze werd met name ingezet bij de 'woeste' stier. Aan de ring was een touw of riem bevestigd zodat de eigenaar het dier, door middel van pijnlijke rukken aan de neusring, onder controle kon houden.

13.2 Visgerei

Naast veeteelt was ook de visserij een belangrijke voedselbron voor de bewoners van Noord-Holland. Zoet- en zoutwatervis werd in grote hoeveelheden gevangen, verhandeld en gegeten.[340] Voor opslag voor latere consumptie en langeafstandshandel werd vis vaak gerookt, gepekeld of gedroogd om bederf tegen te gaan.

Netverzwaringen
De collectie Zomerdijk bevat een vondstcategorie die duidelijk met de visserij te maken heeft: de netverzwaring. Netverzwaringen werden vastgemaakt aan de visnetten om deze stabiel op de juiste plek onder water te houden. De voorwerpen in de collectie zijn van metaal, maar dergelijke objecten konden ook van natuursteen of aardewerk gemaakt zijn. Deze objecten hadden vele vormen en verschillende gewichten. Alle netverzwaringen (48 stuks) uit deze collectie zijn van lood gemaakt, waarbij de gewichten schommelen tussen de ongeveer 3 en

13.3 Marker vissers sorteren de gevangen vis in manden, Johannes J.B. Koekkoek, circa 1793 – 1851.

37 gram. De meeste verzwaringen zijn cilinder- of discvormig en hebben in het midden een gat waar een touw of stok doorheen kon. De meeste van deze netverzwaringen zijn gedateerd tussen ongeveer 1500 en 1900 sommige tussen ongeveer 1100 en 1500 en enkele exemplaren mogelijk zelfs tot de 3de eeuw na Chr. Van een aantal van deze voorwerpen zijn de classificatie en datering erg onzeker, omdat het ook spinloodjes zouden kunnen zijn.

13.3 Landbouwwerktuigen

Schop(?)

Een sterk geërodeerd ijzeren object uit de collectie Zomerdijk kan, op basis van zijn grootte en vorm, waarschijnlijk onder de categorie tuin- of landbouwwerktuigen geschaard worden. Mogelijk betreft het een type schep of schop uit de Nieuwe tijd. Het gehele oppervlak heeft een dikke roestlaag waarin veel zandkorrels zitten, wat een preciezere determinatie en datering onmogelijk maakt. Maar aangezien het om een ijzeren vondst gaat (materiaal dat doorgaans snel vergaat) zal het object niet al te oud zijn.

13.4 IJzeren schop, gegoten en gesmeed, catalogusnummer 22.1.10.

323. Cordfunke 2006, 75.
324. Cordfunke 2006, 79.
325. Dit is een fase binnen de Late Prehistorie, ook wel de Nieuwe Steentijd genoemd, waarin de domesticatie van veel gewassen en veedieren op grote schaal plaatsvond en boerenleefstijlen zich snel over Eurazië verspreiden. Hierdoor nam het aantal mensen dat nomadische jagers-verzamelaars waren, dat tot dan toe de mensheid gekenmerkt had, steeds meer af. Ze gingen zich vestigen op één plaats en zo een sedentair leven leiden (Braudel 1987, 99; Bellwood 2008, 65-68; Bakels en Zeiler 2009, 311; Scott 2017).
326. Wickham 2006, 260.
327. Bartlett 1994, 152-153; McNeill en McNeill 2003, 138; Wickham 2006, 514-515; Epstein 2009, 40-41.
328. Braudel 1987, 101-115, 162, 186, 203-207; Epstein 2009, 45-48; De Bruijn 2019, 172-174; 1992, 251-252.
329. Clason 1967; Epstein 2009, 47; Gawronski e.a. 2012, 29.
330. Blockmans en Hoppenbrouwers 2018.
331. Epstein 2009, 41-48.
332. Mandelbaum 1965; Braudel 1987, 107, 205, 225-234; Horden en Purcell 2000.
333. Cunliffe 2015; 2017, 491.
334. Epstein 2009, 40; De Bruijn 2019, 12-16.
335. Romein en Romein 1977, 538; Jetten 1994; Epstein 2009, 40; De Bruijn 2019.
336. Braudel 1987, 339.
337. Bogaert e.a. 2016, 133, cat. nr. 9.13.4.
338. Klomp 2006, 23-24.
339. Braudel 1987, 334-336; Epstein 2009, 197.
340. Epstein 2009, 47, 269-270.

14 | Ambacht en handel

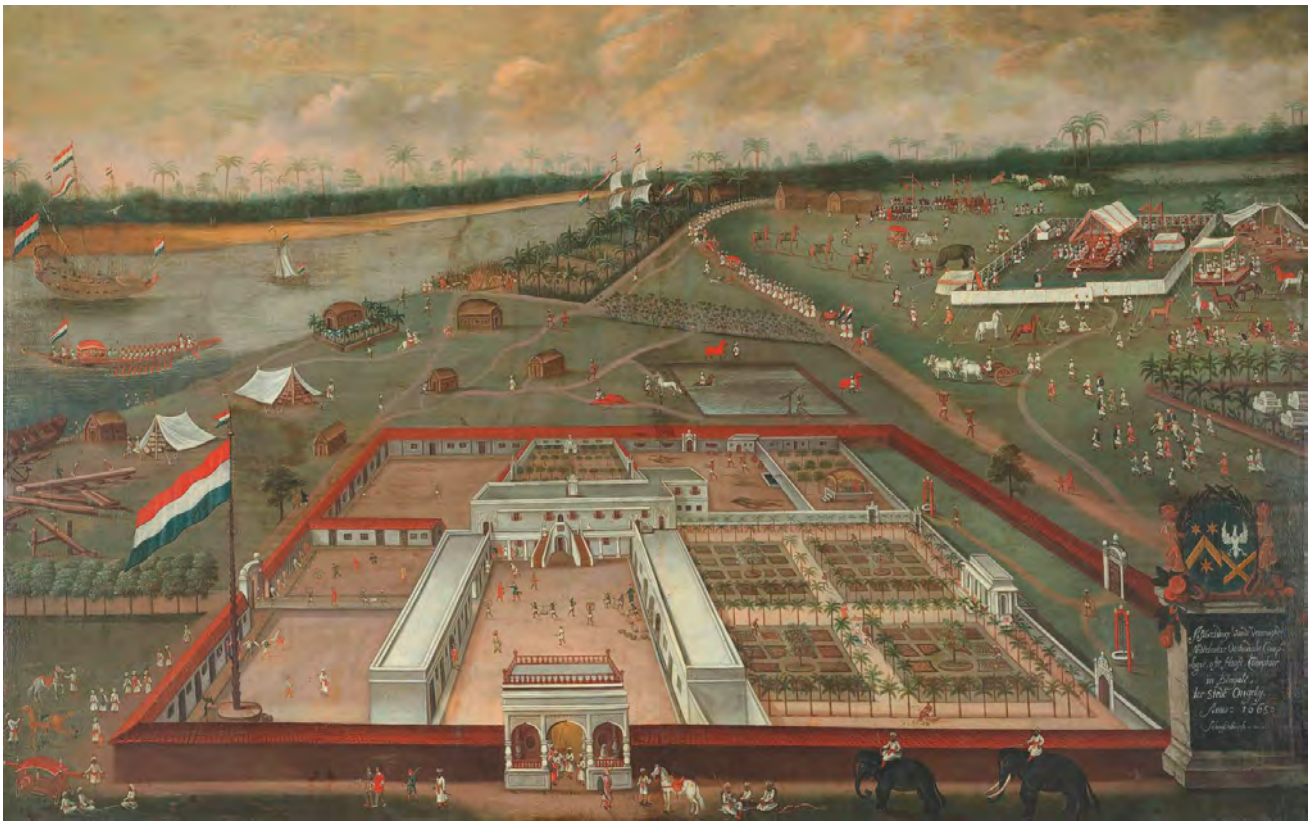
Ambacht en handel vervullen al lange tijd een belangrijke rol in de economie. Handel had naast economische functies ook belangrijke sociale, politieke en culturele rollen binnen vroegere samenlevingen.[341] Mensen konden door elkaar te treffen op markten commerciële, maar ook persoonlijke relaties aangaan. Niet alleen goederen, maar ook ideeën, innovaties en zelfs mensen werden uitgewisseld (denk aan huwelijkspartners en mensen die tot slaaf waren gemaakt). Dit versterkte vaak banden tussen mensen, zowel op kleine schaal tussen individuen en families als op grotere schaal, tussen dorpen, regio's en staten. Objecten die men uitwisselde waren niet alleen bedoeld als koopwaar. Mooie en dure voorwerpen werden weggegeven als geschenk om persoonlijke of politieke verbondenheid aan te halen en te versterken.[342]

14.1 'De Koopman', prent, 1694.

Vanaf de Late Middeleeuwen en zeker gedurende de Renaissance specialiseert, intensiveert en diversifieert de Europese handelseconomie sterk. Vroege vormen van kapitalisme komen op en verspreiden zich over grote delen van de wereld samen met technologische innovaties.[343] Handelssteden komen op en worden steeds meer welvarend en invloedrijk.[344] Met de bloei van gespecialiseerde ambachten worden goederen in toenemende mate uitdrukkelijk voor de markt gemaakt en de producten worden over steeds grotere afstanden verhandeld. Hierdoor werd productie en handel veel grootschaliger, efficiënter en minder persoonlijk. Er ontstonden nieuwe sociaaleconomische klassen van kooplieden en ambachtslieden, die veel geld verdienden en gilden en verenigen vormden. De VOC *(Vereenigde Oostindische Compagnie)* is een van bekendste Nederlandse voorbeelden.[345] Er ontstonden mondiale uitwisselingsnetwerken die verre streken met elkaar in contact brachten en waarlangs reizigers en goederen zich verplaatsten.[346] Dit had grote gevolgen voor de ontwikkeling van gemeenschappen overal ter wereld in een tijd waarin een vroegmoderne vorm van globalisatie zijn intrede doet.

Ambacht en handel hebben hun sporen achtergelaten in de archeologie van Noord-Holland. Het komt dan ook niet als een verrassing dat de collectie Zomerdijk een heel aantal metaalobjecten omvat die te maken hebben met ambacht en handel. Het betreft zowel lokaal geproduceerde voorwerpen als voorwerpen die geïmporteerd zijn, al gaat het hier met name om regionale import en zijn er nauwelijks artefacten die met zekerheid kunnen worden bestempeld als echt 'exotisch' en komend van heel ver weg. De materialen waarvan deze metaalobjecten gemaakt zijn, kunnen mogelijk wel een verre oorsprong hebben. De Nederlandse bodem is over het algemeen arm aan de nodige metaalsoorten en dus was langeafstandshandel voor deze grondstoffen cruciaal. Binnen Europa zijn er vele metaalmijnen bekend die eeuwenlang in gebruik zijn geweest en sinds het einde van de 15de en begin van de 16de eeuw vond er ook grootschalige exploitatie en export van metalen uit Afrika en de Amerika's naar Europese markten plaats.[347] Door het vele vermengen van metalen *(legeren)* en het hergebruiken en omsmelten van oude voorwerpen, is de oorspronkelijk herkomst van metalen vaak zeer moeilijk te bepalen. Anders dan tegenwoordig werden gebruiksvoorwerpen lang niet altijd voorzien van een merk of andere aanduiding die informatie over de productielocatie verschaft. Toch kunnen we, door deze artefacten te vergelijken met vondsten die elders gedaan zijn, een hoop over hun herkomst, ouderdom en gebruiksgeschiedenis te weten komen. Hierna worden een aantal vondstcategorieën besproken die te maken hebben met verschillende aspecten van handel en ambacht in het verleden van Noord-Holland, voornamelijk uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd.

14.2 De handelsloge van de Verenigde Oostindische Com pagnie aan de Hougly-rivier in Bengalen, Hendrik van Schuylenburgh, 1665.

14.1 Merkloden

In de collectie Zomerdijk zit een groot aantal zogenaamde merkloden (in totaal 67). Dit is een verzamelnaam voor een diverse groep loden zegels met uiteenlopende doeleinden. De functies van deze loden kan in grofweg twee hoofdgroepen opgesplitst worden: loden voor belastingdoeleinden (met name accijns) en loden als kwaliteitsaanduiding. [348]

14.3 Gietijzeren rijkswapenbord van een douanekantoor, circa 1850

Sommige loden hadden ook een hele ander doeleinde, zo werden bij de Duitse spoorwegen ook merkloodjes gebruikt.[349] Verreweg de meeste loden werden gebruikt tijdens de productie van en handel in goederen, met name textiel. Dergelijke loodjes konden secondaire inkervingen hebben die waarschijnlijk administratieve doeleinden hadden, maar waarvan de exacte betekenis verloren gegaan is.[350] Ook andere producten konden van een dergelijk merklood worden voorzien, zoals koperdraad en vleeswaar.[351] Zo zijn er vleesloden met het Hebreeuwse opschrift 'kosher' bekend, wat aangaf dat het dier volgens Joodse voorschriften op de juiste manier geslacht was en het vlees op de juiste manier behandeld.[352] Dergelijke kwaliteitsloden hebben verschillende benamingen zoals *zegellood* of *zaklood*. Deze termen zijn niet altijd goed gedefinieerd en lijken vaak te overlappen in betekenis en functie. Merkloden hebben een lange geschiedenis. Lakenloden komen al in de 13de eeuw voor in de Lage Landen.[353] Hierna zijn de objecten uit deze groep opgedeeld over een aantal subcategorieën. Veel van deze voorwerpen zijn slecht bewaard en hebben verweerde oppervlakten. Hierdoor zijn precieze dateringen en identificaties vaak lastig.

Textiel- of lakenloden

Binnen de merkloden zijn de zogenaamde lakenloden of textielloden een belangrijke groep (24 stuks). Er zijn nog veel hiaten in de kennis over deze objecten. Hierna is zoveel mogelijk relevante informatie gegeven.[354]
Deze loden werden gebruikt in de textielindustrie tijdens de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd.[355] Wol was een belangrijk handelsproduct in West-Europese economieën.[356] De Lage Landen kennen een oude en lange traditie in de textielproduc-

tie. In de zuidelijke Nederlanden ontwikkelde de textielmakerij zich eerder dan in de noordelijke Nederlanden. In Vlaamse steden bloeide de lakenindustrie al tussen de 11de en 13de eeuw op.[357] De oudste bekende lakenindustrieën in het graafschap Holland stammen uit late 13de eeuw en de 14de eeuw.[358]

14.4 Textiellood met Leids stadswapen en het opschrift 'SATTYNNE', catalogusnummer 22.2.7.

Textiel- of lakenloden waren gemerkte loden zegels, waarop men informatie over de kwaliteit en accijns kon aangeven, alsmede informatie over het textiel, zoals de lengte en breedte maten of de dikte en grofheid van het weefsel. Dergelijke informatie kon in het lood ingekrast worden of ingedrukt met een tang met stempel. Om hoogwaardige textiel van wol, linnen of katoen te maken zijn een heel aantal productiestappen en verschillende ambachten nodig, zoals spinsters, wevers, kamsters, nopsters, ververs, vollers, persers en droogscheerders.[359] Lakenloden werden tijdens alle productiestadia van de textielnijverheid ingezet en aan een weefsel konden dan ook meerdere loden bevestigd zijn. Lakenlood is eigenlijk een incorrecte benaming omdat met de middeleeuwse term laken wol wordt bedoeld en loden ook gebruikt werden in de productie van en handel in andere textielsoorten (onder andere linnen, zijde en katoen). Het maken van textiel transformeerde in de loop van de Middeleeuwen in de steden van een bezigheid die voornamelijk plaatsvond in de huiselijke context, naar een gespecialiseerd, grootschalig en marktgeoriënteerd ambacht. Na de Middeleeuwen vond verdere industrialisatie en schaalvergroting plaats en werd textiel fabrieksmatig geproduceerd. De Nederlandse productiecentra in steden beleefden voornamelijk rond de tweede helft van de 15de eeuw een grote bloeiperiode. Vlaamse en Hollandse producenten importeerden grove wol, zijde en linnen en andere textiele halffabricaten uit bijvoorbeeld Engeland, Schotland, Spanje en Italië en exporteerden de verfijnde eindproducten dan weer naar verre streken zoals het Oostzeegebied, Duitsland, Scandinavië en zelfs de Amerikaanse koloniën. Hierbij was de rol van koopmannen (ook wel *penier* of *drapeniers* genoemd) van groot belang. De Nederlandse textiel was dus een echt internationaal product. Na de 15de eeuw ging het gestaag bergafwaarts, onder andere door hogere belastingen, interne conflicten tussen producenten, internationale oorlogen en een toename van protectionistische maatregelen in exportlanden.[360]

14.5 De lakenbereiding in zestien taferelen, circa 1760.

De laatmiddeleeuwse en vroegmoderne textielindustrie werd streng gereguleerd en fiscaal belast.[361] Er was flinke competitie tussen textielproducenten, verschillende productiesteden en bijvoorbeeld ook kloosters. Zodoende vormden zich weversorganisaties of -gilden die konden bepalen hoeveel en onder welke voorwaarden er geproduceerd mocht worden. Deze gilden bepaalden ook wie er wel en niet textiel mocht maken en verhandelen. Het keuren van de lakens bij elke stap van het maakproces was zeer belangrijk voor het waarborgen van de kwaliteit en legitimiteit van het product, waarbij tijdens elke stap een volgend lood werd toegevoegd. Daarnaast werden loden gebruikt om aan te geven dat er belasting betaald was. Dit was het werk van de *waardijn*.[362] Waardijnen controleerden het geproduceerde textiel en voorzagen, bij goedkeuring, lakens van een textiellood.
Het oudste type textiellood is het zogenaamde *pijplood*. Dit type kwam voor in de textielnijverheid gedurende de Middeleeuwen. Dit was een hol buisje dat met een tang aan het textiel geknepen werd.[363] In de collectie Zomerdijk zijn van dit type geen exemplaren bekend. Later, in de Nieuwe tijd, werd het zogenaamde *pinlood* type populair. Deze bestond uit twee schijfjes van het lood die samengeperst werden met een tang. Meestal stonden de plaatsnaam en stadswapen op het lakenlood ter

indicatie waar het textiel vandaan kwam. Als het lood goed bewaard is, is het mogelijk om deze vrij nauwkeurig te dateren aan de hand van het lettertype.[364] Dit type textiellood komt voor in de collectie Zomerdijk.

14.2 Gewichten

Acht gewichten zijn onderdeel van de collectie Zomerdijk. Deze zijn allemaal gemaakt van lood of tin of een legering van deze metalen. Ze zijn gedateerd tussen het begin van de 14de tot in de 19de eeuw. Deze groep bestaat uit verschillende soorten gewichten: vier schijfgewichten, een sluitgewicht, een knopgewicht, een blokgewicht en een onbekend gewicht. De gewichten zijn cilinder-, discus-, kegelvormig en vierkant. Interessant is dat deze gewichten voornamelijk vervaardigd zijn in lood, terwijl loden gewichten zeldzaam waren in bijvoorbeeld Amsterdam.[365] Het Amsterdamse stadsbestuur van de 15de en 16de eeuw voerde, om niet geheel duidelijke redenen, een beleid tegen het gebruik van lood voor dergelijke gewichten.

Gewichten werden gebruikt voor het wegen van handelswaar, bijvoorbeeld als contragewichten. Er waren gewichten in alle soorten en maten voor het afwegen van allerlei goederen.[366] Het was voor handelslieden belangrijk dat ze bij het inkopen en verkopen van hun waar konden vertrouwen op de gewichten. Hierom werd er streng gecontroleerd op de zwaarte van gewichten, het zogenaamde ijken van gewichten. In winkels en op markten werd met een standaardgewicht regelmatig gecontroleerd of er niet gesjoemeld werd met de gewichten. Dit was het werk van *ijkers*.[367] Bij een eerste ijking sloeg de ijkmeester zijn merk in het gecontroleerde gewicht. Dit merk bestond vaak uit de initialen van de ijker en het stadswapen. Tijdens de jaarlijkse herijking werd het jaartal toegevoegd.[368] In de collectie Zomerdijk heeft alleen het blokgewicht een zichtbaar merk: op de bovenzijde is 'C19' leesbaar (catalogusnummer 22.2.50). De betekenis hiervan is onbekend en het is daarom niet zeker of het een ijkmerk betreft. Voor de invoering van het metrieke stelsel in 1820 waren er binnen Nederland op plaatselijk niveau verschillende maten en gewichten in gebruik.[369] Vaak was er een weegsysteem met een bepaalde variatie van ponden en onzen gangbaar. Het knopgewicht uit deze collectie weegt precies vijf gram (catalogusnummer 22.2.52). Dit maakt het aannemelijk dat dit voorwerp van ná 1820 dateert, omdat het overeenkomt met een metrische gewichtseenheid.[370]
Het vierkante gewicht met licht afgeronde hoeken uit deze collectie doet enigszins denken aan muntgewichten gevonden in handelssteden zoals Amsterdam en Gent (catalogusnummer 22.2.55).[371] Het gewicht is echter kaal (dus onversierd en zonder merktekens) en niet gemaakt van een koperlegering. Muntgewichten werden doorgaans gemaakt van koper en gedecoreerd met een imitatiemotief van de munt met hetzelfde gewicht, zodat men direct wist welk gewicht bij welke munt hoorde. Het is daarom niet zeker of het voorwerp uit de collectie Zomerdijk daadwerkelijk een muntgewicht betreft.

14.6 De fruitverkoopster weegt met een weegschaal een tros druiven, Henriëtta C. Temminck, circa 1840 – 1860.

14.3 Belastingpenningen en -plaatjes

Geslagen metalen penningen of plaatjes zijn historisch vaak gebruikt om aan te geven of voldaan was aan belastingbetalingen. Een voorbeeld hiervan is reeds aan bod gekomen bij de textielloden, maar in de collectie Zomerdijk bevinden zich nog twee categorieën van voorwerpen die dit doel dienden: hondenbelastingpenningen en rijwielbelastingplaatjes.

Hondenbelastingpenningen

De hondenbelasting deed haar intrede rond de eeuwwisseling van de 18e naar de 19de eeuw in verschillende Nederlandse gebieden en wordt in veel gemeenten nog steeds geheven. In het verleden werden hiervoor hondenbelastingplaatjes of –penningen gebruikt en in de collectie Zomerdijk zijn zeventien van deze penningen of plaatjes te vinden. De opschriften en decoraties op deze penningen vermelden vaak hun ouderdom en herkomst. Ze vermelden meestal het jaar van uitgifte, de naam van de gemeente of het gemeentewapen en een soort serienummer. De datering van de objecten in deze groep varieert tussen 1885 en 1929. Ze zijn afkomstig uit verschillende Noord-Hollandse plaatsen: het merendeel (elf stuks) komt uit Alkmaar, maar er zijn ook plaatjes uit Amsterdam, Heiloo, Hoorn, Wormerveer en Zaandam.
Dit type penning werd voornamelijk vervaardigd in de 19de

14.7 Een prentbriefkaart van een hondenkar met een Volendams gezin in streekdracht, circa 1900 – 1906.

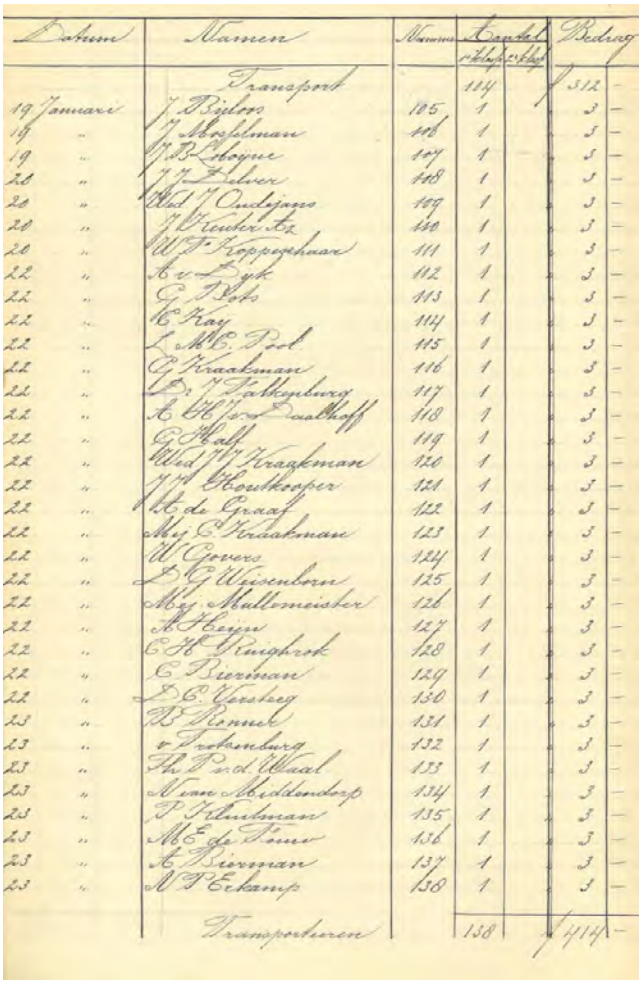
eeuw en eerste helft van de 20ste eeuw. Hondenbezitters waren verplicht om deze vorm van belasting af te dragen: één hond kostte bijvoorbeeld 10 stuivers, een tweede f. 1,- een derde weer f. 1,- enzovoort. Na betaling ontving de hondeneigenaar de penning, die aan de halsband van de hond bevestigd moest worden. Honden zonder een dergelijke penning werden gevangen en afgemaakt en de bezitter werd, indien deze opgespoord kon worden, een geldboete opgelegd.

In de 19de eeuw was de voornaamste beweegreden voor het invoeren van hondenbelasting het bestrijden van hondsdolheid, dat in die tijd een wezenlijk gevaar vormde voor de volksgezondheid.[372] Op 19 september 1800 werd het voorstel gedaan deze belastingvorm in te voeren in heel Nederland. Men hoopte hiermee het aantal wilde en loslopende honden in te perken. De hondenbelastingpenningen stammen daarbij uit een tijd waarin de hondenkar nog veelvuldig werd gebruikt als transportmiddel, en het instellen van de belasting was waarschijnlijk ook een fiscale maatregel van de nationale en lokale overheid om te kunnen verdienen aan handelsactiviteiten. In eerste instantie was er sprake van een nationaal plan voor hondenbelasting, maar uiteindelijk werd dit beleid toch op gemeentelijk niveau geïmplementeerd.[373] Documentatie over de invoering en handhaving van deze vorm van belasting is fragmentarisch en van niet alle gemeentes zijn even veel gegevens bewaard gebleven. Over Rotterdam is vrij veel bekend: zo voerde deze gemeente in 1802 niet alleen de hondenbelasting in, maar ook de verplichting honden vast te leggen en aan korte lijnen uit te laten.[374] Op overtreding stond een boete van f. 6,-. Deze maatregelen waren ook een goede lucratieve bijkomstigheid voor de stad die op dat moment enigszins in de financiële problemen zat. Het geld verkregen door middel van hondenbelasting werd onder andere geïnvesteerd in armeninstellingen.[375] Deze subsidiemaatregel geeft dus aan dat naast het bevorderen van de volksgezondheid hondenbelasting mogelijk ook werd ingevoerd met armoedebestrijding in het achterhoofd. Over een aantal exemplaren in de collectie Zomerdijk is meer bekend door informatie verkregen uit zogenaamde *kohieren*.

Dit zijn administratieve stukken over onder andere belastingzaken van gemeenten die in sommige gevallen tot op de dag van vandaag bewaard gebleven zijn in oude gemeentelijke archieven. Het was mogelijk om voor sommige hondenbelastingpenningen via dergelijke kohieren uit het Regionaal Archief Alkmaar de naam achterhalen van de hondeneigenaar en hoeveel hondenbelasting zij/hij betaalde.

Jaar	Inventarisnummer	Hondeneigenaar
1895	154	weduwe A.F. Thomsen; betaalde 3 gulden (1ste klasse)[376]
1906	106	J. Mosselman; betaalde op 19 januari 3 gulden[377]
1913	328	D. Marcêllis; betaalde 1,50 gulden (2de klasse)[378]
1918	438	C. Snaas(?) (slecht leesbaar); betaalde 3 gulden[379]

14.8 Overzicht van informatie over hondeneigenaren uit kohieren van het Regionaal Archief Alkmaar.

14.9 Alkmaarse Belastingaanslag uit 1906 voor de hond van J. Mosselman.

Het is overigens niet bekend wat de 1ste klas en 2de klas bij deze hondenbelasting inhoudt. Mogelijk heeft dit te maken met of de hond voor de hondenkar werd gespannen of als huisdier/waakhond werd gehouden.

Rijwielbelastingplaatjes

De collectie Zomerdijk bevat negen rijwielbelastingplaatjes, alle gemaakt van messing en daterend tussen 1927 en 1941. Van 1897 tot 1919 en in een tweede fase van 1924 tot 1941 kende Nederland een belasting op het gebruik van de fiets. Weinig Nederlandse belastingmaatregelen zijn zo impopulair geweest als deze. De rijwielbelastingplaatjes uit de collectie Zomerdijk dateren allemaal uit de tweede fase. In deze periode waren twee kunstenaars, verbonden aan 's Rijks Munt,[380] verantwoordelijk voor de ontwerpen van deze plaatjes.[381] Chris van der Hoef (1875-1933) ontwierp rijwielbelastingplaatjes van 1925 tot 1934 en Johannes Cornelis Wienecke (1872-1945) was de ontwerper van 1936 tot 1941. Op de plaatjes stond het jaartal en het woord *rijwielbelasting*. De plaatjes werden jaarlijks geslagen bij 's Rijks Munt te Utrecht en burgers konden er in januari een bij postkantoren aanschaffen.

Op ieder rijwiel dat in gebruik was op de openbare weg moest als betalingsbewijs een rijwielbelastingplaatje zichtbaar zijn. Dit leidde tot enige verwarring want de betaling was nodig voor wielrijden op de openbare weg, maar niet voor stilstaande fietsen in de berging. Was er in een gezin meer dan een fiets in gebruik, dan moest de berijder snel van een familielid het plaatje overnemen. Er werd door verschillende autoriteiten streng gecontroleerd en fietsers zonder plaatje werden zwaar beboet. Toen de plaatjes behalve op de fiets ook op de bovenkleding mochten worden gedragen kregen ze al snel de bijnaam 'de Colijnorde', naar Hendrikus Colijn (1869-1944) die de belasting in zijn hoedanigheid als Minister van Financiën (opnieuw) had ingesteld.

Jaarlijks werden aan 300 diplomaten van het Corps Diplomatique gratis plaatjes uitgereikt. Zij moesten deze wel dragen, maar om onderscheid te maken met de plaatjes voor het gewone volk werd er in deze speciale plaatjes een ster geponst. Een andere uitzondering was het plaatje met een gat in het midden en de vermelding *kosteloos*, uitgereikt aan hen die konden aantonen dat zij de verschuldigde drie gulden per jaar niet konden opbrengen. Later zakte de prijs naar f. 2,50, maar dit was voor velen nog steeds te duur. De plaatjes werden dan ook vaak vervalst.

Op 1 mei 1941 werd deze vorm van belasting door de Duitse bezetter opgeheven.[382] Hoewel de precieze toedracht hiervan onduidelijk is, lijken meerdere factoren meegespeeld te hebben. Ten eerste had de bezetter de grote hoeveelheid koper die nodig was om de plaatjes te fabriceren mogelijk nodig voor andere doeleinden. Bronnen van metaal (waaronder bijvoorbeeld kerkklokken) werden in bezette gebieden in toenemende mate geconfisqueerd om verwerkt te kunnen worden in de Duitse wapenindustrie, omdat metalen, net als andere grondstoffen, steeds schaarser werden naarmate de oorlog vorderde. Een tweede mogelijk motief is meer propagandistisch van aard: de gehate belasting afschaffen met als doel een wit voetje bij de Nederlandse bevolking te halen.

14.10 NSB-pamflet op karton waar wordt gepleit voor afschaffing van de rijwielbelasting, 1940 – 1941.

De afschaffing had daarbij waarschijnlijk slechts een klein fiscaal gevolg, omdat rijwielen en rijwielonderdelen in groten getale in beslag waren genomen en er steeds minder gefietst werd in Nederland. Een derde factor die waarschijnlijk meegespeeld heeft, is dat het Duitse bestuur van Nederland geconfronteerd werd met de praktische problemen die handhaving van de rijwielbelasting teweeg had gebracht. Rijksduitsers (*Reichsdeutsche*)[383] in dienst van het Duitse leger (de *Wehrmacht*) of het civiele bestuur waren vrijgesteld, mits ze hun uniform droegen en identificatiepapieren (*Ausweis*) bij zich hadden. Nederlanders in dienst van de bezetter hadden dit privilege niet en moesten gewoon rijwielbelasting betalen. De controle op rijwielbelastingplaatjes tijdens de bezetting was echter de taak van de Nederlandse rijks- en gemeentepolitie en de marechaussee. Dit veroorzaakte frictie tussen deze politie en de marechaussee enerzijds, en leden van de NSB (*Nationaal-Socialistische Beweging*), en WA (*Weerbaarheidsafdeling*) en andere collaborerende Nederlanders anderzijds. Vaderlandslievende politie- en marechausseeleden zagen deze laatstgenoemden als landverraders en controleerden hen extra streng en pakten geregeld hun fiets af, als vorm van verzet. Hier waren met name de WA'ers niet van gediend omdat zij zichzelf, (juridisch) onterecht, zagen als officiële controleurs en/of vrijgesteld van het dragen van rijwielbelastingplaatjes. De spanningen leidden zelfs tot een schietincident. Dit lag natuurlijk politiek gevoelig en was waarschijnlijk ook een reden voor de bezetter om deze belastingvorm af te schaffen. Na de Tweede Wereldoorlog werd door de Nederlandse regering de rijwielbelasting niet opnieuw ingevoerd.

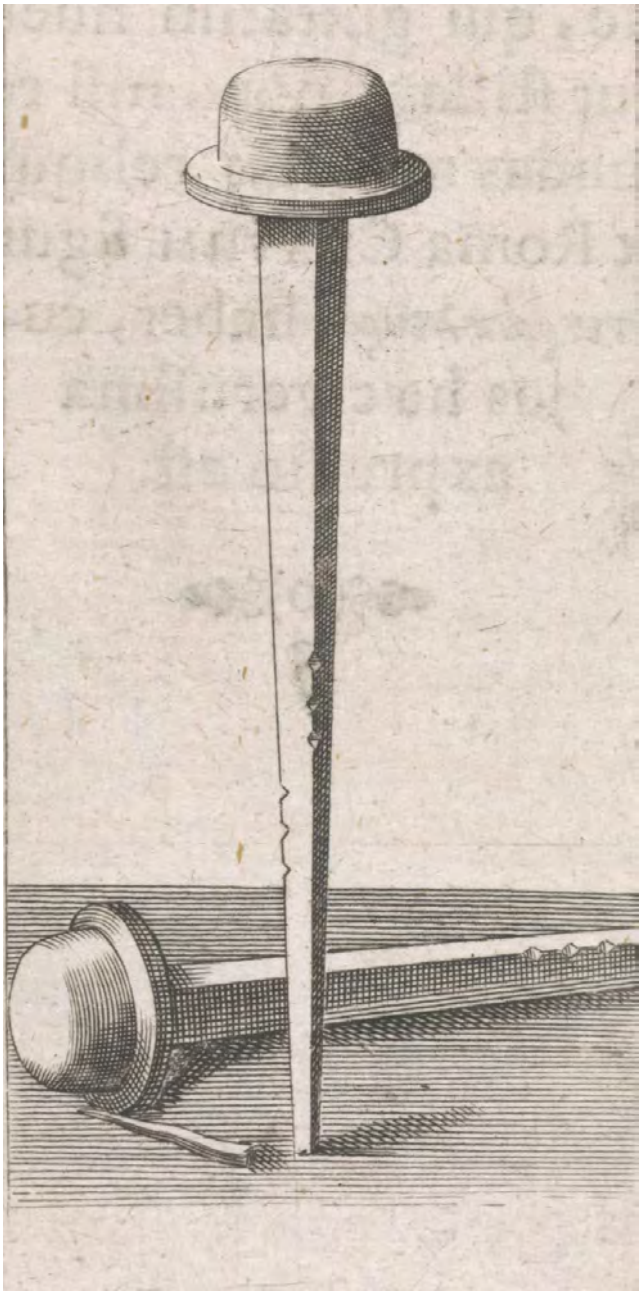
14.4 Gereedschap en productieafval

Vondsten van metalen werktuigen en gereedschappen kunnen een goede indicatie geven van de lokale ambachten die in het verleden uitgeoefend werden.[384] We weten dat vaak gebruik werd gemaakt van gespecialiseerde gereedschappen en werktuigen. Toch is het helaas lang niet altijd mogelijk een gebruiksvoorwerp aan een specifiek ambacht toe te schrijven. Dit is ook zeker het geval voor de artefacten van de collectie Zomerdijk, die slechts voor een klein deel uit werktuig- en gereedschapsonderdelen bestaan.
Het is goed mogelijk dat de afwezigheid van vooral grotere metalen objecten te verklaren is door de premoderne grondstoffeneconomie. Tot de Industriële Revolutie was de productie van metaal en metalen voorwerpen relatief duur. Metaalbewerkingsambachten waren kostbare bezigheden en mijnbouw was veel minder geavanceerd. Hierdoor werden metalen werktuigen, wanneer deze versleten of stuk waren, vaak omgesmolten voor hergebruik in plaats van weggegooid. Een soort 'circulaire economie' dus. Hierna zijn een aantal metalen vondsten die te maken hebben met productie uit de collectie uitgelicht waarvan historische en archeologische achtergrondinformatie bekend is.

Harpsluiting
Een tweedelig object bestaat uit een zogenaamde D-sluiting en een borstbout die in elkaar geschroefd zijn (catalogusnummer 22.2.79). Een ander veel voorkomend type tweedelige harpsluiting bestaat uit een D-sluiting met een losse moer en bout. Harpsluitingen dienen als universeel hulpstuk en worden met name veel in de tuigerij gebruikt, bijvoorbeeld voor het touwwerk op zeilschepen.

Spijkers en nagels
In de collectie Zomerdijk zit een groot aantal spijkers en nagels in allerlei vormen en maten. De meesten zijn gemaakt van ijzer of een koperlegering en sommige hebben een loden of tinnen kop. Sommige zijn versierd (zogenaamde *siernagels*), maar de meesten zijn niet gedecoreerd en hadden waarschijnlijk een puur functionele rol. Een exemplaar heeft een opvallend fraai versierde loden of tinnen kop (catalogusnummer 22.2.84). Een aantal hebben een bolle kop en worden dan ook *bolkopspijkers* genoemd. Spijkers en nagels worden al heel lang gebruikt en zijn daarom moeilijk te dateren. De meesten zullen stammen uit de Nieuwe tijd en zijn voorzichtig gedateerd tussen ongeveer 1600 en het heden.

Smeltafval
Metaalproductie en –verwerking veroorzaakt het nodige afval. Bij metallurgische werkzaamheden betreft dit voornamelijk restafval in de vorm van onbruikbaar metaalslak en metaalsmeltresten die hergebruikt kunnen worden. De collectie Zomerdijk bevat drie resten van smeltafval. Deze bestaan uit vormloze loden en koperlegeringen fragmenten. Ze zijn niet verder bewerkt en kunnen daardoor als afval of bijproduct geclassificeerd worden. Het dateren van dergelijke voorwerpen is nagenoeg onmogelijk.

14.11 **Prent van twee van de spijkers van het kruis waarmee Christus aan het kruis werd genageld, Raphaël Sadeler, 1622.**

341. Diamond 2013, 93; Eriksen 2015.
342. Mauss 2001.
343. Jetten 1994; McNeill en McNeill 2003, 156-158.
344. Braudel 1989, 20-21, 122.
345. Braudel 1989, 43; Epstein 2009, 80-81.
346. Van den Doel 2011, 63, 95.
347. Flynn en Giráldez 1995.
348. Baart e.a. 1977, 110-125; Van Laere 2002, 140; Boon 2012, 13; Van Oostveen 2013, 12; Willemsen 2018.
349. Spindler 2005.
350. Janse 1965; Van Oostveen 2013.
351. Van Oostveen 2013; 2019.
352. Baart e.a. 1977, 124-125; Gawronski e.a. 2012, 77.
353. Baart e.a. 1977, 110; Van Oostveen 2013, 10.
354. Van Oostveen 2013, 9.
355. Van Laere 2002, 140-141; Van Oostveen 2013, 8; 2014, 16-17.
356. Epstein 2009, 96-97.
357. Boot 1970, 29; Baart e.a. 1977, 110-111.
358. Baart e.a. 1977, 110-111; Cordfunke 2010, 185; Tuin 2013, 7-8; Van Oostveen 2013, 8; 2014, 16-17.
359. Baart e.a. 1977, 110.
360. Lesger 2001; Van Oostveen 2013.
361. Epstein 2009, 97.
362. Van Oostveen 2014, 17.
363. Van Oostveen 2013, 9.
364. Van Oostveen 2014, 17.
365. Baart e.a. 1977, 418.
366. Bogaert e.a. 2016, 300.
367. Baart e.a. 1977, 416.
368. Zevenboom 1953, 64; Wittop Koning en Zevenboom 1970, 159.
369. Baart e.a. 1977, 416.
370. Bot 1974.
371. Baart e.a. 1977, 410-415; Bogaert e.a. 2016, 68-69.
372. Polak 1939, 95-96; Poel 1982, 1; Kooij 1998, 1.
373. Poel 1982, 1; Kooij 1998, 1.
374. Polak 1939, 95-96.
375. Poel 1982, 1; Kooij 1998, 1.
376. Kohier hondenbelasting gemeente Alkmaar 1895.
377. Kohier hondenbelasting gemeente Alkmaar 1906.
378. Kohier hondenbelasting gemeente Alkmaar 1913.
379. Kohier hondenbelasting gemeente Alkmaar 1918.
380. Ook wel de Koninklijke Nederlandse Munt. Dit is sinds 1807 de enige instantie in Nederland die muntgeld mag slaan.
381. Adam 2017, 49-50.
382. Grapperhaus 2006, 39-44.
383. Dit waren personen die door de nazi-regering erkend werden als etnische Duitsers en leden van het Derde Rijk (Paxton 2004). Deze status gaf hen allerlei privileges. Na de Tweede Wereldoorlog verviel dit begrip.
384. Baart e.a. 1977, 478.

15 | Huisraad en vlijt

Uit historische geschriften is niet veel bekend over de huizen van de gewone man en vrouw uit het verleden. Kennis over de architectuur en inrichting komt dan ook voornamelijk van andere bronnen. Schilderijen en schetsen tonen historische taferelen van huizen die samen met archeologische opgravingen van huisplattegronden veel informatie geven over de bouwkundige elementen en het interieur van huizen.[385] Inzicht in de huisraad en het interieur krijgen we ook uit onderzoek naar de materiële cultuur van opgravingen en uit (museum)-collecties en uit bijvoorbeeld oude testamenten en boedel-inventarissen.[386]

15.1 'De messemaaker', prent, 1694.

Door de tijd heen ontstonden in verschillende gebieden veel uiteenlopende huistypen. Het voert te ver om hier diep op in te gaan. Belangrijk om te weten is dat er vaak een onderscheid bestond tussen huizen in de stad en huizen op het platteland, zowel wat betreft architectuur als interieur. Omdat de meeste objecten in de collectie Zomerdijk uit niet-stedelijke gebieden in Noord-Holland afkomstig zijn, verschaffen zij met name informatie over wonen op het platteland. Het betreft een wijd spectrum aan voorwerpen, van bestek tot gordijnringen en van kookpotten tot spinloodjes. De objecten lijken voornamelijk tot de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd te dateren, al is de precieze ouderdom van veel voorwerpen onzeker.

Gedurende de Middeleeuwen en Nieuwe tijd waren huis en huisraad, voor zowel dorpelingen als stadsbewoners, een manier om aanzien te vergaren. Ook in de lagere sociale klassen investeerde men in de aankleding van de huizen om zo te stijgen in aanzien. Dit gebruik is zichtbaar bij diverse voorwerpen van in en rond het huis. Zo was het een tijd lang gebruikelijk om versierd aardewerk of zelfs porseleinen borden aan de wanden te hangen.[387] Ook andere objecten konden als pronkstukken dienen wanneer zij rijk versierd waren, zoals metalen schalen, lampen of tapijten. Tafelgerei kon meer dan alleen een functionele rol vervullen en werd geregeld van dure materialen als glas of metaal gemaakt. Soms werden messen, vorken en lepels van zilver gemaakt met versierden benen of zelfs ivoren handvatten.[388] Deze en meer metalen artefacten worden hierna besproken opgedeeld in verschillende subcategorieën. Door verschillen in de beschikbare informatie en de staat waarin de objecten verkeren is over sommige meer te vertellen dan andere.

15.1 Het huis

Muurhaak

De collectie Zomerdijk bevat twee passende fragmenten van dezelfde, gebroken, muurhaak (catalogusnummer 22.3.1). Dit object is vervaardigd van een koperlegering, die eerst is gegoten en vervolgens gesmeed. Dit type muurhaak bestaat uit een ovaalvormig plat stuk met twee spijkergaten. De kop van de haak is bol.
Bij opgravingen in Amsterdam is een identieke muurhaak aangetroffen, wat ook ons exemplaar waarschijnlijk dateert in het begin van de 17de eeuw.[389] Over de productie van deze objecten in die periode is weinig bekend. Kennis over het gebruik komt voornamelijk uit de pictografische informatie van 16de- en 17de-eeuwse schilderijen.[390] Zo lijken dergelijke muurhaken vooral in keuken- en huiskamerinterieurs van de gegoede burgerij voor te komen. Waarschijnlijk werden de haken met spijkers bevestigd aan een houten ondergrond en werden ze gebruikt om met

15.2 Betegeld Hindeloops interieur met pronkschalen langs de wand, Hendrik Lap, 1871.

name wild, gevogelte, kruiken, kannen en ketels aan op te hangen. Soms werden in plaats van muurhaken grote spijkers met ronde of platte koppen gebruikt om voorwerpen aan te hangen. Een andere interpretatie van deze vondst is echter ook denkbaar: een ander identiek exemplaar, gevonden aan de Buurtweg te Akersloot, wordt geïnterpreteerd als onderdeel van een koets of boerenwagen.[391]

Lampwieltje

Het kunstmatig verlichten van ruimtes binnenshuis en belichting tijdens langgerekte afstanden in het landschap in de nacht is gedurende lange periode in de menselijke geschiedenis moeilijk geweest.[392] Het was meestal duur, ingewikkeld en tijdrovend, de benodigde materialen waren maar in beperkte mate voorradig en de resulterende verlichting was vaak van matige kwaliteit. Al sinds de Prehistorie wordt naast brandhout, olie en vet gebruikt als brandstof. Oorspronkelijk ging het om olie van dierlijke of plantaardige oorsprong, dat in eerste instantie in aardewerken olielampjes gebrand werd. Vanaf het midden van de 19de eeuw ging het steeds vaker om synthetische petroleum, dat doorgaans in metalen industrieel geproduceerde lampen gebrand werd.

Het wieltje in de collectie Zomerdijk was waarschijnlijk onderdeel van zo'n moderne petroleumlamp (catalogusnummer

15.3 Prentbriefkaart van een interieur met een olielamp boven de tafel met eromheen drie vrouwen in streekdracht, circa 1930 – 1946.

22.3.2). Dit lamponderdeel diende voor het beheersen van de lichtintensiteit: door aan het wieltje te draaien kon de brandstof- en/of zuurstoftoevoer verminderd of verhoogd worden, waardoor de vlam zachter of harder ging branden. Dit lampwieltje heeft een opvallend stermotief waar helaas geen parallel van is gevonden. Hierdoor is het niet goed te dateren en classificeren. Mogelijk behoorde het wieltje toe aan een zogenaamde 'vlak-', 'matador-', 'ideal' of 'kosmosbrander' uit de 19de of 20ste eeuw.

Daklood

Dakloodjes, ook wel 'trotseer-' of 'traceerloodjes' genoemd, zijn dubbel gevouwen platte stukjes lood.[393] Deze objecten werden en worden nog steeds gebruikt om (spijker)gaten in dakbedekkingen te beschermen tegen het binnendringen van onder andere regenwater. Dergelijke loodjes werden ook gebruikt tegen het opwaaien van loszittende dakonderdelen (vandaar ook het woord 'trotseer' dat 'weerstaan' betekend). Dakloodjes zijn al bekend uit de 16de eeuw en zijn nog steeds in gebruik. Ze zijn vaak schildvormig en van lood gemaakt. Het exemplaar in de collectie Zomerdijk heeft een overeenkomstige vorm: rechthoekig met een driehoekig uiteinde (catalogusnummer 22.3.3). Op dakloodjes staat meestal een jaartal en een motief aan de voorzijde. Aan de voorzijde van het exemplaar uit deze collectie is binnen een rechthoekig kader '1820' te lezen en een niet-identificeerbaar motief.

15.2 De keuken

Uit de weinige literaire bronnen over bewoning op het platteland blijkt, zoals eerder is aangestipt, vaak een neerbuigende houding.[394] Zo benadrukken middeleeuwse schrijvers vaak de armoede binnen de boerenkeukens, waar men, zoals een bron vermeldt, 'zonder tafel at en allemaal uit dezelfde beker dronk'.[395] Deze houding is ook te zien in verschillende tekeningen en schilderijen. Het blijft belangrijk om te onderzoeken hoe deze blik zich verhield tot de werkelijkheid door gebruik te maken van een grotere diversiteit aan bronnen, waarvan (materiaal)-verzamelingen als de collectie Zomerdijk een voorbeeld zijn.

Tafelgerei

Gedurende de Middeleeuwen werden lepels en messen al veelvuldig gebruikt.[396] De vork is een ander verhaal. Deze werden wel gebruikt maar waren een stuk minder algemeen en werden voornamelijk ingezet bij het bereiden en opdienen van voedsel en niet zozeer tijdens het dineren zelf. Men at lange tijd veel meer met de hand dan wij tegenwoordig doen en dit werd dan ook als normaal, schoon en net gezien.
Pas aan het eind van de 17de eeuw wordt in noordwest-Europa de eetvork een alledaags onderdeel van het tafelgerei.
In de collectie Zomerdijk zit geen enkel object dat geïdentifi-

15.4 Prent van een boerengezelschap aan het eten rond een tafel, Jan G. van Vliet, circa 1633 – 1635.

15.5 Een maaltijd waarbij een boerin en haar kind samen met een vork uit een grote kom eten, Auguste Boulard, circa 1850 – 1892.

ceerd is als vork, maar mes- en lepelonderdelen zijn wel aanwezig. Messen waren niet alleen onderdeel van het bestek, maar konden ook dienstdoen als gereedschap of wapen. Het lemmet werd vervaardigd uit metaal, vaak in de vorm van gesmeed ijzer, en het heft was meestal gemaakt van been of hout.[397] De heftbekroning werd gemaakt van een koperlegering of zilver en was vaak prachtig versierd.[398] In de collectie Zomerdijk zitten een paar mooie voorbeelden. Deze zijn goed te dateren omdat vergelijkbare exemplaren zijn gevonden tijdens systematische opgravingen, zoals in Amsterdam.[399] Lepels werden in de Vroege Middeleeuwen en eerder voornamelijk van hout gemaakt. Pas rond 1400 werden metalen lepels vaker geproduceerd en

15.6 Tinnen eetlepel, gegoten, catalogusnummer 22.3.7.

gebruikt. Vaak werd tin gebruikt, maar ook koperen(legeringen) en zelfs zilveren lepels waren niet ongewoon. Soms werd bestek voorzien van een (keur)merk van de maker en op die manier zijn ze goed te dateren en kan de herkomst achterhaald worden. Ook werden ze vaak versierd.

Grapen

In de Middeleeuwen kookte men vaak in een zogenaamde *grape*, een soort kookpot. Grapen konden gemaakt zijn van aardewerk, maar ook van koper(legeringen). Een metalen grape was relatief duur en werd dus voornamelijk gebruikt door de gegoede burgerij.

15.7 Voorbeeld van een messing grape, circa 1400 – 1500.

Lagere sociale klassen kookten meestal in aardewerken grapen. Omdat de vloeren in middeleeuwse huizen doorgaans niet betegeld waren maar bestonden uit aangestampte klei of leem, hadden grapen oorspronkelijk een bolle bodem. Zo konden ze gemakkelijk op het zachte vloeroppervlak blijven staan, maar bijvoorbeeld ook in- of bij het haardvuur.[400] Toen de tegelvoer opkwam kregen grapen ook vaker voetjes om zo op een hardere ondergrond te kunnen blijven staan. Grapen hadden meestal drie voetjes. In de collectie Zomerdijk zit een heel aantal afgebroken grapenvoetjes en -wandfragmenten. Grapen konden een hengsel of handvat hebben om ze gemakkelijk en veilig te hanteren bij het vuur en ze erboven te laten hangen. Hiervoor werd de zogenaamde *wartel* of ophangoog gebruikt.[401]
Ook van deze vondstcategorie zitten er een aantal exemplaren in de collectie Zomerdijk.

Wartels

Drie wartels of ophangogen zijn onderdeel van de collectie Zomerdijk. Ze zijn gemaakt van koperlegeringen en dateren mogelijk tussen de 12de en 15de eeuw. Deze objecten waren waarschijnlijk onderdelen van kookpotten, zoals grapen.[402]

Een zeer vergelijkbaar exemplaar is gevonden bij een middeleeuwse nederzetting bij Leidsche Rijn. Een andere vergelijkbare wartel is gevonden bij een archeologische opgraving gedateerd voor 1419 bij het Sint Janskerkhof te Den Bosch.[403]

Flessluiting

De collectie Zomerdijk bevat een flesfragment bestaande uit glas en metaal (catalogusnummer 22.3.28). Het betreft een stuk van de flesschouder en –hals, waar een metalen flessluiting aan bevestigd is. Dit type flessluiting bestaat uit twee onderdelen, de kraag en de draaidop (dop met schroefdraad),[404] maar de draaidop is afwezig bij dit exemplaar. Deze onderdelen zijn doorgaans gemaakt van legeringen van lood of tin. De kraag is bevestigd op de bovenzijde van de flessenhals en de dop is geplaatst op de kraag. Dergelijke flessluitingen werden gebruikt voor zowel steengoed- als glazenflessen. Glazen flessen konden een bolle wand hebben in verschillende uitvoeringen en werden bijvoorbeeld 'buikflessen', 'kattenkoppen' of 'paardenhoefflessen' genoemd.[405] Ook vierkante flessen waren populair. De oudste flessen met draaidoppen dateren uit de 16de eeuw. Er is helaas niet veel bekend over glasobjecten uit deze eeuw.[406] Wat we weten is dat glazen flessen zowel lokaal in Nederland werden gemaakt, als geïmporteerd werden uit omringende landen. Flessen voor sterk alcoholische dranken, zoals Nederlandse en Duitse jenever en brandenwijn, hebben vaak flessluitingen met draaidoppen,[407] maar ook flessen voor water, wijn, bier, oliën, azijn en medicinale vloeistoffen kenden dergelijke sluitingen.[408] Het bekendste voorbeeld is waarschijnlijk de Hollandse kelderfles met een typische vierkante vorm. Ook voorraadflessen kunnen dergelijke sluitingen hebben. Jeneverflessen komen nauwelijks eerder dan 1750 voor, maar voorraadflessen kunnen wel ouder zijn. De voorraadfles wordt gezien als de waarschijnlijke voorloper van de jeneverfles. Aangezien dit exemplaar in slechte staat verkeert en er maar weinig glas bewaard is gebleven, is een nauwkeurige typochronologische determinatie niet mogelijk. De fles is door irisatie aangetast. Dit is een erosieproces waarbij bodemzuren inwerken op glas en deze een zilverachtige glans geven met vaak veel kleuren.[409] Hoe langer glazen objecten in zure grond verblijven, hoe sterker ze worden aangetast.

De consumptie van alcoholische dranken is zeer wijdverspreid, door ruimte en tijd. Voorschriften over het gebruik en de onthouding van dergelijke dranken zijn terug te vinden in het Oude Testament, maar tekenen van productie en gebruik komen ook in vele andere historische contexten van over de hele wereld voor.[410] Sterke dranken, dat wil zeggen dranken met een hoog alcoholpercentage en gedistilleerd uit onder andere wijn, graan en bepaalde vruchten, worden in Europa pas vrij laat populair.[411] Ze deden hun intrede in de 16de eeuw, maar werden pas gedurende de 18de eeuw gemeengoed.

15.8 Geïriseerde wijnfles (17,1 x 13,7 cm) met wijn uit het wrak van de Oost-Indiëvaarder 't Vliegend Hert, circa 1729 – 1735.

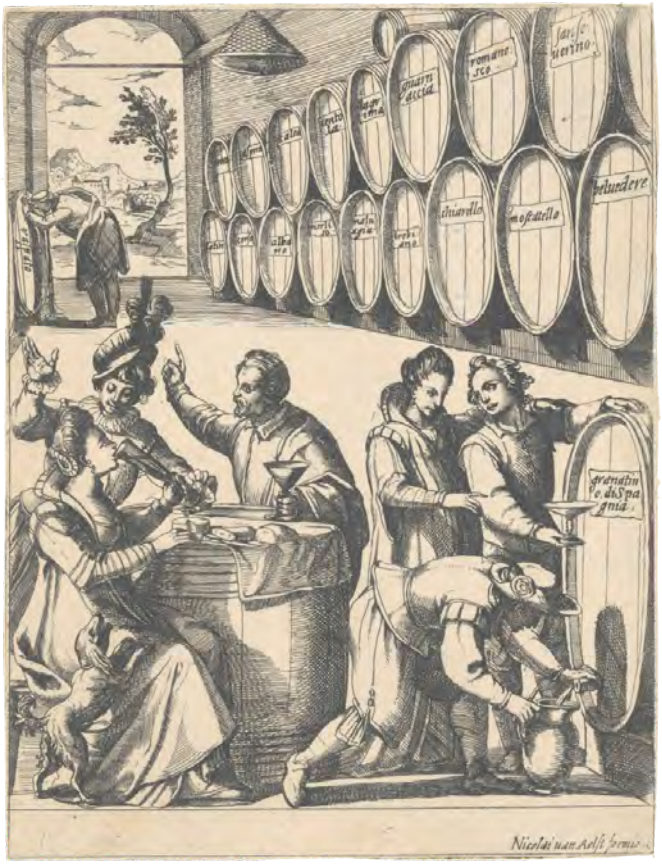

15.9 Detail uit een soldatenscène waar naast deze zittende soldaat een fles staat, Carel de Moor (toegeschreven aan), circa 1680 – 1738.

In vroegmodern Noordwest-Europa variëren de vormen en sluitingen van flessen sterk gedurende de decennia.[412] Dit lijkt samen te hangen met de manieren waarop men de dranken produceerde, vervoerde, opsloeg en dronk. Soms kwamen bolle, gedrongen of vierkante flessen in zwang om deze beter te kunnen stapelen, ze namen zo minder opbergruimte in tijdens transport en opslag, of voor een comfortabeler tafelgebruik. Vlechtwerk om de flessen heen maakte ze minder fragiel en breekbaar. In archeologische context wordt dergelijk vlechtwerk, gemaakt van organische materialen, nauwelijks teruggevonden. We kunnen oude foto's en illustraties gebruiken om te reconstrueren hoe dergelijke objecten er vroeger in de praktijk uitzagen en in het dagelijkse leven gebruikt werden.

Tapkraantjes

In de collectie Zomerdijk zitten drie tapkraanonderdelen. Het betreft een mondstuk en twee bijna identieke handgrepen. Alle drie zijn ze gemaakt van koperlegeringen en dateren ze tussen ongeveer 1500 en 1900. Drinkbare vloeistoffen, zoals bier en wijn, werden in het verleden vaak bewaard en vervoerd in vaten.[413] In deze vaten zaten tapkranen om de drank beheerst af te gieten.

15.10 Prent van een drinkfestijn waar rechtsonder uit een tapkraan wijn in een kan wordt getapt, Antonio Tempesta, circa 1575 – 1613.

Later werden kleinere uitvoeringen van tapkranen ook gebruikt voor thee- en koffiepotten. Een tapkraan bestaat uit twee onderdelen: de kraan en de tap. De kraan had een handvat waarmee men de hoeveelheid stromende vloeistof kon beheersen. De tap was een buis, waarvan het ene uiteinde in het vat gestoken werd en het andere uiteinde de mond vormde waaruit de vloeistof kwam. Oorspronkelijk werden tapkranen alleen van hout gemaakt, maar vanaf de 15de eeuw ook van gegoten metaal, met name van koperlegeringen. De handgrepen konden mooi versierd zijn en omdat deze versiering trendgevoelig was, zijn ze ook redelijk zeker te dateren. De mondstukken zijn dat vaak niet door gebrek aan decoratie en omdat ze door de tijd heen niet erg van vorm veranderden. Aangezien de exemplaren uit deze collectie niet erg groot zijn, zouden ze goed van koffie- of theepotten kunnen zijn geweest, al is dit niet zeker.

15.3 Nagelvast interieur

Hierna worden diverse onderdelen van het nagelvaste interieur gepresenteerd. Dit zijn onderdelen van het huishouden, bijvoorbeeld meubelstukken en raamkozijnen, die vastgehecht zijn met spijkers of nagels. In de collectie Zomerdijk zitten enkele fragmenten van dergelijk timmerwerk. Het is een uiteenlopende groep, maar van een aantal geven we wat meer achtergrondinformatie. Zo zitten er in de collectie Zomerdijk drie raampennen. Deze voorwerpen werden tussen een schuifraam geklemd om het zo stevig open of dicht te houden. Soms was er een ketting aan deze pennen bevestigd. Aan een exemplaar uit de collectie zit inderdaad nog een klein stukje ketting vast. Alle zijn gemaakt van koperlegeringen en dateren tussen ongeveer 1650 en 1950. Tegenwoordig worden nog steeds zeer vergelijkbare exemplaren gemaakt. Gordijnringen, om gordijnen mee op te hangen, vormen een andere vondstcategorie. Het betreft een grote groep ringen die alle gemaakt zijn van koperlegeringen maar in verschillende afmetingen en met uiteenlopende dateringen tussen ongeveer 1500 en 1950. De identificatie van de ringen als gordijnringen is wat onzeker omdat ze ook voor andere (onbekende) doeleinden gebruikt kunnen zijn. Ook bevat de collectie Zomerdijk loden gewichten die wellicht gebruikt werden om gordijnen te verzwaren en ze zo naar beneden te laten hangen. Deze gewichten konden echter ook eenzelfde functie vervullen voor een tafelkleed of rok.

Sloten, sleutels en deur-, raam- en meubelonderdelen

De collectie Zomerdijk bevat zes sleutels en een omsluiting van een sleutelgat. Deze voorwerpen kunnen onderdeel geweest zijn van bijvoorbeeld deuren of van lades, kasten, kisten of ander meubilair. Al deze objecten zijn gemaakt van koperlegeringen en stammen uit de Late Middeleeuwen of de Nieuwe tijd. In het verleden zijn er veel verschillende typen sloten ontwikkeld, waarvan het grendelslot de oudste en eenvoudigste slotvorm is. Van complexere sloten met een slotkast (waar de bovengenoemde sleutels bij passen) bestaan drie hoofdtypen: hangsloten, inlaatsloten en oplegsloten.[414] Hangsloten met

beweegbare beugels zijn verreweg het oudst en kwamen al in de Oudheid voor. Oplegsloten ontstonden in de 12de eeuw en inlaatsloten komen vanaf de 15de eeuw voor, waarna ze langzaam de oplegsloten beginnen te vervangen. Het is onduidelijk bij welk soort slot de sleutels uit deze collectie komen.

15.4 Naai- en weefgerei

De objecttypen in deze categorie worden gebruikt bij het produceren van stoffen en voor het naaien van onder andere textielstoffen, leer en bont. Voor het spinnen van ruw materiaal tot draden werden, naast bijvoorbeeld houten wielen en spindels, vaak (metalen) spinloden gebruikt. Voor het naaien kon vroeger gebruik worden gemaakt van (een keuze uit) naald, priem en naairing.[415] Ook hierbij ging het niet altijd om metalen exemplaren, maar werden been en hout ook veelvuldig ingezet. Pas in de Late Middeleeuwen verdrong metaal de andere materialen, omdat het geschikter was bij het bewerken van de fijne stoffen die vanaf dan steeds meer geproduceerd werden.

Naalden, priemen en naaldhouders

In de collectie Zomerdijk zijn twee naalden geïdentificeerd: een zilveren rijgnaald uit de Nieuwe tijd (catalogusnummer 22.3.52) en een mogelijk fragment van een naald gemaakt van een koperlegering. Ook is een fragment van een in brons gegoten priem gedocumenteerd, welke is afgebroken bij het oog.
Van dit object is de datering onbekend. Het onderscheid tussen naalden en priemen is soms lastig te maken, maar in het algemeen zijn priemen grover van vorm.[416] Verder kunnen priemen voorkomen met of zonder oog. Beide worden gebruikt voor het aanbrengen van stiksels en gaten in textiel en leer.
Naast (fragmenten van) naalden en een priem, bevat de collectie twee voorwerpen die mogelijk geclassificeerd kunnen worden als middeleeuwse naaldhouders of –kokers, gemaakt van koperlegeringen. Naaldhouders of –kokers zijn een soort buisjes die speciaal bedoeld waren om naalden, priemen, spelden en ander fijn naaigerei in te bewaren.[417] In de Middeleeuwen bestonden deze objecten uit twee delen: de koker en de deksel.

15.11 Weverswerkplaats met twee wevers, Cornelis G. Decker, 1659.

Gedurende de 17de eeuw werd de deksel vervangen door de schroefdop. De naaldhouders in de collectie Zomerdijk missen hun deksels.

Naairingen

De naairing was een handig gebruiksvoorwerp bij het naaien van kleding en andere textiel. Men kon door het dragen van dergelijke ringen de vingers beschermen tegen de scherpe naaldpunten.

15.12 Een naaiende jongedame voor een haardvuur, Richard Purcell, circa 1746 – 1766.

Er zijn twee soorten naairingen, namelijk de duimring en de vingerhoed. De duimring is ringvormig en heeft daarmee een open vorm, terwijl de vingerhoed een kap (of 'hoed') heeft en dus aan een einde gesloten is.[418] De collectie Zomerdijk bevat een vingerhoed (catalogusnummer 22.3.56) en twee duimringen. Alle zijn gegoten en gemaakt van koperlegeringen. Deze objecten kunnen door de vorm en aanwezige patronen in sommige gevallen goed typo-chronologisch gedateerd worden. De vingerhoed stamt uit de Nieuwe tijd en is gedateerd tussen ongeveer 1600 en 1800. De duimringen kennen een ruimere datering tussen 1400 en 1800 en zijn daarmee mogelijk laatmiddeleeuws of vroegmodern.
Wanneer dergelijke objecten voor het eerst gebruikt werden is niet geheel duidelijk. De vroegste duim- en vingerbescherming was mogelijk gemaakt van organische materialen zoals been, hout of leer,[419] zoals goed bekend uit de Middeleeuwen. Vingerhoeden werden zeker al in Romeins Londen gebruikt.[420] In de Nieuwe tijd worden metalen vingerhoeden steeds populairder en ontstaat er een bloeiend ambacht in het produceren van deze gebruiksvoorwerpen. Vanaf het eind van de 18de eeuw worden vingerhoeden, als gevolg van de Industriële Revolutie, niet langer met de hand vervaardigd maar machinaal gemaakt.

Spinloden en weefgewichten

In de collectie zitten twintig loden spinloodjes. De meesten zijn gedateerd tussen de 14de en 18de eeuw. Het spinloodje of spinsteentje is onderdeel van de handspindel. Dit object werd gebruikt voor het maken van draden van vlas, wol of andere textielmaterialen. Het handspindel bestaat uit een spinsteentje of spinloodje met daar doorheen het spinhoutje. Spinsteentjes kunnen gemaakt zijn van aardewerk, been, glas, hout, lood of natuursteen. Ze hebben een conische, ellips, ronde of vlakke vorm en het oppervlak is soms glad en soms geribd. Voor het vormen van draden werd het spinhoutje, met aan de bovenzijde een stukje wol of vlas bevestigd, met de duim en wijsvinger tot rotatie gebracht. Dit proces wordt 'twisten' genoemd. Het handspindel kwam al enkele eeuwen voor de jaartelling voor en bleef tot na de Middeleeuwen in gebruik. Gedurende de 16de en 17de eeuw werd het handspindel langzamerhand vervangen door het spinnenwiel.[421]

385. Lunsingh Scheurleer 1950; Bartlett 1994, 156-166.
386. Braudel 1987, 276-279; Epstein 2009, 63.
387. Bos en Klijn 1974, 61.
388. Baart e.a. 1977, 325-337; Braudel 1987, 196-200.
389. Baart e.a. 1977, 376, cat. nr. 719.
390. Baart e.a. 1977, 376-378.
391. Kleij 2007, 92, afb. 95.
392. Plettenburg 1968.
393. Steijn 1995.
394. Van der Veen 2003.
395. Braudel 1987, 276.
396. Gask 1937; Baart e.a. 1977, 294-337; Bogaert e.a. 2016, 262, 265.
397. Holtmann 1993; Walter 2014.
398. Frederiks 1947; Gallois 1972.
399. Baart e.a. 1977, 325-337.
400. Bogaert e.a. 2016, 264.
401. Hendriksen 2004, 98.
402. Hendriksen 2004, 98, afb. 182.
403. Boekwijt en Janssen 1997, 116.
404. Klomp 2006, 44.
405. Claessens-Peré 2003, 100-103.
406. Baart e.a. 1977, 284.
407. Van den Bossche 2001; Lensink e.a. 2009, 12-13, 20-21, 46-47.
408. Baart e.a. 1977, 284; Claessens-Peré 2003, 100.
409. Baart e.a. 1977, 284.
410. Mandelbaum 1965, 284-285; Laan 2003.
411. Braudel 1987, 235.
412. Baart e.a. 1977, 284-288.
413. Baart e.a. 1977, 352-353.
414. Eras 1941; Verster 1964, 56; Baart e.a. 1977, 368.
415. Bogaert e.a. 2016, 146.
416. Baart e.a. 1977, 136.
417. Groves 1973; Bogaert e.a. 2016, 145.
418. Van Klaveren 1917, 20, 34; Baart e.a. 1977, 145-147; Hasslet e.a. 1993, 403-406; Langedijk en Boon 1999.
419. Baart e.a. 1977, 145.
420. Hasslet e.a. 1993, 403.
421. Baart e.a. 1977, 126-129.

16 | Vrijetijd en vermaak

Er wordt nogal eens gedacht dat het leven in vroegere tijden zwaar, hard en kort was, dat er nauwelijks gelegenheid was voor plezier en dat men continu blootstond aan uiteenlopende gevaren, van uitbuiting en onderdrukking tot hongersnoden en epidemieën. De realiteit was gelukkig een stuk minder pessimistisch, want de mens lijkt zelfs in zware tijden in staat om ruimte te vinden voor afleiding van de dagelijkse beslommeringen in de vorm van spel, dans, zang en andere bronnen van vermaak. Zeker vanaf de Late Middeleeuwen, toen productie intensiveerde en handel opbloeide, werden basale levensmiddelen en voorzieningen als voedsel, kleding en onderdak meer toegankelijk voor mensen uit alle sociale lagen. Hierdoor had men minder tijd nodig om zich te kunnen voorzien in deze behoeften en bleef er meer ruimte over voor, onder andere, vrijetijdsbesteding en vermaak.[422] Ook in het Noord-Holland van het verleden maakte men tijd vrij voor uitrusten en vermaak, zoals blijkt uit de voorwerpen uit de collectie Zomerdijk die in dit hoofdstuk zullen worden besproken.

16.1 'De Instrumentmaaker', prent, 1694.

Dit deel van de collectie is opgedeeld in de categorieën speelgoed, muziekinstrumenten en genotsmiddelen. Een deel van de genotsmiddelen (alcoholische dranken) hebben we beschreven in het vorige hoofdstuk.

16.1 Speelgoed

Bikkels

De collectie Zomerdijk bevat negen metalen bikkels. Twee zijn van messing en de overige zeven van tin. Al deze bikkels kunnen gedateerd worden tussen ongeveer 1500 en 1700. Bikkels werden in eerste instantie gemaakt van de hielbeenderen van schapen en geiten (de *astragali*) ook wel 'kooitjes' genoemd. Vanaf de 16de eeuw werden bikkels ook steeds vaker uit lood, tin- en koperlegeringen gemaakt, maar zij bleven de vorm van de traditionele bikkels imiteren. De overgang van been naar metaal wordt in verband gebracht met het in onbruik raken van de huisslacht waardoor in en rond het huis minder slachtafval (zoals botten) voorhanden was dat als speelgoed gebruikt kon worden.[423]

De bikkels zijn onderdelen van het bikkelspel, dat voornamelijk door kinderen gespeeld werd.[424] Het is een behendigheidsspel dat van de Oudheid tot in de Nieuwe tijd erg populair was en zelfs tot op de dag van vandaag nog gespeeld wordt.

Er bestaan vele varianten van dit spel waarbij naast een aantal bikkels vaak ook een balletje of stuiver werd gebruikt. Bikkels hebben vier verschillende zijden, in het oudhollands 'essie', 'schijt', 'staantje' en 'stoof' genoemd. De bikkels werden op een glad oppervlak

16.2 Italiaanse jongen aan het bikkelen, 1991.

16.3 Een gezin dat zich vermaakt met muziek, zang en dans, Jan. H. Steen, 1668.

gegooid, waarna de speler het bikkelballetje (meestal een grote knikker van steengoed) in de lucht gooide. Vervolgens had de speler een aantal seconden voor het keren, hergroeperen, opnemen of schikken van de bikkels, voor dat hij/zij het balletje weer moest opvangen, voor het de grond raakte.

Speelschijven

Speelschijven waren onderdeel van een eenvoudige manier van spelen in de Middeleeuwen.[425] Spelen met dergelijke speelschijven werd meestal gezien als een kinderspel. Toch speelden ook volwassenen dit spel en dat werd soms als problematisch gezien omdat het wat weg kon hebben van gokken. In sommige gevallen werd het spel zelfs verboden. Speelschijven konden gemaakt zijn van bot, hout, aardewerk of lood. Het exemplaar uit de collectie Zomerdijk is van lood en dateert tussen ongeveer 1400 en 1900 (catalogusnummer 22.4.6). Dit object heeft een simpele ronde platte vorm en geen versiering. Door gebrek aan duidelijke uiterlijke kenmerken is identificatie niet erg zeker. Een andere vierkant plat object zou ook een dergelijke speelschijf kunnen zijn, maar ook een (munt)gewichtje. Soms hadden deze voorwerpen wel een versiering zoals een kruismotief of andere gedetailleerde ingekerfde decoraties.[426]

Overig kinderspeelgoed

Sommige andere voorwerpen in de collectie Zomerdijk behoorden waarschijnlijk ook aan kinderen toe. Het betreft fragmenten van miniatuurspeelgoed. Dergelijk speelgoed werd van koper, zilver, lood of tin of een legering van deze metalen gemaakt.[427] Ook volwassenen in het verleden konden dergelijke miniaturen hebben, zoals soms gebruikelijk was onder vrouwen van adellijke komaf in de 17de eeuw.

16.4 Affiche voor een tentoonstelling van poppen en antiek speelgoed, 1913.

Er zijn twee van dergelijke objecten binnen deze collectie. Een hiervan is een fragment van een miniatuurfiguur van een haantje met rode verf op de kop en snavel (catalogusnummer 22.4.7). Dit object is gemaakt van een tin-loodlegering en dateert tussen ongeveer het begin van de 18de tot en met de 20ste eeuw. Een ander object lijkt een dekselachtig voorwerp van tin-loodlegering en daterend van ongeveer 1450 tot 1900 (catalogusnummer 22.4.8). Het is aan de buitenzijde versierd met een bloemenmotief.

16.2 Muziekinstrumenten

Mondharpen

De collectie Zomerdijk bevat drie mondharpen waarvan er een in de catalogus is opgenomen (catalogusnummer 22.4.9). Ze zijn gemaakt van koperlegeringen en daterend uit de Late Middeleeuwen tot de Nieuwe tijd, ongeveer tussen 1300 en 1650. De mondharp of mondtrom behoort tot de tokkelinstrumenten en lamellofoon. Dit zijn oude en simpele muziekinstrumenttypen. De muzikant produceert klanken door een dunne lamel aan te tokkelen waarbij het frame tussen de tanden of tegen de lippen wordt gehouden.[428] De mond doet dienst als klankkast en de muzikant kan de toon veranderen door te variëren in vorm en grootte van de mondholte.
Het instrument werd voornamelijk bespeeld als onderdeel van volksmuziek. Een mondharp is meestal gemaakt van metaal (zowel smeedijzer als gegoten brons), maar ook andere materialen zoals hout werden soms gebruikt.[429] Dit muziekinstrument kwam misschien oorspronkelijk uit China en werd aan het eind van de 12de of in de 13de eeuw geïntroduceerd in Europa, waar het waarschijnlijk pas vanaf de 14de eeuw veel gebruikt werd.[430] Door de eeuwen heen veranderde de vorm van de mondharp nauwelijks. Dit maakt dergelijke objecten moeilijk dateerbaar.[431]

16.5 Mondharp, catalogusnummer 22.4.9.

16.6 Een marskramer demonstreert zijn mondharp aan een boer, Gillis van Breen, circa 1590 –1615.

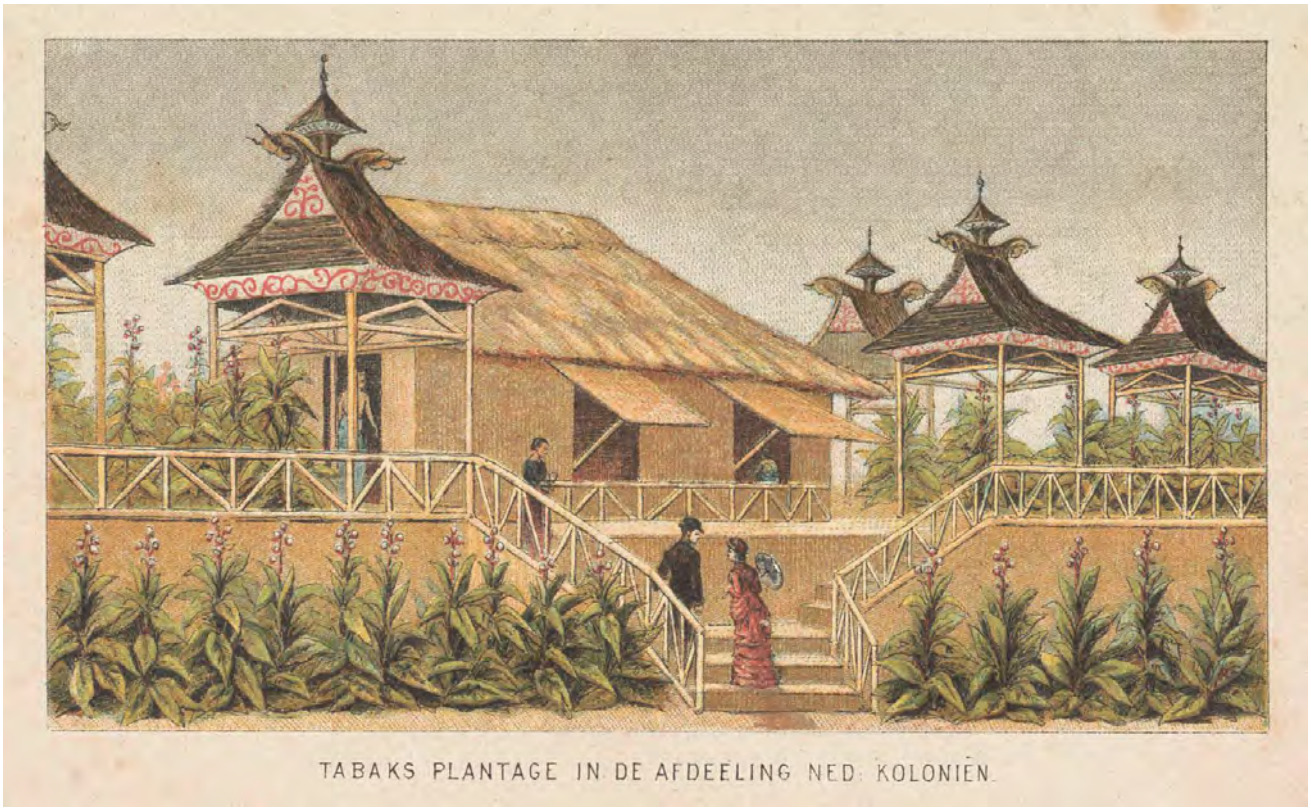
Snorrebot

Het snorrebot (ook wel 'brom-', 'snor-' of 'zoemhout') is een instrument waarmee een zoemend, of snorrend, geluid gemaakt kan worden. Het bestaat uit een klein, wat langwerpig plaatje met een gat waaraan een dun touw van ongeveer een meter bevestigd is. Door het touw snel en met grote beweging rond te draaien, begint het plaatje door de lucht om zijn as te draaien waarbij een geluid vrijkomt. Snorrebotten zijn al sinds de Vroege Prehistorie in gebruik en werden traditioneel van steen, hout of bot gemaakt.[432] De identificatie van dit object als snorrebot is onzeker omdat het de typische kartelrand mist, maar voor de rest heeft het wel de karakteristieke vorm van een snorrebot (catalogusnummer 22.4.10). Wellicht is dit object later hergebruikt en gemodificeerd als bijvoorbeeld knoop. Het object is ruim gedateerd tussen ongeveer 1300 en 1800.

16.3 Rookgerei

Tabak werd na Columbus' 'ontdekking' van de Amerikas in 1492 geïntroduceerd in Europa en andere delen van de Oude Wereld.[433] In precolumbiaans Amerika bestond al een lange traditie van tabaksteelt en het roken van de tabaksbladeren tijdens sjamanistische rituelen, doorgaans in 'sigaarachtige' opgerolde vorm. In Europa werd deze plant effectief verbouwd in Spanje vanaf 1558 en van daaruit verspreidde de teelt zich via mondiale handelsnetwerken snel naar verdere regio's, tot zij in de 18de eeuw te vinden was in vele uithoeken van de wereld. Rond 1600 kwam tabak, via Engeland en de Britse koloniën in Amerika, in Amsterdam terecht. Amsterdam werd daarna een van de belangrijkste handelscentra voor de tabaksindustrie.[434]

In eerste instantie werd tabak ingezet als medicijn, maar door de tijd heen werd het ook steeds meer als genotsmiddel gewaardeerd. Tabak roken werd, net als bijvoorbeeld het drinken van koffie, thee of bepaalde alcoholische dranken, gezien als een prestigieuze aangelegenheid vanwege het dure en

16.7 **Prent van een tabaksplantage van de Nederlandse koloniën op de Wereldtentoonstelling in Amsterdam, 1883.**

exclusieve karakter van het product.[435] Tabak werd daarom lange tijd alleen door welgestelden en in geringe hoeveelheden gerookt, in kleine kleien pijpenkopjes. Mettertijd werd tabaksproductie minder kostbaar en werd tabak beschikbaar voor mensen van alle lagen van de samenleving en nam ook het volume van tabakspijpen toe. Pruim- en snuiftabak kwam ook in zwang en werd vaak in fraai versierde metalen doosjes bewaard.[436] Ergens gedurende de 18de eeuw ontstond de traditie van sigaren en sigaretten roken. Desalniettemin bleef de tabakspijp nog lang belangrijk. Zo beleefde de Nederlandse kleipijpindustrie in Gouda, Delft en andere steden, zijn hoogtijdagen gedurende de 19de eeuw. In de periode na de Tweede Wereldoorlog nam het gebruik van de pijp sterk af, voornamelijk door de toegenomen populariteit van de sigaret.

Het roken van tabak was in het verleden zeker niet voorbehouden aan mannen. Zo waren er bijvoorbeeld vele salons en koffiehuizen in het Osmaanse Rijk waar ook vrouwen geregeld kwamen. Zij genoten daar volop van zowel het drinken van koffie als het roken van tabak in Turkse keramieken tabakspijpen (*chibouks*).[437]

16.8 **Kütahya-aardewerk uit de tweede helft van de 18de eeuw uit Antalya in Turkije. Op dit geglazuurde bord is een motief te zien van een Osmaanse vrouwfiguur die een chibouk-type pijp rookt.**

Pijpenwroeter

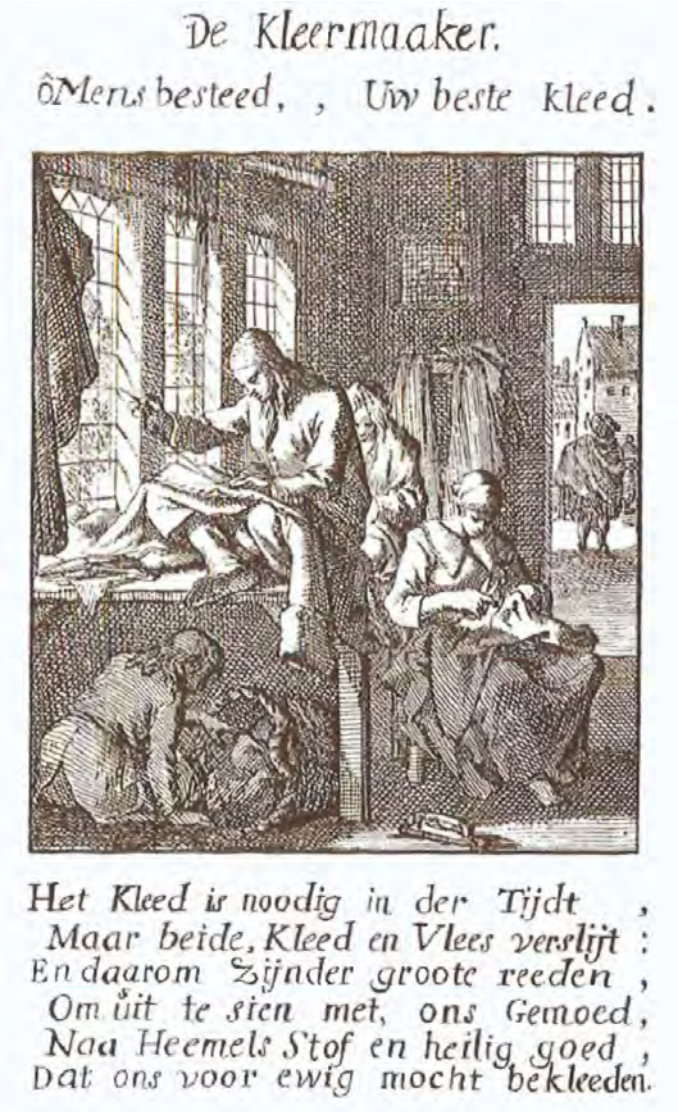
Een object in de collectie is mogelijk een zogenaamde pijpenwroeter, ook wel een pijpenkrabber, -stamper of –stopper genoemd (catalogusnummer 22.4.11). Er is geen exacte parallel bekend, maar het voorwerp kan waarschijnlijk gedateerd worden tussen ongeveer 1600 en 1900. Het is gemaakt van een koperlegering en heeft een eikelvormige kop en een spiraaldecoratie over het oppervlak van het onderstuk.

Zoals de naam doet vermoeden worden pijpenwroeters gebruikt bij het roken met een tabakspijp. Het is een hulpmiddel voor het vullen van de pijp, het aanstampen van de tabak en het naderhand schoonkrabben van de pijpenkop. Pijpenwroeters kunnen gemaakt zijn van metalen zoals messing en zilver, maar ook van been of ivoor.[438] Vaak zijn ze versierd en is de kop gedecoreerd met een miniatuurfiguurtje.

422. Burkij-Bartelink 1966; Epstein 2009, 215.
423. Baart e.a. 1977, 452.
424. Van Gangelen 1993, 565.
425. Baart e.a. 1977, 460.
426. Dorst 1914; Baart e.a. 1977, 460.
427. Baart e.a. 1977, 464-465.
428. Van Sprang 1973; Bogaert e.a. 2016, 224.
429. Crane 1972; Baart e.a. 1977, 476-477, cat. nrs. 908-912; Bogaert e.a. 2016, 224, cat. nr. 14.1.1.
430. Bogaert e.a. 2016, 224.
431. Denis 1944; Baart e.a. 1977, 476-477; Saunders 2012, 112.
432. Vilsteren 1987, 52; Bogaert e.a. 2016, 225, cat. nr. 14.2.1.
433. Baart e.a. 1977, 362; Braudel 1987, 255.
434. Baart e.a. 1977.
435. Neuburger 2013, 3-10.
436. Brongers 1993, 463-469.
437. Vroom 2007; 2011; 2016; Neuburger 2013, 11-42.
438. www.pipemuseum.nl.

17 | Kleding, schoeisel en sieraden

Een groot deel van de metaalvondsten van de collectie Zomerdijk heeft te maken met kleding, schoenen of sieraden. De meeste aan klederdracht gerelateerde voorwerpen uit de collectie stammen uit de 16de tot de 20ste eeuw, enkele objecten kunnen met zekerheid gedateerd worden tot in de Middeleeuwen. Vanaf de Middeleeuwen speelde textielproductie zowel op het platteland als in steden een grote rol in de plaatselijke economie.[439] In de Late Middeleeuwen waren wol en linnen (vlas) de voornaamste grondstoffen voor het vervaardigen van kleding in Nederland.[440] Zijde en katoen kwamen, via de Zijderoutes, wel al voor in Zuid-Europa en het Nabije Oosten, maar deze exotische textielstoffen werden nauwelijks gebruikt in de Noordwest-Europese textielnijverheid gedurende de Middeleeuwen. In de Nieuwe tijd kwam katoen naar de Nederlanden en werd de productie van zogenaamd bombazijn (een textielweefsel gemaakt van katoen en linnen) een belangrijke industrie.[441] Pas na 1492 zou export vanuit de Nieuwe Wereld van deze textielproducten echt toenemen.

17.1 'De kleermaker', prent, 1694.

Textielproducten bestaan uit organisch materiaal en vergaan in de Nederlandse bodem helaas relatief snel, waardoor historische kledingstukken zelden in goede staat aangetroffen worden tijdens archeologisch veldonderzoek. Sieraden en voorwerpen met als voornaamste functie het sluiten of bij elkaar houden van kledingstukken of schoeisel, blijven daarentegen relatief goed bewaard, omdat zij vaak vervaardigd zijn van andere materialen, zoals bijvoorbeeld metaal.[442]
De sieraden, maar ook andere meer functionele objecten, werden vaak extra mooi gemaakt, bijvoorbeeld door het gebruik van edelmetalen of – stenen of het aanbrengen van fijne decoratiemotieven. Daarnaast kunnen de gebruiksvoorwerpen ons, door hun vorm en toepassing, veel vertellen over de manier waarop kleding en schoenen gedragen werden. Met het bestuderen van dit soort voorwerpen is het dus toch mogelijk veel te weten te komen over de manier waarop men zich in het verleden kleedde en uitdoste.
In de collectie Zomerdijk zit een groot aantal bijzondere objecten die te maken heeft met de dracht van mensen uit middeleeuws en (vroeg)modern Noord-Holland. Zo zitten er bijvoorbeeld knopen in deze collectie die identiek zijn aan exemplaren gevonden op Nova Zembla en die werden gedragen door leden van de Barentsz-expeditie (1596-1597), evenals een 19de-eeuwse schoengesp waarvan we zelfs de naam van de Amsterdamse maker weten.

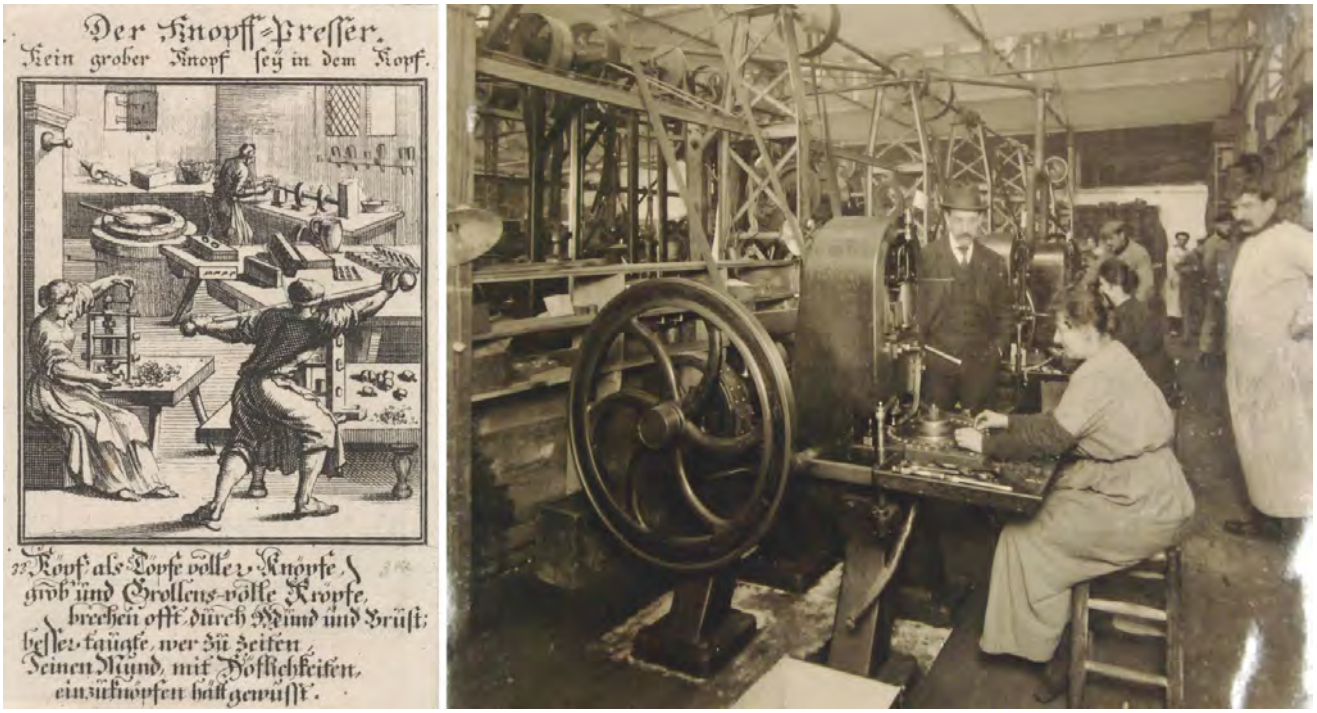

17.2 Kleding van verschillende standen volgens de Franse mode rond 1580-1581, Abraham de Bruyn.

17.1 Knopen

De grootste groep binnen de categorie kledingaccessoires in de collectie Zomerdijk wordt gevormd door de knopen. Kledingknopen zijn al heel lang in gebruik en werden naast metaal, ook vaak van textiel, been of hout gemaakt. De metalen knopen van de collectie Zomerdijk zijn meestal gegoten. Het is in de meeste gevallen niet mogelijk de precieze metallurgische samenstelling vast te stellen, maar de knopen zijn grofweg in drie materiaalcategorieën op te splitsen. Een meerderheid (240 stuks) is gemaakt van een koperlegering, zoals brons en messing. Een andere groep (19 stuks) bestaat uit knopen gemaakt van tin-loodlegeringen en soms van zink of nikkel. Een laatste groep knopen (47 stuks) is van zilver gemaakt. Enkele knopen hebben daarbij een inleg van edelmetaal, glas of ander materiaal ter versiering.
Door de tijd heen zijn verschillende productiemethodes voor metalen knopen ontwikkeld, waardoor we deze objecten goed kunnen dateren aan de hand van hun technische kenmerken. Een belangrijk technisch aspect ter determinatie van knopen is de manier waarop het staafje of oogje gemaakt is.[443] Knopen met doorboorde staafogen zijn kenmerkend voor de 16de eeuw.[444] Het draadoog komt ook in deze periode voor, maar wordt pas in de 17de eeuw dominant in de knopennijverheid.

Naast technische, zijn ook decoratieve elementen in zekere mate karakteristiek voor knopen. In de Middeleeuwen waren knopen voornamelijk glad en onversierd.[445] Vanaf het eind van de 15de eeuw werden knopen steeds vaker versierd. In de 16de eeuw was het functionele karakter van metalen knopen als kledingsluiting vaak van ondergeschikt belang en werden knopen voornamelijk gedragen om hun decoratieve waarde.[446] Gedurende de tweede helft van de 16de eeuw raakten knopenreeksen in zwang. In eerste instantie waren de knopen groot, maar door de tijd heen werden ze kleiner en talrijker. Men plaatste er soms wel twintig tot veertig op één wambuis (ook wel *aketon* of *gambeson*). De wambuis is een gewatteerd vest dat vaak bestaant uit lagen linnen en met opvulling van katoen, wol of zelfs (paarden)haren. In de 17de eeuw wordt het functionele karakter van knopen juist weer belangrijker en worden kledingstukken naast versierd door knopen ook grotendeels door knopen gesloten. De vraag naar metalen knopen, in plaats van andere sluitingsmechanismen, neemt in die tijd toe en zo ontstaat er een grote knopenindustrie. Bij het vormgeven van de knopen, waren decoratieve stijlen niet beperkt tot specifieke materialen. Sommige decoratieve motieven van 15de-, 16de- en 17de-eeuwse metalen knopen lijken bijvoorbeeld sterk op het vlechtwerk van sommige textielknopen,[447] dat in diezelfde periode erg in de mode was.[448] Ook werden fraai versierde zilveren en gouden knopen nagemaakt van goedkopere metalen.
De knopen van de collectie Zomerdijk worden hierna zo veel mogelijk chronologisch gegroepeerd gepresenteerd. Verreweg de grootste groep knopen stamt uit de Nieuwe tijd, met een zwaartepunt bij knopen met een datering van ongeveer 1500 tot 1700. Alleen civiele knopen gedragen door burgers worden hier behandeld, militaire uniformknopen komen in hoofdstuk 19 aan bod.

17.3 Een handmatige (1711, Jan Luiken) en machinale (1919) methode voor het produceren van knopen.

Middeleeuwse knopen
In de collectie Zomerdijk zitten geen knopen die gedateerd kunnen worden aan periodes van voor de Middeleeuwen. Dit terwijl ook in de Romeinse tijd metalen knopen niet ongewoon waren.[449] Er zijn ook maar zeer weinig knopen waaraan met zekerheid een middeleeuwse datering gegeven kan worden Het beste exemplaar is een 14de- of 15de-eeuwse knoop van een tin-loodlegering met een gietoog en versierd met stermotief (catalogusnummer 22.5.2).[450]

(Vroeg)moderne keelknopen
Een late populaire variant van decoratieve knopen zijn de zogenaamde keelknopen (ook wel 'hemd-' of 'paarknopen' of 'spinnetjes' genoemd). Deze knopen werden met veel detail gemaakt van zilver of soms zelfs van goud en waren erg waardevol. Deze werden vanaf de 17de tot in de 19de eeuw door mannen gedragen, voornamelijk door boeren en vissers.[451]

17.4 Portret van een man in Volendammer streekdracht met keelknopen, circa 1900 – 1920.

Er zijn ook versierde knopen speciaal gedragen door vrouwen als onderdeel van klederdracht die diepe culturele en religieuze betekenis had.[452] Er bestaan verschillende soorten keelknopen. De keelknopen uit de collectie Zomerdijk zijn alle van zilver gemaakt en veel zijn van het Cantille-type. Deze kledingsieraden bestonden uit paren van twee knopen die bij elkaar gehouden werden door een metalen ringetje en onder de keel gedragen werden.[453] Ze werden uitsluitend gedragen op zondagen en gaven de drager aanzien. De exemplaren uit deze collectie lijken erg op de typisch Zeeuwse knopen voornamelijk bekend uit Walcheren en Zuid-Beveland. Ze kwamen echter ook in andere streken van Nederland voor, onder andere in Holland en Friesland. Voornamelijk rond de Zuiderzee zijn veel vindplaatsen van dit knooptype bekend, zoals de vissersplaatsjes Volendam, Urk en Schokland. Dergelijke knopen zijn ook teruggevonden in graven.[454] In Noord-Holland wordt deze manier van mannelijke kledingdecoratie rond het midden van de 18de eeuw minder populair door de opkomst van het frontje met dasje of strikje.[455]

(Vroeg)moderne manchetknopen
Vier van de knopen uit de collectie zijn geclassificeerd als manchetknopen. Deze objecten zijn gemaakt van koperlegering en gedateerd tussen ongeveer 1600 en 1950.[456] Een manchetknoop is een knoop die doorgaans gebruikt wordt om de mouwen van herenoverhemden met een dwarsstaafje strakker vast te klemmen. In de catalogus zijn twee van deze manchetknopen opgenomen.

17.5 President Nixon bewondert Elvis Presley zijn manchetknopen tijdens diens bezoek aan het Witte Huis op 21 december 1970.

Moderne wapenschildmotiefknoop
Een knoop is gemaakt van een koperlegering en is versierd met een mogelijk wapenmotief aan de voorzijde (catalogusnummer 22.5.135). Het is onduidelijk van welke familie, stadhouder of gilde het wapen geweest zou kunnen zijn, maar de kroon en de helm komen vaak voor op Franse wapenschilden. Identieke

knopen zijn gevonden bij Heemstede en op het Landgoed Lievensberg te Bergen op Zoom. Een vergelijkbaar exemplaar, met een enigszins ander motief op het wapenschild, is onderdeel van de collectie van het Museum Rotterdam en is gedateerd tussen 1920 en 1940.

Moderne Nederlandse ambtsknopen
Drie messing knopen uit deze collectie zijn aan de voorzijde versierd met een gekroonde 'W'. Knopen met een dergelijke lettermotief werden door ambtenaren gedragen op hun tenue. Ze dateren tussen 1897 en 1928.[457] Er bestaan diverse varianten van deze knoop, omdat specifieke kenmerken werden gegeven aan knopen voor verschillende ambtsfuncties en als een gevolg van ontwikkeling door de tijd heen.[458] Deze knopen waren vaak onderdeel van legeruniformen en worden daarom verder besproken in hoofdstuk 19.

Holland-Amerika Lijnknoop
Een object uit de collectie is een uniformknoop van de *Holland-Amerika Lijn* (catalogusnummer 22.5.136). Op de knoop is aan de voorzijde een logo van een vlag met daarop 'NASM' te zien.

17.6 Duitse affiche van de Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij met het stoomschip 'W.A. Scholten', 1880.

Deze afkorting staat voor de in 1873 opgerichte *Nederlandsch Amerikaansche Stoomvaart Maatschappij*.[459] Later, in 1896, werd dit bedrijf omgedoopt tot de *Holland-Amerika Lijn* (HAL).
Tot op de dag van vandaag dragen alle bemanningsleden van de HAL uniformen met knopen met een dergelijk logo. Door de jaren heen hebben verschillende fabrikanten deze knopen geproduceerd, onder andere te Deventer, Haarlem, Rotterdam, London en Parijs. Het ontwerp van de decoratie op de voorzijde van de knoop is een aantal maal veranderd, net als die van de achterzijde. De stijl van de voorzijde kan gebruikt worden ter datering van de knoop en met de informatie aan achterzijde kunnen de fabrikant en plaats van herkomst achterhaald worden. Het logo van deze knoop duidt op een datering tussen 1900 en 1967. Van dit exemplaar zijn de fabrikant en herkomst helaas niet bekend. De kleur van deze uniformknopen is indicatief voor de functie die de drager had als onderdeel van de bemanning. De goudkleur wijst erop dat deze knoop van een scheepsofficier was. Het hotelpersoneel van de HAL droeg zilverkleurige knopen.[460]

Nederlandse spoorwegenknopen
De collectie Zomerdijk telt elf knopen die toebehoorden aan de uniformen van Nederlandse spoorwegpersoneel. Hoewel er vele varianten binnen deze groep bestaan, omvat deze ook een aantal identieke stukken. De voorzijde van de knopen is versierd met een motief van een stoomlocomotief en bevat het opschrift 'HOLLANDSCHE SPOORWEGMAATSCHAPPIJ'. Aan de keerzijde valt 'WED: G.A.D. * AMSTERDAM *' te lezen.

17.7 Blik op het voormalig stationsgebouw van Haarlem, Frederik L. Huygens, circa 1850.

Het betreft de uniformknopen van het personeel van de *Hollandsche (IJzeren) Spoorwegmaatschappij* (HSM).[461] De HSM was de eerste Nederlandse spoorwegmaatschappij en werd opgericht op 8 augustus 1837 te Amsterdam. Het bedrijf had trajecten tussen Amsterdam, Den Haag, Haarlem, Leiden en Rotterdam. Op 1 januari 1938 fuseerde de HSM met de *Nederlandsche Spoorwegen* (NS). Op basis van bovenstaande kunnen de knopen gedateerd worden tussen 1837 en 1938. Een meer precieze date-

ring is helaas niet mogelijk, omdat het niet duidelijk is hoe het ontwerp veranderde gedurende het honderdjarige bestaan van het spoorwegbedrijf.

Nederlandse postbodeknopen

De collectie Zomerdijk bevat verschillende typen Nederlandse postbodeknopen. Een type postbodeknoop is gemaakt van een koperlegering en dateert waarschijnlijk tussen 1897 en 1928 (catalogus-nummer 22.5.138). Deze knoop heeft een motief aan de voorzijde, bestaande uit een posthoorn doorkruist met twee bliksemschichten. Dit is mogelijk een knoop van het Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie (PTT).[462] Van 1915 tot 1928, heette de voorganger van de PTT het Staatsbedrijf der Posterijen en Telegrafie (PT), die weer voortkwam uit de in 1893 opgerichte Administratie der Posterijen en Telegrafie (APT). De PTT als staatsbedrijf (inclusief voorlopers) bestond van 1839 tot 2011, waarna het na een fase van afsplitsingen en privatisering, PostNL ging heten.
De collectie bevat ook twee andere typen, die niet opgenomen zijn in de catalogus van deze publicatie. Het eerste type is te herkennen aan het motief van een gekroond schild van het Rijkswapen.[463] Een deel van deze knopen bevat een laag vergulde messing, terwijl een ander deel uit zink is vervaardigd. De knopen met messing zijn waarschijnlijk gemaakt tussen 1928 en de jaren 50 van de vorige eeuw. De zinken knopen stammen vermoedelijk uit de periode 1940-1945 omdat er tijdens de oorlog een groot tekort was aan koper.
Een laatste type postbodeknoop heeft aan de voorzijde een posthoornmotief identiek aan het symbool van de PTT. Van dit type bevat de collectie slechts een knoop. Deze is gemaakt van een koperlegering en dateert waarschijnlijk tussen 1897 en 1999.[464]

17.8 Vrouwelijke telegrambesteller bij de Amsterdamse PTT, 1962.

17.2 Gespen en fibulae

Fibulae

Binnen de collectie Zomerdijk vormt de fibula, een ander type sluitspeld voor kleding, een van de oudste voorwerpcategorieën. Over het algemeen dateren de meeste fibulae die gevonden worden in de Lage Landen tussen de Late Bronstijd (1100 tot 775 voor Chr.) en de Karolingische-Ottoonse periode (750 tot 1000 na Chr.).[465] Ook de meerderheid van de fibulae uit deze collectie stamt uit die periodes, al zitten er ook een aantal mogelijk jongere exemplaren tussen. Het was in het verleden gebruikelijk om meerdere fibulae tegelijk te dragen, soms wel vier of zelfs vijf.[466] Ze werden gepositioneerd op plaatsen waar stoffen kledingstukken bijeengehouden moest worden, zoals bijvoorbeeld op de schouders of bij de halsopening. In de Romeinse tijd was het dragen van fibulae voor zowel mannen als vrouwen gebruikelijk.

17.9 Tekening van een buste van een bebaarde Romeinse man, Conrad M. Metz, circa 1768 – 1805.

Later, tijdens de Vroege Middeleeuwen, lijkt deze sluitspeld alleen populair geweest te zijn onder vrouwen. In de loop van de Middeleeuwen worden fibulae steeds minder populair en op een gegeven moment verdwijnen ze geheel. Deze ontwikkeling is deels te verklaren met de opkomst van alternatieve sluitings

mechanismen als gespen en knopen en deels door de toenemende mate waarin kleding stevig genaaid werd, wat fibulae overbodig maakten.

Gespbroches

Binnen de collectie Zomerdijk zijn tien gespbroches geclassificeerd, alle gedateerd tussen ongeveer 1250 en 1500. Dit type gesp wordt ook wel omschreven als de opvolger van de fibula. Een gespbroche bestaat uit een ring en een scharnierende naald die over de ring heen gespannen is.[467] De ring kon uitgevoerd worden in een verscheidenheid aan vormen, maar deze collectie bevat alleen ringen met een ronde vorm. Deze ronde gespbroche was vanaf de 12de eeuw een veelvoorkomend type sieraad.[468]

17.10 Presentatie van de Maagd Maria in de tempel aan de priester wiens gewaad door een fibula bijeen wordt gehouden, Andreo di Bartolo, circa 1400 – 1405.

De naald ging vaak verloren, maar is hier bij wel acht exemplaren bewaard gebleven. Gespbroches hadden zowel een representatieve als praktische functie: ze werden vaak versierd met rijke decoraties, maar dienden ook tot het sluiten van kledingstukken zoals mantels. Door de prominente positie van de gespbroche op de kleding waren deze kledingaccessoires een belangrijke manier om rijkdom en sociale status te uiten. De gespen konden decoratiemotieven met zowel religieuze als profane symboliek hebben.[469] Vaak waren deze objecten van edelmetalen zoals zilver en goud gemaakt en werden ze verder versierd met edelstenen. Ze werden door zowel mannen als vrouwen gedragen. Gespbroches werden vaak afgebeeld op 12de- en 13de-eeuwse schilderijen, waarop ze te zien zijn op de kleding van personen van adel zoals vorsten. Gespbroches waren in eerste instantie vrij groot maar werden door de tijd heen kleiner. De gespbroches uit de collectie Zomerdijk zijn over het algemeen sober wat betreft ontwerp en materiaal. Slechts één exemplaar heeft een bloemversiering (catalogusnummer 22.5.229) en de anderen zijn geheel onversierd. Een gespbroche is gemaakt van een tin-loodlegering en de andere negen exemplaren zijn van koperlegeringen gemaakt. Gespbroches van tin-loodlegeringen waren zacht en kwetsbaar en zullen daardoor ook nauwelijks echt als sluiting gefungeerd hebben.[470] Het is waarschijnlijk dat dergelijke gespen imitaties waren van zilveren gespbroches.[471] Een vergelijkbare gespbroche uit Reimerswaal is gedateerd tussen 1375 en 1425.[472] Een ander vergelijkbaar zilveren exemplaar werd gevonden als onderdeel van een schatvondst in Den Bosch en is gedateerd kort na 1304.[473]

Schoengespen

Gespen werden in het verleden niet alleen gebruikt voor kleding, maar ook voor het sluiten van schoeisel. Het grootschalige gebruik van schoengespen komt langzaam op en rond 1720 worden ze een vast onderdeel van de schoen.[474] Hierna blijven ze een tijd in de mode, maar in de loop van de eerste helft van de 19de eeuw nemen ze in populariteit af ten gunste van schoenveters. In Noord-Holland waren schoengespen in de mode tot ongeveer 1840.[475]

In de collectie Zomerdijk zit een zeer fraai versierde zilveren schoengesp (catalogusnummer 22.5.244). Dankzij merktekens op dit object is te achterhalen wanneer, waar en door wie het gemaakt is: de gesp is gemaakt in Amsterdam door Christiaan Mensink (1768-1839).[476] Naast dit zilveren exemplaar bevat deze collectie een groot aantal schoengespen van koperlegeringen. Deze gespen hebben uiteenlopende vormen en zijn grofweg te dateren tussen ongeveer 1300 en 1800.

17.11 Zilveren schoengesp, catalogusnummer 22.5.244.

17.12 Detail uit een groepsportret van regenten en regentessen van het leprozenhuis van Amsterdam waarbij de schoengespen van deze regent duidelijk zichtbaar zijn, Jan A. Kruseman, circa 1834 – 1835.

17.3 Spelden, nestels en naalden

Spelden, nestels en (haar)naalden kunnen qua vorm en materiaal doorgaans erg op elkaar lijken en zijn daardoor vaak archeologisch moeilijk van elkaar te onderscheiden, zeker wanneer ze teruggevonden zijn in gefragmenteerde staat. Deze artefacttypen worden om deze reden samen behandeld.
Spelden werden in het verleden van vele materiaalsoorten gemaakt, bijvoorbeeld van bot, hout of metaal. Metalen spelden werden gemaakt door een metaal draad te trekken en deze in stukjes te knippen, waarna er een knop op werd gezet en er een punt aan werd gemaakt.[477] Gedurende de Middeleeuwen werden spelden uitsluitend gebruikt bij het produceren van kleding, met name bij het naaien. Later werden spelden ook gebruikt om tijdens het dragen (diverse onderdelen van) de klederdracht bij elkaar te houden.[478] Een nestel bestaat uit een fijn kokertje gemaakt van geslagen en vervolgens gerold metaal. Deze koker vernauwt zich naar onder toe tot een punt.

17.13 Een oude dame bezig met het maken van schoenveters, Josephus L. Dyckmans, circa 1872.

In de collectie gaat het altijd om een koperlegering maar er zijn ook voorbeelden van ijzeren exemplaren bekend.[479] In deze holle voorwerpen werd het uitende van een veter, van bijvoorbeeld een schoen, tas of kledingstuk, gestoken. Zo beschermde de nestel het veteruiteinde en vergemakkelijkte deze het rijgen of strikken van veters. De meeste exemplaren uit de collectie Zomerdijk dateren tussen ongeveer 1300 en 1800, maar voor drie exemplaren geldt een mogelijk oudere datering tot ongeveer 1175 en 1200.

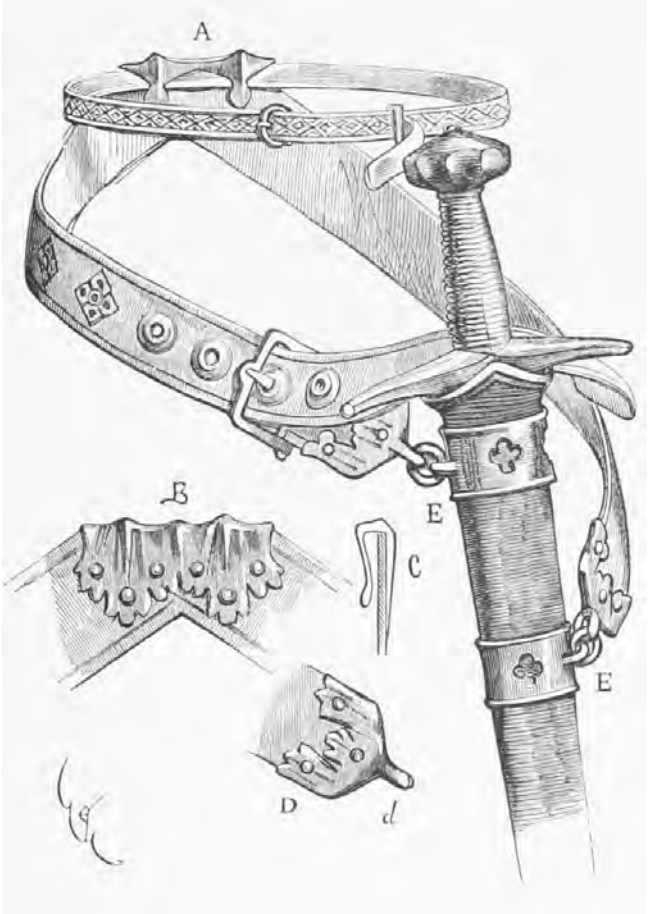
In deze collectie zit een mogelijke haarnaald (catalogusnummer 22.5.258). Deze Romeinse haarnaald is gemaakt van een koperlegering. Dit is vermoedelijk een zogenaamde Riha-type 12.16-fibula of -haarnaald. Dit type komt voor tijdens de gehele Romeinse periode voor met een piek tussen 150 en 250 na Chr.[480]

17.4 Riem-, bandelier- en gordelonderdelen

Gordels, bandelieren en riemen werden in het verleden veel gebruikt om verschillende kledingstukken aan elkaar of aan de drager te bevestigen. Zo konden schoenen, laarzen en broeken strak om voeten, benen en middel gedragen worden en wambuizen goed gesloten worden. Ook dienden riemen en gordels om voorwerpen aan op te hangen, zoals een tas of een zwaard. De banden zelf werden meestal van leer gemaakt,[481] maar andere onderdelen konden ook goed van andere materialen, zoals metaal, gemaakt zijn.

Riem- en leerbeslag

De collectie Zomerdijk bevat een groot aantal fragmenten van riembeslagen. Dit zijn kleine metalen objecten waarmee riemen kunnen worden versierd.[482]
Opvallend binnen de collectie zijn vier kleine hartvormige riembeslagen. De keuze voor een hartvorm, maakt het aan-

17.14 Prent van een middeleeuwse riem met leerbeslag om een zwaard aan te bevestigen.

nemelijk dat de beslagen onderdeel waren van een riem die bedoeld was als liefdes- of huwelijksgeschenk.[483] In de Late Middeleeuwen was een mooie riem een goed geschenk van een minnaar aan zijn geliefde of verloofde. Daarmee was dit object onderdeel van de hofmakerij. Een dergelijke riem had praktische en ook symbolische betekenis: de draagster kon zowel haar rijkdom als kuisheid tonen. Zo stond een riem om een bruid voor haar maagdelijkheid: het symboliseerde het feit dat ze nog 'gesloten' was. Met de symbolen en letters op de riemen konden tevens ook specifiekere en subtielere liefdesboodschappen gecommuniceerd worden. Uit Nederland zijn maar weinig van dit soort riemen bekend. Een riem met dergelijke versiering, niet gemaakt van edelmetalen maar koper-, tin- of loodlegering, was relatief 'goedkoop', wat aangeeft dat dergelijke liefdesgeschenken niet uitsluitend aan de rijkste bovenklasse voorbehouden waren. Riembeslagonderdelen gemaakt van een tin-loodlegering die onderdeel waren van een zijden riem, identiek aan een aantal uit deze collectie, zijn gevonden in de stort van een opgraving op het Statenplein te Dordrecht.[484] Het is mogelijk dat ook de exemplaren uit de collectie Zomerdijk niet aan een leren riem bevestigd waren, maar aan een exemplaar van textiel.

Riemtongen, riemhangers en koppelpassanten

De riemtong is het metalen beslag aan het uiteinde van de riem.[485] Het hielp om rafelen van het leer of textiel tegen te gaan en vergemakkelijkte de doorvoer van de riem door het sluitingsmechanisme. In de Middeleeuwen was het gebruikelijk om het riemuiteinde naar beneden te laten hangen, waarbij een zware metalen riemtong dan goed van pas kwam. Riemtongen verschillen sterk in vorm en decoratie en waren zeer modegevoelig, wat ze goed dateerbaar maakt. Alle riemtongen uit de collectie Zomerdijk zijn gemaakt van koperlegeringen en dateren tussen ongeveer 1300 en 1600.

17.15 Detail van een miniatuur waarbij de riemtong naar beneden hangt, circa 1320 – 1340.

De riemhanger werd aan een riem bevestigd om er andere voorwerpen aan op te kunnen hangen, zoals sleutels of een tasje. Net als bij de riemtongen bestaat er onder riemhangers een grote verscheidenheid in decoraties. Ook het mechaniek dat gebruikt werd varieerde en kon de vorm aannemen van een ketting of klemmen.[486] Metalen riemhangers waren in de mode van de Middeleeuwen tot in de 17de eeuw. Het bronzen exemplaar uit deze collectie was, gezien de aanwezigheid van een oogje en niet van een klem, waarschijnlijk onderdeel van een ketting (catalogusnummer 22.5.293). De decoratie lijkt Jezus aan het kruis weer te geven.

Koppelpassanten werden gebruikt als riemgeleider en dienden om de riemtong juist niet te laten hangen, maar bij de riem te houden.[487] Het zijn vierkante, rechthoekige of dubbele ovale voorwerpen, met soms een oog als aanhechtingspunt en een middelstijl of twee puntige uitstekels om de riem op zijn plaatst te houden. De drie exemplaren uit de collectie Zomerdijk zijn gedateerd tussen ongeveer 1500 en 1650.

Gordel- en bandeliersluitingen
Een gordelsluiting vormt de sluiting van een riem en bestaat meestal uit drie delen: het middenstuk met kleine oogjes en de twee versierde beslagplaatjes die aan dat middenstuk bevestigd zijn.[488] In de collectie Zomerdijk zitten een aantal van dergelijke middenstukken en twee uiteinden. Al deze objecten zijn van koperlegeringen gemaakt en zijn gedateerd tussen ongeveer 1400 en 1800.
Bandeliersluitingen, een sluitingsmechanisme met een functie verwant aan de gordelsluiting, dienden specifiek voor het sluiten van smalle, laaghangende gordels op het wambuis.[489] Net als bij de gordelsluiting bestaat deze sluiting uit drie onderdelen. Het beslag bestaat uit de twee lagen waartussen de riem vastgeklemd zit. De constructie wordt verder verstevigd door een metalen pennetje dat door het beslag en het gordelmateriaal is aangebracht. Het middenstuk, waaraan het beslag zit vastgehaakt, heeft vaak tevens een aanhechtingsplaats voor degen- of schouderriemen. De bandeliersluitingen uit deze collectie zijn alle gedateerd tussen ongeveer 1400 en 1800 en gemaakt van koperlegeringen.

17.5 Sieraden

In de collectie Zomerdijk zitten een aantal metalen onderdelen van sieraden. Dit is een uiteenlopende vondstgroep, bestaande uit vingerringen, kettingen, armbanden, verschillende soorten hangers, kledinghaken en –sluitingen, horlogesleutels en toiletgerei. Deze artefacten hebben dus allerlei functies en oorsprongen en komen uit verschillende perioden en werden door diverse delen van de vroegere bevolking gebruikt.

Vingerringen
Deze sieraden hebben een zeer oude traditie. Ze werden in verschillende periodes niet altijd van metaal gemaakt, maar soms ook van been, gewei of glas.[490] Naast ringen van goud en zilver, werden ook ringen van onedele metalen gemaakt, zoals koper of zelfs lood. Gedurende de Middeleeuwen en Nieuwe tijd werden metalen vingerringen met drie verschillende technieken gemaakt: gegoten in een mal, geslagen van plaatmetaal of gevlochten van metaaldraad. Bij de productie van ringen konden vele ambachten betrokken zijn, zoals goud- en zilversmeden, juweliers, metaaldraadtrekkers en geelgieters. Gedurende de Middeleeuwen werden vingerringen nogal ruw gefabriceerd, maar tijdens de 17de en 18de eeuw worden ringen steeds fijner en krijgen ze rijkere ornamenten. Op schilderijen is te zien dat men aan alle vingers, inclusief de duim, behalve de middelvinger, ringen droeg.
In de collectie Zomerdijk komen vingerringen voor gemaakt met elk van bovengenoemde technieken. Een aantal ringen is versierd met (edel)stenen of gekleurd glas en een enkel exemplaar draagt een zegel (catalogusnummer 22.5.358). De vingerringen uit deze collectie zijn gemaakt van zilver en koperlegeringen en dateren tussen ongeveer 1100 en het heden.

17.16 Detail van een portret van een Leidse goudsmid, waarschijnlijk, Bartholomeus van Assendelft, Werner van den Valckert, 1617.

Verzetssieraden uit het dubbeltje
Twee objecten uit de collectie zijn tekenen van verzet ten tijde van de Duitse bezetting van Nederland (1940-1945). Het gaat om een zilveren vingerring met gesoldeerd dubbeltje van koningin Wilhelmina (catalogusnummer 22.5.359) en een ander zilveren sieraadonderdeel, waarschijnlijk een armband, broche of hanger, ook gemaakt van een dubbeltje van koningin Wilhelmina waarvan het hoofd is uitgezaagd. Deze is niet opgenomen in de catalogus maar te zien in de vaste tentoonstelling van Archeologiemuseum Huis van Hilde.
Tijdens de Tweede Wereldoorlog pleegden mensen op vele manieren verzet. Een onschuldige en stille manier van verzet plegen was bijvoorbeeld het maken van sieraden met de beeltenis van koningin Wilhelmina.Ze was gevlucht naar Londen en stond symbool in de strijd tegen de Duitse bezetter. Door het dragen van dit nationale sieraad gaf men blijk van trouw aan het Nederlandse koningshuis.
Helemaal vrij van gevaren was het dragen van dit soort verzetssieraden overigens niet. De Duitsers probeerden deze acties de kop in te drukken door het uitvaardigen van straffen: 1000 gulden boete, een hechtenis en het verbeurd verklaren van de sieraden. Toch droegen in de zomer van 1940 veel Nederlanders deze kleinoden. Vaak waren ze zelf gemaakt, maar ze werden ook in serie geproduceerd door smeden. Zo werd in Schoon-

DER REICHSKOMMISSAR
FÜR DIE BESETZTEN NIEDERLÄNDISCHEN GEBIETE
DER GENERALKOMMISSAR
FÜR DAS SICHERHEITSWESEN

DEN HAAG, den 31. August 1941

Bescheid.

Mevr. Frl.
Elisabeth de Groot
Amsterdam
Jan van Galenstraat 23

Auf Grund der §§ 1, Abs. 2, und 5, Abs. 2, der Verordnung des Reichskommissars für die besetzten niederländischen Gebiete vom 29.5.1940 wird Ihnen hiermit eine Geldbusse in Höhe von fl. 15.—
zahlbar bis zum 30.9.41 auf das Konto der Oberkasse des Reichskommissars bei der Rotterdamschen Bankvereinigung, Den Haag, auferlegt.

Grund: Sie haben am 31. August 1941 gegen bestehende Vorschriften der Besatzungsmacht verstoßen.

In Vertretung:
Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD.
SS-Standartenführer u. Oberst der Polizei

17.17. Een andere uiting van stil verzet: wasgoed ophangen in de kleuren rood-wit-blauw, hier bekeurd met een boete van 15 gulden, 1941.

hoven bij diverse zilversmeden een inval gedaan omdat zij veel van dit soort sieraden bleken te vervaardigen.
Voor het maken van de sieraden gebruikte men het bestaande, zilveren, muntgeld. Zo zijn er uit dubbeltjes, kwartjes, guldens of rijksdaalders, vele armbanden, broches, dasspelden, manchetknopen, lepeltjes en hangertjes gefabriceerd. Vaak werd alleen het hoofd uitgezaagd, maar soms werd ook de tekst 'Wilhelmina, Koningin der Nederlanden' langs de rand van de munt nog meegenomen. Ook de gehele munt werd gebruikt, al dan niet in vorm geklopt. Zo werd bij lepeltjes soms de bovenkant, maar ook vaak de onderkant van de lepel vervangen door een munt.

Kettingonderdelen
Kettingen voor persoonlijke dracht kunnen grofweg in twee hoofdcategorieën worden ingedeeld: halskettingen en kledingkettingen. In de collectie Zomerdijk zit een kettingfragment dat zowel een hals- als kledingketting zou kunnen zijn (catalogusnummer 22.5.361). De kledingkettingen, waren bedoeld voor het losjes sluiten van openhangende kleding, zoals mantels of andere bovenkleding.[491] In de collectie Zomerdijk zitten ook twee kettingsluitingen van koperlegeringen, gedateerd tussen ongeveer 1550 en 1625 waarvan er een is opgenomen in de catalogus (catalogusnummer 22.5.383).

Armbanden
In de collectie Zomerdijk zitten drie zilveren armbanden, allemaal uit de 20ste eeuw. Een exemplaar stamt waarschijnlijk uit de tweede helft van de 20ste eeuw (catalogusnummer 22.5.365). Aan de voorzijde is de tekst 'FAMARA' te lezen. 'FAMARA' verwijst wellicht naar het gelijknamige dorpje op het Spaanse eiland Lanzarote dat onderdeel is van de Canarische Eilanden. Dit maak het armbandje waarschijnlijk een verloren vakantiesouvenir. Op een andere armband valt 'MADE IN ITALY' te lezen en dit zal waarschijnlijk om een vergelijkbaar souvenir gaan (catalogusnummer 22.5.364). Een merkje op deze armband wijst erop dat het tussen 1906 en 1953 gemaakt is.[492]
Een derde fragment van een armband is waarschijnlijk versierd met parelmoer (catalogusnummer 22.5.366).

Koninklijke portrethanger
Een ronde hanger met draagoog is gemaakt van messing en dateert uit 1909 (catalogusnummer 22.5.360). De voorzijde is gedecoreerd met een dubbelportret van koningin Wilhelmina en prins Hendrik en met een oranjetak op de schouder van de koningin waarboven met het omschrift 'KONINGIN WILHELMINA EN PRINS HENDRIK DER NEDERLANDEN'. Aan de keerzijde valt 'GEBOREN 1909' met drie sterren te lezen met daaronder een gevleugelde vrouwenfiguur gebogen over een kinderwiegje met een kroondecoratie. Op de achtergrond is een rijzende zon te zien en links vooraan staat de Nederlandse leeuw. Deze hanger verwijst naar de geboorte van de latere koningin Juliana.

Keizer Franz Josef I-hanger
Een koperen hanger heeft een portret van keizer van Oostenrijk-Hongarije Franz-Josef I (catalogusnummer 22.5.367). De voorzijde is versierd met het portret van Franz-Josef I met een lauwerkrans en de tekst 'FRANZ JOS IDG AUSTRAIE IMPERATOR' eromheen (vertaald: Frans Jozef I, bij de gratie Gods keizer van Oostenrijk). De keerzijde is versierd met een tweekoppige adelaar met 'AUSTRAIE * PAX * COM * TYRO * 1760 * ARCHIDUX' eromheen (vertaald: aartshertog van Oostenrijk, hertog van Bourgondië, graaf van Tyrol). De datum van deze hanger is opmerkelijk: keizer Frans Jozef I (1830-1916) regeerde van 1848 tot 1916. De voorzijde is correct, maar de keerzijde is niet

waarheidsgetrouw omdat de datum 1760 ver voor de geboorte van Franz-Josef I is. Deze hanger is een imitatie van een Oostenrijk-Hongaarse dukaat en kan waarschijnlijk gedateerd worden tussen 1848 tot ergens in de 20ste eeuw.

Pomander

De pomander, ook wel 'ruyker' genoemd, is een bolvormig voorwerp bestaande uit twee helften.[493] Het zilveren exemplaar uit de collectie Zomerdijk is gegoten en is gedateerd tussen ongeveer 1500 en 1700 (catalogusnummer 22.5.368). Dergelijke objecten waren gevuld met geurstoffen (zoals amber of bezoar) of een spons die vloeibare geurstoffen kon absorberen. Gevuld deed de pomander dienst als een soort parfum – niet overbodig in een tijd waarin hygiëne en sanitaire voorzieningen een stuk minder geavanceerd waren dan tegenwoordig.[494] Door de fraaie uitvoering is het ook goed mogelijk dat dit object als onderdeel van persoonlijke versiering werd gebruikt.

17.18 Portret van de koopmansvrouw Brechtje Overrijn van Schoterbosch met pomander, Cornelis van der Voort, 1614.

17.6 Overige kledingaccessoires

Kledinghaken en –sluitingen

Alle kledinghaken en –sluitingen uit de collectie Zomerdijk zijn gemaakt van koperlegeringen en dateren tussen ongeveer 1000 en 1900.[495] Deze metalen kledingsluitingen zijn meestal redelijk klein en hebben een verfijnde vorm. Ze werden doorgaans gebruikt voor het maken van vrouwenkleding en om losse onderdelen samen te houden, zoals mantels, jakjes, kappen en kragen. Deze objecten werden vastgenaaid of –geklemd aan kledingstukken.

Mantelhaak

Een mantelhaak is onderdeel van de collectie Zomerdijk (catalogusnummer 22.5.384). Deze is gemaakt van een koperlegering en is gedateerd tussen ongeveer 1600 en 1650. Samen met een ketting vormden dergelijke speciale metalen haken de sluitingen van openhangende kledingstukken, voornamelijk bovenkleding.[496]

Kledingogen

Voor het sluiten van kleding werd in het verleden ook geregeld gekozen voor een relatief eenvoudig haak-en-oog systeem.[497] Vaak werden deze haakjes en oogjes verwaardigd van koperdraad. Een aantal oogjes van dit eenvoudige sluitingsmechanisme zijn onderdeel van de collectie Zomerdijk. Alle kledingoogjes in deze collectie zijn gemaakt van koperlegeringen en dateren tussen ongeveer 1350 en 1750.[498]

Rokgewichten

Deze groep bestaat uit dertien (bijna) identieke loodgewichten, die alle bestaan uit een ronde platte vorm met twee gaten. Dit zouden rokgewichten kunnen zijn. Vrouwen gebruikten rokgewichten om zich ervan te verzekeren dat hun rokken naar beneden bleven hangen. De datering van deze objecten wordt geschat tussen ongeveer 1850 en 1920. Deze datering is ruim genomen omdat vrouwen vanaf het einde van de 19de eeuw tot aan de Eerste Wereldoorlog het type heel wijde lange rokken droeg waar dergelijke gewichten voor nodig waren. De classificatie is echter onzeker, omdat het ook tafel- of gordijngewichten zou kunnen betreffen.

Horlogesleutels

De collectie Zomerdijk bevat vier met zekerheid geïdentificeerde horlogesleutels en twee mogelijke horlogesleutels. Ze zijn alle gedateerd tussen ongeveer 1500 en 1900 en gemaakt van koperlegeringen. Horlogesleutels werden in het verleden gebruikt voor het verzetten van wijzers en het opwinden van uurwerken.[499] Horlogesleutels kwamen op tijdens de 16de eeuw en in de daaropvolgende periode maakt de vorm van de handgrepen enige veranderingen door. Muntvormige typen bleven tot het midden van de 18de eeuw in gebruik. Daarna kwamen handgrepen met rechthoekige vorm in de mode. Voor moderne uurwerken, die doorgaans werken op batterijen, zijn dergelijke sleutels niet langer nodig.

17.19 Prent van twee horlogesleutels met ter illustratie hoe bloemen en planten als inspiratie voor de versiering hebben gediend, L. Hendericks, circa 1600 –1699.

Oorlepels en nagelreiniger

De oorlepel of ook wel 'oorsonde' kent een lange geschiedenis. Al in de Romeinse periode gebruikte men dergelijke voorwerpen.[500] Zoals de naam al doet vermoeden waren oorlepels bedoeld voor het schoonmaken van oren, voor zowel cosmetische als medische redenen. Hoe veilig en hygiënisch deze procedure in het verleden was valt te betwijfelen. Dit gebruiksvoorwerp bestaat uit een metalen staafje met een klein lepeltje aan een uiteinde die gemakkelijk in het oorgat gestoken kan worden.
In de collectie Zomerdijk zitten twee exemplaren. Een zilveren oorlepel fragment is gedateerd tussen ongeveer 450 en 1500 (catalogusnummer 22.5.396). Het andere complete exemplaar is gemaakt van een koperlegering en heeft een nauwkeurigere datering tussen ongeveer 1300 en 1500 (catalogusnummer 22.5.395).

Een ander type gebruiksvoorwerp dat is gerelateerd aan cosmetica en hygiëne is een nagelreiniger (catalogusnummer 22.5.397). Het betreft een fragment van een fraai gedecoreerd exemplaar dat is gemaakt van een koperlegering. Dit object dateert waarschijnlijk tussen ongeveer 1600 en 1700. De identificatie is enigszins onzeker, het zou ook een haarnaald kunnen zijn.

17.20 Een oorreiniger met een oorlepel aan het werk, circa 1825.

439. Epstein 2009, 193.
440. Braudel 1987, 316-319; Comis 1998, 243; Groenman-Van Waateringe 2009, 627.
441. Boot 1970, 29; Epstein 2009, 193.
442. Baart e.a. 1977, 152; Broekema 1990, 8.
443. Baart e.a. 1977, 201.
444. Baart e.a. 1977, 183.
445. Bogaert e.a. 2016, 128.
446. Baart e.a. 1977, 182.
447. Comis 1998, 256-257.
448. Bailey 2016, 22.
449. Crummy 1995.
450. Bailey 2016, 16-20, cat. nr. 6.1.
451. Honig 1999, 150.
452. Broekema 1990, 9.
453. Lohof en Ploegeart 2008, 53.
454. Lohof 2009, 31-33.
455. Honig 1999, 150.
456. Hasselt e.a. 1993, 422-431; Gawronski 2018, 547.
457. Bosman 2014, 22-23; www.onze-verzameling.nl.
458. Bosman 2014, 22-22.
459. Schaap 1973; Wentholt 1973; De Boer 1998; Guns 2004.
460. www.hollandamericaline.us/buttons.
461. www.ijzereneeuw.nl; www.spoorwegmuseum.nl
462. www.onze-verzameling.nl/269828515.
463. Bosman 2014, 24-25.
464. Van Oostveen 2011, 13; www.onze-verzameling.nl/269828515.
465. Heeren e.a. 2017, 4.
466. Heeren e.a. 2017, 337.
467. Van Beuning e.a. 2001, 468.
468. Janssen 2011, 83-86.
469. Van Beuning e.a. 2001, 468.
470. Van Beuning e.a. 2001, 468.
471. Van Beuning e.a. 2001, 398.
472. Van Beuning en Koldeweij 1993, 298.
473. Janssen 2011, 83.
474. Baart e.a. 1977, 172.
475. Honig 1999, 150.
476. Havermans-Dikstaal 1998, 150; Benthem 2005, 84.
477. Baart e.a. 1977, 133-135.
478. Broekema 1990, 8.
479. Baart e.a. 1977, 159; Crummy 1988, 12-14; Bogaert e.a. 2016, 127.
480. Riha 1990.
481. Baart e.a. 1977, 93.
482. Bogaert e.a. 2016, 109.
483. Willemsen en Ernst 2012, 115-116.
484. Willemsen en Ernst 2012, 26-27, afb. 20.
485. Bogaert e.a. 2016, 121.
486. Baart e.a. 1977, 165; Bogaert e.a. 2016, 125.
487. Baart e.a. 1977, 167; Bogaert e.a. 2016, 93.
488. Baart e.a. 1977, 160-161.
489. Baart e.a. 1977, 162.
490. Kunz 1917; Baart e.a. 1977, 212.
491. Baart e.a. 1977, 154-155, 204-211.
492. Merkje: 925 zwaardje (Van der Poel 1989).
493. Hasselt e.a. 1993, 434.
494. Braudel 1987, 319-321.
495. Baart e.a. 1977, 154-156.
496. Baart e.a. 1977, 154-155.
497. Baart e.a. 1977, 157-158; Gawronski 2018, 537.
498. Baart e.a. 1977, 157-159; Vos e.a. 2019, 225-226.
499. Klomp 2006, 60.
500. Riha 1986; www.zeeuwseankers.nl/verhaal/een-romeins-wattenstaafje.

18 | Religie en bijgeloof

Geloof speelde in het verleden een zeer belangrijke rol in het leven, ook in Nederland. Geregeld bidden en kerkbezoek waren voor de meeste mensen in de Middeleeuwen en ook in de Nieuwe tijd van groot belang. Zo kende elk dorp wel een eigen kerk. In Noord-Holland speelde de Egmondse abdij (die bestond vanaf de 10de eeuw en werd gesloopt in 1573) een belangrijke rol.[501] De artefacten uit de collectie Zomerdijk in dit hoofdstuk zijn uitsluitend te linken aan het Christendom. Er zijn geen vondsten gedocumenteerd die toebehoren aan het Jodendom, de Islam of andere geloven. Dit is niet verbazingwekkend aangezien middeleeuws en vroegmodern Noord-Holland, net als heel Noordwest-Europa, hoofdzakelijk een Christelijke samenleving was.[502]

18.1 'De leeraar', prent, 1649.

De religieuze voorwerpen uit de collectie Zomerdijk zijn bijna allemaal gevonden in Noord-Holland, maar staan soms in verband met historische ontwikkelingen waarvan de effecten zich uitstrekten tot ver buiten Nederland, zoals zal blijken uit de beschrijvingen hierna.

Een andere vondstcategorie die in dit hoofdstuk aan de orde komt is die van boeken en schrijfgerei. In de Europese Middeleeuwen konden maar heel weinig mensen lezen en schrijven. De voornaamste groep geletterden waren monniken die in kloosters veel tijd besteedden aan het handmatig kopiëren van boeken en manuscripten, vaak van religieuze aard. Teksten werden dus overgeschreven met inktpennen, maar voor korte tijdelijke teksten werd vaak de stylus gebruikt. Dit is een oud schrijfinstrument waarvan enkele exemplaren ook in deze collectie zitten. Tot de uitvinding van de boekdrukkunst in de 15de eeuw was het met de hand overschrijven de voornaamste manier waarop boeken werden geproduceerd.[503] Dit was enorm arbeidsintensief (echt monnikenwerk!), traag en duur en daarom werden er destijds veel minder boeken gemaakt dan na de uitvinding van de boekdrukkunst. Bij deze techniek maakte men gebruik van een drukpers en drukletters om zo vele malen dezelfde tekst snel, accuraat en relatief goedkoop te kunnen produceren. Ook andere werken werden gedrukt, zoals kaarten voor reizigers en handelaren.[504] Deze uitvinding leidde er ook toe dat lezen, en daarmee schrijven, voor meer mensen toegankelijk werd. Dit maakte een einde aan het (bijna) monopolie van de kerk en kloosters op het geschreven woord.

18.1 Insignes

Een belangrijke vondstcategorie binnen deze groep is die van de (pelgrims)insignes. Over deze voorwerpen is relatief veel bekend omdat ze vaak bij opgravingen gevonden worden.[505] Pelgrimsinsignes werden gedragen tijdens pelgrimstochten. Het gaf de drager de status van pelgrim en daarmee toegang tot aalmoezen of gratis onderdak bij kloosters en andere barmhartigheidsinstellingen. Na afloop van de pelgrimstocht dienden de insignes als herinneringen, souvenirs, van deze tocht, die voor de gelovigen van grote religieuze betekenis was. Pelgrimstochten kregen naast een religieuze, soms echter ook een militaire kant. In de 11de eeuw riep de paus op tot een strijd om het Heilige Land en om met name Jerusalem te veroveren op de Arabieren voor het christelijk geloof. Om deze heilige oorlog te legitimeren gaf hij als beweegreden het beschermen van christelijke pelgrims in het Nabije Oosten tegen moslimlegers. De kruistochten die daarop volgenden werden dan ook betiteld als 'bewapende pelgrimstochten'.[506] Al snel bleek dat systematisch plunderen en moorden vast onderdeel werden van de kruistochten en dat het met de vrome pauselijke doelen niet zo nauwgenomen werd.

18.2 Scène met de drie wijzen uit het oosten op bedevaart naar Bethlehem om Christus te aanbidden, Stefano di Giovanni, circa 1433 – 1435.

Veel inheemse groepen (zowel moslims, joden én christenen) die de Latijnse legers in het Nabije Oosten tegenkwamen werden vaak zwaar onderdrukt en soms zonder pardon vermoord. Het toppunt van de escalatie vond plaats rondom de Vierde Kruistocht (1202-1204) toen de westerse kruisvaarders met hun schepen en legers afbogen naar Byzantium in plaats van naar de Levant.[507] Constantinopel, de Byzantijnse hoofdstad en symbool van het Orthodoxe Christendom, werd geplunderd en kortstondig bezet. Ruim 800 jaar later, in 2004, zou de Katholieke paus Johannes Paulus II formele excusses aanbieden aan de Griekse kerk voor de verschrikkingen van deze kruistocht.

Pelgrimsinsignes

In de collectie Zomerdijk zitten twee religieuze insignes. Deze werden waarschijnlijk gedragen door pelgrims. Ze zijn gegoten van lood en tinlegeringen en zijn gedateerd tussen ongeveer 1300 en 1400. De ene pelgrimsinsigne heeft een crucifixvorm met een beeltenis van Christus (catalogusnummer 22.6.4). De andere heeft de vorm van een dubbele zesster (zes Franse lelies en zes bolletjes) met daarboven een enkele zesster (zes Franse lelies, catalogusnummer 22.6.3).

Buste-insignes

Een buste-insigne is een soort gedecoreerde broche. Ze komen veel voor in zowel Engeland, Frankrijk als in de Lage Landen.[508] Vaak wordt de buste in het midden van de insigne omringd door een religieuze tekst, maar geregeld ging het hier ook om pseudoetters. Dit suggereert dat de doelgroep, of in ieder geval een belangrijk deel daarvan, analfabeet was. De meeste broche-insignes waren waarschijnlijk géén pelgrimsinsignes, maar profane, niet-religieuze, speldjes.[509] Dit type insigne is voornamelijk bekend uit de 14de en 15de eeuw. Een groot deel van de buste-insignes gevonden in Nederland dateren tussen ongeveer 1350 en 1450.

De twee buste-insignes uit de collectie Zomerdijk zijn beide gedateerd tussen ongeveer 1300 en 1450.[510] Ze zijn gemaakt van tin-loodlegeringen, materialen die gebruikt werden bij de goedkopere varianten van dit type insigne, terwijl duurdere varianten werden gemaakt van edelmetalen zoals goud en zilver.

Overige draagspeldjes

Deze groep bestaat uit een verzameling van drie insignes, ook wel draagspeldjes, in uiteenlopende vormen en met verschillende decoraties. Deze ornamenten werden gedragen ter persoonlijke versiering en konden daarbij een bepaalde status of sociale boodschap uitstralen. Draagspeldjes met een voorstelling van een blaasbalg bijvoorbeeld, waarvan de collectie Zomerdijk er

18.3 De apostel Johannes afgebeeld als pelgrim met de Sint Jacobsschelp als insigne op zijn hoed bevestigd om zijn tocht naar Compostelle te symboliseren, Jan de Frandes, circa 1507.

een bezit, komen relatief vaak voor gedurende de Middeleeuwen (catalogusnummer 22.6.7).[511] De blaasbalg staat voor dwaasheid en onbetrouwbaarheid, maar ook voor twist en tweedracht. In sommige gevallen kan het ook een seksueel symbool zijn. De eventuele socioculturele connotaties bij de andere twee insignes, het motief van de klimmende leeuw (catalogusnummer 22.6.6) en de vorm van de vierpas in zesster (catalogusnummer 22.6.5), zijn niet bekend.

18.2 Devotiepenningen, –hangers en -bedels

Devotiepenningen en –hangers zijn de algemene benamingen voor geslagen, gegoten, gegraveerde en aan beide zijden versierde metalen penningen en plaatjes met een afbeelding van God, Jezus Christus, Maria, een heilige, een paus, een religieus object of een specifieke religieuze gebeurtenis.[512] Dergelijke Christelijke penningen en hangers stonden in dienst van religieuze devotie, door ze te dragen konden gelovigen hun religieuze vroomheid uiten.

Maria met kinddevotiepenning

Een devotiepenning uit de collectie heeft aan de voorzijde een decoratie van Maria met Kind in stralenkrans en aan de keerzijde een decoratie van Christus als man van smarten. Deze messing penning, gedateerd tussen ongeveer 1450 en 1525, heeft twee doorboringen en werd waarschijnlijk als hanger of op kleding gedragen.

18.4 Messing devotiepenning, gegoten, catalogusnummer 22.6.8

Maria en Jezushanger

Een devotiehanger heeft aan de voorzijde een motief van een heilige of Jezus (catalogusnummer 22.6.9). Aan de keerzijde valt 'VIRGO' en 'CARMELI' te lezen (vertaling: maagd en het gebergte Carmel) rond een afbeelding van Maria en het kindje Jezus. Deze hanger is gemaakt van aluminium. Dit materiaal werd voor het eerst industrieel geproduceerd aan het eind van de 19de eeuw en vanaf de Eerste Wereldoorlog kwam aluminium meer in gebruik.[513] Het voorwerp zal hierom waarschijnlijk niet eerder zijn gemaakt dan aan het begin van de 20ste eeuw.

Schelpvormige devotiehanger

Een zilveren devotiehanger heeft een schelpvorm en is gedateerd tussen ongeveer 1600 en 1900 (catalogusnummer 22.6.10). Van deze hanger is geen parallel bekend en ook een eventuele religieuze connotatie is onduidelijk.

Joris en de draakbedeltje

Een verzilverde bedel is gemaakt van een koperlegering en is gedateerd tussen ongeveer 1600 en 1800 (catalogusnummer 22.6.11). De voorzijde is versierd met een afbeelding van Joris en de draak met 'S.GEORGIVS · EQVITVM · PATRONVS' erboven (vertaling: de heilige George, patroonheilige van de ridders). De keerzijde is versierd met een afbeelding van een schip met 'INTEMPESTATE SECURITAS' (vertaling: veiligheid in de storm). Dergelijke bedeltjes werden gedragen door vissers als bescherming tegen gevaren op zee. Het ontwerp is gebaseerd op de gouddukaten uit het plaatsje Kremnica (nu gelegen in Slowakije, vroeger in Hongarije).[514]

18.3 Kruishangers en rozenkransen

Kruis- of crucifixhangers

De collectie Zomerdijk bevat meerdere crucifixhangers, ook wel kruishangers genaamd. Dergelijke hangers zijn mogelijk kruisrelieken gedragen tijdens Christelijke pelgrimstochten.[515] Ze werden waarschijnlijk ook veelvuldig gedragen door vrome lieden zoals monniken, nonnen en priesters. De hangers in deze collectie zijn voornamelijk gemaakt van koperlegeringen, maar een aantal is van lood of zelfs van zilver. Dit artefacttype kent een lange geschiedenis, zo zijn de exemplaren uit deze collectie ruim gedateerd tussen ongeveer de 13de en de 20ste eeuw.[516]

Rozenkrans
De collectie Zomerdijk bevat een rozenkrans (catalogusnummer 22.6.29). Dit object, ook wel 'paternosterketting' genoemd, is een Rooms-Katholiek gebedssnoer dat is bedoeld voor persoonlijk gebruik tijdens het bidden. Hierbij gaat men een voor een de kralen van de krans af, en zegt bij elke kraal een bepaald gebed op. Het exemplaar uit de collectie is gemaakt uit een koperlegering, heeft glazen of misschien (edel)stenen kralen en is gedateerd tussen ongeveer de 16de en de 20ste eeuw.

18.5 Staande broeder met een rozenkrans, Gesina ter Borch, circa 1657.

18.4 Profane bedeltjes en penningen

Eikelvormig bedeltjes
Sieraden kregen in het verleden vaak de vorm van een bedeltje.[517] Ze werden gedragen aan een ketting op de huid, werden bevestigd aan een voorwerp, bijvoorbeeld een zegelstempel, of ze dienden als versiering van paardentuigage. De meeste bedeltjes zijn hart- of eikelvormig. In de collectie Zomerdijk zitten drie eikelvormige bedeltjes. De eikel staat symbool voor mannelijkheid, vruchtbaarheid en kracht. Opvallend is dat twee van de eikelbedeltjes uit deze collectie, wat afmetingen en vorm betreft, haast identiek zijn, maar dat ze van andere metaalsoorten gemaakt zijn. Het ene exemplaar is van een koperlegering gemaakt (catalogusnummer 22.6.33) en de ander van lood (catalogusnummer 22.6.32). Beide zijn gedateerd tussen ongeveer 1300 en 1800. Een derde exemplaar is gemaakt van zilver en is veel fijner geproduceerd (catalogusnummer 22.6.31). Dit exemplaar is gedateerd, aan de hand van de vondst van een haast identiek exemplaar in Gent, tussen ongeveer 1675 en 1725.

Armenpenning
De collectie Zomerdijk bevat een zogenaamde armenpenning, gemaakt van lood (catalogusnummer 22.6.34). Afgaand op het motief van een gekroond portret die parallellen heeft met buste-insignes uit Dordrecht, moet dit object in de 13de eeuw gedateerd worden.[518] Dergelijke motieven kwamen al voor op Engelse penny's in de tijd van koning Edward I (1272-1307). Deze armenpenningen, ook wel 'armenloden' genoemd, werden uitgegeven door armenzorginstanties aan de minderbedeelden.[519] Hiermee konden armen de hoogstnoodzakelijke producten, zoals brood, graan, smout en turf, krijgen om zo in hun basislevensbehoeften te kunnen voorzien. De penningen werden uitgedeeld door liefdadigheidsinstellingen als aalmoezeniershuizen en oudemannenhuizen, die vaak verbonden waren aan de kerk.

18.5 Boeken en schrijfgerei

Boekbeslag en –sluitingen
Nederland kent sinds de Romeinse tijd een wisselende alfabetiseringsgraad, maar pas vanaf de 20ste eeuw is structureel analfabetisme onder grote delen van de bevolking echt verdwenen. Toch werden er al veel boeken geproduceerd in tijden dat lang niet iedereen kon lezen en schrijven. Deze werden voornamelijk geschreven en gelezen in kloosters en andere kerkelijke instellingen. Omdat boeken grotendeels uit leer, hout, papier of perkament gemaakt zijn, blijft vaak weinig van deze oude werken bewaard. Toch zijn er onderdelen van boeken terug te vinden in de collectie Zomerdijk: sommige boeken bevatten namelijk elementen van metaal. In het verleden waren boeken zeer kostbaar en kwetsbaar. Daarom was het belangrijk boeken te beschermen met metalen plaatjes aan de hoeken en randen: deze bescherming werd ook wel 'beslag' genoemd. Ook werd er soms een kleine sluiting op het boek gezet om ervoor te zorgen dat het goed dicht bleef en zo stofvorming of beschadigingen te voorkomen. Reeds in de 6de eeuw werden in Europa voor het eerst boeken op deze manier ingebonden,[520] maar het eerste bewijs voor deze praktijk in de noordelijke Nederlanden stamt pas uit de 15de eeuw. Het beslag en de sluiting dienden echter niet alleen voor versteviging en bescherming, maar ook als versiering van boeken en manuscripten. Daarom werden materialen als koperlegeringen, goud, zilver, (half)edelstenen en ivoor ingezet. In de collectie bevinden zich delen van drie boekbeslagen van koperlegeringen met uiteenlopende vormen en decoraties.

18.6 Illustratie uit het manuscript 'Troost van de filosofie' met daarop een boek met boekbeslag, circa 1401-1500.

Ook zijn er vijf boeksluitingen geïdentificeerd binnen de collectie Zomerdijk, die alle eveneens zijn gemaakt uit koperlegeringen. De beslagen kunnen gedateerd worden tussen ongeveer 1500 en 1600, terwijl de sluitingen iets minder nauwkeurig gedateerd kunnen worden tussen ongeveer 1500 en 1800.

Styli

De stylus is een eeuwenoud schrijfinstrument, dat in gebruik was van de Romeinse tijd tot in de Late Middeleeuwen. Met dit voorwerp kon geschreven worden door het in zachte materialen te drukken, bijvoorbeeld in was op een wastablet of –tafel.[521] Dit medium werd gebruikt voor teksten die gemakkelijk aangepast moesten kunnen worden en tijdelijk van aard waren, zoals persoonlijke aantekeningen, (be)rekeningen, schrijfoefeningen of brieven. Het wastablet bestond uit een houten frame dat was opgevuld met lagen (bijen)was. De stylus kon worden gemaakt van been of metaal en had een puntig uiteinde om mee te schrijven en een plat en breed uiteinde om geschreven tekst indien nodig mee uit te wissen. Deze schrijfmethode heeft wel iets weg van de nieuwerwetse 'styli' die je tegenwoordig in combinatie met een digitale tablet kunt gebruiken. De collectie Zomerdijk bevat twee exemplaren die zijn gedateerd tussen ongeveer 1300 en 1500 en gemaakt zijn van koperlegeringen.
In middeleeuwse kloosters was de stylus een veel gebruikt voorwerp.[522] Er zijn onder andere styli gevonden bij opgravingen van de abdij van Egmond (10de eeuw tot 1573) en het Friese Nijeklooster (1233-1580).[523] Desalniettemin moet het gebruik van dit artefacttype niet slechts geplaatst worden binnen kerkelijke context. Zo zijn er bijvoorbeeld vele styli bekend uit Friese terpen uit zowel de Romeinse tijd als de Middeleeuwen en uit commerciële contexten in middeleeuwse handelssteden als Amsterdam en Dordrecht in Nederland en Gent in België.[524] Gedurende de 15de eeuw verdween de stylus langzamerhand. In deze periode kwam papier om mee te schrijven in algemeen gebruik. Hierdoor deden logischerwijs inktpennen en ander schrijfgerei hun intrede en raakten wastabletten in onbruik.

18.7 Miniatuur met links een monnik aan het schrijven op een wastablet met een stylus.

18.8 Prent van een boekdrukkerij met links de letterzetters en rechts de drukpersen, Philips Galle, circa 1589 – 1593.

Zo zijn er tijdens archeologische opgravingen van 16de- en 17de-eeuwse vondstcomplexen in Amsterdam geen styli meer aangetroffen.[525]

Drukletter

In de collectie Zomerdijk zit een zogenaamde drukletter (catalogusnummer 22.6.44). Drukletters werden gebruikt bij het machinaal drukken van teksten met een drukpers.[526] Ze werden bewaard in letterkasten en wanneer ze nodig waren voor het drukken werden drukletters in spiegelbeeld in speciale blokken geplaats op de juiste volgorde om zo de gewenste tekst te vormen. In de boekdrukkunst wordt dit 'handzetten' genoemd. Vaak waren drukletters van lood, maar dit exemplaar is van een koperlegering gemaakt. Het object dateert uit de Nieuwe tijd, waarschijnlijk tussen de 18de en de eerste helft van de 20ste eeuw.

501. Lassooy 2008.
502. Bartlett 1994, 250; Epstein 2009, 15.
503. Braudel 1987, 387-391.
504. Donkersloot-de Vrij 1992.
505. Baart e.a. 1977, 386-399.
506. 'Kruistocht' is een term bedacht door vroegmoderne historici en de kruisvaarders zelf noemden zich dus ook niet zo.
507. Bartlett 1994, 40; Cunliffe 2015, 453-440.
508. Van Beuningen en Koldeweij 1993, 273; Van Beuningen e.a. 2012, 327.
509. Van Beuningen en Koldeweij 1993.
510. Spencer 1990, 21-22, 50.
511. Van Beuning en Koldeweij 1993, 287.
512. Van Beuningen e.a. 2001, 343-355.
513. Edwards 2001, 207.
514. Detector Magazine 96 2007, 9; http://collections.rmg.co.uk/collections/objects/38155.html.
515. Van Beuningen e.a. 2012, 230-231.
516. Bruna 1996; Pieters e.a. 1997/1998, 262, 274, cat. nrs. 1933.3, 2674.1.
517. Bogaert e.a. 2016, 131.
518. Dirks 1878; Van Beuningen e.a. 2001, 420-421.
519. Baart e.a. 1977, 408.
520. Baart e.a. 1977, 400.
521. Baart e.a. 1977, 379; Cordfunke 2010, 183; Bogaert e.a. 2016, 217.
522. Cordfunke 2010, 183.
523. Baart e.a. 1977, 379, 383.
524. Baart e.a. 1977, 379, Cordfunke 2010, 217; Gawronski 2018, 411.
525. Baart e.a. 1977, 379; Saunders 2001.
526. Dittmar 2011.

19 | Militaria en oorlog

In dit hoofdstuk behandelen we oorlogsvoering in de periode van de Late Middeleeuwen tot het heden. We geven in vogelvlucht een overzicht van de relevante ontwikkelingen rond dit georganiseerde geweld daar waar ze betrekking hebben op de objecten uit deze collectie.
Gedurende de overgang van de Middeleeuwen naar de Nieuwe tijd, in de Renaissance, kregen militaire aangelegenheden in Europa, anders dan in eerdere (en latere) periodes, een sterk plaatselijk en commercieel karakter. Dit kwam onder andere door de afwezigheid van sterke centrale autoriteiten en de opkomst van economisch krachtige handelssteden met veel regionale macht in met name Italië en de Lage Landen.

19.1 'De Roeremaaker', prent, 1694.

Deze afwezigheid van een sterke overheid betekende dat het voor burgers niet ongebruikelijk was zichzelf te bewapenen om zo de veiligheid van hun familie, bedrijf of gemeenschap te waarborgen. Deze burgers vormden milities en andere bewapende groepen om publieke en persoonlijke beveiliging te garanderen, al werden hiertoe soms ook huurlingen ingezet. Deze hadden vaak echter voornamelijk een economisch motief en bleken geregeld weinig loyaal of betrouwbaar. Veel steden vormden daarom ter bescherming hun eigen lokale schutterijen.[527] Zo werd georganiseerd geweld een grotendeels private onderneming.
Dergelijke lokale en provinciale militaire eenheden zouden pas in de loop van de 19de eeuw in populariteit afnemen, om uiteindelijk in de eerste decennia van de 20ste eeuw geheel te verdwijnen. De collectie Zomerdijk bevat bijvoorbeeld nog een uniformknoop van een schutterij uit de 19de of vroeg 20ste eeuw. De teloorgang is voornamelijk te wijten aan het centralisatieproces van landelijke overheden en de professionalisering van hun nationale krijgsmachten, en aan de industrialisatie en schaalvergroting van oorlogsvoering.[528] De Eerste en Tweede Wereldoorlogen, maar zeker ook de eerdere Napoleontische oorlogen (1792-1815) en de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) zijn voorbeelden van dergelijke 'modernere' grootschalige gewapende conflicten.
Het Nederlandse burgerwapenbezit is tegenwoordig gering en het 'geweldsmonopolie' is in handen van de overheid, een situatie die eerder parallellen kent met het grote bureaucratische Romeinse Rijk dan met de middeleeuwse en vroegmoderne samenleving. In dit opzicht hebben de Verenigde Staten een andere ontwikkeling doorgemaakt: hier is privaat wapenbezit veel meer genormaliseerd en leeft het 'ideaal' van burgermilities als lokale weerstand tegen 'tirannieke' overheden nog altijd voort. De manier waarop verschillende landen in de 21ste eeuw kijken naar georganiseerd geweld, is duidelijk onderdeel van oude en complexe historisch-maatschappelijke processen en daarin staat dit thema niet alleen. Ook het fenomeen van de wapenwedloop, bijvoorbeeld, kent een lange geschiedenis. Zo ontstond er in de latere Middeleeuwen een competitieve wisselwerking tussen enerzijds het produceren van steeds effectievere langeafstands- en steekwapens voor de gewone voetsoldaat en anderzijds het smeden van steeds dikkere harnassen, helmen en schilden voor de meer adelijke ruiters.[529] Deze wapenwedloop had, net als de moderne kernwapenwedloop tussen de VS en de Sovjet Unie tijdens de Koude Oorlog, grote maatschappelijke en politieke gevolgen.
De metalen voorwerpen uit de collectie Zomerdijk die hierna aan bod zullen komen variëren sterk in functie en datering, van ruitersporen van middeleeuwse ridders tot Duitse mijnfragmenten uit de Tweede Wereldoorlog. Ze vormen een materiaal-

19.2 **Prent met een scène van het gevecht waarin Samson de Filistijnse soldaten verslaat, Antonius Wierix, circa 1585.**

categorie die zeer tot de verbeelding kan spreken. Bij het zien van objecten als zwaardheften, pijlpunten, strijdhelmen en geweerkogels is het moeilijk je niet te laten verleiden tot gedachten over grote veldslagen. Immers, al die musketfragmenten en –kogels in de collectie Zomerdijk zouden zomaar eens overblijfselen kunnen zijn van de beroemde Slag bij Castricum uit de Napoleontische Oorlogen, toch? De realiteit is doorgaans een stuk genuanceerder. De aangehaalde musketten waren al lang vóór en nog lang ná deze slag uit 1799 in gebruik als belangrijkste infanteriewapen. Ze werden daarnaast niet alleen door militairen gedragen maar ook toegepast bij civiele doeleinden zoals de jacht en de persoonlijke verdediging door burgers. In de komende alinea's blijven we bij de feiten en laten we ons niet verleiden tot spectaculaire interpretaties.

19.1 Steekwapens

Dolk pareerstand

De termen 'dolk' en 'mes' wordt vaak door elkaar gebruikt, maar hebben duidelijk andere betekenissen.[530] Een mes kan een wapen maar ook een alledaags gebruiksvoorwerp met andere doeleinden zijn terwijl een dolk uitsluitend als wapen dient, in oorlogsvoering of als persoonlijke verdediging. Over het algemeen zijn messen asymmetrisch en hebben ze slechts één scherpe lemmetkant, terwijl dolken symmetrisch zijn en twee scherpe lemmetkanten hebben. Messen zijn altijd in gebruik geweest, maar dolken komen na de Romeinse tijd tot de 12de eeuw maar weinig voor in ons deel van Europa. In de Late Middeleeuwen komen wel een heel aantal dolktypen voor.

19.3 **Voorbeeld van een zogenaamde klootdolk (38,5 x 5,5 cm) en 'gewone' dolk (32,5 x 5,1 cm) met een pareerstang, circa 1475 – 1524.**

De collectie Zomerdijk bevat een dolkonderdeel: de zogenaamde 'pareerstand'. De pareerstand, ook wel 'stootplaat' genoemd, is de metalen stang tussen de greep en kling van de dolk die bedoeld was om slagen van het wapen van de tegenstander op te vangen en de hand van de drager te beschermen. De pareerstand uit deze collectie is gemaakt van een koperlegering en is gedateerd tussen ongeveer 1400 en 1500. Helaas is niet duidelijk van welk soort dolk dit object precies afkomstig is.

19.4 Dolk pareerstand, catalogusnummer 22.7.1.

19.2 Vuurwapens, ammunitie en explosieven

Musket trekkerbeugel

Een object in de collectie is een fragment van een trekkerbeugel van een musket (catalogusnummer 22.7.2).[531] Het fragment is gemaakt van een koperlegering en dateert tussen ongeveer 1650 en 1870. In het midden is een onduidelijk merkje gedrukt.
Een musket is een geweertype dat tot de zogenaamde voorlaadvuurwapens behoort.[532] Dit zijn vroegmoderne handvuurwapens die geladen werden door los buskruit en een kogel in de voorkant van de loop te gieten en deze verlopens met een speciale laadstok aan te stampen alvorens met het musket geschoten kon worden. Het laden van deze wapens was dus een complex en pijnlijk langzaam proces. Zelfs een geoefende schutter hadongeveer één minuut nodig om opnieuw te kunnen vuren, wat een enorme handicap was gedurende gevechten omdat soldaten zich tijdens het herladen slecht konden verdedigen. Onbeschermde musketiers waren dan ook een relatief gemakkelijk doelwit voor vijandige cavalerie. Een oplossing hiervoor was de uitvinding van de bajonet (ook wel 'geweerdolk') rond 1690.[533] Dit is een soort grote dolk die aan het uiteinde van de musketloop werd bevestigd en zo gebruikt kon worden als steekwapen.
De trekkerbeugel was waarschijnlijk onderdeel van een muskettype met een zogenaamd vuursteen- of percussieslot. Dergelijke 'sloten' waren de vuur- of ontstekingsmechanismen van deze wapens. Door de eeuwen heen werden steeds betrouwbaardere, efficiëntere en veiligere vuurmechanismen ontwikkeld. Omdat dit technologische proces vrij goed gedocumenteerd is zijn de verschillende typen oude vuurwapens over het algemeen goed typo-chronologisch te dateren. In het Westen waren vuursteenmusketten in gebruik van de tweede helft van de 17de eeuw tot in de eerste helft van de 19de eeuw en percussieslotmusketten van het begin van de 19de eeuw tot vlak na het midden van dezelfde eeuw. Als gevolg van de Industriële Revolutie volgden technologische innovaties elkaar gedurende de 19de eeuw nóg sneller op.[534] Zo werd de musket in de jaren '60 en '70 van die eeuw definitief vervangen door achterladergeweren die veel accurater schoten en sneller te bedienen waren. De efficiëntie van de volgende generatie vuurwapens werd een paar decennia later duidelijk tijdens de verschikkingen van de Eerste Wereldoorlog.

19.5 Prent van een soldaat met lontslotmusket (een voorganger van het vuursteenslot) op wacht, Jacob de Gheyn, circa 1597 – 1607.

Pistolet kolfkap

De collectie Zomerdijk bevat ook een onderdeel van het antieke vuurwapen genaamd 'pistolet' (catalogusnummer 22.7.3).
Dit was een vroegmoderne voorganger van het pistool en de revolver en kon in tegenstelling tot het musket en geweer, met

19.6 Prent van een geharnaste ruiter met pistolet, Acharias Dolendo (mogelijk), 1599.

slechts één hand bediend worden. Het wapen was ook relatief klein en licht van gewicht en dit maakte het zeer populair bij ruiters, maar ook voor burgers als wapen voor persoonlijke bescherming.
Toch was ook de pistolet, net als het musket, een trage voorlader. Het fragment in de collectie betreft een fraai gedecoreerde kolfkap en dateert tussen ongeveer 1650 en 1850.
Een kolfkap is een metalen beslag op de achterkant (kolf) van een handvuurwapen. Dit gaf bescherming aan het hout van het wapen. Het maakte van het vuurwapen ook een geïmproviseerd slagwapen (een soort knots) waarmee de schutter zich snel en makkelijk kon verdedigen wanneer het wapen niet geladen was.

Handvuurwapenkogels

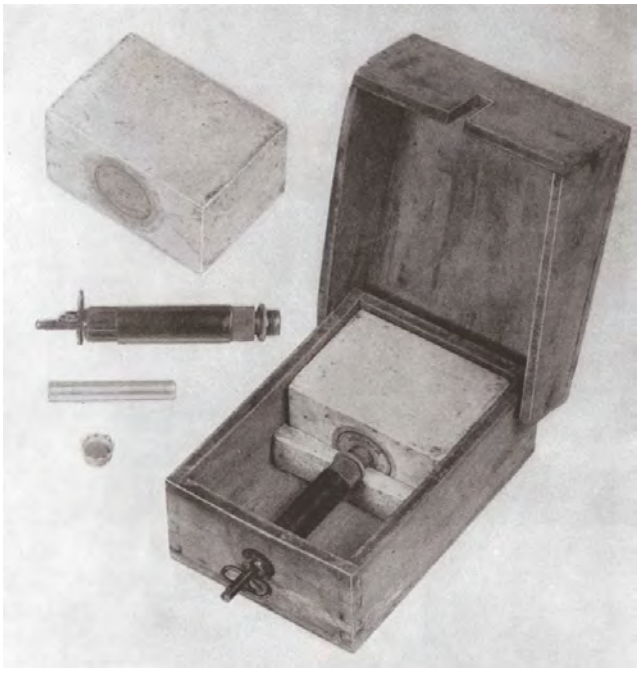
De collectie Zomerdijk bevat verschillende kogels van handvuurwapens, al is het niet altijd duidelijk bij welk specifiek type handvuurwapen elke kogel hoort. De oudste kogels waren van steen en aardewerk, later werd metaal de voornaamste grondstof. Alle handvuurwapenkogels uit deze collectie zijn van lood. Vaak is het lastig om verschil tussen musket/geweerkogels en pistolet/pistoolkogels te maken. Kogels voor musketten en geweren zijn doorgaans van een iets groter kaliber (ze hebben een iets grotere diameter) dan de kogels voor pistoletten en pistolen. In tegenstelling tot veel moderne kogels, zijn de meeste kogels uit eerdere perioden rond van vorm. Hier komt de term 'kogelrond' dan ook vandaan. In de collectie Zomerdijk zitten ook enkele puntige cilindervormig kogels. Deze zijn recenter en dateren waarschijnlijk tot de tweede helft van de 19de eeuw of later. In de catalogus van deze collectie is de groep handvuurwapenkogels gesplitst in kogels die waarschijnlijk aan musketten en geweren toebehoorden en pistoletten die waarschijnlijk aan pistolen toebehoorden.
De dateringen kunnen sterk variëren. Een specifiekere categorisering is helaas niet mogelijk.

Kanonskogel

Een van de objecten uit de collectie Zomerdijk is een ijzeren kanonskogel (catalogusnummer 22.7.9). Deze kogel is een stuk groter en zwaarder dan de kogels voor handwapens, maar relatief klein voor een kanon. Het object is gemaakt van ijzer en is gedateerd tussen ongeveer 1550 en 1870. In tegenstelling tot loden kogels van handvuurwapens, werden kanonskogels vanaf het eind van de 16de eeuw meestal van gietijzer gemaakt.[535] De vroegste kanonnen daarentegen waren meestal gemaakt van koper-legeringen zoals brons en messing. Het is bekend dat bijvoorbeeld Nederlandse en Zweedse producenten gedurende de jaren '20 van de 17de eeuw ook ijzeren kanonnen ontwikkelden.[536]
De introductie van kanonnen op het slagveld veranderde laatmiddeleeuwse oorlogsvoering. In de wereldgeschiedenis had dit verstrekkende gevolgen. Fortificaties, zoals muren en kastelen, werden veel minder effectief als verdedigingsbouwwerken. Een vroege demonstratie van dit nieuwe artillerietype met dramatische consequenties vond plaats bij de Turkse belegering van de Byzantijnse hoofdstad in 1453. Tijdens deze slag zette het Osmaanse leger, onder leiding van sultan Mehmet II, een heel groot primitief kanon (een *bombarde*) in. De laatantieke stadsmuren van Constantinopel, misschien wel de meest indrukwekkende van de hele Oudheid, waren niet opgewassen tegen de vuurkracht van buskruit en werden met de grond gelijk gemaakt.[537] Dit betekende de ondergang van het Byzantijnse Rijk dat meer dan duizend jaar vele aanvallen had weten te weerstaan. Grieks Constantinopel werd zo omgedoopt tot het huidige Turkse Istanbul. Niet veel later werden betrouwbaardere en handzamere kanonnen ontwikkeld en deze ging oudere artillerie (zoals de trebuchet) vervangen. Al snel was het kanon niet meer van het strijdtoneel weg te denken.

Mijnontsteker-slagpin

De ZZ42-mijn (in het Duits *Schü-mine*) was een antipersoonsmijn die tijdens de Tweede Wereldoorlog tussen 1942 en 1945 door het Duitse leger werd gebruikt.[538] In de collectie zit een slagpin die behoorde bij deze mijn (catalogusnummer 22.7.10). Dit type landmijn is ontworpen voor het uitschakelen van individuele voetsoldaten en niet om in te zetten tegen militaire voertuigen zoals tanks en jeeps.
Sinds de aanname van een VN Genève conventie over conventionele wapens in 1983, zijn mijnen officieel verboden in oorlogsvoering, net als bijvoorbeeld chemische en biologische wapens. Dit heeft vooralsnog niet geleid tot een wereldwijde uitbanning van dergelijke explosieven. Zodoende vallen er helaas nog altijd

19.7 De ZZ42, ook wel *Schü-mine* 42 genoemd, was een Duitse mijn die werd begraven zodat de slagpin net boven de grond uitstak.

veel (burger)slachtoffers. Dit komt voornamelijk doordat er nog op veel plekken ter wereld oude mijnen verstopt liggen onder het oppervlak. Op steeds meer plekken wordt geld en mankracht uitgetrokken voor het opruimen en onklaar maken van deze mijnen en andere explosieven. Hierbij komt vaak ook archeologisch en historisch onderzoek aan te pas. Dit probleem krijgt ook in Nederland de nodige aandacht omdat het van belang is dat alle bommen en mijnen uit de Tweede Wereldoorlog die nog in onze bodem aanwezig zijn veilig opgeruimd worden. Hiervoor is gedetailleerde kennis en begrip van de militaire geschiedenis, topografie en opgravingstechnieken nodig, een specialisme van sommige historici en archeologen.

19.3 Ruiteraccessoires

Ruitersporen

In de collectie Zomerdijk zitten vier ruiterspooronderdelen. Een ruiterspoor bestaat uit een metalen beugel met een puntig stuk die om de hiel van de ruiterlaars zit. Hiermee kan de ruiter gemakkelijk het paard aansporen. Tot aan het eind van de 13de eeuw werden door ruiters uitsluitend priksporen gebruikt.[539] Rond 1300 werd het radspoor geïntroduceerd. Tijdens de eerste helft van de 14de eeuw werden zowel prik- als radsporen gebruikt, maar na ongeveer 1350 ging het radspoor domineren en raakte het prikspoor uit de mode.

19.8 Detail van een miniatuur van prins Philip te paard in harnas en ridderspoor die heimelijk Parijs verlaat om de koning van Sicilië te hulp te schieten, circa 1475 – 1485.

In laatmiddeleeuws Europa was de verandering van ruitersporen gelinkt aan de ontwikkelingen in bepantseringtechnologie.[540] In deze periode was er een wapenwedloop gaande tussen de technologieën achter wapens en bescherming (bepantsering) tegen deze wapens. Zowel handwapens (bijvoorbeeld hellebaarden, spiesen en speren) als langeafstandswapens (voornamelijk hand- en kruisbogen) werden steeds effectiever in het penetreren van metalen pantsering.[541] Geavanceerde handbogen, maar vooral kruisbogen waren over steeds grotere afstanden dodelijke vijanden van de ridder in harnas, soms zelfs over meer dan 300 meter. De zeer krachtige kruisbogen werden op een gegeven moment zelfs zo dodelijk dat een pauselijk decreet trachtte ze te verbieden in de strijd tussen christenen.[542] Dit hield technologische ontwikkelingen echter niet tegen. Hierdoor was het verbeteren van harnassen cruciaal voor ruiters in de strijd. Uiteindelijk leidde de wedloop tot een veranderde dynamiek op het slagveld waarbij ridders te paard niet langer als haast vanzelfsprekend de overhand hadden. 'Gewone' voetsoldaten wonnen steeds vaker van aristocratische ruiters, iets dat tot grote militaire en sociale verschuivingen zorgde in de Europese samenlevingen, voornamelijk in de periode tussen 1000 en 1300.[543]
Naarmate ridders tegen het eind van de 14de eeuw zwaardere bepantsering kregen, met onder andere dikke stroeve beenplaten, werd de vorm van het ruiterspoor aangepast aan de veranderde houding van ridders in het zadel en aan hun geringere bewegelijkheid. De opkomst van buskruit luidde echter het definitieve einde van de 'ridderlijke' oorlogsvoering in, omdat geen enkele bepantsering effectief verweer kon bieden tegen vuurwapens. Men zou de recente ontwikkeling van kogelvrijevesten kunnen zien als het 'herintroduceren' van militaire harnassen.

Paardentuighanger

In de collectie Zomerdijk zitten drie hangers die waarschijnlijk bevestigd zaten aan de leren riemen van een paardentuig en harnassen.[544] De vroegste Engelse exemplaren stammen uit de eerste helft van de 12de eeuw. Deze hangers bleven tot in de 15de eeuw in gebruik. Over de chronologie van dergelijke

19.9 Het triomftocht van Julius Caesar in Rome na een gewonnen campagne zittend op een paard dat op de borst een paardentuighanger heeft, Andrea Mantegna, circa 1484 – 1492.

hangers uit Nederland is minder bekend, maar ze zullen waarschijnlijk een vergelijkbare datering hebben.
Dit soort hangers toonden vaak een familiewapen en waren bedoeld als herkenbaar symbool in de strijd en tijdens toernooien.[545] Met name gedurende de 13de en 14de eeuw was het tijdens oorlogsvoering lastig om visueel onderscheid te maken tussen vriend en vijand vanwege de gesloten ridderhelmen die het blikveld sterk beperkten. Schilden en hangers werden steeds vaker gebruikt om het familiewapen op af te beelden en verwerden daarmee tot een geschikt symbool om de adellijke identiteit mee te uiten. Daarmee fungeerden deze wapenhangers als statussymbool voor eenieder die hen droeg.

19.4 Uniformonderdelen

Er zijn vele uniformknopen gevonden door Herman Zomerdijk. Omdat deze metalen knopen vaak gedetailleerde decoraties hebben die typerend zijn voor bepaalde legeronderdelen of functies, zijn ze goed te determineren en dateren. Er zijn knopen bij van verschillende regimenten van Franse legereenheden van tijdens en na Napoleon. Knopen in deze collectie behoren onder andere tot het 4e, 60e en 72e infanterieregiment van het Franse leger. Ook zijn er knopen van Franse artilleristen, kanonniers en grenadiers. Andere uniformknopen stammen uit de periode na Napoleon en komen uit de 19de en 20ste eeuw. Dit zijn verschillende soorten knopen uit het Nederlandse, Belgische en Canadese leger bijvoorbeeld legeruniformknopen van voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog en schutterij- en politie-uniformknopen. Een deel van deze knopen uit de collectie Zomerdijk zijn al eerder gedetermineerd en gepubliceerd.[546]

Uniformknopen van de Napoleontische Oorlogen

In de collectie Zomerdijk zitten een groot aantal knopen die te maken hebben met het leger van Napoleon. De Franse invasie en bezetting van de Nederlanden en de stichting van de Bataafse Republiek hebben op allerlei manieren sporen achtergelaten in de bodem van Noord-Holland. Extra speciaal is de Slag bij Castricum op zes oktober 1799 waar het Frans-Bataafse leger een Russisch-Engelse geallieerde invasie afsloeg. Deze veldslag vond vooral plaats op het strand en in de duinen, maar ook deels meer landinwaarts, in de polders en weilanden.[547]
Omdat dit gebied onderdeel uitmaakt van het gebied waar de collectie Zomerdijk verzameld is, is het dus goed mogelijk dat deze groep vondsten direct te maken heeft met de manoeuvres van de verschillende legers gedurende deze slag. Opmerkelijk is wel dat uniformknopen van Britse en Russiche eenheden, die aanwezig waren tijdens de Slag bij Castricum, geheel ontbreken.

19.10 Historieprent van de gevechten bij Castricum tussen het Frans-Bataafse leger en de Brits-Russische invasiemacht op 6 oktober 1799, circa 1823 – 1861. De voetsoldaten linksonder hanteren gebajoneteerde musketten.

Nederlandse schutterijknopen
Ook Nederlandse schutterijknopen maken onderdeel uit van de collectie. Op de voorzijde van twee knopen staat het stedenkroonmotief wat aangeeft dat deze knopen toebehoorden aan uniformen van de in 1907 opgeheven Schutterij.[548] Ze zijn gemaakt van een koperlegering en zijn gedateerd tussen 1800 tot 1907. Deze knopen zijn directe voorgangers van Nederlandse landmacht uniformknopen. De schutterijen waren lokaal gerekruteerde milities, die soms teruggingen tot in de Middeleeuwen en dienden ter bescherming van en ordehandhaving binnen de eigen stad of streek.[549] Met de invoering van de Landweerwet in 1901 werden de officieren en manschappen van de Nederlandse schutterijen eervol ontslagen of gewoon dienstplichtig.

19.11 Prent met leden van de schutterij, Peter. F. Brunings, 1885.

Nederlandse marinierssknoop
In de collectie Zomerdijk zitten elf knopen van Nederlandse marine-uniformen. Deze knopen zijn gemaakt van koperlegeringen en dateren van ongeveer 1800 tot in de 20ste eeuw.[550] Allemaal hebben ze een ankermotief.

19.12 Portret van een matroos van de Koninklijke Marine, circa 1916 – 1922.

Nederlandse landmachtknopen
Vier knopen uit de collectie Zomerdijk behoren toe aan uniformen van de Nederlandse Landmacht en dateren uit de periode van 1928 tot 1950. Deze knopen zijn van verschillende metalen gemaakt, namelijk messing, zink en aluminium. Ze zijn versierd

19.13 Mobilisatie van Nederlandse militairen bij de Ledenlokalen van Artis te Amsterdam, Jaap Kaas, 1939.

met het Rijkswapen en vaak verguld. Zinken knopen stammen waarschijnlijk uit de oorlogsjaren 1940-1945. Het gebruik van koper voor knopen en andere objecten zoals munten werd naarmate de oorlog vorderde als gevolg van tekorten zeer beperkt.
De versiering op de achterzijde van een exemplaar geeft aan dat de knoop geproduceerd is door het bedrijf Parree te Horst (catalogusnummer 22.7.36).[351] Dit type knoop werd echter niet alleen gedragen door militair personeel van de Landmacht, maar werd ook gebruikt bij onder andere de PTT. Daar blijft het in gebruik tot de jaren '50 van de 20ste eeuw, wanneer de knopen met daarop het PTT-logo de overhand krijgen.

Nederlandse veldjasknopen
In de collectie Zomerdijk zit een groep zogenaamde 'veldjasknopen' van het Nederlandse leger, gemaakt van messing en gedateerd tussen 1900 en 1950. Deze knopen zijn versierd met een leeuwmotief. De leeuw heeft een zwaard en pijpenbundel vast en laat een krullende staart zien. Verschillende knopen hebben verschillende uitvoeringen van dit motief en op basis van deze details is het mogelijk een relatief precieze datering te geven.[552]

Belgische veldjasknoop
Naast de veldjasknopen met het Nederlandse leeuwmotief, is ook een exemplaar aangetroffen waarop waarschijnlijk de Belgische leeuw is afgebeeld (catalogusnummer 22.7.39). Deze messing knoop behoort waarschijnlijk dus toe aan een veldjas van het Belgische leger en is gedateerd tussen de 19de en de 20ste eeuw.

Canadese overjasknoop
Een andere knoop uit de collectie betreft een zogenaamde 'General Service Button' (catalogusnummer 22.7.40). Dit is een overjasknoop van het algemene model van het Canadese leger in de eerste helft van de 20ste eeuw.[553] Het algemene of 'General Service' duidt op gebruik ongeacht tot welk regiment men behoorde. Specifieke regiment- of dienstvak-gebonden knopen komen ook voor, maar dan voornamelijk op uniformen van legerofficieren. Het meest waarschijnlijk is dat de knoop is losgeraakt van de jas in de periode van de bevrijding van Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog, tussen september 1944 en mei 1945. Na de bevrijding heeft het Nederlandse leger grote hoeveelheden Brits en Canadees militair materiaal in gebruik genomen maar bij kleding, zoals overjassen, werden in de meeste gevallen de knopen voor Nederlandse exemplaren vervangen.

Nederlandse baretembleem
Een object is een baretembleem (catalogusnummer 22.7.41). Het embleem is gemaakt van een koperlegering en is gedateerd tussen 1951 en het heden. Dit baretembleem behoort toe aan het *Garderegiment Jagers*, te identificeren door het naar rechts gerichte jachthoornmotief.[554] Het regiment is onderdeel van de Nederlandse Koninklijke Landmacht.

19.14 Kostuumprent van een officier van het Korps Noord-Hollandse jagers met een militair uniform in de jaren 1830-1832, Johannes P. Houtman, circa 1835 – 1850.

Op de achterzijde zijn de soldeerrestanten te zien waarmee deoogjes waren bevestigd. Hierdoor werd een splitpen gestoken waarmee het embleem aan de baret vastgezet werd.

Nederlandse cadetknoop
In de collectie Zomerdijk zitten twee knopen die zijn gemaakt voor de Cadettenschool die tussen 1893 tot 1924 in Alkmaar stond.[555] Deze school bood een internaatopleiding waar jongens, met leeftijd van 15 tot 17 jaar, werden voorbereid om door te stromen naar de *Koninklijke Militaire Academie* (KMA) te Breda, om daar te worden opgeleid tot beroepsofficier.
Er was eind 19de eeuw een schrijnend tekort aan officieren. Het onderwijs van deze tweejarige opleiding vertoonde grote overeenkomsten met de vierde en vijfde klas van de HBS met extra aandacht voor sport en militaire zaken. Net als bij de KMA was er een onderscheid tussen de opleiding voor het Leger hier te lande of voor het *Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger* (KNIL). Voor leerlingen van de laatste categorie was het verblijf gratis. In 1924 ging de Cadettenschool op in de KMA.

19.15 Nieuwe cadetten bij de Koninklijke Militaire Academie in Breda, 1951.

Nederlandse Gemeentepolitieknoop

Een knoop uit deze collectie bevat aan de voorzijde een zwaardmotief met een lauwerkrans met het opschrift '[VI]G[I]LAT [UT] QUIESC[ANT]' (Latijn voor 'Hij waakt opdat zij rusten', catalogusnummer 22.7.44). Het betreft het wapen van de Gemeentepolitie en dit wijst erop dat deze knoop onderdeel was van een uniform van deze Nederlandse politie-eenheid. De knoop kan gedateerd worden tussen 1960 en 1993 en is gemaakt van een koperlegering met een aluminium dekking. Identieke knopen zijn aanwezig in de collecties van het Stadsmuseum Harderwijk en het Amsterdam Museum. In Nederlandse gemeenten met 25.000 of meer inwoners bestond tussen 1945 en 1993 een korps van de Gemeentepolitie. In de andere gemeenten waren de politietaken opgedragen aan het landelijke korps van de Rijkspolitie.

De Gemeentepolitie werd in 1993 opgeheven en ging op in de nieuwe structuur van de Regiopolitie. Deze regiokorpsen werden op hun beurt weer opgeheven in 2013 en omgevormd tot de huidige Nationale Politie.

19.16 Gespannen houdt een Amsterdamse agent met een pistool in de hand, vanachter een politiewagen, het Apollohotel in de gaten waar een overvaller zich verschanst, 1976.

Onbekende Nederlandse uniformknoop

Ook een niet nader te identificeren knoop van een ongeïdentificeerd uniformtype zit in deze collectie (catalogusnummer 22.7.45).

De voorzijde van de knoop is kaal (dus zonder decoratie, motief of opschrift). Op de achterzijde staat 'PARREE * UTRECHT'. Dit opschrift lijkt te refereren naar de knopenfabrikant *(Jan) Parree en Zonen* uit Utrecht.[556] Deze knoop is dus geproduceerd door de firma *VDL Parree*. Dit bedrijf startte rond 1903 als fabrikant van metalen uniform uitmonsteringen (onder andere knopen en emblemen) en verhuisde in 1948 naar het Limburgse Horst. Het bedrijf bestaat nog steeds als onderdeel van de *VDL Groep*.[557] Waarschijnlijk heeft dit bedrijf de meeste, zo niet alle, landmachtuniformknopen uit deze collectie geproduceerd. Het opschrift aan de achterzijde is dan ook zichtbaar op enkele andere knopen. Het is aannemelijk dat deze knoop toebehoorde aan een (militair) uniform en stamt uit de periode 1903-1948.

19.5 Fluitjes

De collectie Zomerdijk bevat een zogenaamd bootsmansfluitje (catalogusnummer 22.7.46). Dit messing object is gedateerd tussen ongeveer 1600 en 1800. Een bootsmansfluitje is een fluitje waarmee men op een schip aan de bemanning signalen kon geven zonder dat stemverheffing nodig was. Dit soort fluitjes worden tegenwoordig nog gebruikt bij marineschepen, traditionele zeilschepen en opleidingsschepen.[558]

19.17 Afbeelding van een matroos die op een bootmansfluit blaast waarbij het opmerkelijk is dat de vorm hetzelfde is als die uit de collectie, 2008.

In de collectie zitten ook twee tinnen (fragmenten van) signaalfluitjes. Het betreft een compleet fluitje (catalogusnummer 22.7.48) en een onderdeel dat alleen bestaat uit een los mondstuk (catalogusnummer 22.7.47). Het complete fluitje bestaat uit een passend mond- en achterstuk die beide versierd zijn met krullende lijnen. Het dateert tussen ongeveer 1500 en 1900. Het incomplete fragment is ook versierd met krullende lijnen. De datering voor dit fluitje is iets smaller en ligt tussen ongeveer 1500 en 1700.

Een vierde object in deze categorie is waarschijnlijk het achterstuk van een onbekend soort fluitje gemaakt van een koperlegering (catalogusnummer 22.7.49). Voor dit voorwerp zijn geen duidelijke parallellen bekend, maar het stamt waarschijnlijk ook uit de Nieuwe tijd. Het heeft aan de buitenkant een gegraveerde inscriptie '3*B*5*C*17'. De betekenis van deze inscriptie is onbekend.

527. Baart e.a. 1977, 448.
528. McNeill 1982.
529. Hayward 1951; Blair 1958; Van der Sloot 1964; McNeill 1982.
530. Peterson 1968; Baart e.a. 1977, 431.
531. Kist 1993, 113, afb. 49R.
532. Pope 1965; Kempers 1973; Wills 2006, 72-114.
533. Carman 1955; McNeill 1982, 141.
534. McNeill 1982, 223-224.
535. Baart e.a. 1977, 442.
536. McNeill 1982, 86.
537. Ward-Perkins 2006, 33-35; Blockmans en Hoppenbrouwers 2018, 376-381.
538. *Intelligence Bulletin* 3(1), 76-79, afb. 17.
539. Baart e.a. 1977, 436-437; Clark 1993, 103-112; 1995, 147-149.
540. McNeill 1982, 20, 63-64, 67-68.
541. Rausing 1967.
542. Payne-Gallwey 1958; McNeill 1982, 67-68.
543. McNeill 1982, 68; Blockmans en Hoppenbrouwers 2018.
544. Clark 1993, 118-122; Hendriksen 2004, 56.
545. Mills 2003, 62-71.
546. Bosman 2014.
547. Van Kranenburg 2013; https://isgeschiedenis.nl/nieuws/slag-bij-castricum
548. Bosman 2014, 16-17; Gawronski 2018, 545.
549. McNeill 1982.
550. Borselen en Nicolas 2006; Bosman 2014, 18, cat. nrs. 25, 27, 29.
551. Talens 1985; 2007; Bosman 2014, 10.
552. Bosman 2014, 9-10; Gawronski 2018, 546.
553. Bosman 2014, 26-27.
554. Cats en Coenders 1968; Bosman 2014, 27-28.
555. Bosman 2014, 17, cat. nr. 08.
556. Bosman 2014, 8.
557. www.vdlparree.com.
558. Tamboer 1999, 25.

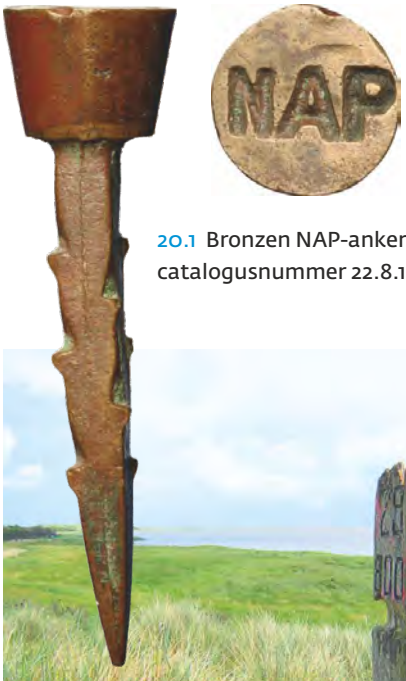
20 | Overige metaalvondsten

Vaak blijven bij vondstenonderzoek zoals de onze een aantal objecten over die zich niet gemakkelijk in een categorie laten onderbrengen. Dit kan zijn omdat ze zeldzaam of zelfs uniek zijn, omdat ze sterk afwijken van het andere materiaal, omdat het onbekende objecten zijn of omdat de voorwerpen slecht geconserveerd en daarmee onherkenbaar zijn. In het geval van de collectie Zomerdijk betreft dit enkele tientallen niet nader te classificeren metaalobjecten. Een paar opvallende en noemenswaardige voorbeelden hiervan zullen we hierna kort beschrijven. Dit hoofdstuk illustreert de verdere diversiteit van de vele vondsten gedaan door Herman Zomerdijk.

20.1 Diverse voorwerpen

NAP-anker

De collectie Zomerdijk bevat een bronzen NAP-anker. Het *Normaal Amsterdams Peil (NAP)* is het ijkpunt waartegen de hoogte van al het water en land in Nederland gemeten wordt.

20.1 Bronzen NAP-anker catalogusnummer 22.8.1.

20.2 Een NAP-anker in een paal met ijkmerk in de duinen ten zuiden van de Oerblinkert op Ameland, 2007.

De nulwaarde van het NAP wordt ingegeven door het gemiddelde zeeniveau van de Noordzee. De NAP werd ingevoerd na de eerste nauwkeurigheidswaterpassing (1875-1885) maar volgde op het eerdere Amsterdams Peil (AP). Dit eerdere peil werd in 1818 voor het eerst gebruikt als vergelijkingsvlak en werd in 1829 het voorgeschreven nulpunt voor alle peilschalen in Nederland.[559] De verantwoordelijkheid voor de instandhouding van het NAP-net in Nederland lag tot voor kort bij de *Meetkundige Dienst* van Rijkswaterstaat. Tegenwoordig worden deze taken uitgevoerd door de *Data-ICT-Dienst* van Rijkswaterstaat. Dit NAP-anker kent een datering tussen 1885 en het heden.

Sleutelhanger

In de collectie Zomerdijk zit een sleutelhanger met saillante details (catalogusnummer 22.8.2). Het betreft een kruisvormige hanger gemaakt van nikkel en bestaat uit twee losse onderdelen. Het ene deel is aan de voorzijde versierd met een vrouwenkopje met daaronder 'CASA' en op de keerzijde staat 'AMSTERDAM'. Het andere deel is aan de voorzijde versierd met een mannenkopje met daaronder 'ROSSO' en op de keerzijde staat 'RED LIGHT DISTRICT'.

20.3 Voorgevel van het pand van Casa Rosso in Amsterdam, 1987.

De gecombineerde tekst 'CASA ROSSO' op deze sleutelhanger verwijst naar de naam van een erotisch theater of club op de Wallen te Amsterdam. Deze tweedelige hanger is gedateerd tussen 1969 en 1980.

Hondenplaatjes
In de collectie zitten twee hondenplaatjes gemaakt van koperlegeringen. Het gaat waarschijnlijk niet om penningen voor hondenbelasting, omdat enige verwijzing naar een jaartal en gemeente ontbreekt, maar om penningen die de eigenaar van de hond op eigen initiatief heeft laten maken. De hartvorm van een exemplaar (catalogusnummer 22.8.3) is vergelijkbaar met die van twee hondenpenningen uit Kralingen.[560] Deze exemplaren dateren tussen 1881 en 1890 en het exemplaar uit de collectie Zomerdijk zal een vergelijkbare datering hebben. Op de voorzijde van deze penning staat de tekst: 'I.D.B.'. De andere penning (catalogusnummer 22.8.4) is plat met een ronde vorm en geeft aan de voorzijde een naam, adres en een telefoonnummer: 'BELLE/GANZERIK 7/ CASTRICUM/02518-*****'.[561] Het tiencijferig telefoonnummer duidt op een datering aan het einde van de 20ste of zelfs begin van de 21ste eeuw.

Kantelstempel
In de collectie Zomerdijk zit een onderdeel van een zilveren kantelstempel (ofwel cachet) die is gedateerd tussen ongeveer 1600 en 1800 (catalogusnummer 22.8.5). Een zijde is versierd met een zeilbootmotief met de letters 'KB' eronder. Aan de andere zijde staat waarschijnlijk 'BDJJ'. Kantelstempels hebben twee of zelfs drie keerbare zijden die worden gebruikt om stempels of zegelafdrukken te maken.[562] Een complete stempel heeft een scharnierende greep waarmee het gewenste stempelvlak naar beneden kan worden gekanteld.

20.4 Een voorbeeld van een gouden kantelstempel met een handvat bestaande uit twee dolfijnen naast een masker, circa 1700 – 1750, 4 x 2,5 cm.

20.2 Speldjes en hangers

Alkmaarse kaasmarkt-speldje
Een speldje, gemaakt van een koperlegering, heeft de vorm van twee kaasboeren die een kazenmat dragen (catalogusnummer 22.8.7). Aan de voorzijde valt de tekst 'ALKMAAR' te lezen. Het speldje was waarschijnlijkheid een souvenir van een bezoeker van deze Noord-Hollandse kaasstad en stamt mogelijk uit de 20ste eeuw.

Caltex-plaatje
Een plaatje gemaakt van koperlegering werd gevonden in Noord-Holland maar komt van oorsprong uit Amerika (catalogusnummer 22.8.8). Het plaatje heeft aan de voorzijde de tekst 'CALTEX' en aan de keerzijde een onleesbare tekst. De *California Texas Oil Corporation*, beter bekend onder de merknaam Caltex, is een bedrijfsonderdeel van *Chevron Corporation* en opgericht in 1936.[563] Dit is een Amerikaanse oliemaatschappij die in 1879 begon onder de naam *Pacific Coast Oil Company*.

Nederlandse Federatie voor Bejaardenzorg-speldje
Een speldje uit de collectie is gemaakt van een koperlegering en aan de voorzijde versierd met roze en blauwe email en een bloemmotief (catalogusnummer 22.8.9). Aan de voorzijde valt te lezen: 'NEDERLANDSE FEDERATIE * VOOR BEJAARDEZORG' en aan de keerzijde: '3730'. De *Nederlandse Federatie voor Bejaardenzorg* bestond van 1954 tot 1989.

Philips-speldje
Het bedrijfslogo en de bedrijfsnaam 'PHILIPS' zijn te zien op een speldje gemaakt van een koperlegering (catalogusnummer 22.8.10). *Koninklijke Philips* is een Nederlands elektronicaconcern opgericht in 1891 te Eindhoven. Philips is nog steeds wereldwijd een zeer belangrijk producent van allerlei elektronische apparatuur, van koffiezetapparaten tot MRI-scanners.

Victorine van Schaick Fonds-speldje
Een speldje gemaakt van een koperlegering heeft aan de voorzijde een decoratie met twee heilige figuren (catalogusnummer 22.8.11). Het *Victorine van Schaick Fonds* is opgericht in 1978. Victorine van Schaick (1917-1976) was een bekende Nederlandse bibliothecaresse naar wie de *Victorine van Schaick Fonds* en bijbehorende prijs zijn vernoemd. Deze prijs wordt uitgereikt door de *Koninklijke Nederlandse Vereniging van Informatieprofessionals* (KNVI). Sinds 1978 wordt deze prijs jaarlijks uitgereikt.

Voetbalvereniging-speldje
Een koperen speldje was waarschijnlijk eigendom van een voetballer (catalogusnummer 22.8.12). Op de voorzijde is de tekst 'V.V./UITGEEST' te lezen. De *Voetbalvereniging Uitgeest* (V.V. Uitgeest) werd in opgericht 1919 en fuseerde met de *Uitgeester Sport Vereniging Uitgeest* (U.S.V.U.) in 1996 tot *FC Uitgeest*, wat het speldje een duidelijke datering geeft.

Lüdenscheid-speldje
Een speldje is aan de voorzijde gedecoreerd met witte en groene email en bevat het opschrift 'WL(?)D(?)/M/1959' (catalogusnummer 22.8.13). Aan de keerzijde is 'H.SC[…]DT/LÜDENSCHEID' te lezen. Het opschrift 'LÜDENSCHEID' verwijst naar de gelijknamige Duitse plaats in Noordrijn-Westfalen en het jaartal 1959 staat weergeven. Het speldje is gemaakt van koperlegering. Verdere details over dit voorwerp zijn niet bekend.

J.N.W.-speldje
Aan de voorzijde van een speldje, gemaakt van een koperlegering, is het opschrift 'J.N.W.' te lezen (catalogusnummer 22.8.14). Deze afkorting staat voor de *Stichting Natuur en Jeugd/Jeugdnatuurwacht Nederland*, die op 25 februari 1947 opgericht werd.[564] Deze stichting bestaat vandaag de dag nog steeds als de *Jeugdnatuurwacht* en heeft als doel de interesse voor natuur en milieu te vergroten onder kinderen uit de bovenbouw van de basisschool.

Harley Davidson-speldje
Dit speldje is gemaakt van een koperlegering. Aan de voorzijde is de tekst 'MOTOR HARLEY * DAVIDSON CYCLES' te lezen. *Harley Davidson* is een Amerikaanse producent van motorfietsen opgericht in 1903 te Milwaukee in de Amerikaanse staat Wisconsin.

ILO-speldje
Een speldje is gemaakt van een koperlegering en versierd met blauwe, witte en rode email (catalogusnummer 22.8.16). Aan de voorzijde is de tekst 'JLO' te lezen. *ILO-Motorenwerke GMBH* is een historisch Duits merk van inbouwmotoren en motorfietsen.[565] Het bedrijf werd opgericht te Pinneberg en bestond tussen 1911 en 1990, wat het speldje een duidelijke datering geeft. Op het logo wordt de 'I' vaak afgebeeld als 'J'. Leuk feitje: de term 'ILO' komt uit de Esperanto-taal dat 'gereedschap' betekent.

Gereformeerde Jeugd-speldje
Een gevonden speldje is van de *Nederlandsche Bond voor Jongelieden Vereenigingen op Gereformeerde Grondslag* (catalogusnummer 22.8.17). Deze bond werd opgericht in 1888 en kwam voort uit een scheuring met de *Nederlandsch Jongelings Verbond* die opgericht was in 1853.[566] In 1959 ontstond vervolgens uit deze vereniging de *Bond van Gereformeerde Jeugdverenigingen* en deze werd in 1969 opnieuw omgedoopt tot het nu opgeheven *Landelijk Centrum voor Gereformeerd Jeugdwerk*.

VARA-speldje
Een ander speldje is van de VARA, een progressieve radio- en televisieomroep binnen het Nederlandse publieke bestel opgericht in 1925 (catalogusnummer 22.8.18). 'VARA' is een acroniem voor *Vereeniging van Arbeiders Radio Amateurs*. In 2014 fuseerden VARA met de omroep BNN (*Bart's Neverending Network*) tot BNNVARA.[567]

The Sioux-speldje
Een muzikaal speldje, gemaakt van een koperlegering, is aan de voorzijde versierd met een figuurtjesmotief met het opschrift 'THE SIOUX/UTRECHT' (catalogusnummer 22.8.19). *The Sioux* was een Nederlandse Sixties band opgericht in de jaren '60 van de vorige eeuw.[568]

Fulda-hanger
Aan de voorzijde van een hanger versierd met een bandmotief staat het woord 'FULDA' (catalogusnummer 22.8.22). De *Fulda*-onderneming werd opgericht in 1900, in de gelijknamige Duitse stad en in 1901 begon de firma met productie van een assortiment rubberproducten. De eerste banden waren bestemd voor voertuigen zonder motor, zoals kinderwagens en paardenkoetsen. In 1906 maakte *Fulda* voor het eerst fietsbanden en banden voor motorvoertuigen, waaronder auto's en motors. Een jaar later was dit de hoofdactiviteit van deze onderneming.[569] De hanger is waarschijnlijk te dateren in de 20ste eeuw en is gemaakt van een koperlegering.

Sportmedaille
Een messing sportpenning dateert waarschijnlijk uit de 20ste eeuw (catalogusnummer 22.8.23). Aan de voorzijde is de tekst 'GOLDEN MEDAL * GOLDEN MEDAL' te lezen met een motief van een speerwerper. Aan de keerzijde staat dezelfde tekst. De penning is onderdeel van een kauwgombalreclameserie, waarbinnen 32 verschillende sporten worden afgebeeld op elk twee varianten penningen. Deze sportpenningen zijn afkomstig uit de Verenigde Staten.

Bloemencorso-medaille
Aan de voorzijde van dit object uit de collectie Zomerdijk is het opschrift 'AALSMEER AWV/CORSOWANDELTOCHT/1965' te lezen (catalogusnummer 22.8.24). De medaille is mogelijk gemaakt van tin en is versierd met een bloemmotief. Het opschrift en de versiering wijzen op het welbekende bloemencorso van Aalsmeer.

Cross Competitie-medaille
Op de voorzijde van deze medaille uit de collectie is de tekst 'CROSS COMP. 1977-1978' te lezen, en daaronder 'K.N.A.U. WEST I' (catalogusnummer 22.8.25). Het is waarschijnlijk dat de medaille is uitgereikt na een cross competitie in het seizoen 1977-1978. Een dergelijke competitie bestaat doorgaans uit drie maal een cross – ook wel veldloop – gevolgd door een finale. Een veldloop is een hardloopwedstrijd over verschillende soorten onverhard terrein.

Eilandspoldertocht-medaille
De Eilandspolderschaatstoertocht werd in 1962 door zeven ijsclubs in de Eilandspolder, namelijk Oost- en West-Graftdijk, Driehuizen, Grootschermer, Schermerhorn, Graft en De Rijp, opgericht.[570] Een medaille van deze schaatstocht, gereden in 1986, maakt deel uit van de collectie (catalogusnummer

22.8.26). In 2004 werd uit deze ijsclubs de *Stichting Kring Eilandspolder* opgericht. Sinds 1962 is veel veranderd aan deze tocht onder andere door wettelijke voorschriften rondom veiligheidsnormen en het veranderende klimaat.

Vogelring
Een object is een vogelring gemaakt van een onbekende metaalsoort en bedekt met geelkleurig plastic (catalogusnummer 22.8.27). Op de buitenzijde is 'A0872351E027' te lezen. Deze vogelring dateert waarschijnlijk uit de tweede helft van de 20ste eeuw of later. Dergelijke ringetjes worden om de pootjes van vogels bevestigd om vogelmigraties en -populaties te monitoren of als teken van eigendom. Welk doel dit exemplaar precies had, is niet duidelijk.

20.3 Onbekende voorwerpen

Een aantal van de metaalvondsten in de collectie Zomerdijk zijn onbekende artefacten. Het betreft een groep voorwerpen waarvan de auteurs na veel speurwerk, en het raadplegen van literatuur en experts, er niet in geslaagd zijn om met een betrouwbare identificatie te komen. Toch zouden er in deze restgroep bijzondere vondsten kunnen zitten. Om die reden is een selectie van deze diverse vondstgroep opgenomen in deze publicatie. Van sommige van deze voorwerpen is een suggestie voor classificatie en de ouderdom gemaakt, al zijn deze erg onzeker. Het is onze hoop dat lezers die objecten herkennen en zo de archeologische kennis over Noord-Hollandse geschiedenis kunnen aanvullen.

Doorboorde munt
Nagenoeg alle munten uit de collectie Zomerdijk zijn behandeld in deel I van deze publicatie. Deze munt die doorboord is met een ijzeren spijker of nagel is tot nu toe buiten beschouwing gebleven (catalogusnummer 22.8.28). Het oppervlak en de spijker zijn dusdanig geërodeerd dat een precieze determinatie lastig is. Het opschrift lijkt 'LUCTOR ET EMERGO' te lezen. Dit is de wapenspreuk van Zeeland en laat zich vertalen als 'ik worstel en kom boven'. Het betreft mogelijk een Zeeuws duitje dat uit de 18de eeuw zou kunnen stammen. De functie van dit voorwerp en de reden van de doorboring is onbekend.

Schakel
Een schakel, gemaakt van een koperlegering, is onderdeel van een onbekend voorwerp (catalogusnummer 22.8.29). Gezien de 'industriële' uitvoering van dit object, is het aannemelijk dat het niet erg oud is. Waarschijnlijk is het niet ouder dan de 19de of 20ste eeuw.

Duivelfiguurtje(?)
Is dit object een kopje van een duiveltje, demoon of ander fantasiewezen (catalogusnummer 22.8.30)? Het object is gemaakt van een koperlegering en dateert waarschijnlijk uit de 19de of 20ste eeuw.

20.4 Geheel ongeïdentificeerde voorwerpen

Wat overblijft is een restgroep van diverse (fragmenten van) gebruiksvoorwerpen gemaakt van verschillende metaalsoorten en –legeringen die waarschijnlijk uit allerlei periodes stammen. Deze objecten kunnen niet worden geïdentificeerd of gekoppeld worden aan parallellen uit de bestaande literatuur of andere vondsten. Desalniettemin is een deel hiervan 'mooi' of interessant genoeg om in deze publicatie op te nemen. Zo zitten in deze groep een soort metalen kraal (catalogusnummer 22.8.31) en een balletje (catalogusnummer 22.8.32). Over de functie, herkomst of ouderdom van deze twee objecten is verder niks bekend.

Gesmede fragmenten
Een aantal andere geheel ongeïdentificeerde objecten zijn waarschijnlijk van koperlegering gemaakt en gesmede fragmenten van onbekende voorwerpen. Het fraaie gedetailleerde handwerk achter deze artefacten maakt ze interessant genoeg om ze op te nemen in deze publicatie, bijvoorbeeld catalogusnummer 22.8.33.

559. www.normaalamsterdamspeil.nl; www.rijkswaterstaat.nl/zakelijk/open-data/normaal-amsterdams-peil.
560. Kooij 1998, 106-107, cat. nrs. 1536 en 1538.
561. De eindcijfers van dit telefoonnummer zijn opzettelijk weggelaten om privacyoverwegingen.
562. www.awnzeeland.nl/pages_content/page_320.htm.
563. www.chevron.com/about/history.
564. www.jeugdnatuurwachtnederland.nl.
565. www.oldtimer-pilsting.de/index.php/ilo-informationen/allgemeines.
566. Harmsen 1975, 22-22.
567. www.bnnvara.nl.
568. www.nederbiet.nl.
569. www.fulda.com/fulda_nl_nl/about-us/history/.
570. www.deeilandspoldertocht.nl.

21 | Conclusie overige metaalvondsten

In dit tweede deel van ons rapport zijn de overige metaalvondsten behandeld die Herman Zomerdijk voornamelijk binnen de regio Noord-Kennemerland vond. Het betreft een zeer omvangrijke en diverse collectie van veel verschillende artefacttypen met uiteenlopende ouderdommen, functies en gemaakt van vele metaalsoorten. Helaas is er van deze vondsten veel minder bekend over hun exacte vindplaatsen, archeologische context en ouderdom dan over de numismatische vondsten uit deel I. Toch vertelt ook deze vondstgroep een boeiend verhaal over het Hollandse verleden.

Anders dan het eerdere deel over de numismatische vondsten uit de collectie Zomerdijk, is deel II niet onderverdeeld in chronologische categorieën. Ieder hoofdstuk behandelt een typologische groep met een bepaald thema. Deze acht thema's zijn socio-economisch van aard: *het platteland, ambacht en handel, huisraad en vlijt, vrijetijd en vermaak, kleding, schoeisel en sieraden, religie en bijgeloof, militaria en oorlog en overige metaalvondsten*.
De meeste artefacten zijn gemaakt van verschillende koperlegeringen, maar er zitten ook veel loden en tinnen vondsten tussen. De collectie bevat maar een heel gering aantal ijzeren en (half)edelmetalen vondsten. Er zitten geen gouden objecten en een paar zilveren objecten tussen. Verreweg de meeste vondsten zijn niet heel erg oud. Het grootse deel stamt uit de Nieuwe tijd, een paar uit de Middeleeuwen en nog veel minder uit perioden daarvoor.
In het eerste deel over het platteland wordt aandacht besteed aan werktuigen en ander voorwerpen die door de eeuwen heen vaak door boeren en andere plattelandsbewoners gebruikt werden in hun dagelijks leven, zoals een paardenbit en een fragment van waarschijnlijk een schop. In het volgende deel over ambacht en handel worden metaalvondsten besproken die te maken hebben met de productie of handel van allerlei goederen, zoals lakenloden, gewichten, belastingpenningen, spijkers en smeltafval. Het deel daarna over huisraad en vlijt gaat over vondsten die doorgaans in of rond het huis gebruikt werden, zoals een muurhaak, messen en lepels, sleutels en spinloden. Metalen speelgoed zoals bikkels en speelschijven komen aan bod in het deel over vrijetijd en vermaak. Ook muziekinstrumenten zoals mondharpen, een snorrebot en rookgerei passen in dit thema. Het onderdeel over kleding, schoeisel en sieraden betreft een grote groep metaalvondsten. Een belangrijk onderdeel hiervan zijn de metalen knopen uit allerlei perioden en afkomstig van vele soorten kleding. Daarnaast zijn er nog een aantal artefacttypen die geassocieerd kunnen worden met kleding, zoals fibulae, gespen, riemonderdelen, een mantelhaak en leerbeslag. Ook zijn er vondsten die toebehoorden aan schoeisel zoals schoengespen en veternestels. Tenslotte zitten in deze groep verschillende soorten sieraden, zoals halskettingen, armbanden, horloges en oorhangers. In het deel over religie en bijgeloof zitten verschillende vondsten die te maken hebben met geloofsbelijdenis en het kloosterleven, zoals pelgrimsinsignes, devotiepenningen, boekbeslag en styli. Militaria en oorlog is een divers onderdeel van deze collectie bestaande uit wapens en legeruitrusting zoals onderdelen van een dolk en een musket, kogels, ruitersporen en Napoleontische uniformknopen. De laatste categorie bestaat uit overige metaalvondsten die niet in een van de bovengenoemde thematische categorieën passen of onbekend zijn. Hierbinnen vallen artefacten zoals een NAP-anker, speldjes en ongeïdentificeerde gesmede metaalfragmenten.

22 | Catalogus niet-munten

22.1 Het platteland

Veetuigage

22.1.1
Artefacttype: paardenbit
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 67,58
Afmetingen: -/1,0/6,2
Datering: 1875-heden
Referentie: Gawronski 2018
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.1.2
Artefacttype: paardenbelletje
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,54
Afmetingen: -/1,2/1,5
Datering: 1250-1900
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 133-134, cat. 9.13.4; Van Gangelen en Van Westing 1993, 434-435, afb. 140-142; Gawronski 2018, 176, cat. 3.6.4; Klomp 2006, 23-24, cat. 73-74
Opmerking: met oortje. Mogelijk onderdeel van paardentuigage

22.1.3
Artefacttype: stierneusring
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 99,95
Afmetingen: -/0,9/7,1
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere identificatie en datering

Visgerei

22.1.4
Artefacttype: netverzwaring
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 17,00
Afmetingen: 1,3/2,1/-
Datering: 1500-1900
Referentie: Bakker e.a. 2013, 182, afb. 13.107; Saunders 2001, 106, 117, cat. 179-183, afb. 38; Klomp 2006, 53, cat. 168; Gawronski 2018, 193, cat. 4.2.2
Opmerking: cilindervormig

22.1.5
Artefacttype: netverzwaring
Materiaal: lood
Prod. tech: gerold
Gewicht: 35,93
Afmetingen: 1,4/3,9/-
Datering: 1500-1900
Referentie: Bakker e.a. 2013, 182, afb. 13.107; Saunders 2001, 106, 117, cat. 179-183, afb. 38; Klomp 2006, 53, cat. 168; Gawronski 2018, 193, cat. 4.2.2
Opmerking: cilindervormig

22.1.6
Artefacttype: netverzwaring of spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 37,00
Afmetingen: -/1,6/2,5
Datering: 1300-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129; Gawronski 2018, 192, 370-371, cat. 4.2.2, 6.7.3.10
Opmerking: onzekere identificatie

22.1.7
Artefacttype: netverzwaring of spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 32,25
Afmetingen: -/1,2/2,6
Datering: 1300-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129; Gawronski 2018, 192, 370-371, cat. 4.2.2
Opmerking: onzekere identificatie

22.1.8
Artefacttype: netverzwaring of spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,33
Afmetingen: -/0,9/1,6
Datering: 1100-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129; Gawronski 2018, 192, 370-371, cat. 6.7.3.10; Hendriksen 2004, 87, cat. LR13-239-8, LR13-130-1, afb. 155-156
Opmerking: onzekere identificatie

22.1.9
Artefacttype: netverzwaring of weefgewicht
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 34,82
Afmetingen: -/0,5/3,8
Datering: 300-1400
Referentie: Duijn en Schrickx 2016, 175, cat. 152-M01, 189-M)1, afb. 240; Nieuwhof 2014, 195, cat. 1079, afb. 14
Opmerking: schijfvorming. Onzekere identificatie

Landbouwwerktuig

22.1.10
Artefacttype: schop
Materiaal: ijzer
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 475,00
Afmetingen: 7,2/17,5/-
Datering: 1500-heden
Vindplaats: strand Heemskerk
Opmerking: onzekere identificatie

22.2 Ambacht en handel

Merkloden

22.2.1
Artefacttype: merklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,12
Afmetingen: 2,2/3,0/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering.
Voorzijde: motief van concentrische cirkels

22.2.2
Artefacttype: merklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 18,03
Afmetingen: 2,0/4,5/-
Datering: 1800-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307
Opmerking: onzekere datering en identificatie.
Mogelijk vlees- of kwalititeitslood. Voorzijde: in drie regels '* * * / 177 / […]'. Keerzijde onduidelijk

22.2.3
Artefacttype: merklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,43
Afmetingen: -/0,6/2,0
Datering: 1800-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307
Opmerking onzekere datering. Mogelijk een accijnslood.
Voorzijde: gekroond wapenschild met klimmende leeuw naar links met omschrift '[…]'. Keerzijde: waag motief met eronder 'AFD CONTROLE'

22.2.4
Artefacttype: merklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 25,42
Afmetingen: 2,0/6,5/-
Datering: 1800-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307
Opmerking: onzekere identificatie en datering.
Voorzijde: gekroond wapenschild met klimmende leeuw naar links.
Keerzijde: 'ACC[…]35'.
Accijns- of vleeslood

22.2.5
Artefacttype: merklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,38
Afmetingen: 1,8/2,0/-
Datering: 1800-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307; Schrickx 2006, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere identificatie. Voorzijde: 'S.C.'

22.2.6
Artefacttype: merklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,32
Afmetingen: 1,8/2,3/-
Datering: 1600-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307;
van Gangelen en van Westing 1993, 489-495; Saunders 2001, 66, 83, cat. 125, afb. 24
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'OB'

Textiel-of lakenloden

22.2.7
Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,87
Afmetingen: 2,3/3,0/-
Datering: 1600-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307.
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: Leids stadswapen met motief van twee schuin gekruiste sleutels met er omheen 'LEY[DE]N'. Keerzijde: in twee regels 'SAT/TYNNE' met eronder motief van koppen van een tweekoppige adelaar

22.2.8
Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,52
Afmetingen: 2,1/3,0/-
Datering: 1600-1650
Referentie: Arts 1994, 225, 230-231, afb. 170.1;
Baart e.a. 1977, 113, cat. 49;
Bogaert e.a. 2016, 305-309;
van Oostveen 2017, 32-33; van Oostveen 2017, 32-33;
Schrickx 2006, 122-123, cat. V000-M24, afb. 91
Opmerking: voorzijde: Amersfoortse stadswapen. Keerzijde: 'XX'. 'XX' duidt op de lengtemaat van 20 el (ca. 1400 cm)

22.2.9

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,07
Afmetingen: 2,5/2,7/-
Datering: 1600-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307
Opmerking: voorzijde: Leids stadswapen met motief van twee schuin gekruiste sleutels met ter weerszijden '[.]–D'
keerzijde: onduidelijk

22.2.10

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,41
Afmetingen: 2,0/2,9/-
Datering: 1600-1650
Referentie: Arts 1994, 231;
Baart e.a. 1977, 113, cat. 49.;
Bogaert e.a. 2016, 305-307; van Oostveen 2017, 32-33;
van Oostveen 2017, 32-33;
Schrickx 2006, 122-123, cat. V000-M24, afb. 91
Opmerking: voorzijde: vz: 'XX' met een punt erboven.
Keerzijde: Amersfoorts stadswapen met omschrift '[AMERS]FOOR[T]'. 'XX' duidt op de lengtemaat van 20 el (ca. 1400 cm)

22.2.11

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,98
Afmetingen: 1,7/5,0/-
Datering: 1800-1900
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 489-495
Opmerking: onzekere datering.
Voorzijde: onleesbaar wapen.
Keerzijde onduidelijk

22.2.12

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 15,79
Afmetingen: 2,5/3,1/-
Datering: 1600-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 114-115;
Bogaert e.a. 2016, 305-307
Opmerking: voorzijde onduidelijk. Keerzijde: vier stempels: 'P', in vier regels '… / [..]D[.] / […] / …', huismerk en een rozet

22.2.13

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 27,68
Afmetingen: -/-/3,9
Datering: 1600-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307
Opmerking: voorzijde onduidelijk. Keerzijde: gedeelte van een gekroond wapenschild

22.2.14

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,63
Afmetingen: 2,0/2,6/-
Datering: 1699
Referentie: Arts 1994, 225, 230, afb. 170.1;
Baart e.a. 1977, 113, cat. 49;
Bogaert e.a. 2016, 305-307; van Oostveen 2017, 32-33;
Schrickx 2006, 122-123, V000-M24, afb. 91
Opmerking: voorzijde: 'XX' met een punt erboven. Keerzijde: Amersfoorts wapenschild met aan weerszijden '9–9' met omschrift '[AMERS]FOOR[T]'. 'XX' duidt op de lengtemaat van 20 el (ca. 1400 cm)

22.2.15

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 12,81
Afmetingen: 2,0/2,4/-
Datering: 1600-1700
Referentie: Arts 1994, 231;
Baart e.a. 1977, 113, cat. 49; Bogaert e.a. 2016, 305-307
Opmerking: voorzijde: 'XX'. Keerzijde onduidelijk. 'XX' duidt op de lengtemaat van 20 el (ca. 1400 cm)

22.2.16

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,98
Afmetingen: 2,0/2,9/-
Datering: 1600-1650
Referentie: Arts 1994, 231;
Baart e.a. 1977, 113, cat. 49;
Bogaert e.a. 2016, 305-307;
van Oostveen 2017, 32-33;
Schrickx 2006, 122-123, V000-M24, afb. 91
Opmerking: voorzijde: 'XX' met punt erboven binnen parelcirkel.
Keerzijde: gekroond Amersfoorts(?) wapenschild met kruis binnen parelcirkel met omschrift 'AMER[…]'.
'XX' duidt op de lengtemaat van 20 el (ca. 1400 cm)

22.2.17

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,90
Afmetingen: 2,1/2,5/-
Datering: 1600-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307; van Oostveen 2013, 14
Opmerking: voorzijde: Amsterdams wapenschild met ter weerszijden twee leeuwen. Keerzijde: in drie regels 'AMSTER / DAMS / SWART'. 'SWART' refereert naar het verfproces van de lakenindustrie

22.2.18

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,78
Afmetingen: 1,6/2,1/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307; van Oostveen 2013, 16; Saunders 2001, 66, 83, cat. 116, 119, afb. 24
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: ingekrast met lijnen die haaks op elkaar staan. Keerzijde: 'W'(?). Ingekraste lijnen zijn mogelijk telmerken of administratieve nummers

22.2.19

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,12
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1625-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307; Klomp 2006; Gawronski 2018, cat. NZR2.00519MTL312
Opmerking: voorzijde: '22'. Keerzijde: een links staand dier (schaap?) dat naar rechts kijkt. Dit textiellood komt mogelijk uit Zwolle

22.2.20

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,51
Afmetingen: -/2,2/1,7
Datering: 1000-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307; van Gangelen en van Westing 1993, 489-495
Opmerking: onzekere datering

22.2.21

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,28
Afmetingen: -/0,5/1,3
Datering: 1000-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307; van Gangelen en van Westing 1993, 489-495
Opmerking: onzekere datering en identificatie

22.2.22

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,66
Afmetingen: 1,6/2,0/-
Datering: 1600-1700
Referentie: Arts 1994, 231; Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307; van Gangelen en van Westing 1993, 493, G24, afb. 15
Opmerking: voorzijde: horizontaal ingekraste lijnen, keerzijde: onleesbare letters, mogelijk 'XX'. 'XX' duidt mogelijk op de lengtemaat van 20 el (ca. 1400 cm)

22.2.23

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,80
Afmetingen: 1,7/2,6/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'P&S'

22.2.24

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,50
Afmetingen: 1,6/2,1/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'EK'(?). Keerzijde: onleesbare letters en/of cijfers

22.2.25

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,58
Afmetingen: 1,9/2,1/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'XVI'. 'XVI' duidt waarschijnlijk op de lengtemaat van 16 el (ca. 1100 cm)

22.2.26

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,89
Afmetingen: 1,7/2,5/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: wapenschild met twee gekruiste sleutels(?)

22.2.27

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,20
Afmetingen: 1,6/2,1/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307;
Saunders 2001, 65, 83, cat. 116, 119, afb. 24
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: ingekraste lijnen.
Keerzijde: '4 WA'(?). Ingekraste lijnen zijn mogelijk telmerken of administratieve nummers

22.2.28

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,49
Afmetingen: 1,5/2,0/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere datering.
Voorzijde: 'N' binnen een parelcirkel.
Keerzijde: 'P.B.' binnen een bladerkrans

22.2.29

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,38
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1800-1900
Referentie: Schrickx 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere identificatie en datering.
Voorzijde: gecentreerde rozet met omschrift 'G.[…]e[…]'.
Keerzijde: rozet met omschrift '[…]TER[….]'

22.2.30

Artefacttype: textiellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 13,00
Afmetingen: 2,0/2,3/-
Datering: 1800-1900
Referentie: Schrickx 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere identificatie en datering.
Voorzijde '[…]HLENDORF' rest omschrift moeilijk leesbaar.
Keerzijde: motief van hoorn des overvloeds met daaronder '[…]FONEERD'

Verzegelloden

22.2.31

Artefacttype: verzegellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,54
Afmetingen: 1,4/1,6/-
Datering: 1800-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307;
van Gangelen en van Westing 1993, 494, cat. G58, afb. 28
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'A[…]AVENKA'. Keerzijde: '1'

22.2.32

Artefacttype: verzegellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,27
Afmetingen: -/-/1,1
Datering: 1800-1900
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 494, cat. G58, afb. 28;
Schrickx 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'C.C.'

22.2.33

Artefacttype: verzegellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 14,02
Afmetingen: 2,0/2,4/-
Datering: 1800-heden
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 494, cat. G58, afb. 28;
Schrickx 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: '1' met omschrift rozet 'H.S.[?] WORMERVEER' binnen een cirkel.
Keerzijde: in twee regels '29/1' binnen een vierkant

22.2.34

Artefacttype: verzegellood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,04
Afmetingen: 1,6/1,9/-
Datering: 1800-1900
Referentie: van Gangelen en
van Westing 1993, 494, cat. G58, afb. 28
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: maltezerkruis motief met omschrift 'HET […]'. Keerzijde: maltezerkruis motief met omschrift 'KRO[…]'

Zakloden

22.2.35

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,88
Afmetingen: 1,3/1,6/-
Datering: 1861-1940
Referentie: www.koolwaaij.nl/loodjes/index.aspx
Opmerking: voorzijde: 'No. O' met als omschrift 'WES[SANEN & LAAN] WORMERVEER'. Keerzijde: 'N.O' met als omschrift 'ME[ELFABRIE]K DE VLIJT'

22.2.36

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11,75
Afmetingen: 2,0/2,2/-
Datering: 1800-1900
Referentie: Schrickx 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'MIGNOT *D[…]LOCK*'.
Keerzijde: '*[…]CH[…]'

22.2.37

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,09
Afmetingen: 1,5/1,9/-
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering.
Voorzijde: '[…]MIN[…]'

22.2.38

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,61
Afmetingen: 1,5/1,7/-
Datering: 1800-1900
Referentie: Schrickx 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'ALK[M]AAR ALCMARACA AO'. Keerzijde: '[…] ER […]'

22.2.39

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,20
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 1800-1900
Referentie: Schrickx 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: '*A.M. VAN VLAARDINGEN' met omschrift 'DUSSELS[…] EN CO'.
Keerzijde: '1' met omschrift 'NOVEMBER'

22.2.40

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,70
Afmetingen: -/-/1,9
Datering: 1800-heden
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: '[…] SMUGG(?) […]'

22.2.41

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,79
Afmetingen: -/-1,7
Datering: 1800-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307; Duijn e.a. 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: '[…] EELS*[…]'

22.2.42

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,44
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1800-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307; Duijn e.a. 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: '*K&C*'. Keerzijde: '*K&C*'

22.2.43

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,03
Afmetingen: -/-/1,6
Datering: 1800-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125; Bogaert e.a. 2016, 305-307; Duijn e.a. 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: '[…]NO[…]'.
Keerzijde: '[…]NO[…]'

22.2.44

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,41
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 1800-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 110-125;
Bogaert e.a. 2016, 305-307; Duijn e.a. 2012, 278, afb. 410
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: '[…]*A[…]'.
Keerzijde: letters 'H' en 'T' over elkaar

22.2.45

Artefacttype: zaklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,42
Afmetingen: -/-/1,1
Datering: 1500-1900
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'W'

22.2.46

Artefacttype: (zak)lood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,71
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering.
Voorzijde: '30'(?) met omschrift '[…]ER[…]'. Keerzijde: '30'(?)

22.2.47

Artefacttype: (zak)lood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,53
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering.
Voorzijde: 'OO' met binnen een cirkel met omschrift '[…]'.
Keerzijde: horizontale streep met eronder 'V' binnen een cirkel

22.2.48

Artefacttype: (zak)lood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,54
Afmetingen: 1,7/2,1/-
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere identificatie en datering.
Voorzijde: 'K[…]' binnen een cirkel.
Keerzijde: '[…]' binnen een cirkel

22.2.49
Artefacttype: (zak)lood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11,46
Afmetingen: -/-/1,7
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Voorzijde: 'T[.]E'. Keerzijde: '[..]B'

Gewichten

22.2.50
Artefacttype: blokgewicht
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 55,85
Afmetingen: -/1,3/2,7
Datering: 1300-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 416-419; Duijn en Schrickx 2016, 38-39, cat. V2-M01, afb. 56; Gawronski 2018, 369-370, 6.7.3.7; Gerritsen 2017, 92-96, afb. 4.68; Van Gangelen en Van Westing 1993, 497-500, afb. 4; Wittop Koning en Zevenboom 1970
Opmerking: cilindervormig. Voorzijde: 'C19'

22.2.51
Artefacttype: sluitgewicht
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,76
Afmetingen: -/0,3/1,1
Datering: 1575-1625
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 496-498, afb. 2
Opmerking: onzekere datering

22.2.52
Artefacttype: knopgewicht
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5.03
Afmetingen: 1,0/1,2/-
Datering: 1550-heden
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 497-500, cat. C86, afb. 3
Opmerking: waarschijnlijk na 1820 vervaardigd, omdat in dit jaar het metrische stelsel werd ingevoerd en het gewicht bijna precies 5 gram is

22.2.53
Artefacttype: (contra)gewicht of speelschijf
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 30,69
Afmetingen: -/0,9/2,6
Datering: 1400-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 416-519, cat. 801; Barendregt 1983, 89; Bogaert e.a. 2016, 300-301; Gangelen en van Westing 1993, 540-545; 499-500, cat. C83, C85, C115, afb. 201.5; Gawronski 2018, 370, cat. 6.7.3.8; Klomp 2006, 65, cat. 194-195; van Gangelen en van Westing 1993, 450-454, 499-500, cat. C83, C85, C115, afb. 201.5
Opmerking: onzekere identificatie

22.2.54
Artefacttype: schijfgewicht
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 48,00
Afmetingen: -/0.8/2.9
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere datering. De opdruk '50' verwijst waarschijnlijk naar het gewicht van dit object. Waarschijnlijk na 1820 vervaardigd, omdat in dit jaar het metrische stelsel werd ingevoerd en het gewicht bijna precies 50 gram is.

22.2.55
Artefacttype: (munt)gewicht
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 25,92
Afmetingen: -/0,8/1,9
Datering: 1600-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 410-415; Barendregt 1983, 90; Bogaert e.a. 2016, 300-301, cat., 20.7-20.9; van Gangelen en van Westing 1993, 450-454
Opmerking: onzekere identificatie. Vorm komt overeen met muntgewichten, maar dit exemplaar mist een ijkmerk

BELASTINGPENNINGEN EN -PLAATJES

Hondenbelastingpenningen

22.2.56
Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,63
Afmetingen: 3,1/3,7/-
Datering: 1885
Referentie: Kooij 1998; Van der Poel 1982
Opmerking: schildvormig met afgeronde hoeken. Voorzijde: Alkmaars stadswapen met '1885' en '337' eronder

22.2.57

Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 15,52
Afmetingen: 3,4/2,2/-
Datering: 1893
Referentie: Kooij 1998, 4-5, cat. 23; Van der Poel 1982
Opmerking: halvemaanvormig met afgeronde hoeken. Voorzijde: Alkmaars stadswapen met '1893' erboven. Keerzijde: '82'

22.2.58

Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,93
Afmetingen: 2,9/2,6/-
Datering: 1895
Referentie: Kooij 1998, 4-5, cat. 34; Van der Poel 1982
Opmerking: rechthoekvormig met afgeronde hoeken. Voorzijde: Alkmaars stadswapen met '1895' en '154' eronder. Kohier informatie: deze penning was van een hond van A.F. Thomsen.
Deze persoon betaalde 3 gulden (1ste klasse)

22.2.59

Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,57
Afmetingen: 1,9/2,9/-
Datering: 1896
Referentie: Kooij 1998, 4-5, cat. 25; Van der Poel 1982
Opmerking: rechthoekvormig met afgeronde bovenzijde. Voorzijde: Alkmaars stadswapen met '1896' eronder. Keerzijde: '313'.

22.2.60

Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koper
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,65
Afmetingen: 2,4/2,4/-
Datering: 1901
Referentie: Kooij 1998; Van der Poel 1982
Opmerking: rechthoekvormig met afgeronde hoeken. Voorzijde: Alkmaars stadswapen. Keerzijde: '1901' met '216'.

22.2.61

Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,30
Afmetingen: 2,8/2,9/-
Datering: 1903
Referentie: Kooij 1998; Van der Poel 1982
Opmerking: vierkantvormig met afgeschuinde hoeken. Voorzijde: Alkmaars stadswapen. Keerzijde: '1903' en '290'.

22.2.62

Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,30
Afmetingen: 2,2/3,1/-
Datering: 1906
Referentie: Kooij 1998; Van der Poel 1982
Opmerking: zandlopervormig. Voorzijde: Alkmaars stadswapen. Keerzijde: '1906'. Kohier informatie: deze penning was van een hond van J. Mosselman. Deze persoon betaalde op 19 januari 3 gulden (1ste klasse)

22.2.63

Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,29
Afmetingen: 2,4/3,2/-
Datering: 1907
Referentie: Kooij 1998, 4-5, 27; Van der Poel 1982
Opmerking: rechthoekvormig met afgeschuinde bovenzijde en afgeronde onderzijde. Voorzijde: Alkmaars stadswapen met '371' eronder. Keerzijde: '1907'.

22.2.64

Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 12,17
Afmetingen: 2,4/3,3/-
Datering: 1913
Referentie: Kooij 1998; Van der Poel 1982
Opmerking: rechthoekvormig met afgeronde onderzijde. Voorzijde: Alkmaars stadswapen met '328' eronder. Keerzijde '1913'. Kohier informatie: deze penning was van een hond van D. Marcêllis. Deze persoon betaalde 1,50 gulden (2de klasse)

22.2.65

Artefacttype: hondenbelastingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,08
Afmetingen: 2,1/3,8/-
Datering: 1918
Referentie: Kooij 1998, 6-7, cat. 31; Van der Poel 1982
Opmerking: rechthoekvormig met afgeronde bovenzijde en afgeschuinde hoeken aan de onderzijde. Voorzijde: Alkmaars stadswapen met daarboven '1918' en daaronder '438'. Kohier informatie: deze penning was van een hond van C. Snaas(?).
Deze persoon betaalde 3 gulden (1ste klasse)

22.2.66

Artefacttype: hondenbelasting-penning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,75
Afmetingen: 3,1/3,4/-
Datering: 1912
Referentie: Kooij 1998; Van der Poel 1982, 14-15, cat. 164
Opmerking: bloemvormig. Voorzijde: Amsterdams stadswapen met aan weerszijden '1912', onder het wapen het nummer '12607'. Haak door oog

22.2.67

Artefacttype: hondenbelasting-penning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,57
Afmetingen: 2,0/2,0/-
Datering: 1929
Referentie: Kooij 1998, 16-17, cat. 181; Van der Poel 1982, 12, 38, cat. 5942, afb. 59
Opmerking: bloemvormig. Voorzijde: Amsterdams stadswapen met '1929' eronder. Keerzijde: '15062'

22.2.68

Artefacttype: hondenbelasting-penning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,48
Afmetingen: 3,2/4,1/-
Datering: 1913
Referentie: Kooij 1998; Van der Poel 1982
Opmerking: ruitvormig. Voorzijde: '1913/HEILOO/36'

22.2.69

Artefacttype: hondenbelasting-penning
Materiaal: koper
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,54
Afmetingen: 2,6/3,2/-
Datering: 1924
Referentie: Kooij 1998, 102-103, cat. 1500; Van der Poel 1982
Opmerking: vierkantvormig met afgeronde hoeken. Voorzijde: 'HOORN' met '1924' eronder. Keerzijde '115'

22.2.70

Artefacttype: hondenbelas-tingpenning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,47
Afmetingen: 2,3/2,0/-
Datering: 1910
Referentie: Kooij 1998; Van der Poel 1982
Opmerking: vierkantvormig met afgeronde hoeken. Voorzijde: 'WORMERVEER' met erboven '1910' en een honden-kopmotief. Keerzijde: '45'.

22.2.71

Artefacttype: hondenbelasting-penning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,81
Afmetingen: 2,8/3,4/-
Datering: 1893
Referentie: Kooij 1998, 190-191, cat. 2802; Van der Poel 1982
Opmerking: schildvormig. Voorzijde: Zaans stadswapen met '1893' en '59' eronder

Rijwielbelastingplaatjes

22.2.72

Artefacttype: rijwielbelastingplaatje
Materiaal: messing
Prod. tech: geslagen
Gewicht: 3,95
Afmetingen: 5,6/3,1/-
Datering: 1927
Referentie: Gawronski 2018, 183, cat. 3.7.23; Pelsdonk 2017
Opmerking: rechthoekvormig met halfronde hoeken en aan beide uiteinden uitsparingen '1927' en 'RWB' eronder

22.2.73

Artefacttype: rijwielbelastingplaatje
Materiaal: messing
Prod. tech: geslagen
Gewicht: 3,79
Afmetingen: 5.6/3.2/-
Datering: 1935-1936
Referentie: Gawronski 2018, 183, cat. 3.7.23; Pelsdonk 2017
Opmerking: rondvormig met aan beide uiteinden uit-sparingen. 'RIJWIEL-BELASTING' en '1935-1936' eronder en een leeuwen-wapen in het midden

22.2.74

Artefacttype: rijwielbelastingplaatje
Materiaal: messing
Prod. tech: geslagen
Gewicht: 4,09
Afmetingen: 3.2/5.6/-
Datering: 1936-1937
Referentie: Gawronski 2018, 183, cat. 3.7.23; Pelsdonk 2017
Opmerking: ruitvormig. 'RIJWIEL-BELASTING' en '1936-37' eronder

22.2.75

Artefacttype: rijwielbelastingplaatje
Materiaal: messing
Prod. tech: geslagen
Gewicht: 4,50
Afmetingen: 5,6/3,2/-
Datering: 1937-1938
Referentie: Gawronski 2018, 183, cat. 3.7.23; Pelsdonk 2017
Opmerking: zandlopervormig aan beide uiteinden uitsparingen 'RIJWIEL-BELASTING' en '1937-1938' eronder

22.2.76

Artefacttype: rijwielbelastingplaatje
Materiaal: messing
Prod. tech: geslagen
Gewicht: 4,79
Afmetingen: 5,6/3,2/-
Datering: 1938-1939
Referentie: Gawronski 2018, 183, cat. 3.7.23; Pelsdonk 2017
Opmerking: rechthoekvormig met halfronde hoeken en aan beide uiteinden uitsparingen '1938/1939' met 'RIJWIELBELASTING' eronder

22.2.77

Artefacttype: rijwielbelastingplaatje
Materiaal: messing
Prod. tech: geslagen
Gewicht: 3,68
Afmetingen: 5,5/3,2/-
Datering: 1939-1940
Referentie: Gawronski 2018, 183, cat. 3.7.23; Pelsdonk 2017
Opmerking: rechthoekvormig met aan beide uiteinden uitsparingen. '1939-1940' binnen een halve cirkel met daarin 'RIJWIELBELASTING'

22.2.78

Artefacttype: rijwielbelastingplaatje
Materiaal: messing
Prod. tech: geslagen
Gewicht: 4,48
Afmetingen: 5,6/3,2/-
Datering: 1940-1941
Referentie: Gawronski 2018, 183, cat. 3.7.23; Pelsdonk 2017
Opmerking: rechthoekvormig met halfronde hoeken en aan beide uiteinden uitsparingen 'RWB' en 1940-1941 eronder

GEREEDSCHAP EN PRODUCTIEAFVAL

Harpsluiting

22.2.79

Artefacttype: harpsluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 20,70
Afmetingen: 5,0/2,2/-
Datering: 1825-1925
Referentie: Gawronski 2018, cat. NZR2.00575MTL005
Opmerking: twee losse delen passen aan elkaar

Spijkers en nagels

22.2.80

Artefacttype: bolkopspijker
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 11,18
Afmetingen: 1,1/6,1/-
Datering: 1600-1800
Opmerking: onzekere datering

Nagels

22.2.81

Artefacttype: nagel
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 171,00
Afmetingen: 2,1/18,2/-
Datering: 1600-1800
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 71-72, afb. 34; Saunders 2012, 154-155, 186-187, cat. 92-110, afb. 46-47

Siernagels

22.2.82

Artefacttype: siernagel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 14,59
Afmetingen: -/3,9/2,9
Datering: 1500-1900
Referentie: Gawronski 2018, NZR2.00540MTL006; Klomp 2006, 41, cat. 128

Spijkers

22.2.83
Artefacttype: spijker
Materiaal: ijzer en lood
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 64,09
Afmetingen: -/4,6/2,9
Datering: 1500-heden
Referentie: Gawronski 2018, 71, cat. 1.7.4
Opmerking: onzekere datering. Ijzeren spijker met loden kop

22.2.84
Artefacttype: spijker(?)
Materiaal: lood en ijzer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 20,02
Afmetingen: -/1,3/2,5
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere identificatie en datering. IJzeren spijker met loden kop versierd met eikel en blad decoratie

Smeltafval

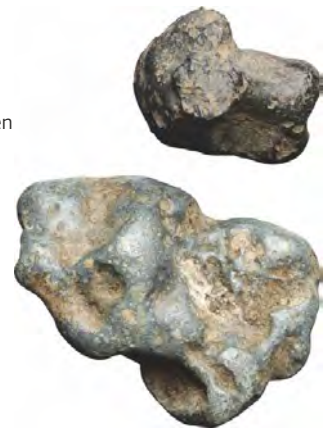
22.2.85
Artefacttype: smeltafval
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,51
Afmetingen: 1,7/1,9/-

22.2.86
Artefacttype: smeltafval
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,75
Afmetingen: 1,2/2,1/-
Vindplaats: buurtschap Oosterbuurt, Castricum

22.2.87
Artefacttype: smeltafval
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,67
Opmerking: twee losse onderdelen

22.3 Huisraad en vlijt

22.3.1
Artefacttype: muurhaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 62,50
Afmetingen: 3,0/8,7/- en 1,1/4,7/-
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 376-378, cat. 719; Kleij 2007, 92, afb. 95
Opmerking: ovaalvormig. Afgebroken deel niet afgebeeld

22.3.2
Artefacttype: lampwieltje
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,60
Afmetingen: -/0,5/1,9
Datering: 1800-1937
Referentie: Gawronski 2018, 145, afb. 2.22.1
Opmerking: onzekere datering. Wieltje van waarschijnlijk een petroleumlamp

22.3.3
Artefacttype: daklood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,98
Afmetingen: 2,4/3,4/-
Datering: 1812
Referentie: Barendregt 1983, 89; Steijn 1995
Opmerking: rechthoekvormig met een driehoekig bovenkant. Voorzijde: '1812' binnen rechthoekig kader

Lepels

22.3.4
Artefacttype: lepelsteel
Materiaal: tinlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,20
Afmetingen: 1,0/3,8/-
Datering: 1550-1800
Referentie: Baart 1977, 294-321; Clark 1993, 127-133; Gawronski 2018, 308, 5.7.1.2; Klijn 1987, 60, afb. 61; Ruempol en van Dongen 1991, 200-203
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.3.5
Artefacttype: lepelsteel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,32
Afmetingen: 0,4/5,3/-
Datering: 1550-1700
Referentie: Baart 1977, 316-317, cat. 598-599; Clark 1993, 127-133; Gawronski 2018, 308, 5.7.1.2; Mills 2003, 82-84; Ruempol en van Dongen 1991, 51, 93, 201
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.3.6
Artefacttype: eetlepel
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,85
Afmetingen: 2,2/5,5/-
Datering: 1600-1900
Referentie: Baart 1977, 294-324; Gawronski 2018, 308-311
Opmerking: onzekere datering. Gedecoreerd lepelbakje

22.3.7
Artefacttype: eetlepel
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 64,00
Afmetingen: 5,5/17,2/-
Vindplaats: Amsterdam
Datering: 1600-1925
Referentie: Baart 1977, 294-324; Klijn 1987, 119-146; Ruempol en van Dongen 1991, 248-249; Saunders 2001, 104-105, 115-116
Opmerking: drielobbig steeluiteinde met versiering op steeluiteinde

Messen

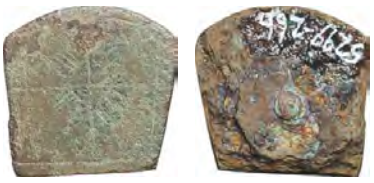
22.3.8
Artefacttype: mesheft
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,14
Afmetingen: 1,2/2,2/-
Datering: 1500-1600
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 541-546; Schrickx en Duijn 2014, 41, afb. 46
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Gegraveerde decoratie

22.3.9
Artefacttype: mesheft of penhouder
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,66
Afmetingen: 1,0/2,9/-
Datering: 1500-1900
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 541-546; Gawronski 2018, 316, cat. 5.7.10.6; Schrickx en Duijn 2014, 41, cat. 5; afb. 46
Opmerking: onzekere identificatie en datering. gegraveerde decoratie

22.3.10
Artefacttype: mesheft-bekroning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,24
Afmetingen: 2,1/2,0/-
Datering: 1400-1525
Referentie: Baart e.a. 1977, 325-337, cat. 629a-629b; Duijn 2014, 31, afb. 34; Gawronski 2018, 323, cat. 5.7.11.9; Kuipers 2000, 85-90
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.11
Artefacttype: mesheft-bekroning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,66
Afmetingen: 2,0/1,7/-
Datering: 1475-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 325-337, cat. 629a-629b; Duijn 2014, 31, cat. 2-M03, afb. 34; Gawronski 2018, 323, cat. 5.7.11.9; Kuipers 2000, 85-90
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.12
Artefacttype: mesheft-bekroning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,23
Afmetingen: 1,9/2,5/-
Datering: 1475-1600
Referentie: Duijn 2014, 31, cat. 2-M03, afb. 34; Gawronski 2018, 323
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.13
Artefacttype: mesheft-bekroning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,56
Afmetingen: 2,1/2,0/-
Datering: 1400-1525
Referentie: Baart e.a. 1977, 325, cat. 627-629; Duijn 2014, 31, afb. 34; Gawronski 2018, 323, cat. 5.7.11.9; Kuipers 2000, 85-90
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.14

Artefacttype: mesheft-bekroning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,17
Afmetingen: 1,6/1,9/-
Datering: 1400-1525
Referentie: Baart e.a. 1977, 331, cat. 627a; Duijn 2014, 31, afb. 34; Gawronski 2018, 323; Kuipers 2000, 85-90
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.15

Artefacttype: mesheft-bekroning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,64
Afmetingen: 2,0/2,1/-
Datering: 1400-1525
Referentie: Baart e.a. 1977, 331, cat. 627b; Duijn 2014, 31, cat. 20-M01, afb. 34; Gawronski 2018, 323; Kuipers 2000, 85-90
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.16

Artefacttype: mesheft-bekroning
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,78
Afmetingen: 1,4/0,8/-
Datering: 1475-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 325-337, cat. 624-629; Duijn 2014, 31, afb. 34; Gawronski 2018, 323-324
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.17

Artefacttype: mesheft-bekroning
Materiaal: koperlegering en ijzer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,47
Afmetingen: 2,1/1,8/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 325-337, cat. 629; Gawronski 2018, 323; Kuipers 2000, 85-90; Saunders 2012, 90, 143, 145-151, 179-183
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.18

Artefacttype: mesheftbekroning
Materiaal: koperlegering en ijzer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,59
Afmetingen: 2,4/1,5/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 325-337; Duijn 2014, 31, afb. 34; Gawronski 2018, 320-321, cat. 5.7.11.5; Kuipers 2000, 85-90; Saunders 2012, 90, 143, 145-151, 179-183
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.19

Artefacttype: mesheft-bekroning
Materiaal: koperlegering en ijzer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,58
Afmetingen: 1,6/1,3/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 325-337; Duijn 2014, 31, cat. 2-M03; afb. 34; Gawronski 2018, 322-324, cat. 5.7.11.5; Kuipers 2000, 85-90; Saunders 2012, 90, 143, 145-151, 179-183
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.3.20

Artefacttype: mesheftbekroning of riemtong
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,70
Afmetingen: 2,0/2,3/-
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.3.21

Artefacttype: grape voet
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 66,03
Afmetingen: 2,6/3,7/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Bogaet e.a. 2016, 274-275, cat. 16.5.4; van Gangelen en van Westing 1993, 442-445; Renaud 1968, 23-33; Saunders 2012, 70-82
Opmerking: driehoekige doorsnede

22.3.22

Artefacttype: grape voet
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 33,62
Afmetingen: 2,9/1,7/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Bogaet e.a. 2016, 274-275; van Gangelen en van Westing 1993, 442-445; Renaud 1968, 23-33; Saunders 2012, 70-82
Opmerking: dierenpootvormig

22.3.23

Artefacttype: grape voet
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 14,96
Afmetingen: 2,1/1,6/-
Datering: 1450-1500
Referentie: Bogaet e.a. 2016, 274-275, cat. 16.52.; van Gangelen en van Westing 1993, 442-445; Renaud 1968, 23-33; Saunders 2012, 70-82
Opmerking: driehoekige doorsnede

22.3.24
Artefacttype: (grape) voet
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,26
Afmetingen: 1,6/3,1/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Renaud 1943, 59-65, afb. 108-109; 1968, 23-33; Saunders 2012, 70-82
Opmerking: dierenpootvormig

22.3.25
Artefacttype: (grape) voet
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 34,43
Afmetingen: 2,3/6,5/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Renaud 1943, 59-65, afb. 108-109; 1968, 23-33; Saunders 2012, 70-82
Opmerking: dierenpootvormig. Twee spijkergaten

22.3.26
Artefacttype: wartel/ophangoog
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 0,89
Afmetingen: 0,8/1,8/-
Datering: 1130-1175
Referentie: Barendregt en Suurmond van Leeuwen 1993, 64-65, afb. 3F; Hendriksen 2004, 98, cat. LR17-219-2, afb. 182
Opmerking: onzekere datering

22.3.27
Artefacttype: wartel/ophangoog
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 2,22
Afmetingen: 1,5/2,6/-
Datering: 1130-1175
Referentie: Barendregt en Suurmond van Leeuwen 1993, 64-65, afb. 3F; Hendriksen 2004, 98, cat. LR17-219-2, afb. 182
Opmerking: onzekere datering

22.3.28
Artefacttype: flessluiting-kraag
Materiaal: tin-loodlegering en glas
Prod. tech: gegoten en geblazen
Gewicht: 30,93
Afmetingen: 3,3/4,7/-
Datering: 1500-1900
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 441-442, afb. 167; Gawronski 2018, 281, cat. 5.3.22; Klomp 2006, 44, cat. 135-136; Laan 2003, 77-79, 120-122; Lensink 2008, 12-13, 20-21, 46-47; Ruempol en van Dongen 1991, 184, 187-188
Opmerking: glazen (kelder)fles met metalen schroefdraad

Ketel- of kookpothandvat

22.3.29
Artefacttype: handvat
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 14,60
Afmetingen: 3,6/2,9/-
Datering: 1500-1800
Referentie: Bakker e.a. 2013, 159, cat. 12.44; van Dongen 1996, 141, cat. 27; Gawronski 2018, 286, cat. 5.4.18
Opmerking: mogelijk van een ketel of kookpot

22.3.30
Artefacttype: tapkraan handgreep
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 21,32
Afmetingen: 2,6/5,7/-
Datering: 1700-1800
Referentie: Barendregt 1983, 85-86, afb. 159; van Gangelen en van Westing 1993, 449, cat. C185, afb. 191; Gawronski 2018, 345, cat. 5.8.58

22.3.31
Artefacttype: tapkraan handgreep
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 19,55
Afmetingen: 2,5/5,6/-
Datering: 1700-1800
Referentie: Barendregt 1983, 85-86, afb. 159; van Gangelen en van Westing 1993, 449, cat. C185, afb. 191; Gawronski 2018, 345, cat. 5.8.58

22.3.32
Artefacttype: tapkraanmondstuk
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 14,43
Afmetingen: 1,4/3,7/-
Datering: 1500-1900
Referentie: Baart 1977, 352-356, cat. 657; Carmiggelt 1997, 199, cat. 8, afb. 122; Crummy 1988, 41, cat. 1988; van Gangelen en van Westing 1993, 449, cat. C202, afb. 189; Gawronski 2018, 344, cat. 5.8.58; Ruempol en van Dongen 1991, 114, cat. F6494, F6496; Saunders 2012, 115, 141, cat. 245, afb. 34; Schrickx 2006, 117-119, cat. V462-M01, afb. 86

Sleutels en sloten

22.3.33
Artefacttype: sleutel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 5,06
Afmetingen: 1,6/4,5/-
Datering: 1600-1700
Referentie: Baart 1977, 374, cat. 711

22.3.34
Artefacttype: sleutel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 3,01
Afmetingen: 1,6/4,3/-
Datering: 1600-1700
Referentie: Baart 1977, 374, cat. 711

22.3.35
Artefacttype: sleutel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 6,70
Afmetingen: 1,8/4,2/-
Datering: 1675-1750
Referentie: Baart 1977, 374, cat. 713

22.3.36
Artefacttype: sleutel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 37,04
Afmetingen: 2,7/11,1/-
Datering: 1875-1900

22.3.37
Artefacttype: sleutelgat omsluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 3,06
Afmetingen: 1,4/2,2/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere datering

Deurklopper of -greep

22.3.38
Artefacttype: deurklopper of -greep
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,77
Afmetingen: 2,2/2,7/-
Datering: 1800-1900
Referentie: Gawronski 2018, 125, cat. 2.9.11

Haakje

22.3.39
Artefacttype: haakje
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,06
Afmetingen: 2,3/4,9/-
Datering: 1800-1950
Referentie: Gawronski 2018, NZD1.00468MTL116
Opmerking: onzekere datering. Mogelijk een haakje van een meubelstuk

Knopjes

22.3.40
Artefacttype: knop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 22,40
Afmetingen: 2,0/3,5/-
Datering: 1700-1950
Referentie: Crummy 1988, 42, cat. 2000; Klomp 2006, 41, cat. 130; Gawronski 2018, 124, cat. 2.9.1
Opmerking: onzekere datering. Mogelijk een knopje van een meubelstuk

22.3.41
Artefacttype: knop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,61
Afmetingen: 1,0/1,2/-
Datering: 1700-1825
Referentie: Crummy 1988, 42, cat. 2000; Klomp 2006, 41, cat. 130; Gawronski 2018, 124, cat. 2.9.1
Opmerking: onzekere datering. Mogelijk een knopje van een meubelstuk

22.3.42
Artefacttype: knop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,19
Afmetingen: -/1,8/1,3
Datering: 1700-1900
Referentie: Crummy 1988, 42, cat. 2000; Klomp 2006, 41, cat. 130; Gawronski 2018, 124, cat. 2.9.1
Opmerking: onzekere datering. Mogelijk een knopje van een meubelstuk

Ladetrekkers beugels

22.3.43
Artefacttype: ladetrekker-beugel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,14
Afmetingen: -/3,3/-
Datering: 1200-1900
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 146
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.3.44
Artefacttype: ladetrekker-beugel
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11.67
Afmetingen: 1,0/6,9/-
Datering: 1725-1750
Referentie: Gawronski 2018, 124, cat. 2.9.4

Raampennen

22.3.45
Artefacttype: raampen
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 34,34
Afmetingen: 1,5/8,3/-
Datering: 1725-1900
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 95-96, cat. C173, afb. 34; Gawronski 2018, 71, cat. 1.7.6

22.3.46
Artefacttype: raampen
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 26,65
Afmetingen: 1,0/10,3/-
Datering: 1725-1775
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 95-96, cat. C173, afb. 34; Gawronski 2018, 71, cat. 1.7.6
Opmerking: punt afgebroken. Haak door oog

Gordijnringen en –gewichten

22.3.47
Artefacttype: gordijn-gewicht
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 155,01
Afmetingen: -/1,1/4,3
Datering: 1850-1920
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.3.48
Artefacttype: gordijnringen
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Datering: 1500-1900
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 449-450, afb. 192; Gawronski 2018, 130, cat. NZR2.0067MTL003, afb. 2.10.2
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Mogelijk rok- of tafelgewichten

22.3.49
Artefacttype: naald
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,14
Afmetingen: -/3,3/-
Datering: 1200-1900
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 146
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.3.50
Artefacttype: naaldhouder
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,29
Afmetingen: 0,6/4,8/-
Datering: 1150-1400
Referentie: Baart e.a. 1977, 384-386, afb. 256; Clark 1993, 127-133; Saunders 2001, 115-116, cat. 145-149, 151-155, 158-159, 161, 163, 166, 168, 171-172, afb. 36-37
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.3.51
Artefacttype: naaldhouder
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,00
Afmetingen: 4,1/0,5/-
Datering: 1150-1400
Referentie: Egan en Pritchard 2008, 384-386, cat. 1782, 1784, afb. 256
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.3.52
Artefacttype: rijgnaald
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,15
Afmetingen: 0,3/5,2/-
Datering: 1600-1900
Referentie: Gawronski 2018, 204, cat. NZR2.01005MTL086, afb. 4.74

22.3.53
Artefacttype: priem
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,45
Afmetingen: 0,7/3,3/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere datering

22.3.54

Artefacttype: naai- of duimring
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,95
Afmetingen: 2,0/1,4/-
Datering: 1400-1800
Referentie: Baart 1977, 145-147, cat. 144-145; Bogaert e.a. 2016, 143-145, cat. 10.1.2, 10.1.3, 10.1.4; van Gangelen en van Westing 1993, 403-406; Gawronski 2018, 204-207, cat. 4.7.7; Langedijk en Boon 1999, 49-51, 89-94, cat. 293, 319, 335, afb. 36, 40, 46; Mills 2003, 32-35, NM.66.D
Opmerking: cilindervormig

22.3.55

Artefacttype: naai- of duimring
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,34
Afmetingen: -/1,5/2,2
Datering: 1550-1800
Referentie: Baart 1977, 145-147, cat. 144-145; Bogaert e.a. 2016, 143-145; Clevis en Klomp 2012, 70, cat.66; van Gangelen en van Westing 1993, 403-406, cat. C71, afb. 14; Gawronski 2018, 204-207, cat. 4.7.7; Klomp 2006, 9-10, cat. 2-9; Langedijk en Boon 1999, 49-51, cat. 319, 322, 335, afb. 40-41, 45-46, 90; Mills 2003, 32-35, NM.66.D
Opmerking: cilindervormig met verdunde bovenrand en verdikte onderrand

22.3.56

Artefacttype: vingerhoed
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,22
Afmetingen: -/1,4/1,7
Datering: 1600-1800
Referentie: Baart 1977, 145-147, cat. 146-149; Bogaert e.a. 2016, 143-145; Clevis en Klomp 2012, 70, cat. 63-64; van Gangelen en van Westing 1993, 403-406, cat. C79-C80, C88, afb. 5, 9-10; Gawronski 2018, 204-207, cat. 4.7.7; Klomp 2006, 9-10, cat. 2-9; Langedijk en Boon 1999, 76-81, cat. 162-163, 166, 174, 185, 195, 198, 201, 205, 207-209, 214
Opmerking: cilindervormig. Groef onder top. Puntjes op top in lijnen. Ingedeukt

22.3.57

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 24,65
Afmetingen: -/1,6/2,2
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107; Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.2; Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178, afb. 38

22.3.58

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 13,92
Afmetingen: -/1,0/2,1
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107; Dijkstra e.a. 2006, 115-116, cat. V902, afb. 8.4; Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.2; Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178, afb. 38

22.3.59

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 13,21
Afmetingen: -/0,9/1,7
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107; Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.60

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,60
Afmetingen: -/0,6/1,6
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107; Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178; Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.2

22.3.61

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,16
Afmetingen: -/0,6/1,5
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107; Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178; Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.

22.3.62

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,96
Afmetingen: -/0,8/1,5
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107; Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.63

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,72
Afmetingen: -/0,7/1,5
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107; Dijkstra e.a. 2006, 115-116, cat. V902, afb. 8.4; Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.2; Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.64

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,23
Afmetingen: -/0,8/1,7
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107;
Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.2;
Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.65

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,75
Afmetingen: -/0,8/1,5
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107;
Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.66

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11,53
Afmetingen: -/0,9/1,7
Datering: 1100-1900
Referentie: Hendriksen 2004, 87, cat. LR13-239-8, LR13-130-1;
Gawronski 2018, 370-371, cat. 6.7.3.10
Opmerking: onzekere identificatie

22.3.67

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,40
Afmetingen: -/0,8/1,7
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107;
Dijkstra e.a. 2006, 115-116, cat. V902, afb. 8.4;
Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.2;
Gerritsen e.a 2017, 92-96, afb. 4.66-4,67;
Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.68

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 14,24
Afmetingen: -/1,0/1,8
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107;
Dijkstra e.a. 2006, 115-116, cat. V902, afb. 8.4;
van Gangelen en van Westing 1993, 329, cat. A131, afb. 79;
Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.2;
Klomp 2006, cat. 11, 15a-15b;
Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.69

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 15,55
Afmetingen: -/0,9/1,9
Datering: 1300-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107;
Bakker e.a. 2013, 149, 151, cat. 11, 30;
Klomp 2006, 11, cat. 15a-15b;
Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.70

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11,27
Afmetingen: -/0,8/2,0
Datering: 1350-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107;
Dijkstra e.a. 2006, 115-116, cat. V902, afb. 8.4;
Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.2;
Gerritsen e.a 2017, 92-96, afb. 4.66-4,67;
Klomp 2006, 11, cat. 15a;
Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.71

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,67
Afmetingen: -/0,9/1,9
Datering: 1350-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107;
Dijkstra e.a. 2006, 115-116, cat. V902, afb. 8.4;
Gawronski 2018, 200-201, cat. 4.5.2;
Klomp 2006, 11, cat. 15a;
Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178

22.3.72

Artefacttype: spinlood
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,77
Afmetingen: -/0,9/1,7
Datering: 1775-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 126-129, cat. 96-107;
Saunders 2001, 106, 117, cat. 176-178;
Carmiggelt 1997, 132, cat. 5, afb. 37

22.4 Vrijetijd en vermaak

22.4.1

Artefacttype: bikkel
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,36
Afmetingen: 1,1/2,3/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 452-453, cat. 845-848;
Barendregt 1983, 75, afb. 99-100;
van Gangelen en van Westing 1993, 563-565, afb. 10
Opmerking: zes puntjes op de zijkant en een diep gat in het midden

22.4.2

Artefacttype: bikkel
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,37
Afmetingen: 1,1/1,9/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 452-453, cat. 845-848; Barendregt 1983, 75, afb. 101-102; van Gangelen en van Westing 1993, 563-565, afb. 10; Gawronksi 2018, 479, cat. 9.6.1
Opmerking: decoratie op de zijkant

22.4.3

Artefacttype: bikkel
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,37
Afmetingen: 1,3/1,9/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 452-453, cat. 845-848; Barendregt 1983, 75, afb. 101-102; van Gangelen en van Westing 1993, 563-565, afb. 10
Opmerking:

22.4.4

Artefacttype: bikkel
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,78
Afmetingen: 1,3/2,4/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 452-453, cat. 845-848; Barendregt 1983, 75, afb. 101-102; van Gangelen en van Westing 1993, 563-565, afb. 10; Gawronksi 2018, 479, cat. 9.6.1
Opmerking: decoratie op de zijkant

22.4.5

Artefacttype: bikkel
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,62
Afmetingen: 0,8/2,2/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 452-453, cat. 845-848; Barendregt 1983, 75, afb. 99-100; van Gangelen en van Westing 1993, 563-565, afb. 10
Opmerking: zes puntjes op de zijkant

22.4.6

Artefacttype: speelschijf
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,84
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1400-1900
Referentie: Barendregt 1983, 89; Gawronski 2018, 483-484, afb. 9.15.2
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.4.7

Artefacttype: kinderspeelgoed
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,36
Afmetingen: 1,7/2,6/-
Datering: 1700-heden
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 540-545; Gawronksi 2018, 491, cat. 9.22.9-9.22.10
Opmerking: onzekere datering. Roodgeverfd haanfiguurtje

22.4.8

Artefacttype: kinder-speelgoed
Materiaal: tin/lood-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 14,87
Afmetingen: 2,7/2,1/-
Datering: 1450-1900
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 540-545; Gawronksi 2018, 496-500, cat. 9.28.13, 9.28.21, 9.28.26, 9.28.31
Opmerking: gedecoreerd met bloemmotief

22.4.9

Artefacttype: mondharp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 5,34
Afmetingen: 1,8/3,5/-
Datering: 1300-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 476-477; cat. 909, 911-912; Bogaert e.a. 2016, 224; Gawronski 2018, 485, afb. 9.16.1; Saunders 2012, 112-113, cat. 218; Tamboer 1999, 58-59, afb. 99

22.4.10

Artefacttype: snorrebot
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 3,26
Afmetingen: -/-/2,1
Datering: 1300-1800
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 225, cat. 14.2.1; van Gangelen en van Westing 1993, 450-454, cat. C63-C65, afb. 202-204; Gawronksi 2018, 487, cat. NZD1.00056MTL002, afb. 9.19.3; Tamboer 1999, 64-65, afb. 117
Opmerking: onzekere identificatie

22.4.11

Artefacttype: pijpenwroeter
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,99
Afmetingen: 0,7/3,7/-
Datering: 1600-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Priemvormig. Eikelvormige kop en een spiraaldecoratie over het oppervlak van het onderstuk

22.5 Kleding, schoeisel en sieraden

Middeleeuwse knoop

22.5.1

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin/loodlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,70
Afmetingen: -/0,5/1,6
Datering: 1300-1500
Referentie: Bailey 2016, 17, afb. 6.1
Opmerking: voorzijde: stermotief. Gietoog platgedrukt

(Vroeg)moderne knopen

22.5.2

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,20
Afmetingen: -/1,4/1,3
Datering: 1550-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202; Barendregt 1983, 69, afb. 37; Gawronski 2018, 541, cat no. NZR2.00198MTL02; afb. 10.15.7
Opmerking: staafoog. Voorzijde: stermotief. Vergelijkbaar met 5369-0005

22.5.3

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,00
Afmetingen: -/1,7/1,6
Datering: 1575-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 184-185, cat no. 250; van Dongen 1996 83, cat no. 65; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 68
Opmerking: staafoog. Voorzijde: geometrisch motief. Vergelijkbaar met 5369-0002 en 5369-0003

22.5.4

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,90
Afmetingen: -/1,5/1,5
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 183-202; Schrickx 2014, 21, afb. 16
Opmerking: staafoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.5

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,20
Afmetingen: -/1,6/1,6
Datering: 1550-1650
Referentie: Arts 1994, 235, afb. 178; Baart e.a. 1977, 183-202; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 71
Opmerking: staafoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.6

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,70
Afmetingen: -/1,3/1,4
Datering: 1550-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 183-185; Gawronski 2018, cat no. NZR2.00198MTL013
Opmerking: staafoog. Voorzijde: geometrische motief en ingelegd metaaldecoratie

22.5.7

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,20
Afmetingen: -/1,4/1,1
Datering: 1500-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 183-202
Opmerking: staafoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.8

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,90
Afmetingen: -/1,4/2,3
Datering: 1500-1750
Referentie: Bailey 2016, 37, afb. 8.29; Klomp 2006, 21, cat no. 62
Opmerking: onzekere datering. Staafoog. Twee gaatjes in het oog

22.5.9

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,00
Afmetingen: -/1,2/1,9
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 183; Bailey 2016, 37, afb. 8.29; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 119
Opmerking: staafoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.10

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,90
Afmetingen: -/1,3/1,4
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 183; Bailey 2016, 37, afb. 8.29
Opmerking: staafoog

22.5.11

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,80
Afmetingen: -/1,7/1,3
Datering: 1500-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 183; Bailey 2016, 22-23
Opmerking: staafoog

22.5.12
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,50
Afmetingen: -/1,3/0,9
Datering: 1450-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 189, 197, 200; Bailey 2016, 29, 78, figs. 7.35, 9.332
Opmerking: draadoog

22.5.13
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,80
Afmetingen: -/1,4/1,0
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 196-197, cat no. 327; Bailey 2016, 25, afb. 7.12
Opmerking: draadoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.14
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,20
Afmetingen: -/1,3/0,9
Datering: 1450-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 184-185, 196-197, cat nos. 247, 331; Bailey 2016, 25, afb. 7.12
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.15
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,80
Afmetingen: -/1,6/1,4
Datering: 1500-1700
Opmerking: onzekere datering. Gietoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.16
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,40
Afmetingen: -/1,5/1,1
Datering: 1450-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 196-197, cat no. 331; Bailey 2016, 25, afb. 7.12
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.17
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,10
Afmetingen: -/1,6/1,1
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 184-185, 196-197; Bailey 2016, 27, afb. 7.17; Barendregt 1983, 69, afb. 41
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.18
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,60
Afmetingen: -/1,0/1,1
Datering: 1600-1660
Referentie: Baart e.a. 1977, 186-187, cat no. 260; Barendregt 1983, 71, figs. 61-62; Gawronski 2018, 538, cat no. NZD1.00321MTL.191, afb. 10.15.6
Opmerking: gietoog. Voorzijde: antropomorf motief

22.5.19
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,80
Afmetingen: -/1,2/1,2
Datering: 1550-1650
Referentie: Arts 1994, 235, afb. 178; Baart e.a. 1977, 184-185, cat no. 239; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 71
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.20
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,90
Afmetingen: -/1,0/1,2
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 188-189, cat no. 275
Opmerking: gietoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.21
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en vernikkeld
Gewicht: 2,90
Afmetingen: -/1,2/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 192, cat no. 299
Opmerking: draadoog. Voorzijde: vogelmotief

22.5.22
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,20
Afmetingen: -/1,2/1,0
Datering: 1575-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 184-185, 196, cat nos. 237, 320
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.23
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,80
Afmetingen: -/1,1/1,1
Datering: 1500-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 189, 197, 200
Opmerking: gietoog

22.5.24

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en vernikkeld
Gewicht: 4,00
Afmetingen: -/1,3/1,2
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 190, cat no. 285
Opmerking: draadoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.25

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,60
Afmetingen: -/1,3/1,4
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 184-185
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.26

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,80
Afmetingen: -/1,2/1,2
Datering: 1550-1650
Referentie: Arts 1994, 178, afb. 235; Baart e.a. 1977, 188-189, cat no. 276
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.27

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,10
Afmetingen: -/1,5/1,0
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 198-199, cat no. 350
Opmerking: draadoog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.28

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,70
Afmetingen: -/1,2/1,2
Datering: 1575-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 184-185, cat no. 241
Opmerking: gietoog. Haakje door oog. Voorzijde: geometrische motief

22.5.29

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,40
Afmetingen: -/0,9/1,4
Datering: 1575-1625
Referentie: Baart e.a. 1977, 186-187, cat no. 256
Opmerking: gietoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.30

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,90
Afmetingen: -/0,8/1,5
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 198-199, cat no. 352; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 83
Opmerking: gietoog. Haakje door oog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.31

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,30
Afmetingen: -/1,2/1,3
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 186-187, 190-191, cat nos. 256, 294-295
Opmerking: gietoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.32

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,80
Afmetingen: -/1,0/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 186-187, cat no. 265; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 83
Opmerking: gietoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.33

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,30
Afmetingen: -/1,3/1,2
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 186-187, cat no. 269
Opmerking: gietoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.34

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,70
Afmetingen: -/1,0/1,1
Datering: 1400-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.35

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,80
Afmetingen: -/0,9/1,2
Datering: 1400-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202
Opmerking: gietoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.36

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,30
Afmetingen: -/1,1/1,2
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 186-187, cat nos. 260-261
Opmerking: onzekere datering. Gietoog.
Voorzijde: zoömorf of antropomorf motief

22.5.37

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,10
Afmetingen: -/0,5/1,2
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 186-187, cat nos. 258-262
Opmerking: oog afgebroken. Voorzijde: portretmotief

22.5.38

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,70
Afmetingen: -/1,1/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 188-189, 192-193, cat nos. 280, 310;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 70
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.39

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,10
Afmetingen: -/1,1/1,3
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 188-189, cat no. 279;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 70
Opmerking: gietoog. Haak door oog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.40

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,80
Afmetingen: -/0,8/1,5
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 200-201, cat no. 358;
Bailey 2016, 50, afb. 9.72; Barendregt 1983, 71, afb. 70
Opmerking: oog afgebroken. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.41

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,50
Afmetingen: -/0,8/1,3
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 200-201, cat no. 358
Opmerking: oog afgebroken. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.42

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,10
Afmetingen: -/0,6/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 200-201, cat no. 358
Opmerking: oog afgebroken. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.43

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,10
Afmetingen: -/0,9/1,6
Datering: 1500-1750
Referentie: Baart e.a. 1977, 183; Bailey 2016, 37, afb. 8.29;
Gawronski 2018, 541, afb. 10.15.7; Klomp 2006, 21, cat no. 62
Opmerking: staafoog

22.5.44

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,50
Afmetingen: -/0,5/1,6
Datering: 1700-1900
Referentie: Clevis en Klomp 2012, 59-60, cat nos. 13-20;
Gawronski 2018, 542, afb. 10.15.9
Opmerking: draadoog

22.5.45

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,00
Afmetingen: -/0,8/1,3
Datering: 1600-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202; Bailey 2016, 37, afb. 8.29;
Gawronski 2018, 541, cat no. NZD1.00579MTL012,
afb. 10.15.7
Opmerking: staafoog

22.5.46

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,00
Afmetingen: -/0,8/1,4
Datering: 1400-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202
Opmerking: onzekere datering. Gietoog.
Voorzijde: geometrisch motief

22.5.47

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,80
Afmetingen: -/0,7/1,4
Datering: 1700-1900
Referentie: Clevis en Klomp 2012, 59-60, cat nos. 13-20
Opmerking: gietoog

22.5.48

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,10
Afmetingen: -/0,7/2,1
Datering: 1600-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202; Bailey 2016, 37, afb. 8.29; Gawronski 2018, 541, cat no. NZD1.00579MTL012, afb. 10.15.7
Opmerking: staafoog

22.5.49

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,60
Afmetingen: -/0,2/1,4
Datering: 1700-1800
Referentie: Bailey 2016, 48, afb. 9.42
Opmerking: onzekere datering. Oog afgebroken. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.50

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,50
Afmetingen: -/1,0/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 192-193, 200, cat nos. 341-315, 357
Opmerking: draadoog

22.5.51

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,70
Afmetingen: -/1,3/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 188-189, cat nos. 283-284
Opmerking: gietoog

22.5.52

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,90
Afmetingen: -/0,8/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 188-189, cat nos. 283-284
Opmerking: gietoog

22.5.53

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,40
Afmetingen: -/1,2/1,0
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 188-189, cat nos. 283-284
Opmerking: gietoog

22.5.54

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,80
Afmetingen: -/0,8/0,8
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 188-189, cat nos. 283-284
Opmerking: gietoog

22.5.55

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,80
Afmetingen: -/0,7/0,8
Datering: 1550-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 188-202; Bailey 2016, 37, afb. 8.29; Gawronski 2018, 541, cat no. NR2.00198MTL014
Opmerking: staafoog

22.5.56

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,00
Afmetingen: -/1,5/2,0
Datering: 1700-1800
Referentie: Bailey 201, 49, 54, afb. 9.62, 9.112
Opmerking: gietoog. Voorzijde: stermotief

22.5.57

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,00
Afmetingen: -/0,6/1,3
Datering: 1575-1625
Referentie: Baart e.a. 1977, 196-197, cat no. 336
Opmerking: oog afgebroken. Voorzijde: geometrisch (bloem)motief

22.5.58

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,70
Afmetingen: -/0,9/1,7
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 198-199, cat no. 353-354; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 87
Opmerking: oog afgebroken. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.59

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,70
Afmetingen: -/0,9/1,1
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 198-199, cat no. 354; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 87
Opmerking: draadoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.60
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,50
Afmetingen: -/1,5/1,2
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 190-191, cat nos. 285, 295-297
Opmerking: draadoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.61
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,10
Afmetingen: -/0,8/1,2
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 192, cat no. 299
Opmerking: onzekere datering. Oog afgebroken.
Voorzijde: leeuw-met-zwaar motief

22.5.62
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,20
Afmetingen: -/1,3/1,2
Datering: 1828-1849
Referentie: Baart e.a. 1977, 192-202; Voet 1982, 24-25
Opmerking: draadoog. Voorzijde: geometrisch motief.
Keerzijde: stadsmerk van Haarlem en ankermerk kenmerkend voor de Middelburgse edelsmid C. Wendels

22.5.63
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,20
Afmetingen: -/0,9/1,3
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 198-199, cat no. 350;
Bailey 2016, 7, 81, afb. 9.318;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 84-85
Opmerking: draadoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.64
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,10
Afmetingen: -/1,2/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 198-199, cat no. 350;
Bailey 2016, 7, 81, afb. 9.318;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 84-85
Opmerking: draadoog. Voorzijde: bloemmotief.
Keerzijde: onherkenbaar zilvermerk

22.5.65
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,00
Afmetingen: -/1,0/1,0
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202; Bailey 2016, 7, 81, afb. 9.318
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: stermotief

22.5.66
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,30
Afmetingen: -/1,7/1,3
Datering: 1600-1800
Opmerking: onzekere datering. Draadoog.
Voorzijde: geometrisch motief.
Keerzijde: onherkenbare zilvermerken

22.5.67
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,90
Afmetingen: -/1,3/1,0
Datering: 1600-1800
Opmerking: onzekere datering. Draadoog.
Voorzijde: geometrisch motief.
Keerzijde: onherkenbaar zilvermerk

22.5.68
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,80
Afmetingen: -/1,1/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202
Opmerking: onzekere datering. Draadoog.
Voorzijde: geometrisch motief.
Keerzijde: onherkenbaar zilvermerk

22.5.69
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,90
Afmetingen: -/1,2/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 198-199, cat no. 354;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 87
Opmerking: draadoog. Voorzijde: geometrisch (bloem)motief.
Keerzijde: onherkenbaar zilvermerk

22.5.70
Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,10
Afmetingen: -/1,3/1,1
Datering: 1575-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 184-185, cat no. 242
Opmerking: draadoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.71

Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,20
Afmetingen: -/1,2/1,1
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202; Bailey 2016, 53, afb. 9.107
Opmerking: onzekere datering. Draadoog.
Voorzijde: geometrisch motief

22.5.72

Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,60
Afmetingen: -/1,6/0,9
Datering: 1575-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 196-197, cat no. 332;
Bailey 2016, 39, afb. 8.36-8,37
Opmerking: gietoog. Haakje door oog

22.5.73

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,90
Afmetingen: -/0,9/1,5
Datering: 1600-1700
Referentie: Bailey 2016, 37-38, afb. 8.28, 8.30-8.31;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 100;
Gawronski 2018, 541, cat no. NZD1.00469MTL078,
afb. 10.15.7
Opmerking: staafoog. Voorzijde: stermotief. Vergelijkbaar met
Type Aa10

22.5.74

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,57
Afmetingen: -/1,7/1,3
Datering: 1400-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202
Opmerking: gietoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.75

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,25
Afmetingen: -/2,2/1,7
Datering: 1400-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202
Opmerking: draadoog(?). Voorzijde: geometrisch motief

22.5.76

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,46
Afmetingen: -/1,2/1,1
Datering: 1400-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202
Opmerking: draadoog

22.5.77

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,55
Afmetingen: -/1,0/1,1
Datering: 1600-1660
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202; Barendregt 1983, 71, afb. 63
Opmerking: onzekere datering. Gietoog.
Voorzijde: onherkenbaar motief

22.5.78

Artefacttype: knoop
Materiaal: zilver of tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,81
Afmetingen: -/0,5/1,2
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere datering. Oog afgebroken.
Voorzijde: geometrische motief

22.5.79

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
en plastic
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,10
Afmetingen: -/1,5/1,4
Datering: 1900-heden
Opmerking: onzekere datering. Oog afgebroken.
Voorzijde: geometrische motief

22.5.80

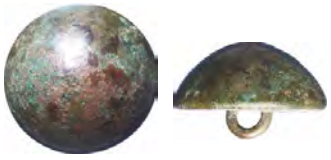
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
en glas
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,35
Afmetingen: -/1,5/1,2
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 183, cat no. 234;
Henkes 1994, 319, 65.9, 65.13
Opmerking: draadoog

22.5.81

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,09
Afmetingen: -/0,8/2,6
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering. Draadoog.
Voorzijde: Egyptisch scene met piramides, sfinx en obelisk

22.5.82

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 2,17
Afmetingen: -/1,2/1,9
Datering: 1750-1800
Referentie: Clevis en Klomp 2012, 21, cat no. 58
Opmerking: draadoog

22.5.83

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,12
Afmetingen: -/1,4/1,7
Datering: 1750-1800
Referentie: Clevis en Klomp 2012, 21, cat nos. 58-59
Opmerking: gietoog

22.5.84

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 4,19
Afmetingen: -/1,2/1,9
Datering: 1750-1800
Referentie: Clevis en Klomp 2012, 21, cat nos. 58-59;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 108
Opmerking: draadoog

22.5.85

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 1,49
Afmetingen: -/1,1/1,2
Datering: 1750-1800
Referentie: Clevis en Klomp 2012, 21, cat nos. 58-59
Opmerking: draadoog

22.5.86

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,39
Afmetingen: -/0,6/1,4
Datering: 1450-1600
Referentie: Bailey 2016, 25, afb. 7.15
Opmerking: onzekere datering. Draadoog.
Voorzijde: geometrisch motief

22.5.87

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 0,55
Afmetingen: -/0,8/1,0
Datering: 1800-1950
Opmerking: onzekere datering. Draadoog.
Voorzijde: geometrisch motief

22.5.88

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,93
Afmetingen: -/2,0/1,6
Datering: 1625-1800
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 106-107;
Gawronski 2018, 539, cat no. NZR2.0040MTL015,
afb. 10.15.6
Opmerking: gietoog

22.5.89

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,75
Afmetingen: -/0,7/2,3
Datering: 1800-1900
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 112
Opmerking: onzeker datering. Draadoog. Voorzijde: bloemmotief

22.5.90

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,40
Afmetingen: -/0,7/2,7
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering.
Draadoog. Voorzijde: gesp(?) motief

22.5.91

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,22
Afmetingen: -/0,6/1,9
Datering: 1700-heden
Opmerking: onzekere datering. Gietoog.
Voorzijde: geometrisch motief

22.5.92

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en
gegraveerd
Gewicht: 5,28
Afmetingen: -/0,8/2,6
Datering: 1700-1800
Referentie: Bailey 2016, 47, 52, afb. 9.38, 9.92
Opmerking: gietoog. Voorzijde: gegraveerd bloemmotief

22.5.93

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,76
Afmetingen: -/0,9/2,5
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering. Draadoog platgedrukt. Voorzijde: 'A'

22.5.94

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,23
Afmetingen: -/0,5/2,3
Datering: 1780
Opmerking: oog afgebroken. Voorzijde: Oostenrijkse(?) tweekoppige
adelaar met wapen en 'BUPG CO TYR 1780 X ARCHID
AVSTDUX' er omheen. Zand aangekoekt aan achterzijde

22.5.95

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,33
Afmetingen: -/0,4/2,6
Datering: 1900-heden
Referentie: Gawronski 2018, 544, cat no. NZD1.00077KST001
Opmerking: vier naaiogen

22.5.96

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,53
Afmetingen: -/0,5/2,0
Datering: 1700-1950
Opmerking: onzekere datering. Draadoog. Voorzijde: bloemmotief. Keerzijde: lauwerkrans en vier sterren

22.5.97

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,65
Afmetingen: -/0,6/2,0
Datering: 1700-1800
Referentie: Bailey 2016, 80, afb. 9.355-9.256; Gawronksi 2018, 540, cat no. NZR2.0051MTL049, afb. 10.15.6
Opmerking: draadoog

22.5.98

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,48
Afmetingen: -/0,3/1,7
Datering: 1850-1937
Referentie: Gawronksi 2018, 544, cat no. NZR2.00522MTL035, afb. 10.15.16
Opmerking: vier naaiogen. Voorzijde: 'L. VAN WILLIGE * HAARLEM'. Mogelijk een bretelknoop

22.5.99

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,92
Afmetingen: 1,4/0,6/-
Datering: 1700-heden
Opmerking: onzekere datering. Draadoog

22.5.100

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,24
Afmetingen: -/1,0/2,4
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering. Draadoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.101

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering en parelmoer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,21
Afmetingen: -/1,0/1,8
Datering: 1700-1800
Referentie: Bailey 2016, 69, afb. 9.218; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 121
Opmerking: gietoog. Voorzijde: parelmoer(?). Misschien een keelknoop?

22.5.102

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,63
Afmetingen: -/1,2/1,4
Datering: 1700-1950
Opmerking: onzekere datering. Oog afgebroken. Voorzijde: bloemmotief

22.5.103

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering en parelmoer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,89
Afmetingen: 1,5/0,4/-
Datering: 1600-1800
Referentie: Bailey 2016, 69, afb. 9.218; van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 120-121
Opmerking: onzekere datering. Oog afgebroken. Voorzijde: parelmoer

22.5.104

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 3,73
Afmetingen: -/0,8/1,9
Datering: 1875-1950
Referentie: Gawronski 2018, 540, cat no. NZR2.00468MTL024, afb. 10.15.6
Opmerking: draadoog. Vergelijkbaar met Type Ae12

22.5.105

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,30
Afmetingen: 1,7/0,6/-
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering. Draadoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.106

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,05
Afmetingen: -/0,8/1,9
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering. Oog afgebroken. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.107
Artefacttype: knoop
Materiaal: tin/loodlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,20
Afmetingen: -/0,2/1,6
Datering: 1700-1800
Referentie: Bailey 2016, 83, afb. 9.391-9.396
Opmerking: vier naaiogen. Mogelijk een bretelknoop

22.5.108
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 0,75
Afmetingen: -/0,3/1,2
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering. Oog afgebroken.
Voorzijde: geometrisch motief

22.5.109
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,61
Afmetingen: -/0,6/1,7
Datering: 1700-heden
Opmerking: onzekere datering.
Oog afgebroken.
Voorzijde: zittende vrouwfiguur

22.5.110
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,18
Afmetingen: -/0,5/1,4
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering.
Oog afgebroken

22.5.111
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,35
Afmetingen: -/0,6/1,5
Datering: 1600-1700
Referentie: Bailey 2016, 48, afb. 9.42
Opmerking: onzekere datering. Gietoog. Voorzijde: geometrisch motief

22.5.112
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,28
Afmetingen: -/0,8/1,4
Datering: 1700-1800
Referentie: Bailey 2016, 69, afb. 9.218;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 121
Opmerking: gietoog. Voorzijde: parelmoer. Misschien een keelknoop

22.5.113
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,49
Afmetingen: -/0,3/1,8
Datering: 1850-1937
Referentie: Gawronksi 2018, 544, cat no. NZR2.00522MTL035, afb. 10.15.16
Opmerking: vier naaiogen. Voorzijde: 'SUSPENDER'.
Mogelijk een bretelknoop

22.5.114
Artefacttype: knoop
Materiaal: tin/loodlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,37
Afmetingen: -/0,3/1,5
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering. Twee naaiogen

22.5.115
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,06
Afmetingen: -/0,5/1,7
Datering: 1600-1880
Opmerking: onzekere datering. Gietoog platgedrukt.
Voorzijde: onduidelijk motief

22.5.116
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
en parelmoer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,71
Afmetingen: -/0,4/1,0
Datering: 1700-1800
Referentie: Bailey 2016, 69, afb. 9.221;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 121
Opmerking: gietoog. Platgedrukt. Voorzijde: parelmoer.
Misschien een keelknoop

22.5.117
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,99
Afmetingen: -/0,2/1,7
Datering: 1800-1900
Referentie: Bosman 2014, 18-20, cat nos. 25, 27, 29;
Gawronski 2018, 546, cat no. NZR2.00850MTL024, afb. 10.15.21
Opmerking: oog afgebroken. Voorzijde: onduidelijk motief

22.5.118
Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,27
Afmetingen: -/0,5/1,3
Datering: 1600-1900
Opmerking: onzekere datering. Gietoog. Oog afgebroken.
Voorzijde: onduidelijk motief

22.5.119

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,99
Afmetingen: -/0,4/1,1
Datering: 1600-1900
Opmerking: onzekere datering. Oog afgebroken.
Voorzijde: stermotief.
Keerzijde: geometrisch motief

22.5.120

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,18
Afmetingen: -/0,6/1,8
Datering: 1700-heden
Opmerking: onzekere datering. Gietoog. Voorzijde: plantmotief

22.5.121

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,25
Afmetingen: -/0,7/1,3
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering. Gietoog.
Voorzijde: stermotief.
Keerzijde: onleesbare tekst

22.5.122

Artefacttype: knoop
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,66
Afmetingen: -/1,1/1,3
Datering: 1700-1800
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 427, cat no. 67; afb. 108
Opmerking: onzekere datering. Draadoog

Vroegmoderne keelknopen

22.5.123

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,48
Afmetingen: -/2,0/1,9
Datering: 1600-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202;
van Gangelen en van Westing 1993, 422-431;
Lohof en Ploegeart 2008, 53
Opmerking: draadoog. Voorzijde: geometrisch motief met fleur-de-lis decoratie. Keerzijde: zilvermerken

22.5.124

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,76
Afmetingen: -/1,0/1,3
Datering: 1700-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202;
Lohof en Ploegeart 2008, 53
Opmerking: draadoog. Voorzijde: bloemmotief.
Keerzijde: zilvermerk.
Haakje door oog

22.5.125

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,52
Afmetingen: -/1,4/1,3
Datering: 1600-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202; Lohof en Ploegeart 2008, 53
Opmerking: draadoog. Voorzijde: bloemmotief. Keerzijde: zilvermerk

22.5.126

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,73
Afmetingen: -/1,7/1,7
Datering: 1750-1900
Referentie: Havermans-Dikstaal 1998, 150;
Lohof en Ploegeart 2008, 53
Opmerking: onzekere datering.
Voorzijde: filigrain geometrisch motief
Keerzijde: zilvermerken

22.5.127

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,35
Afmetingen: -/1,1/1,2
Datering: 1800-1900
Referentie: Havermans-Dikstaal 1998, 150;
Lohof en Ploegeart 2008, 52-53, figs. 46-47
Opmerking: voorzijde: filigrain geometrisch motief

22.5.128

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,40
Afmetingen: -/1,3/1,4
Datering: 1500-1800
Referentie: Baart 1974, 40, 49, cat nos. 80-81;
Lohof en Ploegeart 2008, 53;
Voet 1982, 4-5, 36-37
Opmerking: draagoog. Voorzijde: geometrisch motief.
Keerzijde: zilvermerken

22.5.129

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,10
Afmetingen: -/1,5/1,1
Datering: 1600-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202; Lohof en Ploegeart 2008, 52-53, figs. 46-47
Opmerking: draagoog. Voorzijde: bloemmotief. Keerzijde: zilvermerken

22.5.130

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,20
Afmetingen: -/1,3/1,2
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 182-202; Lohof en Ploegeart 2008, 52-53, figs. 46-47
Opmerking: onzekere datering. Draagoog. Voorzijde: bloemmotief. Keerzijde: zilvermerken

22.5.131

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,50
Afmetingen: -/1,3/1,3
Datering: ca. 1663
Referentie: Lohof en Ploegeart 2008, 53; Voet 1982, 4
Opmerking: onzekere identificatie. Draagoog. Voorzijde: bloemmotief. Keerzijde: zilvermerken

22.5.132

Artefacttype: keelknoop
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,50
Afmetingen: -/0,8/1,3
Datering: ca. 1663
Referentie: Lohof en Ploegeart 2008, 53; Voet 1982, 4
Opmerking: onzekere identificatie. Draagoog. Voorzijde: bloemmotief. Knoop is geplet.

Vroegmoderne manchetknopen

22.5.133

Artefacttype: manchetknoop
Materiaal: koperlegering en ijzer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,15
Afmetingen: 2,4/0,5/-
Datering: 1600-1950
Referentie: Gawronski 2018, 547, afb. 10.15.24

22.5.134

Artefacttype: manchetknoop
Materiaal: koperlegering en glas of (half)edelsteen
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,29
Afmetingen: -/0,9/1,1
Datering: 1600-1800
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 422-431, afb. 120
Opmerking: onzekere identificatie. Voorzijde: kleurloos glas of edelsteen

Moderne wapenschildmotief-knoop

22.5.135

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 1,20
Afmetingen: -/0,4/1,8
Datering: 1920-1940
Opmerking: onzekere datering. Oog en keerzijde absent. Voorzijde: onbekend (familie?)wapen

Moderne Nederlandse ambtsknopen

22.5.136

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,89
Afmetingen: -/0,7/2,4
Datering: 1900-1967
Opmerking: draadoog. Oog platgedrukt. Voorzijde: vlag met 'NASM' . Keerzijde: geometrisch motief

22.5.137

Artefacttype: knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,83
Afmetingen: -/0,9/2,7
Datering: 1837-1938
Opmerking: draadoog. Voorzijde: stoomlocomotief met opschrift 'HOLLANDSCHE SPOORWEGMAATSCHAPPIJ'. Keerzijde: 'WED : G.A.D. * AMSTERDAM *'

22.5.138

Artefacttype: postbodeknoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,86
Afmetingen: -/0,6/2,2
Datering: 1897-1928
Opmerking: oog afgebroken. Voorzijde: posthoorn doorkruist met twee bliksemschichten. Keerzijde: '{...}ELITE[...]'

Fibulae

Boogfibulae

22.5.139
Artefacttype: boogfibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,00
Afmetingen: 4,5/2,5/-
Datering: 15 v.Chr.-50 n.Chr.
Referentie: Bakker e.a. 2013, 93, 96, cat. 6.19-6.20; Heeren en Van der Feijst 2017, 66-69, 264-265, 530, NL-0439-03a, NL-0349-03a-033, NL-0439-03a-136, pl. 16
Opmerking: angel ontbreekt. Vergelijkbaar met Type 18b

22.5.140
Artefacttype: boogfibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,70
Afmetingen: 4,7/1,0/-
Datering: 30 v.Chr.-40 n.Chr.
Referentie: Bakker e.a. 2013, 96, cat. 6.20; Heeren en Van der Feijst 2017, 77-79, 535, cat. NL-0405-03d-006, NL-0434-13a-0545, pl. 21
Opmerking: angel ontbreekt

Draadfibulae

22.5.141
Artefacttype: draadfibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,70
Afmetingen: 3,2/1,5/-
Datering: 30-300
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017
Opmerking: onzekere datering. Angel ontbreekt

22.5.142
Artefacttype: draadfibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,20
Afmetingen: 5,7/1,5/-
Datering: 15-300
Referentie: Bakker e.a. 2013, 94, 96, cat. 6.6, 6.48; Heeren en Van der Feijst 2017, 121-127, 552-555, pls. 38-41
Opmerking: angel ontbreekt. Vergelijkbaar met Typen 44 en 45, vooral Type 45a2

Fallusfibula

22.5.143
Artefacttype: fallusfibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 3,0/1,1/-
Datering: 1200-1300
Opmerking: onzekere datering. Angel ontbreekt

Gelijkarmige fibulae

22.5.144
Artefacttype: gelijkarmige fibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,40
Afmetingen: 3,3/0,9/-
Datering: 575-1050
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 234-237, 596-597, pls. 82-83
Opmerking: angel ontbreekt. Vergelijkbaar met Type 90

22.5.145
Artefacttype: gelijkarmige fibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,00
Afmetingen: 4,6/1,4/-
Datering: 575-1050
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 234-237, 596-597
Opmerking: angel ontbreekt. Vergelijkbaar met Type 90

22.5.146
Artefacttype: gelijkarmige fibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,00
Afmetingen: 3,0/1,1/-
Datering: 800-1050
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 234-237, 597, cat. NL-1112-01a-073, pl. 83
Opmerking: angel ontbreekt. Vergelijkbaar met Type 90c

22.5.147
Artefacttype: gelijkarmige fibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,00
Afmetingen: 3,1/1,0/-
Datering: 575-1050
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 234-237, 596-597, pls. 82-83; de Koning 2011, 99, afb. 5.11
Opmerking: angel ontbreekt. Vergelijkbaar met Type 90

Kniefibula

22.5.148
Artefacttype: kniefibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,00
Afmetingen: 3,6/1,3/-
Datering: 120-230
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 558-559, pls. 44-45
Opmerking: angel ontbreekt. Vergelijkbaar met Type 51a

Knikfibula

22.5.149
Artefacttype: knikfibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,30
Afmetingen: 4,3/1,5/-
Datering: 20 v.Chr.-80 n.Chr.
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017
Opmerking: Type 17. Angel ontbreekt

Schijffibulae

22.5.150
Artefacttype: schijffibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,10
Afmetingen: -/-/2,3
Datering: 750-1150
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 231, 233; Hendriksen 2004, 48, cat. LR13-295-1, afb. 66
Opmerking: angel ontbreekt. Kruismotief.

22.5.151
Artefacttype: schijffibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,40
Afmetingen: -/-/1,1
Datering: 850-1150
Referentie: Dijkstra e.a. 2006, 113, cat. V5890, afb. 8.2; Hendriksen 2004, 49-50, LR13-285-1, LR13-292-1
Opmerking: onzekere datering. Angel ontbreekt. Vergelijkbaar met Type Frick 1.3

22.5.152
Artefacttype: schijffibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,70
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 875-1000
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 230-233, 595, cat. NL-0439-16c-037, pl. 81
Opmerking: angel en eventuele email- en/of glasinleg ontbreken. Vergelijkbaar met Type 89a2

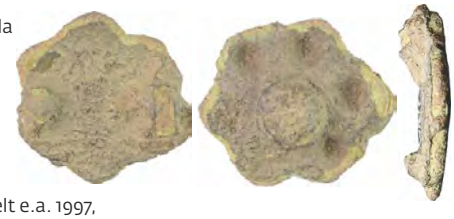
22.5.153
Artefacttype: schijffibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,30
Afmetingen: 1,9/0,9/-
Datering: 750-1000
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 231, 233, cat. 89a1, afb. 4.177
Opmerking: angel ontbreekt. Kruismotief. Vergelijkbaar met Type 89a1

22.5.154
Artefacttype: schijffibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,50
Afmetingen: -/-/1,9
Datering: 875-1000
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 231, 233, cat. 89a5, afb. 4.177
Opmerking: angel ontbreekt; Kruis in met midden met een rand van acht bloembladen

22.5.155
Artefacttype: schijffibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,30
Afmetingen: 1,8/1,6/-
Datering: 950-1050
Referentie: Carmiggelt e.a. 1997, 106-107, cat. 4, afb. 40; Heeren en Van der Feijst 2017, 231, 233, cat. 89d3a, 4.177
Opmerking: angel ontbreekt. Zeshoekig ster motief

Onbekende fibulae

22.5.156
Artefacttype: fibula of gesp angel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 1,42
Afmetingen: 0,5/3,7/-
Datering: 600-1800
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.5.157

Artefacttype: fibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,30
Afmetingen: 3,2/0,6/-
Datering: 0-1500
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Gegraveerde decoratie

22.5.158

Artefacttype: fibula
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,10
Afmetingen: 1,5/2,6/-
Datering: 30-300
Referentie: Heeren en Van der Feijst 2017, 109-110, 149-158, 549, 566, pls. 35, 52
Opmerking: angel ontbreekt. Vergelijkbaar met Typen 37 en 57

22.5.159

Artefacttype: fibula angel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 1,40 en 11,20
Afmetingen: 1,7/1,4/- en 7,3/2,7/-
Opmerking: object in twee delen

Gespen

22.5.160

Artefacttype: gesp
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 12,70
Afmetingen: 3,1/4,6/-
Datering: 1525-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 168-171, cat no. 213; Gawronski 2018, 554, cat no. 10.17.6
Opmerking: ovaal- of trapeziumvormig. Angel ontbreekt. Mogelijk cz-gesptype

22.5.161

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 1,30
Afmetingen: 1,6/1,4/-
Datering: 1450-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 168-171, cat no. 213, 222; Gawronski 2018, 554-555, cat no. 10.17.6
Opmerking: asymmetrische vorm. Angel ontbreekt. Decoratieve graveringen

22.5.162

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 6,20
Afmetingen: 3,0/2,3/-
Datering: 1575-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 168-171, cat no. 213, 222; Gawronski 2018, 554-555, cat no. 10.17.6
Opmerking: asymmetrische vorm met vaste middenstijl. Decoratieve graveringen

22.5.163

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 7,10
Afmetingen: 3,4/3,1/
Datering: 1550-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 171, cat no. 222; Duijn 2011, 73, afb. 114
Opmerking: asymmetrische vorm. Angel ontbreekt. Decoratieve graveringen. Knoppen in het verlengde van de middenstijl

22.5.164

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 1,50
Afmetingen: 1,9/1,3/-
Datering: 1450-1900
Referentie: Gawronski 2018, 554-555, cat no. 10.17.6; Whitehead 1996, 91, cat no. 570
Opmerking: asymmetrische vorm. Angel ontbreekt. Decoratieve graveringen

22.5.165

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11,41
Afmetingen: 3,2/3,2/
Datering: 1500-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 171, cat no. 221; Carmiggelt 1997, 192-193, 200, cat nos. 6-7, afb. 105; Gawronski 2018, 552, cat no. 10.17.4; Klomp 2006, 19, cat nos. 46, 49
Opmerking: D-vormig. Met angel

22.5.166

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,57
Afmetingen: 2,7/2,1/
Datering: 1600-1775
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 409, cat no. 26, afb. 20
Opmerking: rechthoekige vorm met twee afgeronde hoeken. Mogelijk oorspronkelijk met roller

22.5.167

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,10
Afmetingen: 2,2/1,8/-
Datering: 1700-1800
Referentie: van Gangelen en van Westing 1993, 416, cat no. 31, afb. 46
Opmerking: middelstijl en angel ontbreken

22.5.168

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 2,20
Afmetingen: 1,7/1,3/-
Datering: 1350-1419
Referentie: Egan en Pritchard 1991, 95, cat no. 425, afb. 60; Boekwijt en Jansen 1997, 116, cat no. 14, afb. 42
Opmerking: rechtighoekige vorm met schuine randen.

22.5.169

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,90
Afmetingen: 4,0/1,9/-
Datering: 1300-1800
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 103, cat nos. 9.1.2.65-9.1.2.66; Gawronski 2018, 567, cat no. 10.20.3
Opmerking: rechtighoekige vorm. Mogelijk schoengesp

22.5.170

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,00
Afmetingen: 3,0/1,9/-
Datering: 1300-1800
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 103, cat nos. 9.1.2.65-9.1.2.66; Gawronski 2018, 567, cat no. 10.20.3
Opmerking: rechtighoekige vorm. Angel ontbreekt. Mogelijk schoengesp

22.5.171

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 29,5
Afmetingen: 5,4/4,2/-
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere datering. Rechthoekige vorm met schelpmotief. Angel ontbreekt

22.5.172

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 6,30
Afmetingen: 4,6/1,5/-
Datering: 1700-1800
Referentie: Gawronski 2018, 567, cat no. 10.20.3; Whitehead 1996, 111-112
Opmerking: rechthoekige vorm. Mogelijk schoengesp

22.5.173

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 13,3
Afmetingen: 4,0/2,7/-
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere datering. Rechtighoekige vorm. Angel ontbreekt

22.5.174

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten, gesmeed en gegraveerd
Gewicht: 2,50
Afmetingen: 1,7/1,4/-
Datering: 1300-1500
Referentie: Whitehead 1996, 26, cat no. 127
Opmerking: trapeziumvormig. Gegraveerde decoratie. Angel ontbreekt

22.5.175

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 12,60
Afmetingen: 3,6/2,9/-
Datering: 1500-1900
Referentie: Gawronski 2018, 553, cat no. 10.17.5
Opmerking: onderliggende/verlaagde stijl. Mogelijk onderdeel van paardentuigage.

22.5.176

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 12,69
Afmetingen: 3,5/2,6/-
Datering: 1500-1900
Referentie: Gawronski 2018, 553, cat no. 10.17.5; Esser e.a. 2013, 78, cat no. 11.191
Opmerking: onderliggende/verlaagde stijl. Mogelijk onderdeel van paardentuigage

22.5.177

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,81
Afmetingen: 3,6/3,0/-
Datering: 1500-1800
Opmerking: onzekere datering.
Enkele lus en inkeping voor angelrust

22.5.178

Artefacttype: gesp
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 17,00
Afmetingen: 3,7/3,3/-
Datering: 1800-1900
Referentie: Klomp 2006, 19, cat no. 49
Opmerking: enkele lus en inkeping bij angelrust

22.5.179

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,40
Afmetingen: 4,2/2,1/-
Datering: 1250-1500
Referentie: Whitehead 1996, 18, cat no. 40
Opmerking: D-vormig. Angel ontbreekt

22.5.180

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 5,40
Afmetingen: 4,5/1,9/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 103, cat no. 9.1.2.67; Gawronski 2018, 550, cat no. 10.17.2
Opmerking: ovaalvormig. Angel ontbreekt

22.5.181

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,60
Afmetingen: 2,7/1,5/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 103, cat no. 9.1.2.67; Gawronski 2018, 550, cat no. 10.17.2
Opmerking: ovaalvormig

22.5.182

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,20
Afmetingen: 4,0/4,4/-
Datering: 1250-1550
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 101, cat. 9.1.2.45; Gawronski 2018, 552, cat. 10.17.4; Hendriksen 2004, 37, afb. 49
Opmerking: D-vormig. Met angelrust. Angel is voorzien van lijnversiering

22.5.183

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,73
Afmetingen: 2,1/2,0/-
Datering: 1250-1600
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 97, cat. 9.1.2.15; Gawronski 2018, 552, cat. 10.17.4; Hendriksen 2004, 37, cat. LR17-385-2; afb. 50; Saunders 2012, 97, 125, cat. 57, afb. 18
Opmerking: angel ontbreekt

22.5.184

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 5,28
Afmetingen: 2,5/2,0/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 101, cat. 9.1.2.48; Whitehead 1996, 22, cat. 86
Opmerking: Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. Angel ontbreekt

22.5.185

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 5,60
Afmetingen: 1,9/1,8/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 97, 101, cat. 9.1.2.9, 9.1.2.51; Ottaway en Rogers 2002, 2888, cat. 14297, afb. 1466; Whitehead 1996, 22, cat. 90
Opmerking: angel ontbreekt

22.5.186

Artefacttype: gesp
Materiaal: koper-legering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 8,82
Afmetingen: 2,4/4,1/-
Datering: 1400-1700
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 413, cat. C151, afb. 34; Gawronski 2018, 551, cat. 10.17.3; Whitehead 1996, 55, cat. 314
Opmerking: dubbelovaalvormig

22.5.187

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 9,32
Afmetingen: 2,9/4,2/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 413, cat. C151, afb. 34; Gawronski 2018, 551, cat. 10.17.3; Whitehead 1996, 55, cat. 319-320
Opmerking: dubbelovaalvormig

22.5.188

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 2,84
Afmetingen: 1,8/2,6/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Whitehead 1996, 55, cat. 316
Opmerking: dubbelovaalvormig. Gegraveerde decoratie. Angel ontbreekt

22.5.189

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 1,98
Afmetingen: 1,2/2,4/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 105, cat. 9.1.2.84; Gawronski 2018, 552, cat. 10.17.4
Opmerking: angel ontbreekt

22.5.190

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 3,55
Afmetingen: 0,9/3,3/-
Datering: 1350-1400
Referentie: Egan en Pritchard 1991, 96, cat. 437, afb. 61
Opmerking: gegraveerde decoratie. Angel ontbreekt

22.5.191

Artefacttype: gespanker
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 1,49
Afmetingen: 1,2/1,5/-
Datering: 1650-1800
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 415, cat. 48-49, 179, afb. 42-43; Gawronski 2018, 568, cat. 10.20.6; Whitehead 1996, 96, cat. II
Opmerking: binnenstuk

22.5.192

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 1,20
Afmetingen: 2,0/1,3/-
Datering: 1400-1650
Referentie: Gawronski 2018, 551, cat. 10.17.3; Whitehead 1996, 56, cat. 325
Opmerking: dubbelovaalvormig. Punt tegenover de angel

22.5.193

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 1,34
Afmetingen: 1,8/1,3/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Whitehead 1996, 57, cat. 336
Opmerking: dubbelovaalvormig. Geultje aan een zijde. Angel ontbreekt

22.5.194

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 1,10
Afmetingen: 1,8/1,3/-
Datering: 1450-1600
Referentie: Duijn en Schrickx 2012, 113, cat. 83-M04, afb. 151; Gawronski 2018, 551, cat. 10.17.3; Whitehead 1996, 60, cat. 356
Opmerking: dubbelovaalvormig. Tandversiering op de zijkanten van het frame

22.5.195

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 3,40
Afmetingen: 2,9/2,5/-
Datering: 1575-1650
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 412-413, cat. 36, 43, afb. 32, 36
Opmerking: dubbelovaalvormig. Schelpmotieven op knoppen aan zijkanten van de gesp. Angel ontbreekt

22.5.196

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 3,00
Afmetingen: 2,1/1,7/-
Datering: 1350-1400
Referentie: Egan en Pritchard 1991, 91, cat. 402, afb. 57

22.5.197

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,20
Afmetingen: 3,1/2,5/-
Datering: 1500-1650
Referentie: Whitehead 1996, 55, cat. 315
Opmerking: inkeping in frame bij angelrust. Dubbelovaal

22.5.198

Artefacttype: gespanker
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 3,17
Afmetingen: 2,2/1,6/-
Datering: 1650-1900
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 415, cat. 48-49, 179, afb. 42-43; Gawronski 2018, 568, cat. 10.20.6; Whitehead 1996, 96, cat. III
Opmerking: beslagplaat vissenstaartmodel

22.5.199

Artefacttype: gespanker
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 4,78
Afmetingen: 2,5/2,1/-
Datering: 1650-1800
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 415, cat. 48-49, 179, afb. 42-43; Gawronski 2018, 568, cat. 10.20.6; Whitehead 1996, 96, cat. IV
Opmerking: beslagplaat vissenstaartmodel

22.5.200

Artefacttype: gespanker
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 2,43
Afmetingen: 2,7/1,0/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere datering

22.5.201

Artefacttype: gespanker
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,31
Afmetingen: 4,7/1,2/-
Datering: 1325-1425
Referentie: Hendriksen 2004, 38, afb. 53
Opmerking: met knobbel

22.5.202

Artefacttype: gespanker
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 3,7/0,4/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Een uiteinde heeft een doorboring waar een ijzeren stang doorheen heeft gezeten. Het andere uiteinde heeft een half omgebogen haakje

22.5.203

Artefacttype: gesp
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,50
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1400-1500
Opmerking: onzekere identificatie, mogelijke vingerring. Rondvormig. Parelachtige beugel. Angel ontbreekt

22.5.204

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,20
Afmetingen: 2,6/1,6/-
Datering: 1200-1500
Referentie: Ottaway en Rogers 2002, 2889-2890, cat. 12884; afb. 1467
Opmerking: angel ontbreekt

22.5.205

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,56
Afmetingen: 2,4/2,3/-
Datering: 1350-1700
Referentie: Gawronski 2018, 551, cat. 10.17.3; Marsden 1974, 157, cat. 128; 132-133, cat. 128; Whitehead 1996, 53, cat. 294
Opmerking: dubbelovaalvormig. Angel ontbreekt

22.5.206

Artefacttype: gesp
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,43
Afmetingen: 3,1/2,3/-
Datering: 1350-1650
Referentie: Gawronski 2018, 551, cat. 10.17.3; Whitehead 1996, 53, cat. 293
Opmerking: dubbelovaalvormig. Angel ontbreekt

22.5.207

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,91
Afmetingen: 2,4/1,9/-
Datering: 1350-1650
Referentie: Gawronski 2018, 551, cat. 10.17.3; Whitehead 1996, 54, cat. 310
Opmerking: dubbelovaalvormig. Inkepingen aan beide zijden ter hoogte van de angel

22.5.208

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,02
Afmetingen: 3,6/2,9/-
Datering: 1500-1625
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 411, cat. 39, afb. 30
Opmerking: dubbelovaalvormig. Versierd (arcering). Angel ontbreekt

22.5.209

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,92
Afmetingen: 2,3/1,9/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Gawronski 2018, 551, cat. 10.17.3; Klomp 2006, 16, cat. 25
Opmerking: dubbelovaalvormig

22.5.210

Artefacttype: gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,24
Afmetingen: 2,1/1,5/-
Datering: 1500-1650
Referentie: Gawronski 2018, 551, cat. 10.17.3; Klomp 2006, 16, cat. 25
Opmerking: dubbelovaalvormig

Klapgesp

22.5.211

Artefacttype: klapgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,30
Afmetingen: 1,3/6,6/-
Datering: 1350-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 95-96, cat. 9.1.2.4
Opmerking: gegraveerde decoratie

Profielgespen

22.5.212

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,03
Afmetingen: 3,1/4,5/-
Datering: 1250-1350
Referentie: Ottaway en Rogers 2002, 2888, cat. 14306; afb. 1466; Leenheer en Bosma, 2008, 12-13, cat. 1; afb. 1
Opmerking: ovaalvormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand, de angelrust is voorzien van vier decoratieve knoppen. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.213

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,23
Afmetingen: 2,7/3,9/-
Datering: 1250-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 102, cat. 9.1.2.57; Carmiggelt 1997, 192-193, 200, cat. 13; afb. 105
Opmerking: ovaalvormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand, de angelrust is voorzien van twee decoratieve knoppen met lijnversiering. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.214

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11,06
Afmetingen: 2,8/4,2/-
Datering: 1250-1350
Referentie: Leenheer en Bosma, 2008, 12-13, cat. 1; afb. 1; Ottaway en Rogers 2002, 2888, cat. 14306; afb. 1466
Opmerking: ovaalvormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. De angelrust is voorzien van lijnversiering. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.215

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,26
Afmetingen: 2,0/2,9/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 102, cat. 9.1.2.57
Opmerking: ovaalvormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. De angelrust is voorzien van versiering. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.216

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,89
Afmetingen: 2,0/2,5/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 101, cat. 9.1.2.46, 9.1.2.48
Opmerking: ovaalvormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. De angelrust is voorzien van lijnversiering. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.217

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,50
Afmetingen: 1,9/2,9/-
Datering: 1100-1450
Referentie: Ottaway en Rogers 2002, 2888-2889, cat. 14300; afb. 1466
Opmerking: fragment. Ovaalvormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. Verdikte angelrust. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.218

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,84
Afmetingen: 3,8/5,0/-
Datering: 1250-1350
Referentie: Leenheer en Bosma, 2008, 12-13; Ottaway en Rogers 2002, 2888, cat. 14300; afb. 1466
Opmerking: fragment. Ovaalvormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. De angelrust is voorzien van decoratieve knoppen. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.219

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,74
Afmetingen: 1,8/2,2/-
Datering: 1250-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 98, cat. 9.1.2.16
Opmerking: D-vormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.220

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,72
Afmetingen: 1,6/2,1/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 102, cat. 9.1.2.57
Opmerking: D-vormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. Angelrust heeft drie verdikkingen. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.221

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,82
Afmetingen: 2,1/1,9/-
Datering: 1250-1600
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 101, 9.1.2.46; Gawronski 2018, 552, cat. 10.17.4
Opmerking: D-vormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. Angelrust heeft in het midden een uitsparing. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.222

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koper-legering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 3,01
Afmetingen: 1,8/1,6/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 102, cat. 9.1.2.56
Opmerking: fragment. Ovaalvormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. Angel en beslagplaat ontbreken

22.5.223

Artefacttype: profielgesp
Materiaal: koper-legering
Prod. Tech: gegoten
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 1,8/2,2/-
Datering: 1250-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 102, cat. 9.1.2.54; Gawronski 2018, 552, cat. 10.17.4; Ottaway en Rogers 2002, 2888, cat. 14297; afb. 1466
Opmerking: ovaalvormig. Verbrede angelrust en sierlijke buitenrand. Angel en beslagplaat ontbreken

Gespbroches

22.5.224

Artefacttype: gespbroche
Materiaal: koper-legering
Prod. tech. gegoten en gesmeed
Gewicht: 6,56
Afmetingen: -/-/2,6
Datering: 1250-1500
Referentie: Baart e.a. 1977, 168-171, cat no. 210; Bailey 2016, 102-113; Bogaert e.a. 2016, 99, cat no. 9.1.2.24; Carmiggelt 1997, 192-193, 200, cat nos. 1-5, afb. 105; Janssen en Treling 2011, 83-86
Opmerking: ook wel ronde ringgesp

22.5.225

Artefacttype: gespbroche
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten en gesmeed
Gewicht: 2,13
Afmetingen: 2,0/1,9/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Baart e.a. 1977, 168-171, cat no. 210; Bailey 2016, 102-113; Bogaert e.a. 2016, 99, cat no. 9.1.2.24; Carmiggelt 1997, 192-193, 200, cat nos. 1-5, afb. 105
Opmerking: ook wel ronde ringgesp

22.5.226

Artefacttype: gespbroche
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten en gesmeed
Gewicht: 3,92
Afmetingen: 2,1/2,0/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Baart e.a. 1977, 168-171, cat no. 210; Bailey 2016, 102-113; Bogaert e.a. 2016, 99, cat no. 9.1.2.24; Carmiggelt 1997, 192-193, 200, cat nos. 1-5, afb. 105
Opmerking: ook wel ronde ringgesp

22.5.227

Artefacttype: gespbroche
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 5,10
Afmetingen: -/-/2,8
Datering: 1250-1450
Referentie: Baart e.a. 1977, 168-171; Bailey 2016, 102-113; Bogaert e.a. 2016, 107; Carmiggelt 1997, 192-193, 200, cat nos. 1-5, afb. 105; Whitehead 1996, 17, cat no. 36
Opmerking: rondvormig

22.5.228

Artefacttype: gespbroche
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 2,50
Afmetingen: 1,9/1,7/-
Datering: 1250-1500
Referentie: Baart e.a. 1977, 168-171; Bailey 2016, 102-113; Bogaert e.a. 2016, 107; Carmiggelt 1997, 192-193, 200, cat nos. 1-5, afb. 105; Whitehead 1996, 17, cat no. 34
Opmerking: rondvormig

22.5.229

Artefacttype: gespbroche
Materiaal: tin/loodlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 3,31
Afmetingen: 2,6/2,6/0,2
Datering: 1300-1450
Referentie: Van Beuning en Koldeweij 1993, 298; Van Beuningen e.a 2001, 470, afb. 2160; Janssen 2011, 83-86; Saunders 2012, 120-121;
Opmerking: rondvormig. Half getordeerd. Bloemmotief

Schoengespen

22.5.230

Artefacttype: (schoen)gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 7,37
Afmetingen: 2,8/2,7/-
Datering: 1500-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 171, cat. 220; Bartels 1999, 1034, cat. 37; Van Gangelen en Van Westing 1993, 409, cat. 26, afb. 20; Gawronski 2018, 567, cat. 10.20.3
Opmerking: onzekere identificatie. Rechthoekig met afgeronde hoeken. Losse gevouwen angelrust

22.5.231

Artefacttype: (schoen)gesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 6,21
Afmetingen: 2,5/2,3/-
Datering: 1500-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 171, cat. 220; Bartels 1999, 1034, cat. 37; Bogaert e.a. 2016, 88, cat. 8.1.9; Van Gangelen en Van Westing 1993, 409, cat. 26, afb. 20; Gawronski 2018, 567, cat. 10.20.3
Opmerking: onzekere identificatie. Rechthoekig met afgeronde hoeken. Losse gevouwen angelrust

22.5.232

Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 5,01
Afmetingen: 3,9/3,1/-
Datering: 1690-1800
Referentie: Havermans-Dikstaal 1998, 150; Marsden 1974, 157, cat. 127; Whitehead 1996, 96, cat. V
Opmerking: beugel met prikpunt en angel

22.5.233

Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 4,03
Afmetingen: 2,5/2,1/-
Datering: 1550-1720
Referentie: Gawronski 2018, 550, cat. 10.17.2; Whitehead 1996, 49, cat. 284
Opmerking: ovaalvormig. Vaste tussenstijl. De bovenzijde is symmetrisch versierd

22.5.234

Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten en gesmeed
Gewicht: 5,00
Afmetingen: 3,3/2,6/-
Datering: 1660-1720
Referentie: Klomp 2006, 17, cat. 35
Opmerking: angel en losse tussenstijl ontbreken

22.5.235

Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koper-legering
Prod. tech. gegoten en gesmeed
Gewicht: 6,21
Afmetingen: 3,5/2,5/-
Datering: 1675-1715
Referentie: Baart e.a. 1977, 172-176; Gerritsen en Duijn 2014, 51, cat. V50-M01, afb. 53; Havermans-Dikstaal 1998, 150; Klomp 2006, 18, cat. 38
Opmerking: oorspronkelijk met losse tussenstijl. Angel ontbreekt

22.5.236

Artefacttype: schoen-gesp
Materiaal: koper-legering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 7,80
Afmetingen: 2,8/4,0/-
Datering: 1700-1800
Opmerking: oorspronkelijk met losse tussenstijl. Angel en losse tussenstijl ontbreken

22.5.237

Artefacttype: schoen-gesp
Materiaal: koper-legering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 18,86
Afmetingen: 4,9/3,7/-
Datering: 1450-1550
Referentie: Baart e.a. 1977, 174, cat. 228; Bogaert e.a. 2016, 102-103, cat. 9.1.2.61-9.1.2.62; Havermans-Dikstaal 1998, 150
Opmerking: rechthoekig. Vaste tussenstijl

22.5.238

Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 3,21
Afmetingen: 2,6/2,1/-
Datering: 1650-1720
Referentie: Havermans-Dikstaal 1998, 150; Verduin en Schrickx 2016, 44, afb. 66; Whitehead 1996, 49, cat. 283
Opmerking: ovale vorm met vaste tussenstijl. Middenstijl is verdund in het midden voor de angel en gespplaat. Met angel

22.5.239

Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koper-legering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 27,57
Afmetingen: 7,9/4,9/-
Datering: 1600-1800
Opmerking: onzekere datering. Vaste middenstijl. Het gespframe heeft een gegraveerde decoratie en asymmetrische vorm

22.5.240

Artefacttype: schoengesp
Materiaal: Koper-legering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 10,53
Afmetingen: 4,9/3,3/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Gawronski 2018, 566-567, cat. 10.20.3
Opmerking: onzekere identificatie. Vaste middenstijl

22.5.241

Artefacttype: schoen-gesp
Materiaal: koper-legering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 10,91
Afmetingen: 3,8/2,9/-
Datering: 1450-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 174, cat. 228; Bogaert e.a. 2016, 102-103, cat. 9.1.2.61-9.1.2.62; Havermans-Dikstaal 1998, 150
Opmerking: rechthoekig. Vaste tussenstijl

22.5.242

Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koper-legering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 3,82
Afmetingen: 2,2/1,7/-
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 172-173, cat. 228; Havermans-Dikstaal 1998, 150
Opmerking: rechthoekig. Vaste tussenstijl. Dikke zijstijlen die een beetje naar boven bollen. Het frame is ter hoogte van de middenstijl versierd met inkepingen

22.5.243

Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koper-legering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 1,92
Afmetingen: -/-/1,9
Datering: 1300-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 168-171, cat. 212; Gawronski 2018, 550, cat. 10.17.1; Whitehead 1996, 45, cat. 255
Opmerking: rondvormig. Vaste middenstijl

22.5.244

Artefacttype: schoen-gesp
Materiaal: zilver
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 22,82
Afmetingen: 3,7/4,0/-
Datering: 1804-1811
Referentie: Van Benthem 2005, 84; Havermans-Dikstaal 1998, 150
Opmerking: rechthoekig. Schelpdecoratie. Haakbeugel. Zilvermerken

22.5.245
Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 6,90
Afmetingen: 2,2/2,4/-
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 172-176, cat. 225; Havermans-Dikstaal 1998, 150
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.5.246
Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 4,85
Afmetingen: 2,0/2,4/-
Datering: 1600-1720
Referentie: Baart e.a. 1977, 172-176, cat. 224; Havermans-Dikstaal 1998, 150; Verduin en Schrickx 2016, 44, afb. 66; Whitehead 1996, 97, cat. 601

22.5.247
Artefacttype: schoengesp
Materiaal: koperlegering
Prod. tech. gegoten
Gewicht: 4,86
Afmetingen: 2,4/2,7/-
Datering: 1625-1675
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 411, cat. C19, afb. 28; Havermans-Dikstaal 1998, 150
Opmerking: gegraveerde decoratie

SPELDEN, NESTELS EN NAALDEN

Spelden

22.5.248
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering en glas
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,14
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1800-heden
Opmerking: onzekere datering en identificatie. Gekleurd glas inleg Speld afgebroken

22.5.249
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,26
Afmetingen: 1,8/2,3/-
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere datering en identificatie. Inleg ontbreekt.

22.5.250
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,86
Afmetingen: 2,9/2,2/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: onzekere datering. Speld afgebroken

22.5.251
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,04
Afmetingen: 0,3/4,1/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Gegraveerde decoratie

22.5.252
Artefacttype: speld
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,19
Afmetingen: 1,1/6,7/-
Datering: 1953-heden
Referentie: Van der Poel 1989, 13
Opmerking: maltezerkruis. Merkje: zwaard 835. Makersmerk: -H+

Nestels

22.5.253
Artefacttype: nestel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,35
Afmetingen: 0,7/2,9/-
Datering: 1400-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 159

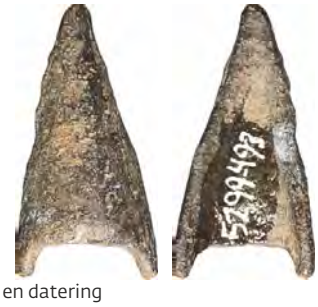
22.5.254
Artefacttype: nestel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,06
Afmetingen: 0,3/5,4/-
Datering: 1575-1650
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 430, cat. C89, afb. 126

22.5.255
Artefacttype: nestel
Materiaal: koper
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 2,68
Afmetingen: 0,8/4,3/-
Datering: 1175-1200
Referentie: Baart e.a. 1977, 159, cat. 182-185; Hendriksen 2004, 44, cat. LR17-314-3, afb. 63
Opmerking: onzekere identificatie

22.5.256
Artefacttype: nestel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,20
Afmetingen: 1,2/2,3/-
Datering: 1175-1200
Referentie: Baart e.a. 1977, 159, cat. 182-185; Hendriksen 2004, 44, cat. LR17-314-3, afb. 63
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.5.257
Artefacttype: nestel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,13
Afmetingen: 1,3/2,9/-
Datering: 1175-1200
Referentie: Baart e.a. 1977, 159, cat. 182-185; Hendriksen 2004, 44, cat. LR17-314-3, afb. 63
Opmerking: onzekere identificatie en datering

(Haar)naald en -spelden

22.5.258
Artefacttype: haarnaald
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,91
Afmetingen: 0,7/3,7/-
Datering: 0-400
Referentie: Riha 1990, 105-106, cat. 12.16
Opmerking: Riha type 12.16. Dit type komt voor tijdens de gehele Romeinse periode, met een piek tussen 150 en 250 n.Chr.

22.5.259
Artefacttype: haarspeld
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,89
Afmetingen: 0,5/1,8/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Speldpunt afgebroken

22.5.260
Artefacttype: haarspeld
Materiaal: koperlegering en steen of glas
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,40
Afmetingen: 2,7/5,6/-
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere datering. Steen of glas inleg

Riem-en leerbeslag

22.5.261
Artefacttype: beslag
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 47,80
Afmetingen: 4,8/4,2/-
Datering: 1600-1800
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Van Gangelen en Van Westing 1993, 458

22.5.262
Artefacttype: beslag
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,80
Afmetingen: 2,6/2,5/-
Datering: 1600-1800
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Van Gangelen en Van Westing 1993, 458

22.5.263
Artefacttype: beslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,00
Afmetingen: 1,6/1,6/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113, cat. 9.3.24; Van Gangelen en Van Westing 1993, 458
Opmerking: gedecoreerd

22.5.264
Artefacttype: beslag
Materiaal: koperlegering en leer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 9,00
Afmetingen: 2,5/2,3/-
Datering: 1500-1800
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Van Gangelen en Van Westing 1993, 458
Opmerking: kruisvormig

22.5.265
Artefacttype: beslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 0,70
Afmetingen: 1,1/0,7/-
Datering: 1300-1600
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Van Gangelen en Van Westing 1993, 458
Opmerking: met 2 pinnetjes. Voorzijde: gegraveerde decoratie

22.5.266

Artefacttype: leerbeslag of fibula
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,92
Afmetingen: 1,0/3,2/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113, cat. 9.3.13, 9.3.16, 9.3.23; Egan en Pritchard 1991, 213-214, cat. 1160-1161, afb. 134
Opmerking: onzekere identificatie

22.5.267

Artefacttype: beslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,00
Afmetingen: 2,8/0,9/-
Datering: 1270-1450
Referentie: Egan en Pritchard 1991, 238-239, afb. 152; Van Gangelen en Van Westing 1993, 458
Opmerking: onzekere identificatie. Gedecoreerd

22.5.268

Artefacttype: beslag
Materiaal: zilver of tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,60
Afmetingen: -/-/0,4
Datering: 1300-1600
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Egan en Pritchard 1991, 238-239, cat. 1043, afb. 122; Van Gangelen en Van Westing 1993, 458
Opmerking: onzekere identificatie. Gedecoreerd

22.5.269

Artefacttype: beslag
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,20
Afmetingen: 1,1/1,0/-
Datering: 1300-1900
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Van Gangelen en Van Westing 1993, 458
Opmerking: onzekere datering. Gedecoreerd

22.5.270

Artefacttype: beslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 3,00
Afmetingen: 3,7/1,0/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Egan en Pritchard 1991, 238-239, cat. 1287, afb. 152; Van Gangelen en Van Westing 1993, 458
Opmerking: geen bevestigingspunten. Voorzijde: gegraveerde decoratie

22.5.271

Artefacttype: letterbeslag
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,60
Afmetingen: 1,3/0,5/-
Datering: 1300-1600
Referentie: Willemsen en Ernst 2012, 118-129

22.5.272

Artefacttype: leerbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,40
Afmetingen: 1,4/1,3/-
Datering: 1300-1350
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Bakker e.a. 2013, 162, cat. 12.83, 12.85; Willemsen en Ernst 2012, 47, cat. 41
Opmerking: voorzijde: gedecoreerd

22.5.273

Artefacttype: leerbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,80
Afmetingen: 1,4/1,3/-
Datering: 1300-1350
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Willemsen en Ernst 2012, 47, afb. 41
Opmerking: voorzijde: gedecoreerd

22.5.274

Artefacttype: leerbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,30
Afmetingen: -/-/1,2
Datering: 1375-1550
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Willemsen en Ernst 2012, 78, afb. 85

22.5.275

Artefacttype: leerbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 0,85
Afmetingen: 1,7/0,8/-
Datering: 1300-1600
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113
Opmerking: voorzijde: gegraveerde decoratie

22.5.276

Artefacttype: leerbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,80
Afmetingen: 1,0/0,9/-
Datering: 1500-1530
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Willemsen en Ernst 2012, 20-21, afb. 12
Opmerking: kruisvormig

22.5.277

Artefacttype: leerbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,90
Afmetingen: 1,3/1,0/-
Datering: 1300-1350
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113;
Willemsen en Ernst 2012, 51, afb. 47

22.5.278

Artefacttype: leerbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,20
Afmetingen: 1,3/1,3/-
Datering: 1500-1530
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113;
Willemsen en Ernst 2012, 20-21, afb. 12
Opmerking: kruisvormig. Pin ontbreekt

22.5.279

Artefacttype: leerbeslag of wapenschildje
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,40
Afmetingen: 1,8/1,5/-
Datering: 1300-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113;
Willemsen en Ernst 2012, 45, afb. 38
Opmerking: onzekere identificatie. Wapenschildvormig

22.5.280

Artefacttype: riembeslag
Materiaal: lood-, tin- of koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,99
Afmetingen: 0,9/2,6/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016,
109-113, cat. 9.3.13, 9.3.16; 9.3.23;
Egan en Pritchard 1991, 213-214, cat. 1160-1161, afb. 134;
Van Gangelen en Van Westing 1993, 432-433;
Willemsen en Ernst 2012, 26-27, afb. 20
Opmerking: nageltje in een van de twee oogjes

22.5.281

Artefacttype: riembeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,30
Afmetingen: -/-/0,8
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 139, cat. 9.16.1;
Egan en Pritchard 1991, 165-166, cat. 770, afb. 107
Opmerking: mogelijk angelbeschermer.
Rond met een gecentreerd gat

22.5.282

Artefacttype: riembeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,30
Afmetingen: 1,0/0,9/-
Datering: 1270-1350
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 139;
Egan en Pritchard 1991, 205, 208, cat. 1114, afb. 130
Opmerking: mogelijk angelbeschermer. Achthoekig met een gat in het midden ter bevestiging

22.5.283

Artefacttype: riembeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 1,50
Afmetingen: 1,8/1,8/-
Datering: 1300-1350
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113, 139;
Willemsen en Ernst 2012, 19, afb. 27
Opmerking: mogelijk angelbeschermer.
Voorzijde: gegraveerde decoratie. Achthoekig met een gat in het midden ter bevestiging

22.5.284

Artefacttype: riembeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,80
Afmetingen: 1,3/1,2/-
Datering: 1350-1400
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113;
Willemsen en Ernst 2012, 64, afb. 67
Opmerking: onzekere identificatie. Heraldisch. Met pin

22.5.285

Artefacttype: riembeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,90
Afmetingen: 1,8/0,5/-
Datering: 1270-1350
Referentie: Bogaert e.a. 2016,
109-113;
Egan en Pritchard 1991, 211-212, cat. 1138, afb. 133;
Willemsen en Ernst 2012, 27, afb. 19

22.5.286

Artefacttype: riembeslag of -tong
Materiaal: Koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 2,3/1,1/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016,
109-113, cat. 9.3.11;
Willemsen en Ernst 2012,
115-116, cat. 130
Opmerking: onzekere identificatie.
Hartvormig

22.5.287

Artefacttype: riembeslag of -tong
Materiaal: koperlegering en leer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,60
Afmetingen: 1,7/1,1/-
Datering: 1250-1450
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113, cat. 9.3.11; Willemsen en Ernst 2012, 115-116, cat. 130
Opmerking: hartvormig

22.5.288

Artefacttype: riembeslag of -tong
Materiaal: koperlegering en leer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,00
Afmetingen: 2,5/1,6/-
Datering: 1575-1850
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 109-113; Van Gangelen en Van Westing 1993, 432-433; Klomp 2006, 23, cat. 71
Opmerking: onzekere identificatie. Pijlvormig

22.5.289

Artefacttype: riembeslag of -verdeler
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,77
Afmetingen: 2,5/1,8/-
Datering: 1500-1600
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 131; Schrickx en Duijn 2014, 41-42, cat. 12, afb. 46;
Opmerking: onzekere identificatie. Schelpvormig. Haakje door oogje

Riemtongen, riemhangers en koppelpassanten

22.5.290

Artefacttype: riemtong
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 27,44
Afmetingen: 1,9/6,8/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 122, cat. 9.6.5; Gawronski 2018, 556, cat. 10.17.12

22.5.291

Artefacttype: riemtong
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 14,06
Afmetingen: 1,8/5,5/-
Datering: 1300-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 124, cat. 9.6.12

22.5.292

Artefacttype: riemtong
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,72
Afmetingen: 0,6/3,5/-
Datering: 1400-1500
Opmerking: onzekere datering. Fragment

22.5.293

Artefacttype: riemhanger
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 14,56
Afmetingen: 2,3/7,9/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 165-166
Opmerking: Voorzijde: decoratie met Jezus aan het kruis(?)

22.5.294

Artefacttype: riemtong
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 7,17
Afmetingen: 1,3/5,4/-
Datering: 1300-1400
Referentie: Hendriksen 2004, 39, cat. LR17-221-1, afb. 54
Opmerking: voorzijde: gegraveerde decoratie

22.5.295

Artefacttype: riemtong
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,58
Afmetingen: 0,5/4,2/-
Datering: 1450-1550
Referentie: Gawronski 2018, 556, cat. 10.17.12
Opmerking: onzekere identificatie

22.5.296

Artefacttype: riemtong
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 0,7/3,9/-
Datering: 1500-1600
Opmerking: gegraveerde decoratie. Met pin

22.5.297

Artefacttype: riemtong
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,80
Afmetingen: 3,6/1,0/-
Datering: 1300-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 121, cat. 9.6.2; Hendriksen 2004, 39, afb. 54
Opmerking: enkele plaat gevouwen over de breedte

22.5.298

Artefacttype: koppelpassant
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,60
Afmetingen: 3,1/2,8/-
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 167; Van Gangelen en Van Westing 1993, 421, cat. 59, afb. 66
Opmerking: opengewerkte versiering aan zijkanten en een oog in het verlengde van de middenstijl dat dwars staat op de rest van het frame

22.5.299

Artefacttype: koppelpassant
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 2,7/2,3/-
Datering: 1500-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 167, cat. 207-209; Barendregt 1983, 66, afb. 19a-19b; Gawronski 2018, 401, cat. 7.24.22
Opmerking: oog in het verlengde van de middenstijl. Het frame is aan de zichtzijde geheel versierd met golvende motieven

22.5.300

Artefacttype: koppelpassant
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 2,1/1,3/-
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 167, cat. 206
Opmerking: rechthoekig. Baluster aan de voorzijde

22.5.301

Artefacttype: passant
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 2,3/1,8/-
Datering: 1200-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 93, cat. 9.1.1.1-9.1.1.7
Opmerking: D-vormig. Twee tanden aan de binnenzijde

22.5.302

Artefacttype: passant
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 2,00
Afmetingen: 2,0/1,6/-
Datering: 1200-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 93, cat. 9.1.1.1-9.1.1.7; Carmiggelt 1997, 132, cat. 2, afb. 37
Opmerking: trapeziumvormig. Twee tanden aan de binnenzijde

22.5.303

Artefacttype: passant
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 5,50
Afmetingen: 4,3/2,2/-
Datering: 1200-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 93, cat. 9.1.1.1-9.1.1.7
Opmerking: trapeziumvormig. Twee tanden aan binnenzijde

22.5.304

Artefacttype: passant
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 2,30
Afmetingen: 1,7/1,5/-
Datering: 1200-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 93, cat. 9.1.1.1-9.1.1.7; Carmiggelt 1997, 193, cat. 6, afb. 111
Opmerking: trapeziumvormig. Twee tanden aan de binnenzijde

Gordel-en bandeliersluiting

22.5.305

Artefacttype: bandeliersluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,31
Afmetingen: 1,6/2,6/-
Datering: 1500-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 162
Opmerking: onzekere datering. Onderdeel

22.5.306

Artefacttype: bandeliersluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,92
Afmetingen: 3,6/1,3/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 162-164, cat. 194; Bogaert e.a. 2016, 131; Van Gangelen en Van Westing 1993, 420-421, afb. 67; Klomp 2006, 22, cat. 69
Opmerking: voorzijde: gegraveerde decoratie. Onderdeel

22.5.307
Artefacttype: bandeliersluiting
Materiaal: koperlegering en leer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,71
Afmetingen: 3,2/1,2/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 162-164, cat. 194; Barendregt 1983, 66, afb. 23a-23b; Klomp 2006, 22, cat. 69
Opmerking: pin door gaatje

22.5.308
Artefacttype: bandeliersluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,59
Afmetingen: 3,4/1,5/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart e.a. 1977, 162-164, cat. 194; Barendregt 1983, 66, afb. 23a-23b; Klomp 2006, 22, cat. 69
Opmerking: haakje door oogje

22.5.309
Artefacttype: gordelsluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,00
Afmetingen: 2,0/2,7/-
Datering: 1400-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 160-161, cat. 186-187; Gawronski 2018, 555, cat. 10.17.10; Klomp 2006, 22, cat. 69
Opmerking: haakjes door oogjes

22.5.310
Artefacttype: gordelsluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,82
Afmetingen: 2,4/2,5/-
Datering: 1400-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 160-162, cat. 186-188; Gawronski 2018, 555, cat. 10.17.10; Klomp 2006, 22, cat. 69

22.5.311
Artefacttype: gordelsluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,87
Afmetingen: 2,3/3,0/-
Datering: 1400-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 160-162, cat. 186-188; Gawronski 2018, 555, cat. 10.17.10; Klomp 2006, 22, cat. 69

22.5.312
Artefacttype: gordelsluiting
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,90
Afmetingen: 3,2/2,4/-
Datering: 1400-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 160-161, cat. 187; Klomp 2006, 22, cat. 69
Opmerking: middenstuk. Twee oogjes

22.5.313
Artefacttype: gordelsluiting
Materiaal: messing en ijzer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,80
Afmetingen: 3,3/2,3/-
Datering: 1400-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 162, cat. 191
Opmerking: beslagplaatje. Twee oogjes

22.5.314
Artefacttype: gordelsluiting
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,00
Afmetingen: 2,6/2,1/-
Datering: 1400-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 160-161, cat. 186-187; Klomp 2006, 22, cat. 69
Opmerking: middenstuk. Twee oogjes

22.5.315
Artefacttype: gordelsluiting
Materiaal: koperlegering en ijzer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,50
Afmetingen: 4,1/2,2/-
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart 1977, 160-161; Van Gangelen en Van Westing 1993, 431, cat. 210, afb. 132
Opmerking: beslagplaatje. Voorzijde: portretdecoratie

SIERADEN

Hangers

22.5.316
Artefacttype: hanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,10
Afmetingen: 2,2/1,6/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: onzekere datering. Druivenrankenmotief. Haakje door oogje

22.5.317

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver, parel en hematiet
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,88
Afmetingen: 1,1/2,6/-
Datering: 1906-1953
Referentie: Van der Poel 1989, 22
Opmerking: met parel en hematiet inleg. Haakje door het oog. Merkje: V. Gehalte: 835. Buitenlandse oorsprong

22.5.318

Artefacttype: hanger
Materiaal: koperlegering en glas
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,97
Afmetingen: 1,1/1,4/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: onzekere datering. Hartvormig. Gekleurd glazen inleg. Haakje door het oog

22.5.319

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,74
Afmetingen: -/-/1,0
Datering: 1950-heden
Referentie: Gawronski 2018, NZD1.00624MTL001
Opmerking: inleg ontbreekt. Haakje door het oog. Onleesbaar merkje in haakje. Gehalte: 925

22.5.320

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,22
Afmetingen: 0,9/2,3/-
Datering: 1906-1953
Referentie: Van der Poel 1989, 22
Opmerking: plant decoratie. Merkje: V. Gehalte: 835 met engel. Buitenlandse oorsprong

22.5.321

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,64
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld boogschutter. Gehalte: 835. Haakje door het oog

22.5.322

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,75
Afmetingen: -/-/1,6
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld vissen. Onleesbare tekst op ringetje aan hanger

22.5.323

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,08
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld stier. Gehalte: onbekend (onleesbaar). Makersmerk: R+. Haakje door het oog

22.5.324

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,98
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 1950-heden
Opmerking: vrouw met klederdracht en attributen. Gehalte: 830

22.5.325

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,15
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld tweeling. Gehalte: 835. Haakje door het oog

22.5.326

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,97
Afmetingen: -/-/1,6
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld Neptunes/waterman. Gehalte: 835. Haakje door het oog

22.5.327

Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,26
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1953-heden
Referentie: Van der Poel 1989, 13
Opmerking: sterrenbeeld weegschaal. Gehalte: 835 zwaard(?)

22.5.328
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,44
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld kreeft.
Gehalte: 835.
Haakje door het oog

22.5.329
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,86
Afmetingen: 2,1/1,8/-
Datering: 1953-heden
Referentie: Van der Poel 1989, 13
Opmerking: sterrenbeeld maagd en boogschutter.
Gehalte: stempel zwaard 835. Haakje door het oog

22.5.330
Artefacttype: hanger
Materiaal: koper
Prod. tech: gegoten
en verzilverd
Gewicht: 1,38
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld
boogschutter

22.5.331
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,64
Afmetingen: 1,5/1,7/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld
schorpioen.
Gehalte: onleesbaar. Haakje door het oog

22.5.332
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,12
Afmetingen: 1,5/2,0/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld waterman(?).
Gehalte: 835. Haakje door het oog

22.5.333
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,28
Afmetingen: -/-/1,9
Datering: 1953-heden
Opmerking: sterrenbeeld
weegschaal.
Gehalte: 830s en ZII.
Haakje door het oog

22.5.334
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,41
Afmetingen: -/-/1,9
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld
steenbok.
Gehalte: 830s. Haakje door het oog

22.5.335
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,71
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1953-heden
Referentie: Van der Poel 1989, 13
Opmerking: sterrenbeeld
waterman. Gehalte: 835 en ZII. Haakje door het oog

22.5.336
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,43
Afmetingen: 1,2/2,1/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld steenbok

22.5.337
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,39
Afmetingen: 1,5/1,7/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld
boogschutter

22.5.338
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,94
Afmetingen: -/-/1,6
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld
schorpioen

22.5.339
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,61
Afmetingen: 1,5/1,7/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld
steenbok.
Haakje door het oog

22.5.340
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,21
Afmetingen: -/-/0,8
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld weegschaal

22.5.341
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,73
Afmetingen: 1,2/2,7/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld kreeft

22.5.342
Artefacttype: hanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,47
Afmetingen: 1,5/1,7/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: sterrenbeeld stier.
Haakje door het oog

Vingerringen

22.5.343
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 2,93
Afmetingen: -/-/2,1
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7
Opmerking: gegraveerde onleesbare inscriptie aan de binnenzijde

22.5.344
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,45
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7

22.5.345
Artefacttype: vingerring
Materiaal: koperlegering en steen of glas
Prod. tech: gegoten en geslagen
Gewicht: 1,26
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7
Opmerking: gele stenen of glazen inleg

22.5.346
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,51
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7
Opmerking: slotje aan oog van ring

22.5.347
Artefacttype: vingerring
Materiaal: koper
Prod. tech: gegoten en gevlochten
Gewicht: 0,85
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7

22.5.348
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,08
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7

22.5.349
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten en geslagen
Gewicht: 1,08
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7
Opmerking: met hartje

22.5.350
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver en steen
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,79
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 1900-1940
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7
Opmerking: kinderring. Rode stenen inleg. Gehalte: 835

22.5.351
Artefacttype: vingerring
Materiaal: koper
Prod. tech: gegoten en geslagen
Gewicht: 0,90
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7

22.5.352
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver en steen
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,39
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1906-1953
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7; Van der Poel 1989, 13
Opmerking: met blauwe stenen inleg. Merkje: stempel zwaard 2. Makersmerk: DV2 of Bv2

22.5.353
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver en steen
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,57
Afmetingen: -/-/1,9
Datering: 1859-1893
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7; Van der Poel 1989, 21
Opmerking: met zwarte stenen inleg. Belastingmerk: dolfijn 1

22.5.354
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,95
Afmetingen: -/-/2,1
Datering: 1953-heden
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7; Van der Poel 1989, 13
Opmerking: puzzelring. drie ringen in elkaar. Merkje: ZII. Gehalte: 835

22.5.355
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,27
Afmetingen: -/-/1,9
Datering: 1400-1500
Referentie: Mills 2003, 50, 54, cat. 122; Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7; Zarnecki e.a. 1984, 290-293

22.5.356
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten en geslagen
Gewicht: 1,96
Afmetingen: -/-/1,9
Datering: 1450-1975
Referentie: Mills 2003, 50, 54, cat. 126; Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7

22.5.357
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten, geslagen en gegraveerd
Gewicht: 1,42
Afmetingen: -/-/2,3
Datering: 1100-1500
Referentie: Egan en Pritchard 1991, 331, cat. 1624, afb. 217; Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7
Opmerking: gegraveerde onleesbare inscriptie aan buitenzijde

22.5.358
Artefacttype: zegelring
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,32
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1800-1950
Referentie: Gawronski 2018, 525, cat. 10.12.7
Opmerking: letter J(?)

22.5.359
Artefacttype: vingerring
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten en gesoldeerd
Gewicht: 1,63
Afmetingen: -/-/1,4
Datering: 1939-1945
Referentie: Gawronski 2018, 524-526, cat. 10.12.7
Opmerking: ring met gesoldeerd dubbeltje van koningin Wilhelmina uit 1939. Afmetingen munt: -/-/1.4

22.5.360
Artefacttype: hanger
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,21
Afmetingen: -/-/2,9
Datering: 1909
Opmerking: rond. Draagoog. Voorzijde: dubbelportret van koningin Wilhelmina en prins Hendrik naar links, oranjetak op de schouder van de koningin met omschrift 'KONINGIN WILHELMINA EN PRINS HENDRIK DER NEDERLANDEN'. Keerzijde: gevleugelde vrouwenfiguur bij wieg met kroon, op de achter grond een rijzende zon en links vooraan de Nederlandse leeuw, omschrift 'GEBOREN 1909' en drie sterren

Kettingonderdelen

22.5.361
Artefacttype: ketting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,03
Afmetingen: 1,1/5,3/-
Datering: 1600-1800
Referentie: Baart e.a. 1977, 154-155, 204-211, cat. 379; Van Gangelen en Van Westing 1993, 433;
Opmerking: fragment

Oorhangers

22.5.362
Artefacttype: oorhanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,45
Afmetingen: 0,7/1,3/-
Datering: 1750-heden
Opmerking: onzekere datering

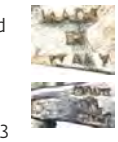

22.5.363
Artefacttype: oorhanger
Materiaal: zilver en hematiet
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,98
Afmetingen: 1,4/2,8/-
Datering: 1953-heden
Referentie: Van der Poel 1989, 13
Opmerking: Merkje: Ar 835 ZII

Armbanden

22.5.364
Artefacttype: armband
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,24
Datering: 1906-1953
Opmerking: gehalte: 925 zwaard. Keerzijde: 'MADE IN ITALY'

22.5.365
Artefacttype: armband
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,18
Afmetingen: -/9,0/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: voorzijde: 'FAMARA'

22.5.366
Artefacttype: armband
Materiaal: zilver en parelmoer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,72
Afmetingen: -/7,5/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: fragment

Koninklijke portrethanger

22.5.367
Artefacttype: hanger
Materiaal: koper
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,81
Afmetingen: -/-/1,2
Datering: 1848-heden
Opmerking: voorzijde: Franz-Josef met 'FRANZ JOS IDG AVSTRIAE IMPERATOR' eromheen. Keerzijde: gekroonde twee-koppige adelaar met 'AVSTRIAE * PAX * COM * TYRO * 1760 * ARCHIDVX' eromheen

Pomander

22.5.368
Artefacttype: pomander
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,20
Afmetingen: -/2,0/1,3
Datering: 1500-1700
Referentie: Duijn en Schrickx 2012, 113, cat. 53-M01, afb. 151; Hasselt e.a. 1993, 434; Van Gangelen en Van Westing 1993, 434, cat. C91, afb. 139; Vos e.a. 2019, 312-333, afb. 5-7
Opmerking: gietoog. Geometrisch motief

Kledinghaken en –sluitingen

22.5.369
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,90
Afmetingen: 1,9/1,8/-
Datering: 1000-1900
Referentie: Gawronski 2018, 537, afb. 10.15.1; Mills 2003, 19, cat. 22
Opmerking: punt afgebroken

22.5.370
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,10
Afmetingen: 4,0/2,0/-
Datering: 1500-1650
Referentie: Barendregt 1983, 66-67, afb. 27; Diependaele en Hazenberg 2007, 174, 203, cat. 285, afb. 122

22.5.371
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,50
Afmetingen: 3,5/1,7/-
Datering: 1300-1700
Referentie: Bailey 2016, 98, afb. 12.25; Duijn en Schrickx 2012, 113, cat. 95-M03, afb. 151; Gawronski 2018, 537, cat. NZD1.00458MTL030, afb. 10.15.1
Opmerking: vuurijzermotief

22.5.372
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,90
Afmetingen: 4,1/1,8/-
Datering: 1500-1550
Referentie: Baart e.a. 1977, 155-156, cat. 165; Schrickx e.a. 2016, 97-99, cat. 19-M01, afb. 5.1.6

22.5.373
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,50
Afmetingen: 3,2/1,7/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Bailey 2016, 95, afb. 12.12

22.5.374
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,30
Afmetingen: 2,5/1,0/-
Datering: 1500-1600
Referentie: Gawronski 2018, 537, cat. NZR2.00526MTL017; afb. 10.15.1

22.5.375
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,60
Afmetingen: 3,2/1,4/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Arts 1994, 233, afb. 173.3; Barendregt 1983, 66-67, afb. 31; Gawronski 2018, 537, cat. NZR2.00526MTL018; afb. 10.15.1

22.5.376
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,30
Afmetingen: 3,4/1,7/-
Datering: 1300-1700
Referentie: Bailey 2016, 98, afb. 12.25; Duijn en Schrickx 2012, 113, cat. 95-M03, afb. 151; Gawronski 2018, 537, cat. NZR2.00526MTL030; afb. 10.15.1
Opmerking: vuurijzermotief

22.5.377
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,40
Afmetingen: 2,2/1,3/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Bailey 2016, 98, afb. 12.3, 12.24
Opmerking: uiteinde van het haakje is afgebroken

22.5.378
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 3,4/2,5/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Bailey 2016, 98, afb. 12.21

22.5.379
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,70
Afmetingen: 2,9/1,5/-
Datering: 1500-1600
Referentie: Gawronski 2018, 537, cat. NZR2.00526MTL083; afb. 10.15.1

22.5.380
Artefacttype: kledinghaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,60
Afmetingen: 3,9/1,7/-
Datering: 1500-1550
Referentie: Baart e.a. 1977, 155-156, cat. 165; Barendregt 1983, 66-67, afb. 32; Schrickx e.a. 2016, 97-99, cat. 19.M01, afb. 5.1.6
Opmerking: haakje door oog

22.5.381
Artefacttype: klederhaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,40
Afmetingen: 3,0/1,9/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Bailey 2016, 93, 96, afb. 12.1, 12.22; Barendregt 1983, 66-67, afb. 30; Duijn en Schrickx 2012, 267, cat. 77-M01, afb. 403; Gawronski 2018, 537, cat. NZR2.00526MTL011; afb. 10.15.1

22.5.382
Artefacttype: kleding- of sluithaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,90
Afmetingen: 3,1/1,4/-
Datering: 1500-1900
Referentie: Baart e.a. 1977, 155-156; Gawronski 2018, 114, 537, cat. NZR2.00526MTL146, NZD1.00607MTL035; afb. 2.4.3, 10.15.1

22.5.383
Artefacttype: kettingsluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,50
Afmetingen: 4,1/1,8/-
Datering: 1550-1625
Referentie: Baart 1977, 154-155, cat. 163; Barendregt 1983, 66-67, afb. 28-29

Mantelhaak

22.5.384
Artefacttype: mantelhaak
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 1,80
Afmetingen: 8,0/0,7/-
Datering: 1600-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 154, cat. 164
Opmerking: met negen ringen

Kledingogen

22.5.385
Artefacttype: kledingoog
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,10
Afmetingen: 2,1/1,8/-
Datering: 1575-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 157-159, cat. 178; Van Gangelen en Van Westing 1993, 429, cat. C196, afb. 125; Gawronski 2018, 537, cat. NZD1.00607MTL034

22.5.386
Artefacttype: kledingoog
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,40
Afmetingen: 1,8/1,2/-
Datering: 1300-1850
Referentie: Baart e.a. 1977, 157-159, cat. 178; Van Gangelen en Van Westing 1993, 429, cat. C196, afb. 125; Gawronski 2018, 537, cat. NZD1.00607MTL042; Klomp 2006, 60, cat. 21

22.5.387
Artefacttype: kledingoog
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,98
Afmetingen: 1,5/1,2/-
Datering: 1350-1750
Referentie: Baart e.a. 1977, 157-159, cat. 178; Van Gangelen en Van Westing 1993, 429, cat. C196, afb. 125; Gawronski 2018, 537, cat. NZD1.00607MTL011; Klomp 2006, 60, cat. 21

22.5.388
Artefacttype: haakslot-oogje
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,20
Afmetingen: 0,9/0,9/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Bailey 2016, 100, afb. 2.40
Opmerking: onzekere identificatie en datering

Rokgewichten

22.5.389
Artefacttype: rokgewicht
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,17
Afmetingen: -/0,5/1,6
Datering: 1850-1920
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Twee gaatjes. Mogelijk een tafel- of gordijngewicht

Horlogesleutels

22.5.390
Artefacttype: horlogesleutel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,25
Afmetingen: 1,1/2,5/-
Datering: 1700-1900
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 435; Gawronski 2018, 373, cat. 6.9.3.8; Klomp 2006, 60
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.5.391

Artefacttype: horlogesleutel
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,15
Afmetingen: 2,0/3,6/-
Datering: 1665-1900
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 435; Gawronski 2018, 373, cat. 6.9.3.8; Klomp 2006, 60

22.5.392

Artefacttype: horlogesleutel
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,12
Afmetingen: 1,0/3,1/-
Datering: 1500-1900
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 435; Gawronski 2018, 373, cat. 6.9.3.8; Klomp 2006, 60, cat. 183
Opmerking: bloemendecoratie aan beide zijden

22.5.393

Artefacttype: horlogesleutel
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,72
Afmetingen: 1,6/3,3/-
Datering: 1500-1900
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 435; Gawronski 2018, 373, cat. 6.9.3.8; Klomp 2006, 60, cat. 183
Opmerking: fleur-de-lismotief aan beide zijden

22.5.394

Artefacttype: horlogesleutel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,81
Afmetingen: 1,1/1,8/-
Datering: 1700-1900
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 435; Gawronski 2018, 373, cat. 6.9.3.8; Klomp 2006, 60
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Voorzijde: versierd met een geometrisch motief met mogelijk een 'W'

Oorlepels en nagelreiniger

22.5.395

Artefacttype: oorlepel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 1,34
Afmetingen: 0,4/5,2/-
Datering: 1300-1500
Referentie: Crummy 1988, 27, cat. 1888; Egan en Pritchard 1991, 378-379, cat. 1758, 1760; afb. 215; Gawronski 2018, 519, cat. 10.6.1
Opmerking: Type I

22.5.396

Artefacttype: oorlepel
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,99
Afmetingen: 0,5/1,9/-
Datering: 450-1500
Referentie: Bakker e.a. 2013, 116, cat. 7.100; Gawronski 2018, 519, cat. 10.6.1

22.5.397

Artefacttype: nagelreiniger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,15
Afmetingen: 0,8/4,7/-
Datering: 1600-1700
Referentie: Gawronski 2018, cat. NZD1.00466MTL23; Verduin en Schrickz 2016, 43, cat. V32-M01, afb. 65
Opmerking: onzekere identificatie. Gedecoreerd. Gat

22.6 Religie en bijgeloof

INSIGNES

Buste-insignes

22.6.1

Artefacttype: buste-insigne
Materiaal: tin/lood-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,48
Afmetingen: 2,0/-/-
Datering: 1300-1450
Referentie: Baart e.a. 1977, 386-399, cat. 738; Beuningen e.a. 1993, 273-276; 2012, 327-330; Clark 1993, 254-264, cat. 34-36, afb. LXXI; Schrickx 2006, 111-116, V550-M01, afb. 83; Spencer 1990, 21-22, 50, 72, 82
Opmerking: buste in ronde omlijsting met tekst '+DI.MLC.(?)(?)>.O.VA.L'. Draagspeld ontbreekt

22.6.2

Artefacttype: buste-insigne
Materiaal: tin/lood-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,72
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 1300-1450
Referentie: Baart e.a. 1977, 386-399, cat. 738; Beuningen e.a. 1993, 273-276; 2012, 327-330; Clark 1993, 254-264, cat. 34-36, afb. LXXI; Schrickx 2006, 111-116, V550-M01, afb. 83; Spencer 1990, 21-22, 50, 72, 82
Opmerking: buste in ronde omlijsting met onleesbare tekst. Draagspeld ontbreekt

Pelgrimsinsignes

22.6.3

Artefacttype: pelgrims-insigne
Materiaal: tin/lood-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,10
Afmetingen: 3,6/1,0/-
Datering: 1350-1400
Referentie: Beuningen e.a. 2012, 386-388
Opmerking: dubbele zesster (zes Franse lelies en zes bolletjes) met daarboven een enkele zesster (zes Franse lelies). Draagspeld aan achterzijde. Vondst van R. van Wezop en later aangekocht door H. Zomerdijk

22.6.4

Artefacttype: pelgrimsinsigne
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,50
Afmetingen: 2,0/3,9/-
Datering: 1300-1400
Referentie: Spencer 1990, 46-47, 78; cat. 92-94
Opmerking: voorzijde: Jezus aan het kruis

Overige draagspeldjes

22.6.5

Artefacttype: insigne
Materiaal: tin/lood-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,10
Afmetingen: 2,1/2,4/-
Datering: 1350-1450
Referentie: Beuningen e.a. 1993, 289, cat. 1090, afb. 836
Opmerking: vierpas in zesster. Draagspeld aan achterzijde ontbreekt

22.6.6

Artefacttype: insigne
Materiaal: tin/lood-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,01
Afmetingen: 1,9/-/-
Datering: 1300-1400
Referentie: Beuningen e.a. 2001, 473-497; 2012, 408-418; Schrickx 2006, 111
Opmerking: voorzijde: klimmende-leeuw motief. Keerzijde: twee bevestigingspunten

22.6.7

Artefacttype: insigne
Materiaal: tin/lood-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,40
Afmetingen: 1,5/1,7/-
Datering: 1375-1425
Referentie: Beuningen e.a. 1993, 287, cat. 1886, afb. 821
Opmerking: voorzijde: voorstelling van een blaasbalg(?)

Devotiepenningen, –hangers en -bedels

22.6.8

Artefacttype: devotie-penning
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,95
Afmetingen: -/-/3,4
Datering: 1450-1525
Referentie: Beuningen e.a. 2001, 353, afb. 1480-1481; 2012, 217-221, afb. 2671-2672
Opmerking: voorzijde: Maria met Kind in stralenkrans. Keerzijde: Christus als man van Smarten. Twee doorboringen

22.6.9

Artefacttype: heiligen-hanger
Materiaal: aluminium
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,51
Afmetingen: -/-/2,7
Datering: 1900-heden
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: heilige of Jezus. Keerzijde: 'VIRGO' en 'CARMELI' met ertussen Maria met kindje Jezus

22.6.10

Artefacttype: devotiehanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,30
Afmetingen: 1,7/1,4/-
Datering: 1600-1900
Opmerking: onzekere datering. Schelpvormig

22.6.11

Artefacttype: heiligenhanger
Materiaal: koperlegering en verzilverd
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,66
Afmetingen: -/-/1,7
Datering: 1600-1800
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: Joris en de Draak met 'S.GEORGIVS·EQVITVM· PATRONVS' erboven. Keerzijde: schip met 'INTEMPESTATE SECURITAS' erboven

Kruishangers en rozenkransen

22.6.12

Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,55
Afmetingen: 2,5/2,9/-
Datering: 1200-1500
Referentie: Beuningen e.a. 2012, 230-231, 236-237; Pieters e.a., 1997/1998, 262, 274, cat. 1933.3, 2674.1; Spencer 1990, 64-68, 78, cat. 92-94

22.6.13

Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,19
Afmetingen: 2,2/3,0/-
Datering: 1200-1500
Referentie: Hammond 2015, 351, cat. CP-32157; Pieters et al. 1997/1998, 262, 274, cat. 1933.3, 2674.1
Opmerking: onzekere datering

22.6.14

Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,57
Afmetingen: 2,9/2,3/-
Datering: 1200-1900
Opmerking: onzekere datering. Gegraveerde decoratie. Onderste been van kruis is afgebroken

22.6.15

Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,11
Afmetingen: 2,2/3,6/-
Datering: 1200-1900
Referentie: Beuningen e.a. 2012, 230-231, 236-237; Gawronski 2018, 429, cat. 8.20.6; Pieters e.a. 1997/1998, 262, 264, cat. 1933.3, 2674.1
Opmerking: voorzijde: Jezus aan het kruis

22.6.16

Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,59
Afmetingen: 1,8/3,0/-
Datering: 1400-1900
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: voorzijde: Jezus aan het kruis

22.6.17

Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: koperlegering en hout
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,73
Afmetingen: 1,7/2,8/-
Datering: 1800-1900

22.6.18

Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: koperlegering en glas
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,58
Afmetingen: 2,0/2,8/-
Datering: 1400-1900
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering. Blauwgekleurd glazen inleg. Haakje door het oog

22.6.19

Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,96
Afmetingen: 1,7/2,7/-
Datering: 1400-1900
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: Jezus aan het kruis. Haakje door het oog

22.6.20

Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,01
Afmetingen: 1,5/2,6/-
Datering: 1400-1900
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering. Haakje door het oog

22.6.21
Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,93
Afmetingen: 1,8/3,2/-
Datering: 1400-1900
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering. Haakje door het oog

22.6.22
Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,70
Afmetingen: 1,3/2,3/-
Datering: 1400-1900
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering. Haakje door het oog. Hanger is gebroken

22.6.23
Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,73
Afmetingen: 1,6/2,7/-
Datering: 1400-1900
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering. Haakje door het oog. Merk: '[...]35'

22.6.24
Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: zilver en glas
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,91
Afmetingen: 1,5/2,6/-
Datering: 1900-heden
Opmerking: voorzijde: pausportret met blauwgekleurd glazen inleg. Haakje door het oog

22.6.25
Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,26
Afmetingen: 2,0/3,4/-
Datering: 1400-1900
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering. Haakje door het oog. Merk: '835'

22.6.26
Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,04
Afmetingen: 2,1/2,7/-
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering. Haakje door het oog. Merk onleesbaar

22.6.27
Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,29
Afmetingen: 1,8/3,4/-
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering. Merk onleesbaar

22.6.28
Artefacttype: crucifixhanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,58
Afmetingen: 3,5/5,3/-
Datering: 1400-heden
Referentie: Gawronski 2018, 429, afb. 8.20.6
Opmerking: onzekere datering

22.6.29
Artefacttype: rozenkrans
Materiaal: koperlegering en glas of steen
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,43
Afmetingen: 0,5/-/-
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere datering. Glazen of stenen kralen

Profane bedeltjes en penningen

22.6.30
Artefacttype: bedel
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,79
Afmetingen: 1,0/1,5/-
Datering: 1906-1953
Referentie: Van der Poel 1989, 21
Opmerking: voorzijde: wapen van Amersfoort met 'AMERSFOORT' erboven. Merkje: 'I'

22.6.31
Artefacttype: bedel
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,56
Afmetingen: 0,6/1,7/-
Datering: 1675-1725
Referentie: Baart e.a. 1977, 203, cat. 369-370
Opmerking: eikelvormig. Haakje door oog

22.6.32
Artefacttype: bedel
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 6,75
Afmetingen: 0,8/2,7/-
Datering: 1300-1800
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 131, cat. 9.12.3
Opmerking: eikelvormig

22.6.33
Artefacttype: bedel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 3,39
Afmetingen: 0,8/2,4/-
Datering: 1300-1800
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 131, cat. 9.12.3
Opmerking: eikelvormig

22.6.34
Artefacttype: armenpenning
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,70
Afmetingen: -/-/1,2
Datering: 1300-1400
Referentie: Baart e.a. 1977, 408; Barendregt 1983, 89; Beuningen e.a. 2001, 420-421
Opmerking: onzekere identificatie. Voorzijde: portret met kroon

BOEKEN EN SCHRIJFGEREI

Boekbeslag en –sluitingen

22.6.35
Artefacttype: boekbandsluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,43
Afmetingen: 1,3/3,3/-
Datering: 1500-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 400-404, cat. 753; Barendregt 1983, 74-75, afb. 91; Boekwijt en Janssen 1997, 95, 122-124, cat. 9, afb. 51; Bogaert e.a. 2016, 214-215; van Gangelen en van Westing 1993, 441, cat. C63, afb. 163; Gawronski 2018, 420, cat. 8.6.15-8.6.18; Vos e.a. 2019, 290-311, afb. 26
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.6.36
Artefacttype: boekbandsluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,04
Afmetingen: 1,5/3,7/-
Datering: 1500-1650
Referentie: Baart e.a. 1977, 400-404, cat. 753; Barendregt 1983, 74-75, afb. 91; Boekwijt en Janssen 1997, 95, 122-124, cat. 9, afb. 51; Bogaert e.a. 2016, 214-215; van Gangelen en van Westing 1993, 441, cat. C63, afb. 163; Gawronski 2018, 420, cat. 8.6.15-8.6.18; Vos e.a. 2019, 290-311, afb. 26
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.6.37
Artefacttype: boekbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,17
Afmetingen: 2,0/2,6/-
Datering: 1500-1600
Opmerking: onzekere datering. Gegraveerde decoratie. Een pinnentje in gaatje

22.6.38
Artefacttype: boekbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,58
Afmetingen: 1,0/3,6/-
Datering: 1500-1600
Opmerking: onzekere datering. Gegraveerde decoratie. Twee pinnentjes door gaatjes

22.6.39
Artefacttype: boekbeslag
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 0,63
Afmetingen: 1,2/2,2/-
Datering: 1500-1600
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Gegraveerde decoratie

22.6.40
Artefacttype: boeksluiting
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,62
Afmetingen: 1,2/2,5/-
Datering: 1590-1800
Referentie: Gawronski 2018, 420, cat. 8.6.20
Opmerking: twee pinnentjes door gaatjes

22.6.41
Artefacttype: boeksluiting
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,64
Afmetingen: 1,0/2,3/-
Datering: 1600-1800
Referentie: Gawronski 2018, 420, cat. 8.6.20

Styli

22.6.42
Artefacttype: stylus
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,91
Afmetingen: 0,7/7,5/-
Datering: 1300-1550
Referentie: Baart e.a. 1977, 379-383, cat. 726-729; Bakker e.a. 2013, 113-114; Bogaert e.a. 2016, 217; Cordfunke e.a. 2010, 182-183, afb. 179-180; Gawronski 2018, 411, cat. 8.1.1; Saunders 2001, 98-99, 113, cat. 77-82
Opmerking: gegraveerde decoratie

22.6.43
Artefacttype: stylus
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,31
Afmetingen: 0,6/3,8/-
Datering: 1300-1550
Referentie: Baart e.a. 1977, 379-383, cat. 726-729; Bakker e.a. 2013, 113-114; Bogaert e.a. 2016, 217; Cordfunke e.a. 2010, 182-183, afb. 179-180; Gawronski 2018, 411, cat. 8.1.1; Saunders 2001, 98-99, 113, cat. 77-82
Opmerking: punt afgebroken

Drukletter

22.6.44
Artefacttype: drukletter
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,31
Afmetingen: 0,7/0,8/-
Datering: 1700-1965
Referentie: Gawronski 2018, 415, cat. 8.5.1; Klomp 2012, 72, cat. 71-73
Opmerking: 'T'

22.7 Militaria en oorlog

STEEKWAPENS

Dolk pareerstand

22.7.1
Artefacttype: dolk-pareerstang
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 28,52
Afmetingen: 1,7/7,4/-
Datering: 1400-1500
Opmerking: onzekere datering

VUURWAPENS, AMMUNITIE EN EXPLOSIEVEN

Musket trekkerbeugel

22.7.2
Artefacttype: musket-trekkerbeugel
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 19,99
Afmetingen: 1,9/7,2/-
Datering: 1650-1870
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 106-110; Gawronski 2018, 381, cat. 7.3
Opmerking: voorzijde: merkje met 'CC'(?)

Pistolet kolfkap

22.7.3
Artefacttype: pistolet kolfkap
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten en gegraveerd
Gewicht: 37,90
Afmetingen: 3,7/6,5/-
Datering: 1650-1850
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 106-109; Gawronski 2018, 381, cat. 7.3
Opmerking: versierde achterplaat van de pistoletkolf

Musket- en pistoletkogels

22.7.4
Artefacttype: musket-kogel
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Datering: 1350-1870
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 106-109; afb. 62-63; Gawronski 2018, 382-384, cat. 7.6.2
Opmerking: 101 ronde kogels

22.7.5
Artefacttype: kogel
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Datering: 1350-1870
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 106-109; afb. 62-63; Gawronski 2018, 382-384, cat. 7.6.2
Opmerking: 23 ronde musket- of pistoolkogels

22.7.6
Artefacttype: kogel
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Datering: 1350-1870
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 106-109; afb. 62-63; Gawronski 2018, 382-384, cat. 7.6.2
Opmerking: 12 ronde musket- of pistoolkogels

22.7.7
Artefacttype: kogel
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Datering: 1350-1870
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 106-109; afb. 62-63; Gawronski 2018, 382-384, cat. 7.6.2
Opmerking: 9 ronde musket- of pistoolkogels

22.7.8
Artefacttype: kogel
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Datering: 1835-heden
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 106-109; afb. 62-63; Gawronski 2018, 382-384, cat. 7.6.2-9
Opmerking: cilindervormige 10 musket- geweer- of pistoolkogels

Kanonskogel

22.7.9
Artefacttype: kanonskogel
Materiaal: ijzer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 100,11
Afmetingen: -/-/3,1
Datering: 1550-1870
Referentie: Van Gangelen en Van Westing 1993, 111-121, afb. 62-63, 67
Opmerking: onzekere identificatie en datering

Mijnontsteker-slagpin

22.7.10
Artefacttype: mijnontsteker-slagpin
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,76
Afmetingen: 0,8/5,2/-
Datering: 1942-1945
Opmerking: ZZ42 (Schü)-mijn. Opschrift: 'EFV42'

RUITERACCESSOIRES

Ruitersporen

22.7.11
Artefacttype: ruiterspoor
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 33,97
Afmetingen: 7,6/6,2/-
Datering: 1800-heden
Referentie: Baart e.a. 1977, 436-437; Clark 1993, 94-112; 1995, 147-149; Gawronski 2018, 409, cat. 7.33.3
Opmerking: onzekere datering. Waarschijnlijk een radspoor met ontbrekend rad. Pin door gaatje

22.7.12
Artefacttype: ruiterspoorrad
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 3,39
Afmetingen: 1,9/2,3/-
Datering: 1200-1300
Referentie: Baart e.a. 1977, 436-437, cat. 826; Clark 1993, 103-112; 1995, 147-148, cat. 357-358, afb. 106

22.7.13
Artefacttype: ruiterspoorrad
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 1,37
Afmetingen: 1,1/2,0/-
Datering: 1450-1600
Referentie: Baart e.a. 1977, 436-437,cat. 826-827; Clark 1993, 103-112; 1995, 147-148

22.7.14

Artefacttype: ruiter-spoorrad
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,38
Afmetingen: 3,1/2,6/-
Datering: 1360-1460
Referentie: Clark 1995, 143-144, 147-149, cat. 348-349, 361-362, afb. 104, 106
Opmerking: onzekere identificatie

Paardentuighanger

22.7.15

Artefacttype: paardentuighanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 21,00
Afmetingen: 5,8/2,4/-
Datering: 1270-1350
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 89; Clark 1995, 67, cat. 69, afb. 50
Opmerking: pendant

22.7.16

Artefacttype: paardentuighanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,30
Afmetingen: 1,3/2,4/-
Datering: 1100-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 89; Clark 1993, 118-122; Hendriksen 2004, 56; Mills 2003, 62-72
Opmerking: pendant. Klimmende leeuwmotief

22.7.17

Artefacttype: paardentuighanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,15
Afmetingen: 1,6/3,3/-
Datering: 1100-1500
Referentie: Bogaert e.a. 2016, 89; Clark 1993, 118-122, cat. 12016, 8871, 116/29, afb. XVIII.40; Hendriksen 2004, 55-56, cat. LR17-293-1, afb. 83; Mills 2003, 62-71, cat. 164, 168-169, 171, 1173, 180, 182, 184-188, 191-192, 195-197
Opmerking: pendant. 'Heraldisch' type

Franse infanterieknopen

22.7.18

Artefacttype: Franse infanterie-knoop
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,75
Afmetingen: 2,8/-/-
Datering: 1790-1803
Referentie: Fallou 2005, 224-231
Opmerking: voorzijde: lauwerkrans met 'LA LOI ET LE ROI' en randschrift 'DISTRICT DE ST. OMER'. Deze knoop was onderdeel van het uniform van een Franse infanterie-soldaat uit het district Saint-Omer (Sint-Omaars) na de revolutie in 1789. Tussen 1787 en 1795 trokken enkele duizenden Noord-Nederlandse patriotten als bannelingen naar deze Franse stad om later terug te keren en voor Napoleon te vechten. Draadoog

22.7.19

Artefacttype: Franse infanterie-knoop
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,31
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1793-1803
Referentie: Fallou 2005, 83-84
Opmerking: voorzijde: '4' met randschrift 'REPUBLIQUE - FRANÇAISE'. 4e infanterieregiment van het Franse leger. Gietoog

22.7.20

Artefacttype: Franse infanterie-knoop
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,16
Afmetingen: -/-/1,8
Datering: 1793-1803
Referentie: Fallou 2005, 83-84
Opmerking: voorzijde: '72' met randschrift 'REPUBLIQUE - FRANÇAISE'. 72e infanterieregiment van het Franse leger. Gietoog (?)

22.7.21

Artefacttype: Franse infanterie-knoop
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,72
Afmetingen: 2,3/-/-
Datering: 1792-1813
Referentie: Fallou 2005, 82, 135, 234, 266
Opmerking: voorzijde: Frygische muts op fasces omringd door twee lauriertakken met omschrift 'REPUBLIQUE - FRANÇAISE'. Oog afgebroken

22.7.22

Artefacttype: Franse infanterie-knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,87
Afmetingen: -/0,6/1,6
Datering: 1792-1793
Referentie: Fallou 2005, 82, 135, 234, 266
Opmerking: voorzijde: Frygische muts op fasces omringd door twee lauriertakken met omschrift 'REPUBLIQUE - FRANÇAISE'. Staafoog

Franse grenadiersknoop

22.7.23

Artefacttype: Franse grenadiers-knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,30
Afmetingen: -/0,4/2,1
Datering: 1830-1914
Referentie: Fallou 2005, 32, 96, 131, 134, 142, 157, 241
Opmerking: voorzijde: grenadiersmotief. Oog afgebroken

Franse kanonniersknoop

22.7.24

Artefacttype: Franse kanonniers-knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,90
Afmetingen: -/0,5/1,6
Datering: 1803-1814
Referentie: Fallou 2005, 273
Opmerking: oog met vier naaigaten. Voorzijde: anker met kanon en musket. Compagnies de canonniers gardes-côtes. Gietoog

Franse artillerieknopen

22.7.25

Artefacttype: Franse artillerist-knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,15
Afmetingen: 1,6/-/-
Datering: 1793-1794
Referentie: Fallou 2005, 176
Opmerking: voorzijde: Frygische muts op fasces omringd door twee lauriertakken en twee kanonnen eronder met omschrift 'REPUBLIQUE - FRANÇAISE'. Oog afgebroken

Onbekende Franse(?) knoop

22.7.26

Artefacttype: onbekende Franse(?) knoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,10
Afmetingen: -/0,7/2,0
Datering: 1790-1914
Referentie: Fallou 2005, 292, 294, 317
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Draadoog. Voorzijde: vrouwfiguur met voor zich een harp en boog(?) met links een anker en rechts een esculaap

Nederlandse schutterijknopen

22.7.27

Artefacttype: Nederlandse schutterijknoop
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,52
Afmetingen: -/-/2,0
Datering: 1800-1907
Referentie: Bosman 2014, 16-17, cat. 06; Gawronski 2018, 545, cat. NZR2.00527MTL047, afb. 10.15.20
Opmerking: Voorzijde: stedenkroonmotief binnen een guirlande. Keerzijde: '[B]EST QUALIT[...] [G]ARRANT'. Draadoog.

22.7.28

Artefacttype: Nederlandse schutterijknoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,30
Afmetingen: -/0,9/1,5
Datering: 1800-1907
Referentie: Bosman 2014, 16-17, cat. 06; Gawronski 2018, 545, cat. NZR2.00527MTL047, afb. 10.15.20
Opmerking: voorzijde: stedenkroonmotief binnen een guirlande. Draadoog

Nederlandse marinierknoop

22.7.29

Artefacttype: Nederlandse marinierknoop
Materiaal: messing en ijzer
Prod. tech: geperst
Gewicht: 1,36
Afmetingen: -/-/2,3
Datering: 1800-heden
Referentie: Bosman 2014, 18-19
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: ankermotief binnen een ruit met uitsparingen voor ankeroog en punten. Draadoog afgebroken

22.7.30

Artefacttype: Nederlandse marniersknoop
Materiaal: messing
Prod. tech: geperst
Gewicht: 2,01
Afmetingen: -/-/1,5
Datering: 1800-1900
Referentie: Bosman 2014, 10; Gawronski 2018, 546, cat. NZR2.00850MTL024, afb. 10.15.21
Opmerking: Voorzijde: ankermotief op fijn gepuncteerde ondergrond binnen een kabel. Het beeldvlak is elliptisch van vorm, door een verdikte rand aan linker- en rechterzijde. Keerzijde: gemerkt 'J.H.K. JANSSEN * ROTTERDAM'. Draadoog

22.7.31

Artefacttype: Nederlandse marniersknoop
Materiaal: messing en ijzer
Prod. tech: geperst
Gewicht: 1,37
Afmetingen: -/-/1,6
Datering: 1850-1950
Referentie: Bosman 2014, 10; Gawronski 2018, 546, cat. NZD1.00622MTL062, afb. 10.15.21
Opmerking: Voorzijde: gekroond onklaar ankermotief op een gestreept veld en om de rand loopt een kabeltouw. Marineknoop van het in 1860 ingevoerde model. Gezien de geringe grootte kan dit een epaulet of petknop zijn, of de sluiting van een baadje hebben gevormd. Draadoog

22.7.32

Artefacttype: Nederlandse marniersknoop
Materiaal: messing
Prod. tech: geperst
Gewicht: 1,86
Afmetingen: -/-/1,4
Datering: 1800-1900
Referentie: Bosman 2014, 10; Gawronski 2018, 546, cat. NZR2.00522MTL064, afb. 10.15.21
Opmerking: Voorzijde: ankermotief op fijn gepuncteerde ondergrond binnen een kabel. Het beeldvlak is elliptisch van vorm, door een verdikte rand aan linker- en rechterzijde. Keerzijde: gemerkt 'V.H. DE HEUS .AMS * ROTTERDAM'. Draadoog

22.7.33

Artefacttype: Nederlandse marniersknoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 4,00
Afmetingen: -/0,5/2,2
Datering: 1800-1900
Referentie: Gawronski 2018, 546, cat. NZR2.00537MTL029, afb. 10.15.21
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: ankermotief met kroon erboven. Gietoog

Nederlandse artillerieknopen

22.7.34

Artefacttype: Nederlandse artilleristknoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 2,00
Afmetingen: -/1,4/1,5
Datering: 1800-1953
Referentie: Gawronski 2018, 546, 10.15.22
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: twee gekruiste kanonnen-motief. Draadoog

Nederlandse landmachtknopen

22.7.35

Artefacttype: Nederlandse landmachtknoop
Materiaal: zink of aluminium
Prod. tech: gegoten en verguld
Gewicht: 3,62
Afmetingen: -/-/2,4
Datering: 1928-1950
Referentie: Bosman 2014, 10; Gawronski 2018, cat. NZD1.00068MTL025
Opmerking: voorzijde: gekroond schild van het Rijkswapen. Draadoog

22.7.36

Artefacttype: Nederlandse landmacht-knoop
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten en verguld
Gewicht: 4,38
Afmetingen: -/-/2,4
Datering: 1928-1950
Referentie: Bosman 2014, 10
Opmerking: voorzijde: gekroond schild van het Rijkswapen. Keerzijde: gegraveerde decoratie kenmerkend voor de producent Parre. Draadoog

Nederlandse veldjasknopen

22.7.37

Artefacttype: Nederlandse veldjas-knoop
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,22
Afmetingen: -/-/2,5
Datering: 1900-1950
Referentie: Bosman 2014, 9-10; Gawronski 2018, 546, NZD1.00505MTL071, afb. 10.15.22
Opmerking: draadoog. Het leeuwmotief kenmerkt zich door het neerwaartse uiteinde Van de staartpunt en de dubbele lus links Van de pijpenbundel. Dit type knoop is op de model 1912 veldjassen gebruikt en mag tot de vroegste productie van de knoop met leeuw gerekend worden. Het blijft tot na de Eerste Wereldoorlog in gebruik en wordt gedurende die periode wel meer vervangen door knopen met een tweede laag als achterzijde waarin het oog is vastgezet. Oog afgebroken

22.7.38

Artefacttype: Nederlandse veldjasknoop
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 3,64
Afmetingen: -/-/2,2
Datering: 1900-1950
Referentie: Bosman 2014, 10; Gawronski 2018, 546, NZD1.00505MTL071, afb. 10.15.22
Opmerking: draadoog. De knop komt overeen met de door (Jan) Parree in Utrecht gefabriceerde knopen. De leeuw kenmerkt zich door de plukken haar halverwege de staart. De bolle achterzijde is niet gemerkt. Het betreft een knoop die zowel voor 1940 als na 1945 in gebruik was. Voor de oorlog op zowel veld als overjassen en na de Tweede Wereldoorlog alleen nog op de laatste type kledingstukken. Draadoog

Belgische veldjasknoop

22.7.39

Artefacttype: Belgische uniformknoop
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten en verguld
Gewicht: 2,29
Afmetingen: -/-/1,6
Datering: 1800-heden
Referentie: Bosman 2014, 26
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Voorzijde: klimmende leeuwmotief omringd door een kabeltouw decoratie. Mogelijk een marniersknoop. Draadoog

Canadese overjasknoop

22.7.40

Artefacttype: Canadese overjasknoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 2,70
Afmetingen: -/1,0/1,9
Datering: 1901-1952
Referentie: Bosman 2014, 26-27
Opmerking: 'general service button'-type knoop. Voorzijde: 'HONI SOIT OUI MAL Y PENSE' tussen twee cirkels met daarbinnen een 'maple leaf'-motief en daarboven een kroonmotief met daarboven 'CANADA'. Keerzijde: merkteken van fabrikant 'UNITED - CARR CANADA'. De koningskroonmotief dateert de knoop tussen 1901 en 1952. Waarschijnlijk uit de periode van de bevrijding van Nederland tijdens de WOII en dus gedateerd tussen 1944 en 1945. Draadoog

Nederlandse baretembleem

22.7.41

Artefacttype: Nederlandse baretembleem
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 9,25
Afmetingen: 5,7/4,8/-
Datering: 1951-heden
Referentie: Bosman 2014, 27-28
Opmerking: voorzijde: jachthoornmotief. Baretembleem is van het Garderegiment Jagers van de Nederlandse Koninklijke Landmacht

Nederlandse cadetknoop

22.7.42

Artefacttype: Nederlandse cadetknoop
Materiaal: messing
Prod. tech: geperst
Gewicht: 2,95
Afmetingen: -/-/2,4
Datering: 1912-1924
Referentie: Bosman 2014, 17, cat. 08
Opmerking: voorzijde: decoratie bestaande uit een ligatuur van de letters 'C' en 'S'. Keerzijde: gemerkt 'PARREE & ZONEN UTRECHT'. Alkmaarse Cadettenschool. De knoop zal op een model 1912 of 1916 tenue gedragen zijn en is ieder geval tussen 1912 en 1924 te dateren. Draadoog

22.7.43

Artefacttype: Nederlandse cadetknoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: geperst
Gewicht: 3,00
Afmetingen: -/1,1/2,0
Datering: 1893-1924
Referentie: Bosman 2014, 17, cat. 08
Opmerking: voorzijde: decoratie bestaande uit een ligatuur van de letters 'C' en 'S'. Alkmaarse Cadettenschool. Draadoog

Nederlandse Gemeentepolitieknoop

22.7.44

Artefacttype: Nederlandse Gemeente-politieknoop
Materiaal: koperlegering en aluminium
Prod. tech: geperst
Gewicht: 3,86
Afmetingen: -/1,4/2,5
Datering: 1960-1993
Opmerking: voorzijde: wapen van de Gemeentepolitie (een zwaard met een lauwerkrans) met opschrift '[VI]G[I]LAT [UT] QUIESC[ANT]'. Draadoog

Onbekende Nederlandse uniformknoop

22.7.45

Artefacttype: onbekende uniformknoop
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,40
Afmetingen: -/0,8/2,2
Datering: 1948-heden
Referentie: www.vdlparree.com
Opmerking: Keerzijde: 'PARREE * UTRECHT'. Draadoog

Fluitjes

22.7.46

Artefacttype: boot-smansfluit
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 19,95
Afmetingen: 2,1/11,1/-
Datering: 1600-1800
Referentie: Tamboer 1999, 25, afb. 37
Opmerking: fluit bestaande uit een holle pijp en een holle bol aan het uiteinde, de pijp en de bol zijn met elkaar verbonden door middel van een messing strip

22.7.47

Artefacttype: signaalfluit
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,88
Afmetingen: 1,2/3,2/-
Datering: 1500-1700
Referentie: Baart 1977, 25, afb. 36; Barendregt 1983, 76-77, afb. 107; Tamboer 1999, 25, afb. 37
Opmerking: gedecoreerd mondstuk

22.7.48

Artefacttype: signaalfluit
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 7,72
Afmetingen: 1,3/3,8/-
Datering: 1500-1900
Referentie: Baart 1977, 25, afb. 36; Barendregt 1983, 76-77, afb. 107; Gawronski 2018, 489, 9.21.1; Tamboer 1999
Opmerking: gedecoreerd. Twee losse delen van de fluit passen

22.7.49

Artefacttype: fluit
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 20,64
Afmetingen: 1,9/6,2/-
Datering: 1500-1900
Opmerking: onzekere datering. Achterstuk. Buitenzijde heeft een inscriptie '3*B*5*C*17'

22.8 Overige metaalvondsten

DIVERSE VOORWERPEN

NAP-anker

22.8.1

Artefacttype: NAP-anker
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 117,00
Afmetingen: -/9,3/2,5
Datering: 1875-heden
Opmerking: 'NAP' op ankerknop

Sleutelhanger

22.8.2
Artefacttype: tweedelige (sleutel)hanger
Materiaal: nikkel
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 16.61 en 16.07
Afmetingen: 2.1/5.2/-
Datering: 1969-1980
Opmerking: kruisvormige hanger bestaande uit twee delen. Deel 1: Voorzijde: vrouwenkopje met daaronder 'CASA'. Keerzijde: 'AMSTERDAM'. Deel 2: Voorzijde: mannenkopje met daaronder 'ROSSO'. Keerzijde: 'RED LIGHT DISTRICT'

Hondenplaatjes

22.8.3
Artefacttype: hondenplaatje
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11,01
Afmetingen: 2,7/2,6/-
Datering: 1881-1890
Referentie: Kooij 1998, 106-107, cat. 1536, 1538
Opmerking: hartvormig. Voorzijde: 'I.D.B'. Deze penning heeft geen jaartal of gemeentewapen en is dus mogelijk een persoonlijke penning of plaatje voor de hond van de eigenaar. De vorm is vergelijkbaar met die van twee hondenpenningen uit Kralingen, dateert in 1881 en 1890

22.8.4
Artefacttype: hondenplaatje
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,96
Afmetingen: -/-/2,9
Datering: 1950-heden
Opmerking: rand. Onzekere datering. Voorzijde: 'BELLE GANZERIK 7 CASTRICUM 02518-*****'. Deze penning heeft geen jaartal of gemeentewapen en is dus waarschijnlijk een persoonlijke penning of plaatje voor de hond van de eigenaar

Kantelstempel

22.8.5
Artefacttype: kantelstempel
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten en gesneden
Gewicht: 5,71
Afmetingen: 1,6/1,9/-
Datering: 1600-1800
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: schipmotief met 'KB' in spiegelbeeld. Keerzijde: 'BDJJ'(?) in spiegelbeeld. Gat in de zijkant

SPELDJES EN HANGERS

Speldje

22.8.6
Artefacttype: speld
Materiaal: aluminium
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,41
Afmetingen: 1,7/1,5/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'BLARICUM' met vogelmotief. Speld afgebroken

Alkmaarse kaasmarkt-speldje

22.8.7
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,04
Afmetingen: 2,0/2,2/-
Datering: 1950-heden
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'ALKMAAR'. Speld afgebroken

Caltex-plaatje

22.8.8
Artefacttype: plaatje
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 8,22
Afmetingen: 2,3/3,9/-
Datering: 1936-heden
Opmerking: voorzijde: 'CALTEX'. Keerzijde: onleesbare tekst

Nederlandse Federatie voor Bejaardenzorg-speldje

22.8.9
Artefacttype: speld
Materiaal: koper-legering en email
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 16,75
Afmetingen: -/0,3/3,7
Datering: 1954-1989
Opmerking: voorzijde: gekleurd email decoratie met opschrift 'NEDERLANDSE FEDERATIE * VOOR BEJAARDENZORG'. Keerzijde: '3730'

Philips-speldje

22.8.10
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,02
Afmetingen: 1,1/1,5/-
Datering: 1891-heden
Opmerking: voorzijde: 'PHILIPS' met logo eronder. Speld afgebroken

Victorine van Schaick Fonds-speldje

22.8.11
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,67
Afmetingen: 1,2/2,4/-
Datering: 1978-heden
Opmerking: voorzijde: twee heilige figuren. Speld afgebroken. Keerzijde: 'W.v.VELUW*ZEIST'

Voetbalvereniging-speldje

22.8.12
Artefacttype: speld
Materiaal: koper
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,74
Afmetingen: 1,4/1,5/-
Datering: 1919-1996
Opmerking: voorzijde: 'V.V/UITGEEST'. Speld afgebroken

Lüdenscheid-speldje

22.8.13
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering en email
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,01
Afmetingen: 1,3/1,8/-
Datering: 1959
Opmerking: voorzijde: gekleurd email decoratie met opschrift 'WL(?)D(?)/M/1959'. Keerzijde: 'H.SC[...]DT/LÜDENSCHEID'. Speld afgebroken

J.N.W.-speldje

22.8.14
Artefacttype: speld
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,73
Afmetingen: 2,0/2,2/-
Datering: 1947-heden
Opmerking: voorzijde: 'J.N.W.' Met hert(?)motief. Speld afgebroken

Harley Davidson-speldje

22.8.15
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,11
Afmetingen: 4,1/1,0/-
Datering: 1903-heden
Opmerking: voorzijde: 'MOTOR HARLEY * DAVIDSON CYCLES'. Speld afgebroken

ILO-speldje

22.8.16
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering en email
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,77
Afmetingen: 3,3/1,6/-
Datering: 1911-1990
Opmerking: voorzijde: gekleurd email decoratie met opschrift '*JLO*'. Speld afgebroken

Gereformeerde Jeugd-speldje

22.8.17
Artefacttype: speld
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,35
Afmetingen: -/-/1,4
Datering: 1888-1957
Opmerking: voorzijde: gekleurd emaillen decoratie met 'NED. BOND V. JON-GELV. OP GEREF. GRONDSL.' Speld afgebroken

VARA-speldje

22.8.18
Artefacttype: speld
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,33
Afmetingen: -/-/1,6
Datering: 1925-heden
Opmerking: voorzijde: 'VARA'. Speld afgebroken

The Sioux-speldje

22.8.19
Artefacttype: speld
Materiaal: koper-legering en email
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,19
Afmetingen: 1,9/2,3/-
Datering: 1960-heden
Referentie: www.nederbiet.nl
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: gekleurd emaille decoratie met 'THE SIOUX UTRECHT'. Speld afgebroken

Hangers

22.8.20
Artefacttype: hanger
Materiaal: koper-legering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,33
Afmetingen: -/-/1,9
Datering: 1600-heden
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'T'. Keerzijde: 'E'. Haakje door oog

22.8.21
Artefacttype: hanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,82
Afmetingen: 1,2/1,9/-
Datering: 1900-heden
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: onleesbare rode tekst

Fulda-hanger

22.8.22
Artefacttype: hanger
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,50
Afmetingen: -/-/2,6
Datering: 1900-heden
Opmerking: voorzijde: 'FULDA' en logo. Haakje door oog

Sportmedaille

22.8.23
Artefacttype: penning
Materiaal: messing
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,81
Afmetingen: -/-/2,5
Datering: 1900-heden
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: speerwerper met 'GOLDEN MEDAL * GOLDEN MEDAL'. Keerzijde: cartoongezicht met 'GOLDEN MEDAL * GOLDEN MEDAL'

Bloemencorso-medaille

22.8.24
Artefacttype: medaille
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11,62
Afmetingen: -/-/3,5
Datering: 1965
Opmerking: voorzijde: 'AALSMEER AWV/CORSOWANDELTOCHT/1965' met bloemmotief in het midden

Cross Competitie-medaille

22.8.25
Artefacttype: medaille
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 11,49
Afmetingen: -/0,4/3,3
Datering: 1977-1978
Opmerking: voorzijde: 'CROSS COMP. 1977-1978' met 'K.N.A.U. WEST I' eronder

Eilandpoldertocht-medaille

22.8.26
Artefacttype: medaille
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 10,92
Afmetingen: 2,9/4,4/-
Datering: 1986
Opmerking: voorzijde: 'EILAND-POLDERTOCHT GRAFT' met '35KM 9-2-1986' eronder. Haakje door oog

Vogelring

22.8.27
Artefacttype: vogelring
Materiaal: koper-legering en plastic
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,37
Afmetingen: -/0,5/1,0
Datering: 1950-heden
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: 'A0872351E027'

ONBEKENDE VOORWERPEN

Doorboorde munt

22.8.28
Artefacttype: munt
Materiaal: koper-legering en ijzer
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 4,35
Afmetingen: -/1,3/2,1
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere datering. Voorzijde: '[…]MET[…]'. De munt is doorboord met spijker

Schakel

22.8.29
Artefacttype: schakel
Materiaal: brons
Prod. tech: gegoten en gesmeed
Gewicht: 14,47
Afmetingen: 3,4/6,5/-
Datering: 1500-heden
Opmerking: onzekere datering

Duivelfiguurtje(?)

22.8.30
Artefacttype: duivelfiguurtje
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,10
Afmetingen: 1,6/2,2/-
Datering: 1500-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

GEHEEL ONGEÏDENTIFICEERDE VOORWERPEN

Kraal(?)

22.8.31
Artefacttype: kraal
Materiaal: zilver
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 0,47
Afmetingen: -/0,7/0,7
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

Balletje(?)

22.8.32
Artefacttype: balletje
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 5,41
Afmetingen: -/-/1,1
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

(Gesmede) fragmenten

22.8.33
Artefacttype: fleur-de-lis miniatuur
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 2,03
Afmetingen: 2,0/2,1/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.8.34
Artefacttype: onbekend
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 2,60
Afmetingen: 2,1/1,7/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.8.35

Artefacttype: onbekend
Materiaal: lood
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 30,74
Afmetingen: -/1,8/3,3
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.8.36

Artefacttype: onbekend
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 1,42
Afmetingen: 2,3/2,7/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.8.37

Artefacttype: onbekend
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 5,24
Afmetingen: 1,8/2,9/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Voorzijde: mogelijk ingekerfd vogelmotief

22.8.38

Artefacttype: onbekend
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 2,93
Afmetingen: 0,4/3,5/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.8.39

Artefacttype: onbekend
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 0,97
Afmetingen: 0,5/3,2/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.8.40

Artefacttype: onbekend
Materiaal: koperlegering
Prod. tech: gesmeed
Gewicht: 4,72
Afmetingen: 1,1/3,0/-
Datering: 1000-1900
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.8.41

Artefacttype: onbekend
Materiaal: tin
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,32
Afmetingen: -/1,4/1,2
Datering: 1900-heden
Opmerking: onzekere identificatie en datering

22.8.42

Artefacttype: onbekend
Materiaal: aluminium
Prod. tech: gegoten
Gewicht: 1,44
Afmetingen: 2,1/2,1/-
Datering: 1900-heden
Opmerking: onzekere identificatie en datering. Voorzijde: 'VN/H' met '3265' eronder

23 | Algemene conclusie

Deze publicatie vormt de verslaglegging van het wetenschappelijk onderzoek naar archeologische objecten uit de collectie Zomerdijk. De collectie werd in de loop van enkele decennia met zorg verzameld door metaaldetectorspecialist Herman Zomerdijk. Het is een omvangrijke collectie met een zeer divers assemblage aan metalen artefacten. De vondsttypen lopen zeer uiteen: van Napoleontische uniformknopen tot zeldzame vroegmiddeleeuwse munten en van lakenloodjes tot zilveren oorlepels. De muntvondsten en overige metalen vondsten worden in twee delen van de publicatie behandeld. Aan het eind van ieder deel zijn de vondsten vervolgens in detail beschreven in een catalogus. Zowel de algemeen geïnteresseerde lezer als de specialist kan zich met deze publicatie verdiepen in de archeologische geschiedenis van de regio Kennemerland aan de hand van metaalvondsten.

De muntvondsten uit de collectie weerspiegelen belangrijke ontwikkelingen uit de Noord-Hollandse geschiedenis. De munten zijn in deel I van de publicatie behandeld aan de hand van verschillende periodes. Dankzij de volledigheid en kwaliteit van de munten uit de collectie kon de koppeling tussen vondst, vindplaats en periode uit de geschiedenis gemaakt worden.
De meeste Romeinse munten komen van de vindplaats Castricum Oosterbuurt. Ze schetsen een beeld van de manier waarop lokale gemeenschappen omgaan met numismatische objecten die oorspronkelijk van buiten de eigen samenleving kwamen. Voor de Karolingische periode is het gebied Doornduijn te Castricum belangrijk door het voorkomen van Engelse styca's die duiden op een relatie met Vikingen. In de Late Middeleeuwen wordt de opkomst van zelfstandige Hollandse graven weerspiegeld in het type munten. Er worden veel verschillende soorten munten van verschillende materialen vervaardigd. Dat eindigt als Holland opgaat in de Bourgondische Nederlanden. Instempelingen met Hollandse leeuwtjes op munten illustreren de opstandigheid van Holland tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Ten slotte is het grote belang van Holland terug te zien in de 19de eeuw. Koning Willem I voert dan een in Holland ontwikkeld en ontworpen guldenontwerp in als de belangrijkste munteenheid voor het hele Koninkrijk der Nederlanden.
De gepresenteerde analyse van de munten vormt een vruchtbare basis om op voort te bouwen voor toekomstig onderzoek. Van veel munten, met name de munten die gedateerd zijn vóór 1600, is de exacte vindplaats nauwkeurig bijgehouden. Deze gegevens zouden gebruikt kunnen worden om in groot detail de ruimtelijke verspreidingspatronen van deze vondsten in kaart te brengen, samen met de in dit werk gepresenteerde determinaties en dateringen.

De overige metaalobjecten uit de collectie, de niet-numismatische vondsten, zijn apart beschreven in deel II van deze publicatie. Van deze objecten was meestal geen beschrijving van de vindplaats of de archeologische context beschikbaar waardoor datering lastig bleek. De metaalobjecten zijn daarnaast zeer divers waardoor geen eenduidige conclusie kan worden gegeven over de collectie als geheel.
Desalniettemin zijn enkele algemene observaties mogelijk. Het is duidelijk dat het overgrote deel van deze vondsten een relatief geringe ouderdom heeft: de meeste niet-munt objecten stammen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd. Slechts een zeer klein aantal stamt uit de Vroege Middeleeuwen en de Romeinse tijd. Oudere (Prehistorische) vondsten zijn nagenoeg afwezig. Een causaal verband leggen tussen de hoeveelheid vondsten en de populatiegrootte of rijkdom van vroegere bevolkingsgroepen is te simplistisch: meer artefacten betekent niet *per se* méér mensen of meer welvaart. De toename van het absolute aantal vondsten door de tijd heen, zoals we zien in de collectie Zomerdijk, hoeft dus niet een demografische of economische groei in dit gebied aan te duiden, al kán het in dit geval wel een deel van de verklaring zijn. Tijdens de Late Middeleeuwen en de daaropvolgende periode nam de Europese bevolking namelijk sterk toe en ook de economie groeide.[571]
Het is goed mogelijk dat de lokale situatie van deze Noord-Hollandse regio in de algemene trend past, al is dat op basis van deze vondstcollectie alleen niet hard te maken. Een alternatieve verklaring voor de geringe aanwezigheid van ouder materiaal is het proces van metaalerosie waar archeologische artefacten aan het oppervlak en onder de grond aan blootgesteld zijn. Ook het regelmatig hergebruiken van metaal in het verleden kan verantwoordelijk zijn voor de scheve verhoudingen tussen oude en nieuwere vondsten. Uit bestudering van deze objecten blijkt een geringe variatie in gevonden materialen. Het grootste gedeelte is vervaardigd van koperlegeringen, gevolgd door lood en tin en legeringen van deze twee metalen. Zeer weinig artefacten zijn gemaakt van ijzer of (half)edelmetalen zoals zilver en goud. Dit patroon is niet ongewoon in de Nederlandse archeologie. Zo valt de afwezigheid van ijzer te verklaren doordat ijzer snel corrodeert en ijzeren objecten in de grond daarom op den duur geheel verdwijnen. Ook kunnen detectorzoekers hun metaaldetector zo instellen dat dit metaal niet wordt gedetecteerd. Veel metaaldetectoristen maken hier gebruik van om zo effectiever naar meer gewilde metalen te zoeken. De geringe aanwezigheid van (half)edelmetalen is eveneens niet opmerkelijk, omdat deze materialen vanwege hun kostbare natuur veel minder voorkwamen. De niet-numismatische vondsten laten een boeiend beeld zien van het 'gewone' leven in vroegere tijden.

De collectie Zomerdijk bestaat uit een zeer uitgebreide en waardevolle collectie metaalvondsten die voornamelijk zijn gevonden in de streek Noord-Kennemerland. Een aantal vondsten is erg zeldzaam en een enkeling zelfs uniek. Het is dus een belangrijke verrijking voor de archeologie van Noord-Holland en een mooie aanwinst voor het archeologisch depot van de provincie. Nu dit naslagwerk er ligt, kan de collectie zijn potentieel, als basis voor een breder begrip van de geschiedenis van de regio en voor verder wetenschappelijk onderzoek, beginnen te vervullen. De doelgroep van dit werk blijft daarmee niet beperkt tot (amateur)archeologen en historici, maar betreft ook het brede publiek en de bezoeker van de tentoonstellingen in Huis van Hilde. Deze collectie en publicatie zijn verder ook het bewijs van een vruchtbare samenwerking tussen amateurarcheologen, de academische archeologen verbonden aan Nederlandse universiteiten en de provincie Noord-Holland.

Alhoewel deze verzameling geen complete representatie is van de gehele metalen materiële cultuur van deze regio, is het wel een mooi overzicht van wat er zoal gemaakt, verhandeld, gebruikt en weggegooid werd door onze voorouders in Noord-Holland. Het laat zien dat naast professionele opgravingen en andere archeologische onderzoeksprojecten, amateuronderzoekers (zoals metaaldetectoristen en verzamelaars) ook een zeer waardevolle bijdrage leveren aan het kundig en systematisch 'ontdekken' van het leven van mensen in het verleden.

571. Bartlett 1994, 106-107; Epstein 2009, 67; Blockmans en Hoppenbrouwers 2018.

Bronnen en literatuur

Beeldverantwoording

Afb.nr.	Partij met beeldrechthebbende
afb 1	(voorwoord) Henk Honing
afb 2	(voorwoord) provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-0284
1.1	Noord-Hollands Archief, collectie gemeente Haarlem, foto: Jos Fielmich, inventarisnummer NL-HlmNHA_JosF19911212_068
1.2	PickPik
1.3	provincie Noord-Holland, foto: Peter Buis
2.1	Honoré 1919, 395
2.2	Rijksdienst Cultureel Erfgoed
2.3	Rijksdienst Cultureel Erfgoed
3.2	provincie Noord-Holland
3.3	Dennis Beentjes
3.5	provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-0001, 5281-0004, 5281-0006, 5281-0007, 5281-0002 en 5281-0003
3.6	Rens Kokker
3.8	provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-0286; Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer 1991-1328.
3.9	provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-0052; Van der Chijs 1858, plaat XLIV, nog later ontdekte muntjes
3.10	provincie Noord-Holland
3.11	provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0137, 5281-0125 en 5369-0503
3.12	provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0097 en 5369-049
3.13	Hollandia Archeologie
3.15	provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0142 en 5369-0502
3.16	provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0107, 5281-0102, 5281-0111, 5281-0101 en 5281-0100
3.17	provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0112, 5281-0014, 5281-0113, 5281-0115 en 5281-0116
3.18	H.M. Koekkoek, uit MacKenzie 1912

5.1 Peter Buis

5.2 Peter Buis, naar Haywood 1999

5.4 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0478;
Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer: RO-00462

5.5 provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-0137

5.6 provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-0134 en Roma Numismatics Limited, veiling 42, lot 830

I-I-1 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0149

I-I-2 Needpix

I-I-3 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0149

I-I-4 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0149

6.1 Peter Buis

6.2 Peter Buis, naar Heidinga 1997

6.5 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0107, 5281-0102, 5281-0111, 5281-0101 en 5281-0100

6.6 British Library, Royal f. 175v.

6.8 Koninklijke Bibliotheek Brussel, inventarisnummers 28.22 en 27.6;
Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummers HNM-03132 en 1991-1097

6.10 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0112, 5281-0014, 5281-0113, 5281-0115 en 5281-0116

6.12 Provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0070, 5281-0098; Kuenker veiling 292, kavel 5677

I-II-1 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0096

I-II-2 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer 1991-1328

I-II-3 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer 1991-3368

I-II-4 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer 1991-3330

I-II-5 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer 1991-1079

7.1 Peter Buis

7.2 Fred Marschall

7.3 Peter Buis, naar eigen werk Sir Iain

7.7 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummers 1936-0804 en 1935-0066

7.8 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0011, 5281-0016 en 5281-0026

7.9 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0013 en 5281-0018

7.11 provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-0071;
Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer 1913-0176

7.12 provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-0087;
Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer 1960-0112

7.13 provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-0005;
Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer NM-02724

7.14 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer NM-02938 en NM-11149

I-III-1 Peter Buis

8.1 Peter Buis

8.2 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-OB-79.235

8.3 Peter Buis

8.5 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0004

8.6 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0006

8.7 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer NM-03141, AP-03931 en NM-03139

8.8 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer 1960-0077

8.9 Rijksmuseum, objectnummer SK-A-2350

8.10 Rijksmuseum, objectnummer SK-A-164

8.11 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer AP-03931

8.12 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer NM-03187

8.13 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer NM-03201

8.14 Munt- en Postzegelorganisatie (MPO), veiling 54, lot 5411

8.15 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer DNB-05701

8.16 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0146f

8.17 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer NM-08717

8.18 Gerard Boer

8.19 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer HNM-05172 en HNM-05185

8.20 Nationale Numismatische Collectie, De Nederlandsche Bank, inventarisnummer HNM-06706 en DNB-02345

I-IV-1 provincie Noord-Holland, inventarisnummer 5281-1419

I-IV-2 Instituut voor Realiteitskunde, archiefnummer: 017418

9.1 Houghton Bibliotheek, objectnummer: Type 520.03.736 – fi verso

9.2 Peter Buis

9.3 Peter Buis

9.4 Rijksmuseum, objectnummer NG-VG-1-349

9.5 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0309

10.1 Telegraaf 10-09-1895

10.2 Rijksmuseum voor Oudheden, Leiden, inventarisnummer g 1996/11.1 t/m 11.79

10.4 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0223 en 5281-0340

10.5 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0313, 5281-0229 en 5281-0225

10.6 Gérard collectie, objectnummer: A 27

10.7 Universiteitsbibliotheek Leiden, collectie Topografie van Nederland, objectnummer: P302_1N027

10.9 provincie Noord-Holland, inventarisnummers 5281-0146h, 5281-0146j, 5281-0146m, 5281-0146s, 5281-0147c, 5281-0147b, 5281-0147a

10.10 provincie Noord-Holland

13.1 Johannes en Caspaares Luiken, 110 Verbeeldingen van Ambachten, Amsterdam, 1694

13.2 Mauritshuis, inventaris nummer 886

13.3 Zuiderzeemuseum Enkhuizen, objectnummer 006464

14.1 Johannes en Caspaares Luiken, 110 Verbeeldingen van Ambachten, Amsterdam, 1694

14.2 Rijksmuseum, objectnummer SK-A-4282

14.3 Belasting & Douane Museum Rotterdam, objectnummer 01747

14.5 Centraal Museum, inventarisnummer 2292

14.6 Rijksmuseum, objectnummer SK-C-239

14.7 Zuiderzeemuseum Enkhuizen, objectnummer P021550

14.9 Regionaal Archief Alkmaar, inventarisnummer 1294 'Kohieren van de hondenbelasting, 1873-1919'

14.10 Museon, inventarisnummer 204426 a

14.11 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-OB-7647

15.1 Johannes en Caspaares Luiken, 110 Verbeeldingen van Ambachten, Amsterdam, 1694

15.2 Zuiderzeemuseum Enkhuizen, objectnummer B000886

15.3 Zuiderzeemuseum Enkhuizen, objectnummer F017557

15.4 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-OB-33.364

15.5 Rijksmuseum, objectnummer SK-A-1860

15.7 Rijksmuseum, objectnummer BK-NM-1286

15.8 Rijksmuseum, objectnummer NG-1983-50

15.9 Rijksmuseum, objectnummer SK-A-3028

15.10 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-OB-38.152

15.11 Rijksmuseum, objectnummer SK-A-2562

15.12 The British Museum, museumnummer 1876,0708.2572

16.1 Johannes en Caspaares Luiken, 110 Verbeeldingen van Ambachten, Amsterdam, 1694

16.2 Rijksmuseum, objectnummer: SK-C-229

16.3 Sportimonium, foto: Teja Angela

16.4 Haags Gemeentearchief, collectie affiches, identificatienummer 302915

16.6 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-1987-29

16.7 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-OB-78.751-8

16.8 Vroom 2007, 85, afb. 4.16

17.1 Johannes en Caspaares Luiken, 110 Verbeeldingen van Ambachten, Amsterdam, 1694

17.2 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-OB-77528

17.3 Rijksmuseum, object RP-P-1896-A-19368-1637;
U.S. Army Signal Corps Photograph, met dank aan de bibliotheek van het congress, objectnummer Lot-8319-4

17.4 Zuiderzeemuseum Enkhuizen, objectnummer 024047-07

17.5 Oliver F. Atkins

17.6 Maritiem Museum Rotterdam, inventarisnummer P2698

17.7 Bijzondere Collecties Leiden, objectnummer P328N089

17.8 fotocollectie Anefo, foto: Jac. de Nijs

17.9 British Museum, museumnummer 202,5006.191

17.10 National Gallery of Art, collectie Samuel H. Kress, objectnummer 1939.1.41

17.11 Rijksmuseum, objectnummer SK-C-1125

17.13 Royal Collection Trust, objectnummer RCIN 406575

17.14 Viollet-le-Duc 1858 – 1875, plaat 5

17.15 British Library, BL Additional 42130 Luttrell Psalter, folio 91r

17.16 Rijksmuseum, objectnummer SK-A-3920

17.17 Bevrijdingsmuseum Zeeland

17.18 Rijksmuseum, objectnummer SK-A-1243

17.19 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-1954-452

17.20 Welcome Library, nummer 591183i

18.1 Johannes en Caspaares Luiken, 110 Verbeeldingen van Ambachten, Amsterdam, 1694

18.2 The Metropolitan Museum of Art, collectie Maitland, F. Griggs, objectnummer 43.98.1

18.3 Museo del Prado, inventaris nummer P007710

18.5 Rijksmuseum, objectnummer BI-1887-1463-57C

18.6 Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, NAF 1982, fol. 2r.

18.7 Koninklijke Bibliotheek van België, 19.295-97, fol. 2v

18.8 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-OB-6835

19.1 Johannes en Caspaares Luiken, 110 Verbeeldingen van Ambachten, Amsterdam, 1694

19.2 The British Museum, museumnummer 1968,1018.1.103

19.3 Rijksmuseum, objectnummers NG-1132 en NG-NM-12032

19.5 Rijksmuseum, objectnummer NG-2016-65-81

19.6 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-1889-A-15042

19.7 US army manual – TM-E 30-451

19.8 The British Library, objectnummer Harley 326, f. 13v

19.9 Royal Collection Trust, objectnummer RCIN 403959

19.10 Rijksmuseum, objectnummer RP-P-OB-86.746

19.11 Digital Collections, collectie Vinkhuijzen, New York Public Libaray catalog ID (B-number): b14896507

19.12 Rijksmuseum, foto: Willem C. Boelsums, objectnummer RP-F-F00987-R

19.13 Stadsarchief Amsterdam, afbeelding ANWX004860000489

19.14 Rijksmuseum, objectnummer BI-B-FM-123-25

19.15 fotocollectie Anefo, foto: Harry Pot, bestanddeelnummer 904-3279

19.16 Het Algemeen Nederlands Persbureau, beeldnummer 305926058

19.17 Żeglarz

20.2 Mark Kant

20.3 fotocollectie Anefo, foto: Roland Gerrits, bestanddeelnummer 933-9399

20.4 Rijksmuseum, legaat van jkvr. A.C.A.J. Clifford, Den Haag, objectnummer: BK-1960-90

Websites

www.ambtskostuums.nl

www.awnzeeland.nl

www.bnnvara.nl

www.boutonsweb.fr

www.chevron.com

www.collections.rmg.co.uk

www.cultureelerfgoed.nl

www.deeilandspoldertocht.nl

www.defensieuniformprivemuseum.nl

www.fulda.com

www.hollandamericaline.us

www.ijzereneeuw.nl

www.inspectie-oe.nl

www.isgeschiedenis.nl

www.jeugdnatuurwachtnederland.nl

www.leger1939-1940.nl

www.militarylegacy.nl

wiki.muntenenpapiergeld.nl

www.naturetoday.com

www.nederbiet.nl

www.normaalamsterdamspeil.nl

www.nwo.nl

www.oldtimer-pilsting.de

www.onze-verzameling.nl

www.pipemuseum.nl

www.politiemuseumfriesland.nl

www.rijkswaterstaat.nl

www.spoorwegmuseum.nl

www.vdlparree.com

www.zeeuwseankers.nl

Literatuur

Aarts, J.G., 2000. *Coins or Money? Exploring the Monetization and Functions of Roman Coinage in Belgic Gaul and Lower Germany 50 BC – AD 450.* Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Aarts, J.G., 2005. Coins, money and exchange in the Roman world. A cultural-economic perspective. *Archaeological Dialogues* 12(1), 1-27.

Aarts, J.G., 2007. Romeins geld: ritueel en de markt in een Bataafse gemeenschap, in: N. Roymans, T. Derks en S. Heeren (red.), *Een Bataafse gemeenschap in de wereld van het Romeinse Rijk. Opgravingen te Tiel Passewaaij.* Utrecht: Matrijs, 115-130.

Abdy, R., 2012a. The Severans, in: W.E. Metcalf (red.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, Oxford: Oxford University Press, 500-511.

Abdy, R., 2012b. The Tetrarchy and the House of Constantine, in: W.E. Metcalf (red.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage.* Oxford: Oxford University Press, 584-600.

Abramson, T., 2016. *'Where there's Muck there's Brass!'. Coinage in the Northumbrian Landscape and Economy, c. 575 – c. 867.* Ongepubliceerd doctoraal proefschrift. York: University of York.

Abramson, T., 2018. *Sceatta List*. Londen: Spink & Son.

Abu-Lughod, J.L., 1989. *Before European Hegemony. The World System A.D. 1250-1350*. Oxford: Oxford University Press.

Adam, S., 2017. Wieneckes leven en werk, in: M.-A. Pelsdonk (red.), *Johannes Cornelis Wienecke 1872-1945. Medailleur en stempelsnijder.* Herent: Stichting Nederlandse Penningkabinetten, 15-67.

Allen, M., 2004. The English currency and the commercialization of England before the Black Death, in: D. Wood (red.), *Medieval Money Matters*, Oxford: Oxford University Press, 31-50.

Arts, N., 1994. *Sporen onder de Kempische stad. Archeologie, ecologie en vroegste geschiedenis van Eindhoven, 1225-1500.* Eindhoven: Museum Kempenland Eindhoven.

Baart, J., 1972. Spelen bij de poort, in: H.H. van Regteren Altena (red.), *Vondsten onder de Sint Olofskapel. Stadskernonderzoek in Amsterdam.* Amsterdam: Instituut voor Prae- en Protohistorie, Universiteit van Amsterdam, 28-231.

Baart, J., 1974. *Knopen aan het Hollandse kostuum uit de zestiende- en zeventiende eeuw.* Amsterdam: Amsterdams Historisch Museum.

Baart, J., 1988. De materiële stadskultuur, in: E.H.P. Cordfunke, F.W.N. Hugenholz en J.F.S.U.A. Sierksma (red.), *De Hollandse stad in de dertiende eeuw*. Zutphen: De Walburg Pers, 93-112.

Baart, J., W. Krook, A. Lagerweij, N. Ockers, H. van Regteren Altena, T. Stam, H. Stoepker, G. Stouthart en M. van der Zwan, 1977. *Opgravingen in Amsterdam, 20 jaar stadskernonderzoek.* Amsterdam en Haarlem: Fibula-Van Dishoeck.

Baerten, J.P., 1983. *Muntslag en muntcirculatie in de Nederlanden: Noord en Zuid op de weegschaal, 7de-16de eeuw.* Brussel: VUB, Centrum Sociale Strukturen en Economische Conjunctuur.

Bailey, G., 2016. *Buttons and Fasteners, 500 BC–AD 1840.* Oxford: Oxbow Books.

Bakels, C. en J. Zeiler, 2009. De vruchten van het land. De Neolithische voedselvoorziening, in: L.P. Louwe Kooijmnas, P.W. van de Broeke, H. Fokkens en A. van Gijn (red.), *Nederland in de Prehistorie. Derde druk*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 311-335.

Bakker, P., J.W. Bron, S. Hagedoorn, H. Kop, R. Nieuwenkamp, A. Keizer, P. Schaap en M. Zander, 2013. *Gered uit de grond: Romeinse vondsten van Castellum Albaniana.* Noordwijk: Spider Graphics.

Bartels, M., 2011. *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900).* Zwolle: SPA Uitgevers.

Bartlett, R., 1994. *The Making of Europe. Conquest, Colonization and Cultural Change 950-1350.* Londen: Penguin Books.

Bazelmans, J.G.A., M.F.P. Dijkstra en J. de Koning, 2002. Holland in het eerste millennium, in: T.A.H. de Nijs en E. Beukers (red.), *De Geschiedenis van Holland. Deel I. Tot 1572*, Hilversum: Uitgeverij Verloren, 20-68.

Bechert, T. en W.J.H. Willems, 1995. *De Romeinse rijksgrens tussen Moezel en Noordzeekust.* Utrecht: Matrijs.

Beek, B. van, 1981a. Rekenpenning: van rekeninstrument tot historiepenning en speelpenninkje. *De Beeldenaar* 5(1), 9-16.

Beek, B., van, 1981b. Rekenpenning II: de eerste rekenpenningen. *De Beeldenaar* 5(2), 43-48.

Beek, B., van, 1981c. Rekenpenning III: Neurenbergse imitaties. *De Beeldenaar* 5(3), 83-89.

Beek, B., van, 1981d. Rekenpenning IV: de eerste jetons in de Noordelijke Nederlanden. *De Beeldenaar* 5(4), 132-136.

Beek, B., van, 1981e. Rekenpenning VI: de Tachtigjarige Oorlog, *De Beeldenaar* 5(6), 215-224.

Beek, B., van, 1986. Jetons: their use and history, in S. Ben Needleman en R. S. Yeoman, *Perspectives in Numismatics: Studies presented to the Chicago Coin Club.* Chicago: Ares, 195-220.

Beek, B., van, 1999. De rekenpenningen van het geslacht Bergen op Zoom. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 86, 71-90.

Beek, B., van, 2006. Rekenpenningen: gebruik en geschiedenis. *Detector Magazine* 86, 7-13.

Beliën, P.A.M., 2017. Romeinse munten van Texel, in P.J. Woltering (red.), *Bewoningsgeschiedenis van Texel. De opgraving aan de Beatrixlaan in Den Burg (late IJzertijd-Romeinse tijd: 100 v.Chr.-325 n.Chr.). Noord-Hollandse Archeologische Publicaties 3.* Castricum: Huis van Hilde, Archeologiecentrum Noord-Holland, 305-324.

Beliën, P.A.M., *De vroeg-middeleeuwse munten van Texel, in voorbereiding.*

Bellwood, P., 2005. *First Farmers. The Origins of Agricultural Societies.* Malden: Blackwell Publishing.

Benthem, B.J., van, 2005. *De werkmeesters van Bennewitz en Bonebakker. Amsterdams grootzilver uit de eerste helft van de 19de eeuw.* Zwolle: Uitgeverij Wbooks.

Berger, F., 1992. *Untersuchungen zu römerzeitlichen Münzfunden in Nordwestdeutschland. Studien zu Fundmünzen der Antike* 9. Berlijn: Mann.

Berkel, K., van, 1981. Delft als industriestad in de 17e eeuw, in: I.V.T Spaander en R.A. Leeuw (red.), *De stad Delft. Cultuur en maatschappij van 1572 tot 1667*, Delft: Meinema.

Berner, S., 1973. The relevance of history. *The History Teacher* 7(1), 30-36.

Besteman, J., 2006/2007. A second Viking silver hoard from Wieringen: Westerklief II. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 93/94, 5-80.

Beuningen, H.J.E., van, 1947. Tinkeuren en meestertekens. *Hobby* 2, 22.

Beuningen, H.J.E., van en A.M. Koldeweij, 1993. *Heilig en profaan. 1000 laatmiddeleeuwse insignes uit de collectie H.J.E. van Beuningen. Rotterdam Papers 8.* Cothen: SPA Uitgevers.

Beuningen, H.J.E., van, A.M. Koldeweij en D. Kicken, 2001. *Heilig en Profaan 2. 1200 laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties. Rotterdam Papers 12.* Cothen: SPA Uitgevers.

Beuningen, H.J.E., van, A.M. Koldeweij, D. Kicken en H. van Asperen, 2012. *Heilig en Profaan 3. 1300 laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties. Rotterdam Papers 13.* Cothen: SPA Uitgevers.

Beuningen, H.J.E., van, H. van Asperen, A.M. Koldeweij en H.W.J. Piron, 2018. *Heilig en Profaan 4. 800 laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties. Rotterdam Papers 14.* Cothen: SPA Uitgevers.

Blackburn, M., 1995. Money and coinage, in: R. McKitterick (red.), *The New Cambridge Medieval History.* Cambridge: Cambridge University Press, 538–560.

Blair, C., 1958. *European Armour.* Londen: Batsford.

Bland, R., 2012. From Gordian III to the Gallic Empire (AD 238-274), in: W.E. Metcalf (red.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage,* Oxford: Oxford University Press, 514-537.

Boekwijt, H.W. en H.L. Jansen, 1997. *Bouwen en wonen in de schaduw van de Sint Jan. Kroniek bouwhistorisch en archeologisch onderzoek.* Den Bosch: Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch.

Boer, M.G., de, 1927. *Beknopt leerboek der geschiedenis van het vaderland.* Leiden: A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij.

Boer, G.J., de, 1998. *125 jaar Holland-Amerika Lijn 1873-1998.* Alkmaar: De Alk.

Bogaert, D., M. Krijgsman, P. Callewaert en M. de Putter, 2016. *Gezocht en gevonden. Het vergeten verleden doen herleven. Bodemvondsten uit Gent.* Hoorn: Uitgeverij Poldervondsten.

Blockmans, W. en P.C.M. Hoppenbrouwers, 2018. *Introduction to Medieval Europe, 300-1500. Third Edition.* Londen en New York: Routledge.

Bloemers, J.H.F., 1978. Rijswijk (Z.H.), *'De Bult'- eine Siedlung der Cananefaten. Nederlandse Oudheden 8.* Amersfoort: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Blok, D.P., 1991. Holland sinds Gosses: de vorming van het graafschap Holland opnieuw bezien, in: W. van Anrooij (red.), *Holland in wording: de ontstaansgeschiedenis van het graafschap Holland tot het begin van de vijftiende eeuw.* Hilversum: Uitgeverij Verloren, 9-25.

Bogaers, J.E., 1964. Forum Hadriani. *Bonner Jahrbücher* 164, 42-52.

Bolton, J.L., 2013. *Money in the Medieval English Economy: 973-1489.* Manchester: Manchester University Press.

Boon, R.J., 2012. *Lakenloodjes. Een studie naar de toepasbaarheid van stadswapens voor de datering van Hollandse lakenloden uit de 13e tot en met de 19e eeuw.* Ongepubliceerde Bachelor scriptie. Leiden: Faculteit der Archeologie, Universiteit Leiden.

Boot, J.A., 1970. Bombazijn en bombazijnzegels in Nederland. *Textielhistorische Bijdragen* 11, 29–60.

Borselen, J.W., van en K. Nicolas, 2006. *De Marinier en zijn uniform. Geschiedenis van de kleding en tenues bij het Korps Mariniers.* Rotterdam: Mariniersmuseum.

Bos, J.M. en E.M.C.F. Klijn, 1974. *Het Nederlands Openluchtmuseum.* Arnhem: Drukkerij Rupp.

Bosman, A.V.A.J., 1997. *Het culturele vondstmateriaal van de vroeg-Romeinse versterking Velsen 1.* Ongepubliceerde doctoraal proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Bosman, A.V.A.J., 2014. *Knopen tellen… Determinatie van vondsten uit Noord-Holland.* Dordrecht: Military Legacy.

Bossche, W., van den, 2001. *Antique Glass Bottles. Their History and Evolution, 1500-1850*. Woodbridge: Antique Collectors Club.

Bot, J., 1974. De gewichten in Nederland van 1820 tot heden. *Tijdschrift Antiek* 9(3), 263-283.

Braudel, F., 1987. *Beschaving, economie en kapitalisme (15de-18de eeuw). Deel 1. De structuur van het dagelijks leven*. Amsterdam en Antwerpen: Uitgeverij Contact.

Braudel, F., 1989. *Beschaving, economie en kapitalisme (15de-18de eeuw). Deel 2. Het spel van de handel*. Amsterdam en Antwerpen: Uitgeverij Contact.

Broeke, P., van, 2009a. Late Bronstijd en IJzertijd: inleiding, in: L.P. Louwe Kooijmans, P.W. van de Broeke, H. Fokkens en A. van Gijn (red.), *Nederland in de Prehistorie*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 477-489.

Broeke, P., van, 2009b. IJzersmeden en potterbakers. Materiele cultuur en technologie, in: L.P. Louwe Kooijmans, P.W. van de Broeke, H. Fokkens en A. van Gijn (red.), *Nederland in de Prehistorie*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 603-625.

Broeke, P.W., van den en H. van Londen, 1995. *5000 jaar wonen op veen en klei. Archeologisch onderzoek in het reconstructiegebied Midden-Delfland*. Utrecht: Dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden.

Broekema, P., 1990. *Nooit in burger. Gesprekken met de laatste vrouwen in klederdracht*. Den Haag: BZZTôH.

Brongers, G.A., 1993. Tabaks- en snuifdozen, in: J.J. Lenting, H. van Gangelen en H. van Westing (red.), *Schans op de grens: Bourtanger bodemvondsten, 1580-1850*, Sellingen: Stichting Vesting Bourtange, 463-470.

Bruijn, E., de, 2019. *De hoeve en het hart. Een boerenfamilie in de Gouden Eeuw*. Amsterdam: Uitgeverij Prometheus.

Bruna, D., 1996. *Enseignes de pèlerinage et enseignes profanes*. Parijs: Musée National du Moyen Age-Thermes de Cluny.

Bult, E.J., 2002. Lakenproductie en handel in Delft. *Cultuurhistorisch Bulletin Delft* 4(3), 10-11.

Burgers, J.W.J. en E.C. Dijkhof, 1995. *De oudste stadsrekeningen van Dordrecht 1283-1287*. Haarlem: Uitgeverij Verloren.

Burkij-Bartelink, A., 1966. *Antiek speelgoed*. Bussum: Van Dishoeck.

Burnett, A., 2004. *Coinage in the Roman World*. Londen: Spink & Son.

Busch, A.J., 1966. De zegels en het wapen van Dordrecht, in: E.C.M. Leemans-Prins (red.), *Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland*. Den Haag: Drukkerij Albiani.

Butler, J. en H. Fokkens, 2009. Van steen naar brons. Technologie en materiële cultuur, in: L.P. Louwe Kooijmans, P.W. van de Broeke, H. Fokkens en A. van Gijn (red.), *Nederland in de Prehistorie*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 371-399.

Caelenberghe, H., van, 2020. Nieuwe imitatie Schotse farthing voor James III uit regio Goes. *De Beeldenaar* 44(1), 5-6.

Carman, W.Y., 1955. *A History of Firearms. From earliest Times to 1914*. Londen en New York: Routledge.

Carmiggelt, A., A.J. Guiran en M.C. Trierum, 1997. *BOOR balans 3. Archeologisch onderzoek in het tracé van de Willemsspoortunnel te Rotterdam*. Rotterdam: Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam en Coördinatie Commissie van Advies inzake Archeologisch Onderzoek binnen het Ressort Rotterdam.

Cats, B.C. en C.P. Coenders, 1968. *De wapenemblemen van het Nederlandse leger. Een overzicht van de baret-, schouder- en kraagemblemen zoals die bij het Nederlandse leger werden en worden gedragen*. Kedichem: Military Collectors Service.

Chijs, P.O., van de, 1858. *De munten der voormalige Graafschappen Holland en Zeeland, alsmede der Heerlijkheden Vianen, Asperen en Heukelom: van de vroegste tijden tot aan de pacificatie van Gend*. Haarlem: F. Bohn.

Claessens-Peré, A.-M., 2003. *De Sterckshofcollectie*. Antwerpen: Provinciebestuur Antwerpen Departement Cultuur.

Clark, J., 1993. *London Museum Medieval Catalogue 1940*. Ipswich: Anglia Publishing.

Clason, A.T., 1967. Veeteelt, jacht en visvangst, in: H.H. van Regteren Altena (red.), *Stadskernonderzoek in Amsterdam (1954-1962)*. Groningen: J.B. Wolters, 35-40.

Clevis, H. en M. Klomp, 2012. *Van stinksloot tot riool. Archeologische Rapporten Zwolle* 65. Zwolle: Gemeente Zwolle.

Comis, S.Y., 1998. Kleding, in: J. Braat, J.H.G. Gawronski, J.B. Kist, A.E.D.M. van de Put en J.P. Sigmond (red.), *Behouden uit Behouden Huys. Catalogus van de voorwerpen van de Barentsexpeditie (1596), gevonden op Nova Zembla. De Rijksmuseumcollectie, aangevuld met Russische en Noorse vondsten*. Amsterdam: De Bataafse Leeuw, 243-257.

Compagne, K.P., 1981. De Hollandse penning en zijn circulatiegebied. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 68, 3-26.

Cordfunke, E.H.P., 1972. *Alkmaar, van boerderij tot middeleeuwse stad*. Alkmaarse Studiën 1. Alkmaar: Drukkerij Ter Burg.

Cordfunke, E.H.P., 1984. *Opgravingen in Egmond: de abdij van Egmond in historisch-archeologisch perspectief*. Zutphen: Uitgeversmaatschappij Walburg Pers.

Cordfunke, E.H.P., 2006. *Archeologische schetsen. Kennemerland in de Prehistorie en Middeleeuwen*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs.

Cordfunke, E.H.P., 2010. *De abdij van Egmond. Archeologie en duizend jaar geschiedenis*. Zutphen: Uitgeversmaatschappij Walburg Pers.

Coupland, S., 1988. Dorestad in the ninth century: the numismatic evidence. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 75, 5–25.

Coupland, S., 1990. Money and coinage under Louis the Pious. *Francia* 17(1), 23–54.

Coupland, S., 1995. The Vikings in Francia and Anglo-Saxon England in 911, in: R. McKitterick (red.), *The New Cambridge Medieval History, Volume 2: c.700 - c.900*, Cambridge: Cambridge University Press, 190–201.

Coupland, S., 1998. From poachers to gamekeepers: Scandinavian warlords and Carolingian kings. *Early Medieval Europe* 7(1), 85–114.

Coupland, S., 2001. The coinage of Lothar I (840-855). *The Numismatic Chronicle* 161(1), 157–198.

Coupland, S., 2005. Charlemagne's coinage: ideology and economy, in: J. Story (red.), *Charlemagne: Empire and Society*. Manchester: Manchester University Press, 211-229.

Coupland, S., 2005/2006. The Carolingian coins in Westerklief II. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 93/94, 5-80.

Coupland, S., 2010a. Boom and bust at 9th-century Dorestad, in: A. Willemsen en H. Kik (red.), *Dorestad in an International Framework. New Research on Centres of Trade and Coinage in Carolingian Times*. Turnhout: Brepols Publishers, 95–103.

Coupland, S., 2010b. Carolingian single finds and the economy of the early ninth century. *The Numismatic Chronicle* 172(1), 287–319.

Coupland, S., 2021. A Carolingian coin hoard from Wirdum (Friesland, the Netherlands) and the Dorestad mint, in: A. Willemsen en H. Kik (red.), *Dorestad and its Networks: Communities, Contact and Conflict in Early Medieval Europe*. Leiden: Sidestone Press, in voorbereiding.

Crane, F., 1972. *Extant Medieval Musical Instruments*. Iowa City: University of Iowa Press.

Crawford, M.H., 1998. Selinus and the Quadrigatus, in: A. Burnett, U. Wartenberg en R. Witschonke (red.), *Coins of Macedonia and Rome: Essays in Honour of Charles Hersh*. Londen: Spink & Son, 119-122.

Crummy, N., 1988. *The Post-Roman Small Finds from Excavations in Colchester 1971-85. Colchester Archaeological Report* 5. Colchester: Colchester Archaeological Trust en Department of the Environment.

Crummy, N., 1995. *The Roman Small Finds from Excavations in Colchester 1971-9. Colchester Archaeological Reports* 2. Colchester: Colchester Archaeological Trust en Department of the Environment.

Cunliffe, B., 2015. *By Steppe, Desert, and Ocean. The Birth of Eurasia*. Oxford: Oxford University Press.

Cunliffe, B., 2017. *On the Ocean. The Mediterranean and the Atlantic from Prehistory to AD 1500.* Oxford: Oxford University Press.

Deckers, P., A. Dobat, N. Ferguson, S. Heeren, M. Lewis en S. Thomas, 2018. The complexities of metal detecting policy and practise: a response to Samuel Hardy, 'Quantitative analysis of opensource data on metal detecting for cultural property'. Cogent Social Sciences 3. *Open Archaeology* 4(1), 322-333.

Denis, V., 1944. *De muziekinstrumenten in de Nederlanden en in Italië naar hun afbeelding in de 15e-eeuwsche kunst*. Leuven: Universiteitsbibliotheek.

Derkinderen-Besier, J.H., 1933. *Mode-metamorphosen. De kleedij onzer voorouders in de zestiende eeuw.* Amsterdam: Em. Querido's Uitgeverij.

Diamond, J., 2013. D*e wereld tot gisteren. Wat we kunnen leren van traditionele samenlevingen.* Houten en Antwerpen: Uitgeverij Unieboek en Spectrum.

Dirks, J., 1878. *Noord-Nederlandsche gildepenningen. Presentie, kerk- en armloodjes van de XVe tot de XVIIIe eeuw.* Haarlem: I.S.V. Doosselaere.

Dittmar, J.E., 2011. Information, technology and economic change: the impact of the printing press. *Quarterly Journal of Economics* 126, 1133–1172.

Doel, W., van den, 2011. *Zo ver de wereld strekt. De geschiedenis van Nederland overzee vanaf 1800.* Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Dongen, A., van, 1996. *One Man's Trash is Another Man's Treasure.* Rotterdam: Museum Boymans-van Beuningen.

Donkersloot-de Vrij, M., 1992. D*rie generaties Blaeu. Amsterdamse cartografie en boekdrukkunst in de zeventiende eeuw.* Zutphen: Walburg Pers.

Dorst, J.W.P., 1914. *Het Nederlandsche kinderspel vóór de 17e eeuw.* Den Haag: Martinus Nijhoff.

Dubbe, B., 1965. *Tin en tinnegieters in Nederland.* Lochem: De Tijdstroom.

Dufour, I., B. Dubbe en G.T.H.C. Pieck, 1979. *Keur van tin uit de havensteden Amsterdam, Antwerpen en Rotterdam tentoonstelling: georganiseerd in het kader van het Belgisch-Nederlands cultureel verdrag, Amsterdam, Museum Willet-Holthuysen 13 april t/m 10 juni 1979, Antwerpen, Provinciaal Museum Sterckshof 7 juli t/m 9 september 1979, Rotterdam, Museum Boymans-van Beuningen 6 oktober t/m 2 december 1979.* Rotterdam: Museum Boymans-van Beuningen.

Duijn, D.M. en C.P. Schrickx, 2016. *Middeleeuwse sporen onder een 16de-eeuwse nieuwbouwwijk. Archeologisch onderzoek langs de westzijde van de Raamstraat in Enkhuizen*. Hoorn: Archeologie West-Friesland.

Edwards, C., 2001. Aluminium furniture, 1886-1986. The changing applications and reception of a modern material. *Journal of Design History* 14(3), 207-225.

Egan, G. en F. Pritchard, 1991. *Medieval Finds from Excavations in London 3. Dress Accessories, c. 1150 – c. 1450.* Londen: Her Majesty's Stationery Office.

Egan, G. en F. Pritchard, 2008. *Dress Accessories, c. 1150 - c. 1450.* Martlesham en Woodbridge: Boydell & Brewer Press.

Eickels, K., van, 1996. Graaf tussen kust en koning: de westelijke Nederlanden en het Duitse Rijk tijdens Floris V en zijn voorgangers, in: D.E.H. de Boer, E.H.P. Cordfunke en H. Sarfatij (red.), *Wi Florens. De Hollandse graaf Floris V in de samenleving van de 13de eeuw,* Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 38-53.

Epstein, S.A., 2009. *An Economic and Social History of Later Medieval Europe, 1000-1500.* Cambridge: Cambridge University Press.

Eras, V.J.M., 1941. *Sloten en sleutels door de eeuwen heen.* Dordrecht: Lips' Brandkasten- en Slotenfabrieken.

Erdrich, M., 1996. *Rom und die Barbaren. Das Verhältnis zwischen dem Imperium Romanum und den germanischen Stämmen vor seiner Nordwestgrenze seit der späten römischen Republik bis zum Gallischen Sonderreich.* Ongepubliceerde doctoraal proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Eriksen, T.H., 2015. *Globalization. The Key Concepts. Fully Revised Second Edition.* Londen: Bloomsbury.

Es, W.A., van, 1981. *De Romeinen in Nederland*. Haarlem: Fibula-van Dishoeck.

Esser, K. , N.L. Jaspers, J. Langelaar, M.J.A. Melkert en M.G. Nieuwenhuijsen, 2013. *Verhalen uit de bodem van de Vecht. Vondsten-catalogus fase 1.* Amersfoort: ADC ArcheoProjecten.

Estiot, S., 2012. The later third century, in: W.E. Metcalf (red.), T*he Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage,* Oxford: Oxford University Press, 538-560.

Evans, J., 1953. *A History of Jewellery, 1100-1461. The Oxford History of English Art* 5. Oxford: Oxford University Press.

Fallou, L., 2005. *Le bouton uniforme français. 1 types militaires.* Parijs: Le Fouilleur.

Feveille, C., 2008. Series X and coin circulation in Ribe, in: T. Abramson (red), *Two Decades of Discovery,* Woodridge: Bodydell & Brewer, 53-72.

Finucane, R.C., 1977. *Miracles and Pilgrims: Popular Beliefs in Medieval England.* Londen: Rowman and Littlefield.

Flynn, D.O. en A. Giráldez, 1995. Born with a 'silver spoon': the origin of world trade in 1571. *Journal of World History* 6(2), 201-221.

Forbes, W.A., 1969. *Antiek bestek.* Bussum: Uitgeverij van Dishoeck.

Frederiks, J.W., 1947. Gegraveerde Gotische mesheften. *Nederlandsch Kunsthistorisch Jaarboek* 1(1), 217-237.

Gaastra, F.S., 1983. The exports of precious metals from Europe to Asia by the Dutch East India Company, 1602-1795, in: J.F. Richards (red.), *Precious Metals in the Later Medieval and Early Modern Worlds.* Durham: Carolina Academic Press, 447-476.

Gallois, J.C., 1972. *Messen en vorken in Nederland, 1500-1800. Katalogus Gemeentemuseum.* Den Haag: Haags Gemeentemuseum.

Gangelen, H., van, 1993. Overige gebruiksvoorwerpen, in: J.J. Lenting, H. van Gangelen en H. van Westing (red.), *Schans op de grens: Bourtanger bodenvondsten, 1580-1850*, Sellingen: Stichting Vesting Bourtange, 561-574.

Gans, L.B., 2014. *Goud- en zilvermerken van Voet.* Groningen: Noordhoff Uitgevers.

Gask, N., 1937. Old base metal spoons. *The Connoisseur* 96, 196-253.

Gawronski, J., 2012. *Amsterdam Ceramics. A City's History and an Archaeological Ceramics Catalogue, 1175-2011.* Zwolle: SPA Uitgevers.

Gawronski, J., 2018. *Spul. Catalogus archeologische vondsten Noord/Zuidlijn Amsterdam*. Amsterdam: Uitgeverij Van Zoetendaal/ De Harmonie.

Geerdink, J., 2006. *Boeren, burgers en buitenlui. Burgerkleding in Nederland van 1750 tot 1815.* Ongepubliceerd document.

Gelder, H.E., van, 1948. De Nederlandse munten van Philips II tot 1581. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 35, 16-64.

Gelder, H.E., van, 1952. Het Hollandse muntwezen onder het Huis Wittelsbach. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 39, 1-26.

Gelder, H.E., van, 1953. Geschiedenis van de stuiver. *Muntverslag over het jaar 1952*, 41-47.

Gelder, H.E., van, 1955a. *De Nederlandse noodmunten van de Tachtigjarige Oorlog.* Den Haag: Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf.

Gelder, H.E., van, 1955b. De munt als middel tot oorlogsfinanciering. *De Geuzenpenning* 5, 45-47.

Gelder, H.E., van, 1962. Het oudste kopergeld in de Nederlanden. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 49, 20-40.

Gelder, H.E., van, 1969/1970. Botdragers en plakken. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 56/57, 118-122.

Gelder, H.E., van, 1980a. De klop van 1573/74. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 67, 101-106.

Gelder, H.E., van, 1980b. Vondst van 12e-eeuwse munten te Arnhem. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 67, 107-136.

Gelder, H.E., van, 1980c. Munten en geld in de 16e eeuw. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 67, 163-182.

Gelder, H.E., van, 1980d. Van republiek tot koninkrijk. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 67, 237-240.

Gelder, H.E., van, 1986. De Hollandse munt in de dertiende eeuw, in E.H.P. Corfunke, F.W.N. Hugenholtz en K. Sierksma (red.), *Handel en wandel in de dertiende eeuw.* Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 49-57.

Gelder, H.E., van, 2002. *De Nederlandse munten. Het complete overzicht tot en met de komst van de euro.* Utrecht: Het Spectrum.

Gelder, H.E., van en J.S. Boersma, 1967. *Munten in muntvondsten*. Bussum: Fibula-Van Dishoeck.

Gerritsen, S., 2017. *Van het voorland verdwenen. Archeologisch onderzoek rond het kerkhof van laat-middeleeuws Almersdorp, vlakbij Opperdoes Gemeente Medemblik. Noord-Hollandse Archeologische Publicaties 4*. Castricum: Huis van Hilde.

Gesink, G., 2010. *Handboek voor zoekers*. Enschede: Uitgeverij Detect.

Gijlswijk, C., van, 2016. *The Distribution of the Early Medieval Sceatta Coinage in the Netherlands*. Ongepubliceerde Master scriptie. Leiden: Universiteit Leiden.

Ginkel, E., van en L. Verhart, 2009. *Onder onze voeten. De archeologie van Nederland*. Amsterdam: Bert Bakker.

Grapperhaus, F.H.M., 2006. *Over de loden last van het koperen fietsplaatje. De Nederlandse rijwielbelasting 1924-1941.* Deventer en New York: Kluwer Academic Publishers.

Grierson, P., 1975. *Numismatics.* Oxford: Oxford University Press.

Grierson, P., 1991. *The Coins of Medieval Europe.* Londen: Seaby.

Grierson, P. en M. Blackburn, 1986. *Medieval European Coinage. Volume 1. The Early Middle Ages (5th-10th Centuries).* Cambridge: Cambridge University Press.

Grierson, P. en M. Mays, 1992. *Catalogue of Late Roman Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection. From Arcadius and Honorius to the Accession of Anastasius.* Washington: Dumbarton Oaks.

Groenman-van Waateringe, W., 2009. Behouden dracht. Resten van prehistorische kleding, in: L.P. Louwe Kooijmans, P.W. van de Broeke, H. Fokkens en A. van Gijn (red.), *Nederland in de Prehistorie.* Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 627-630.

Grolle, J.J., 2000. *De muntslag van de graven van Holland tot de Bourgondische unificatie in 1434. Deel I: inleiding en catalogus.* Amsterdam: De Nederlandsche Bank.

Groves, S., 1973. *The History of Needlework Tools and Accessories.* Londen: Country Life Publishing.

Guns, N., 2004. *Holland Amerika Lijn. Beknopte geschiedenis van een rederij.* Zutphen: Walburg Pers.

Haedecke, H.-U., 1970. *Metalwork. The Social History of the Decorative Arts.* Londen: Weidenfeld & Nicolson.

Hagers, J.-K.A. en M.M. van Sier, 1999. *Castricum-Oosterbuurt, bewoningssporen uit de Romeinse tijd en Middeleeuwen. ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg 53.* Amersfoort: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Hallewas, D.P., 1999. Korte schets van geologie en bewoning, in: J.-K.A. Hagers en M.M. Sier (red.), *Castricum-Oosterbuurt, bewoningssporen uit de Romeinse tijd en Middeleeuwen. ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg 53.* Amersfoort: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, 18-22.

Harl, K.W., 1996. *Coinage in the Roman Economy, 300 B.C. to A.D. 70.* Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Harmsen, G., 1975. *Blauwe en rode jeugd ontstaan, ontwikkeling en teruggang van de Nederlandse jeugdbeweging tussen 1853 en 1940.* Nijmegen: Uitgeverij SUN.

Hasselt, H., J.J. Lenting en H. van Westing, 1993. Metaal, in: J.J. Lenting, H. van Gangelen en H. van Westing (red.), *Schans op de grens: Bourtanger bodenvondsten, 1580-1850.* Sellingen: Stichting Vesting Bourtange, 403-462.

Hatz, G., 1968. Tieler Denare des 11 Jahrhunderts in de Schwedisch Münzfunden, in: N.L. Rasmussen en B. Malmer (red.), *Commentationes de nummis saeculorun IX-XI in Suecia repertis.* Londen: Spink & Son, 97-190.

Havermans-Dikstaal, M., 1998. *Aangekleed gaat uit. Streekkleding en cultuur in Noord-Holland, 1750-1900.* Zwolle: Uitgeverij Wbooks.

Hävernick, W., 1935. *Die Münzen und Medaillen von Köln, Band I: die Münzen von Köln vom Beginn der Pragung bis 1304.* Keulen: Neubner.

Hayward, J.F., 1951. *European Armour, Victoria and Albert Museum.* Londen: Her Majesty's Stationery Office.

Haywood, J., 1999. *Dark Age Naval Power. A Reassessment of Frankish and Anglo-Saxon Seafaring Activity.* Norfolk: Anglo-Saxon.

Heeren, S., L. van der Feijst en J. Martens, 2017. *Prehistorische, Romeinse en middeleeuwse fibulae uit de Lage Landen. Beschrijving, analyse en interpretatie van een archeologische vondstcategorie.* Amersfoort: Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek.

Heidinga, H.A., C. Jefferis en J. Bazelmans, 1999. *Frisia in the First Millennium. An Outline.* Utrecht: Uitgeverij Matrijs.

Hendriksen, M., 2004. *Afgedamd en afgedankt. Metaalvondsten uit twee middeleeuwse nederzettingen in Leidsche Rijn.* Utrecht: Uitgeverij Matrijs.

Hengel, C., van, 1986. *De munten van Holland in de 13e eeuw.* Zeist: Vonk.

Henkes, H.E., 1994. *Glas zonder glans. Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen 1300-1800. Rotterdam Papers* 9. Rotterdam: Coördinatie Commissie van Advies inzake Archeologisch Onderzoek binnen het Ressort Rotterdam.

Henstra, D.J., 2000. *The Evolution of the Money Standard in Medieval Frisia. A Treatise on the History of the Systems of Money of Account in the Former Frisia (c. 600 - c. 1500).* Groningen: Grafisch Centrum.

Herwaarden, J., van, 1986. Graaf Floris V en het reizen in zijn dagen, in; E.H.P. Corfunke, F.W.N. Hugenholtz en K. Sierksma (red.), *Handel en wandel in de dertiende eeuw.* Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 7-28.

Hilverda, W., 2004. *Wapenfeiten. Verhalen van wapens van steden.* Leiden: Erfgoedhuis Zuid-Holland.

Hindman, S., 2014. *Towards an Art History of Medieval Rings: a Private Collection.* Londen: Paul Holberton Publishing.

Hinton, D.A., 2002. *Archaeology, Economy and Society. England from the Fifth to the Fifteenth Century.* Londen en New York: Routledge.

Hodges, R., 1982. *Dark Age Economics. The Origins of Town and Trade, 600–1000.* Londen: Duckworth Books.

Hodges, R., 1988. *Primitive and Peasant Markets.* New York: Blackwell.

Hodges, H., 2000. *Artifacts. An Introduction to Early Materials and Technology.* Richmond: Duckworth Books.

Hodges, R. en D. Whitehouse, 1998. *Mohammed, Charlemagne and the Origins of Europe: Archaeology and the Origins of the Pirenne Thesis.* Londen: Gerald Duckworth & Co Ltd.

Hof, J., 1973. *De abdij van Egmond van de aanvang tot 1573.* Den Haag: Historische Vereniging voor Zuid-Holland.

Holmes, N.M.McQ., 2008. 'Abject orts and imitations': some variants in the 'black farthing' coinage of James III. *British Numismatic Society* 78, 240-245.

Holmes, N.M.McQ. en H. van Caelenberghe, 2014. Some Scottisch 'black money' and its imitations found in the Netherlands and Belgium. *British Numismatic Journal* 84, 109-124.

Holtmann, W.G.F., 1993. *Untersuchung zu mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Messern: dargestellt am Beispiel von archäologischen Funden vornehmlich aus dem weiteren Küstenbereich von Nord- und Ostsee bis zur Mittelgebirgszone.* Göttingen: Göttingen Universiteit.

Honig, S., 1999. Sieraden van de vrouw en de man, in: M. Havermans-Dikstaal (red.), *Aangekleed gaat uit. Streekkleding en cultuur in Noord-Holland, 1750-1900,* Zwolle: Waanders Uitgevers, 138-151.

Honoré, F., 1919. Locating unexploded shells on the battlefields of France. *Scientific American* 120(16), 395.

Hoppenbrouwers, P.C.M., 2002. Van waterland tot stedenland: de Hollandse economie ca. 975 - ca. 1570, in: T.A.H. de Nijs en E. Beukers (red.), *De geschiedenis van Holland. Deel I: tot 1572.* Hilversum: Uitgeverij Verloren, 20-68.

Horden, P. en N. Purcell, 2000. *The Corrupting Sea. A Study of Mediterranean History.* Malden: Blackwell Publishing.

Hurcombe, L.M., 2007. *Archaeological Artefacts as Material Culture*. Londen en New York: Routledge.

Intelligence Bulletin 1944 3(1). Washington: Military Intelligence Service, US War Department, 76–79.

Ilisch, P., 2000. Die Münzprägung in den Räumen Utrecht und Friesland im 10. und 11. Jahrhundert. Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen 1. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 84-85.

Jacobi, H.W., 1978/1979. Muntschat Sprundel 1977. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 65/66, 135.

Janse, A., 2002. Politiek en bestuur van de tiende tot het begin van de vijftiende eeuw, in T. de Nijs en E. Beukers (red.), *De geschiedenis van Holland tot 1572.* Hilversum: Uitgeverij Verloren, 69-102.

Janse, H., 1965. *Bouwers en bouwen in het verleden. De bouwwereld tussen 1000 en 1650.* Zaltbommel: Europese Bibliotheek.

Jansen, B., 1962. *Catalogus van Noord- en Zuid-Nederlands glas.* Den Haag: Gemeentemuseum Den Haag.

Janssen, H.L., 2011. De zilveren gespbroche, in: H.L. Janssen en J.R. Treling (red.), *Van penningen en groten. De schatvondst achter het Verguld Harnas in 's-Hertogenbosch.* Utrecht: Stichting Matrijs, 83-86.

Janssens, V., 1957. *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*. Brussel: Paleis der Academiën.

Jellema, D., 1955. Frisian trade in the Dark Ages. *Speculum* 30(1), 15–36.

Jetten, G., 1994. *Het paard, het bit en de ruiter.* Enschede: La Riviere & Voorhoeve.

Kaptein, H., 1998. *De Hollandse textielnijverheid, 1350-1600. Conjunctuur en continuïteit*. Hilversum: Verloren Uitgeverij.

Kelleher, R., 2018. From the Commercial Revolution to the Black Death (c. 1150-1350), in: R. Naismith (red.), *Money and Coinage in the Middle Ages*. Leiden: E.J. Brill, 122-150

Kemmers, F., 2006. *Coins for a Legion. An Analysis of the Coin Finds of the Augustan Legionary Fortress and Flavian Canabae Legionis at Nijmegen. Studien zu Fundmünzen der Antike. Band 21*. Mainz am Rhein: Von Zabern.

Kemmers, F., 2008. Interaction or indifference? The Roman coin finds from the Lower Rhine Delta, in: A. Bursche, R. Ciolek, R. Wolters, N.V. Sekunda en M. Mielczarek (red.), *Roman Coins Outside the Empire: Ways and Phases, Contexts and Functions. Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop Radziwill Palace, Nieborow (Poland), 3-6 September 2005*. Wetteren: Moneta, 93-103.

Kemmers, F., 2019. *The Functions and Use of Roman Coinage: an Overview of 21st Century Scholarship.* Leiden en Boston: E.J. Brill.

Kempers, R.F.W., 1973. *Antieke vuurwapens*. Bussum: Fibula-van Dishoeck.

Kerkwijk, A.O., van, 1924. Duitsche nabootsingen van Nederlandsche Legpenningen. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 11, 1-16.

Kist, J.B., 1993. Wapens en toebehoren, in: J.J. Lenting, H. van Gangelen en H. van Westing (red.), *Schans op de grens: Bourtanger bodenvondsten, 1580-1850*. Sellingen: Stichting Vesting Bourtange, 99-124.

Klaveren, P.G., van, 1917. Bescheiden betreffende een verdwenen Nederlandsche nijverheid: de vingerhoed-industrie. *Economisch-Historisch Jaarboek* 3, 3-69.

Kleij, P., 2007. *Archeologie van het platteland: zeventiende- en achttiende-eeuwse vondsten van de Buurtweg te Akersloot*. Zwolle: SPA.

Klijn, E.M.C.F., 1987. *Eet- en sierlepels in Nederland tot ca. 1850.* Lochem en Gent: Uitgeversmaatschappij De Tijdstroom.

Klomp, M., 2006. *Metaalvondsten Werkeren. Archeologische Rapporten Zwolle 42*. Zwolle: Gemeente Zwolle.

Koning, J., de, 2018. Castricum – Bakkum | Doornduijn. *De archeologische kroniek van Noord-Holland 2017,* 36-39.

Koning, J., de, W. Bosman, F. Bunnik, S. Knippenberg, J. Matser, O. Odé, T. Vernimmen, L. de Vries en P. Vos, 2011. *Onder het duinzand. Overstoven vroegmiddeleeuwse nederzettingen bij Bloemendaal (5e-9e eeuw). De opgravingscampagnes Groot Olmen 2005, 2006 en 2007 inclusief opgraving Wijk aan Zee. Hollandia-reeks 10002.* Zaandijk: Uitgeverij Batenburg.

Koning, J., de en K.T. Salomons, *in voorbereiding*.

Kooij, A.J., 1998. *Nederlandse hondenbelastingpenningen. Catalogus*. Hilversum: A.J. Kooij.

Korthals Altes, W.L., 2000. De gulden in de 19de en 20ste eeuw: een poging tot periodisering. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 87, 13-22.

Kranenburg, M.J., van, 2013. *De invasie in Noord-Holland 1799. Bange dagen in Bergen.* Bergen: Museum Het Sterkenhuis.

Kunz, G.F., 1917. *Rings for the Finger.* Philadelphia en London: J.B. Lippincott Company.

Kuyk, J. van en H.E. van Gelder, 1948. *De penningen en het geld van den Tachtigjarigen Oorlog*. Den Haag: Martinus Nijhoff.

Laan, C.A., 2003. *Drank en drinkgerei. Een archeologisch en cultuurhistorisch onderzoek naar de alledaagse drinkcultuur van de 18de-eeuwse Hollanders*. Amsterdam: De Bataafse Leeuw.

Laere, R., van, 2002. Tongeren: loden verzegelingen uit het ancien régime. *Belgisch Tijdschrift voor Numismatiek en Zegelkunde* 148, 139–152.

Laere, R., van, 2019. *Eerste hulp bij het identificeren van loden zegels, 15de-18de eeuw.* Wijer en Voorburg: Limburgse Studies en Stichting Uitgeverij Clinkaert.

Laing, L.R., 1969. *Coins and Archaeology.* Londen: Weidenfeld and Nicolson.

Lane, F.C. en R.C.M. Mueller, 1985. *Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice. Volume 1: Coins and Moneys of Account*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Langedijk, C.A. en H.F. Boon, 1999. *Vingerhoeden en naairingen uit de Amsterdamse bodem: productietechnieken vanaf de Late Middeleeuwen*. Amsterdam: Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland.

Lanschot Hubrecht, J.A., van, 1984. *De Leidse lakenindustrie in de zeventiende eeuw en de werkzaamheid van de familie Hubrecht in deze bedrijfstak*. Châteauneuf de Grasse: Les Béliers.

Lassooy, P., 2008. *Monnikenwerk. De invloed van de abdij van Egmond op het landschap van Noord-Kennemerland*. Westzaan: Kunstdrukkerij Mercurius.

Lebecq, S., 1992. The Frisian trade in the Dark Ages: a Frisian or a Frankish/Frisian trade?, in: A. Carmiggelt (red.), *Rotterdam Papers 7. Teksten van lezingen gehouden tijdens het symposium 'Handel, handelsplaatsen en handelswaar vanaf de Vroege Middeleeuwen in de Lage Landen' te Rotterdam van 2 t/m 3 november 1990.* Rotterdam: Stichting Het Nederlands Gebruiksvoorwerp, 7–15.

Leenheer, C.B. en J. Bosma, 2008. Gespen vanaf de 13de t/m 18de eeuw. *Detector Magazine* 101, 12-16.

Leeuwen, H.W., van, 1966. De zegels en het wapen van Delft, in: E.C.M. Leemans-Prins (red.), *Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland*. Den Haag: Drukkerij Albani, 45-63.

Lendering, J. en A. Bosman, 2010. *De rand van het Rijk. De Romeinen en de Lage Landen*. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep.

Lensink, W., H. Lensink en W.A.P. Makkinje, 2009. *Glas. Een greep uit vijf eeuwen glasgeschiedenis*. Hoorn: Poldervondsten.

Lesger, C., 2001. *Handel in Amsterdam ten tijde van de Opstand. Kooplieden, commerciële expansie en verandering in de ruimtelijke economie van de Nederlanden, ca. 1550 - ca. 1630. Amsterdamse Historische Reeks Grote Serie 27.* Hilversum: Uitgeverij Verloren.

Lewis, M., 2014. *Saints and their Badges. Saints' Lives and Medieval Pilgrim Badges*. Essex: Greenlight Publishing.

Lohof, E., 2009. Beverwijk - Wijk aan Zee. Julianaplein - De Zwaanstraat. *De archeologische kroniek van Noord-Holland 2009*, 31-33.

Lohof, E. en P. Ploegeart, 2008. *Graven langs de kerk. Archeologisch onderzoek van Julianaplein en De Zwaanstraat in Wijk aan Zee (gemeente Beverwijk). ADC Rapport 598*. Amersfoort: ADC ArcheoProjecten.

Lopez, R.S., 1976. *The Commercial Revolution of the Middle Ages, 950-1350*. Cambridge: Cambridge University Press.

Luiken, J. en C. Luiken, 1694. *Het menselyk bedryf. 100 verbeeldingen van ambachten t' Amsterdam 1694. Fotomechanische herdruk van de emblematabundel van de Nederlandse dichter en graveur (1649-1712)*. Amsterdam: Elsevier.

Lunsingh Scheurleer, T.H., 1950. Tin op schilderijen. *Oud Nederland* 4, 113-118.

MacKenzie, D.A., 1912. *Teutonic Myth and Legend.* Londen: The Gresham Publishing Compagny Limited.

Mandelbaum, D.G., 1965. Alcohol and culture. *Current Anthropology* 6(3), 281-293.

Mann, J., 1962. *Wallace Collection, European Arms and Armour II: Arms.* Londen: William Clowes & Sons.

Markham, C.A., 1909. *Pewter Marks and Old Pewter Ware, Domestic and Ecclesiastical.* Londen: Reeves & Turner.

Marsden, P., 1974. *De laatste reis van de Amsterdam.* Bussum: De Boer.

Marsden, P., 1985. *The Wreck of the Amsterdam*. Londen: Hutchinson.

Mauss, M., 2001. *The Gift. The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies.* Londen en New York: Routledge.

Mayhew, N.J., 1988. *Coinage in France from the Dark Ages to Napoleon*. Londen: Seaby.

McNeill, W.H., 1982. *The Pursuit of Power. Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000.* Chicago: University of Chicago Press.

McNeill, J.R. en W.H. McNeill, 2003. *The Human Web. A Bird's-Eye View of World History.* New York: W. W. Norton & Company.

McNulty, R.H., 1971. Common beverage bottles. Their production, use and forms in the 17th and 18th century Netherlands. *Journal of the Glass Studies* 13, 91-119.

McNulty, R.H., 1972. Common beverage bottles. Their production, use and forms in the 17th and 18th century Netherlands. *Journal of the Glass Studies* 14, 141-149.

Merrifield, R., 1987. *The Archaeology of Ritual and Magic.* Londen: Batsfield.

Michielsen A.W.A., 1930. De gulden, 1680-1930: eerst goud, dan zilver; straks nickel? *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 17, 52-80.

Mills, N., 2003. *Medieval Artefacts. Catalogue and Price Guide*. Witham: Greenlight Publishing.

Mitchiner, M., 1988. *The Medieval Period and Nuremberg.* Londen: Seaby.

Moreland, J., 2007. *Archaeology and Text.* Londen: Duckworth Publishers.

Morrison, K.F. and H. Grunthal, 1967. *Carolingian Coinage.* New York: The American Numismatic Society.

Mostert, M., 2009. *In de marge van de beschaving. Geschiedenis van Nederland, 0-1100. Algemene geschiedenis van Nederland 2.* Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Munro, J.H.A., 2012. Introduction, in: J.H.A. Munro (red.) *Money in the Pre-Industrial World: Bullion Debasement and Coin Substitutes.* Londen en New York: Routledge, 1-13.

Murray, J.E.L. en C. van Nerom, 1983. Monnaies "au Globe et a la Croix" appartenant a des Collections Beiges'. *Revue Belge de Numismatique* 129, 91-118.

Neuburger, M.C., 2013. *Balkan Smoke: Tobacco and the Making of Modern Bulgaria*. Londen: Cornell University Press.

Nicolay, J.A.W., 2007. Wapens en paardentuig: een herinnering aan 25 jaar militaire dienst in het Romeinse leger, in: N. Roymans, T. Derks en S. Heeren (red.), *Een Bataafse gemeenschap in de wereld van het Romeinse Rijk. Opgravingen te Tiel-Passewaaij*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 99-114.

Nierop, L., van, 1930. Gegevens over de nijverheid van Amsterdam bijeengelezen uit de advertenties in de Amsterdamsche Courant 1667-1794. *Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum* 27, 261-307.

Nieuwhof, A., 2014. *En dan in hun geheel: de vondsten uit de opgravingen in de wierde Ezinge.* Groningen: Vereniging voor Terpenonderzoek.

Oldewelt, W.F.H., 1942. *Het tinnegietersgilde. Amsterdamse archiefvondsten.* Amsterdam: Uitgeverij en Drukkerij J.H. de Bussy.

Oldewelt, W.F.H., 1946. Ambachten en beroepen in de 17de en 18de eeuw, in: A.E. d'Ailly (red.), *Zeven eeuwen Amsterdam 2: de zeventiende eeuw.* Amsterdam: Joost van den Vondel, 149-160.

Oostveen, J., van, 2011. *Tiel, stadsgracht, knopen, munten en penningen*. Tiel: Jan van Oostveen.

Oostveen, J., van, 2013. Textielloden. *Westerheem* 62, 8–20.

Oostveen, J., van, 2014. Textielloodje herinnert aan Weesper lakenindustrie. *Historisch Weesp* 2, 16–17.

Oostveen, J., van, 2017. *Textielloden uit de bodem van Rotterdam. BOORnotitie 30.* Rotterdam: Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam.

Oostveen, J., van, 2019. *Vleesloden. Loden toegepast als bewijs van afdracht van het accijns op het geslacht*. Tiel: Jan van Oostveen.

Oppermann, O., 1933. *Fontes Egmondes*. Utrecht: Kemink.

Ottaway, P. en N. Rogers, 2002. *Craft, Industry and Everyday Life: Finds from Medieval York.* York: Council for British Archaeology.

Overvoorde, J.C., 1924. *Catalogus van voorwerpen in het stedelijk museum 'De Lakenhal' te Leiden.* Wassenaar: Drukkerij Werner en Co.

Pama, C., 1987. *Rietstaps handboek der heraldiek.* Leiden: E.J. Brill.

Paxton, R.O., 2004. *The Anatomy of Fascism*. Londen: Penguin Books.

Payne-Gallwey, R., 1958. *The Crossbow. Mediæval and Modern, Military and Sporting. Its Construction, History and Management with a Treatise on the Balista and Catapult of the Ancients.* New York: Bramhall House.

Pelsdonk, J., 2013. *NUMIS: registratie van een vergankelijk verleden.* Utrecht: Geldmuseum.

Peterson, H.L., 1968. D*aggers and Fighting Knives of the Western World from the Stone Age till 1900.* Londen: Herbert Jenkins.

Pieters, M., E. Cools, J. Koldeweij en A. Mortier, 1997/1998. Middeleeuwse en latere insignes en devotionalia uit Raversijde (gemeente Middelkerke en stad Oostende, Prov. West-Vlaanderen). *Archeologie in Vlaanderen* 6, 261-301.

Plettenburg, H.W.M., 1968. *Licht in huis. Kienspaan, kaars, olielamp. Monografieën van het Rijksmuseum voor Volkskunde 'Het Nederlands Openluchtmuseum' 4*. Arnhem: Nederlands Openluchtmuseum.

Poel, J., van der, 1982. *Penningen voor hondenbelasting in het Belastingmuseum. Catalogus*. Rotterdam: Belastingmuseum.

Poel, J., van der, 1989. *L'art de l'essayeur.* Rotterdam: Belastingmuseum.

Pol, A. en B.J. van der Veen, 2008. De middeleeuwse munten van Katwijk-Zanderij, in: H.M. van der Velde (red.), *Cananefaten en Friezen aan de monding van de Rijn. Tien jaar archeologisch onderzoek op de Zanderij-Westerbaan te Katwijk. ADC Monografie 5*. Amersfoort: ADC ArcheoProjecten, 311-337.

Polak, E., 1934. Enkele nadere gegevens omtrent 'Tstempelen vanden Gelde' in Holland en Zeeland in en na 1573. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 21, 1-47.

Polak, E., 1939. Rotterdamsche hondenpenningen uit vroeger tijd. *Rotterdams Jaarboekje* 4(7), 94-102.

Pope, D., 1965. *Guns*. Londen: Spring Books.

Posthumus, N.W., 1917. *Bescheiden betreffende de provinciale organisatie der Hollandsche lakenbereiders*. Amsterdam: Johannes Müller.

Potin, V.M., 1965/1966. De Hollandse muntslag in de 11de eeuw. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 52/53, 8-13.

Puister, A.T., 1960. Statistische gegevens betreffende de onder Bruno III (1038-1075) in Friesland geslagen penningen en enkele conclusies daaruit. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 47, 11-18.

Puister, A.T., 1968. Statistische gegevens betreffende de onder Bruno III (1038-1075) in Friesland geslagen penningen en enkele conclusies daaruit (vervolg). *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 55, 55-58.

Puister, A.T., 1986. Groningse stedelijke munten. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 73, 5-72.

Purmer, D. en H.J. van der Wiel, 1996. *Handboek van het Nederlands kopergeld (van) 1523 (tot) 1797: geslagen in de voormalige provincies, steden en heerlijkheden binnen het huidige Nederlandse grondgebied alsmede de gouden en zilveren afslagen*. Vriezenveen: Mevius Numisbooks.

Raa, F.J.G., ten, 1900. *De uniformen van de Nederlandsche zee- en landmacht hier te lande en in de kolonien naar aquarellen of teekeningen van J. Hoynck van Papendrecht, W.C. Staring, en J.P. de Veer.* Den Haag: Militaire Boekhandel van de Gebroeders van Cleef.

Rausing, G., 1967. *The Bow: Some Notes on Its Origin and Development*. Lund: Berlingska Boktryck.

Regionaal Archief Alkmaar, archief gemeente Alkmaar 1816-1919, inventarisnummer 1294 'Kohieren van de hondenbelasting, 1873-1919'.

Renaud, J.G.N., 1943. *Oude ambachtskunst*. Amsterdam: Hamer.

Renaud, J.G.N., 1944. Iets over tinmerken. *Oudheidkundig Jaarboek* 13, 7-14.

Renaud, J.G.N., 1968. *Rotterdam Papers 1. Teksten van lezingen gehouden tijdens het symposium voor 'Middeleeuwse archeologie in Oude Binnensteden' te Rotterdam, Schiedam en Delft van 21 t/m 24 maart 1966*. Rotterdam: Coordinatie Commissie van Advies inzake archeologisch onderzoek binnen het ressort Rotterdam.

Riha, E., 1986. *Römisches Toilettgerät und medizinische Instrumente aus Augst und Kaiseraugst*. Augst: Römermuseum.

Riha, E., 1990. *Der römische Schmuck aus Augst und Kaiseraugst*. Augst: Römermuseum.

Roest, J., van der, 1994. Mantel- en kledingspelden in de Romeinse tijd, in: W.A. van Es en W.A.M. Hessing (red.), *Romeinen, Friezen en Franken in hart van Nederland. Van Traiectum tot Dorestad 50 v.C. - 900 n.C.* Utrecht: Uitgeverrij Matrijs, 145-512.

Roever, M., de en S.A.C. Dudok van Heel, 1996/1997. Het wapen van de stad Amsterdam, in: J. Wouda (red.), *De handtekening van Amsterdam*. Amsterdam: Stadsdrukkerij Amsterdam.

Romein, J.M. en A. Romein, 1977. *De Lage Landen bij de zee. Een geschiedenis van het Nederlandse volk. Geïllustreerd met 130 afbeelding*. Amsterdam: Em. Querido's Uitgeverij.

Rovelli, A., 2018. From the fall of Rome to Charlemagne (c. 400-800), in: G. Naismith (red.), *Money and Coinage in the Middle Ages*. Leiden: E.J. Brill.

Roymans, N.G.A.M., 1996. *From the Sword to the Plough. Three Studies on the Earliest Romanisation of Northern Gaul*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Ruempol, A.P.E. en A.G.A. van Dongen, 1991. *Pre-industriële gebruiksvoorwerpen, 1150-1800.* Rotterdam: De Bataafsche Leeuw.

Saunders, P., 2001. *Salisbury Museum Medieval Catalogue. Part 3. Bone Objects, Enamels, Glass Vessels, Pottery, Jettons, Cloth Seals, Bullae and other Base Metal Objects.* Salisbury: Salisbury Museum.

Saunders, P., 2012. *Salisbury Museum Medieval Catalogue. Part 4. Alabasters, Architectural and Sculptured Stonework, Church Bells and Cast Copper Alloy Vessels, Copper alloy, Ironwork, Leather Shoes, Porphyry, Window Glass, Wood.* Salisbury: Salisbury Museum.

Schaap, D., 1973. *Brug naar de Zeven Zeeën. Holland Amerika Lijn honderd jaar.* Amsterdam: Uitgeverij Van Kampen.

Schrickx, C.P., 2006. *Het onderzoek op het terrein van de voormalige Winston bioscoop. De opgraving op de percelen Grote Noord 4 en 6. Hoornse Archeologische Rapporten 3.* Hoorn: Archeologische Dienst Gemeente Hoorn.

Scott, J.C., 2017. *Against the Grain. A Deep History of the Earliest States.* New Haven en Londen: Yale University Press.

Sicking, L., 2009. Ten faveure van Veere en de vorst. De heren van Veere als makelaars in macht tussen zee en vasteland, ca. 1430-1558, in: P. Blom, P. Hendrikx en G. van Herwijnen (red.), *Borsele Bourgondië Oranje. Heren en markiezen van Veere en Vlissingen 1400-1700. Amsterdamse historische reeks, Grote serie, deel 35.* Hilversum: Uitgeverij Verloren, 27-60.

Slingerland, M., 1986. Wie zal dat betalen? De financiering van Floris' machtspolitiek, in: E.H.P. Cordfunke en D. Ellmers (red.), *Handel en wandel in de dertiende eeuw.* Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 59-69.

Sloot, R.B.F., van der, 1964. *Middeleeuwse wapentuig.* Bussum: Van Dishoeck.

Spencer, B.W., 1968. Medieval pilgrim badges, in: J.G.N Renau (red.), *Rotterdam Papers 1. Teksten van lezingen gehouden tijdens het symposium voor 'Middeleeuwse archeologie in Oude Binnensteden' te Rotterdam, Schiedam en Delft van 21 t/m 24 maart 1966*. Rotterdam: Coordinatie Commissie van Advies inzake archeologisch onderzoek binnen het ressort Rotterdam, 137-155.

Spencer, B.W., 1990. *Salisbury and South Wiltshire Museum Medieval Catalogue Pilgrim Souvenirs and Secular Badges.* Salisbury: Salisbury and South Wiltshire Museum.

Spindler, C., 2005 *Bleiplomben aus Braunschweiger Funden.* Braunschweig: Spindler.

Sprang, A., van, 1973. Mondharpen. *Westerheem* 22, 194-203.

Sprey, W., 1953. *Tacitus over de opstand der Bataven*. Groningen: Wolters.

Spufford, P., 1986. *Money and Its Use in Medieval Europe.* Cambridge: Cambridge University Press.

Steijn, P.P., 1995. *Meestertekens op het dak. Een verkenning naar de verschijningsvormen van trotseerloodjes van ± 1580 tot 1995.* Bosch en Duin: Kommunikatie Service Nederland.

Sutherland-Graeme, A.V., 1947. Pewter spoons. *The Connoisseur* 120, 105-108.

Stuurman, J.G., 1978/1979. Het twaalfde artikel van de Unie van Utrecht. Een staatsrechtelijke beschouwing over het muntwezen in de Republiek der Verenigde Nederlanden. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 65/66, 15-38.

Syer Cuming, H., 1879. On thimbles. *Journal of the British Archaeological Association* 35, 238-243.

Talens, M., 1985. *Uniformen en emblemen van de Koninklijke Landmacht vanaf 1912.* Breda: Brabantia Nostra.

Talens, M., 2007. *Van grijsgroen naar camouflage. De (gevechts-)kleding van de Koninklijke Landmacht, 1912-2000.* Delft: Legermuseum.

Tamboer, A., 1999. *Opgedolven klanken. Archeologische muziekinstrumenten van alle tijden*. Zwolle: Waanders Uitgevers.

Tangelder, F.B.M., 1955. *Muntheer en Muntmeester: een studie over het Berghse muntprivilege in de tweede helft der zestiende eeuw.* Arnhem: Gouda Quint-Brouwer en Zoon.

Temminck, J.J., 1995. *Huis ter Kleef. Het enige kasteel van Haarlem*. Haarlem: Schuyt en Co. Uitgevers en Importeurs.

Theuws, F.C.W.J, 2018. Reversed directions: rethinking sceattas in the Netherlands and England. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 46, 27-84.

Thordeman, B., 1939. *Armour from the Battle of Wisby, 1361.* Stockholm: Kungliga Vitterhetsakademien.

Thorpe, J., 1960. *Cutlery, a Bibliography*. Sheffield: Libraries, Art Galleries and Museums Committee.

Tuin, M., 2013. Middeleeuws lakenlood uit Beverwijk. H*istorisch Midden-Genootschap Kennemerland Ledenbulletin* 37, 7-32.

Tychem, F., van, 1966. *Op en om de middeleeuwse bouwwerf*. Brussel: Paleis der Academiën.

Vansassenbrouck, O., 2012. *Studie van de gevonden sleutels bij de opgravingen van het laatmiddeleeuwse kasteel van Assebroek.* Ongepubliceerde Bachelor scriptie. Brussel: Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte, Kunstwetenschappen en Archeologie, Vrije Universiteit Brussel.

Veen, B.J., van der, 2002. Castricum | Oosterbuurt. *Archeologische Kroniek* 35, 25-26.

Veen, M., van der, 2003. When is food a luxury? *World Archaeology* 34(3), 405-427.

Veen, V., van der, 2015. 'Au camp d'Eyndoven'. Archeologie en geschiedenis van een Frans legerkamp. *Armamentaria* 49, 84–100.

Velde, W., op den en D.M. Metcalf, 2003. *The Monetary Economy of the Netherlands, c. 690 – c. 715 and the Trade with England. A Study of the Sceattas of Series D. Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 90.* Utrecht: Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde.

Velde, W., op den en C.J.F. Klaassen, 2004. *Sceattas and Merovingian Deniers from Domburg and Westenschouwen*. Middelburg: Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Venetien, J., van, A. Schweitzer en J. van der Linden, 1999. *'Dagverhaal der doormarcheerende troepen': Beverwijk in de ban van de Fransen (1787-1802).* Beverwijk: Museum Kennemerland.

Verhulst, A., 2002. *The Carolingian Economy.* Cambridge: Cambridge University Press.

Versprille, A., 1966. De zegels en het wapen van Leiden, in: E.C.M. Leemans-Prins (red.), *Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland*. Den Haag: Drukkerij Albani, 145-180.

Verster, A.J.G., 1957. *Tin door de eeuwen*. Amsterdam: Uitgeverij en Drukkerij J.H. de Bussy.

Verster, A.J.G., 1964. *IJzer van vroeger. Oude ijzeren gebruiksvoorwerpen*. Amsterdam: Uitgeverij en Drukkerij J.H. de Bussy.

Vilsteren, V.T., van, 1987. *Het benen tijdperk. Gebruiksvoorwerpen van been, gewei, hoorn en ivoor 10.000 jaar geleden tot heden*. Assen: Drents Museum.

Vilsteren, V.T., van, 2019. *The English custom* in de Nederlanden: over het buigen van munten in de Late Middeleeuwen. *De Beeldenaar* 43(6), 255-259.

Vin, J.P.A., van der, 1984. *Het geld van Grieken en Romeinen. Inleiding in de antieke numismatiek*. Leuven: Peeters Publishers.

Violet-le-Duc, E.-E., 1858–1875. *Dictionnaire raisonné du mobilier français de l'époque carlovingienne à la Renaissance*. Parijs: Libraire Gründ et Maguet.

Voet, E. en P.W. Voet, 1982. *Nederlandse goud- en zilvermerken. Tiende druk*. Den Haag: Nijhoff.

Vos, A.D., B. van den Hoven en I. Toussaint, 2019. *Wereldvondsten uit een Hollands schip. Basisrapportage BZN17/Palmhoutwrak*. Haarlem: Provincie Noord-Holland.

Vries, J., de en A. van der Woude, 2005. *Nederland, 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Vroom, J.A.C., 2007. Kütahya between the lines: post-medieval ceramics as historical information, in: S. Davies en J.L. Davis (red.), *Between Venice and Istanbul: Colonial Landscapes in Early Modern Greece. Hesperia Supplements 40*. Princeton: The American School of Classical Studies at Athens, 71–93.

Vroom, J.A.C., 2011. 'Mr. Turkey goes to Turkey,' or: how an eighteenth-century Dutch diplomat lunched at Topkapı Palace. *Interdisciplinary Journal of Middle Eastern Studies* 16, 139–175.

Vroom, J.A.C., 2016. The global Ottomans, in: T. Hodos (red.), *The Routledge Handbook of Archaeology and Globalization*. Londen en New York: Routledge, 899–917.

Vught, L., van, 2010. *Lakens in Dorestad. Een overzicht van textielproductie in de Vroege Middeleeuwen en specifiek in Dorestad*. Wijk bij Duurstede: Museum Dorestad.

Walter, J., 2014. *German Tool and Blade Makers. A Guide to Manufacturers and Distributors, their Trademarks and Brand Names, 1850-2000*. Hove: Nevill Publishing.

Ward-Perkins, B., 2006. *The Fall of Rome and the End of Civilization*. Oxford: Oxford University Press.

Wentholt, A.D., 1973. *Brug over den oceaan. Een eeuw geschiedenis van de Holland Amerika Lijn*. Rotterdam en Den Haag: Nijgh en Van Ditmar.

Whitehead, R., 1996. *Buckles, 1250-1800*. Witham: Greenlight Publishing.

Whitelock, D., 1955. *English Historical Documents, c. 500-1042*. Oxford: Oxford University Press.

Wickham, C., 2006. *Framing the Early Middle Ages. Europe and the Mediterranean, 400-800*. Oxford: Oxford University Press.

Wickham, C., 2010. *The Inheritance of Rome*. Londen: Penguin Group.

Wiel, H.J., van der, 1962. Leeuwendaalders van Utrecht. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 49, 51-54.

Wiggers, R., 2009. LEO uit Diemen. De *Beeldenaar* 34(2), 86-88.

Wilde, J., de, 2016. Leeuwendaalders in New York, Amsterdam en Istanbul. Hollands geld als smeermiddel in wereldwijde wapen- en slavenhandel. *De Beeldenaar* 40(1), 11-14.

Willemsen, A., 2018. Lakenloden uit het Verdronken Land. *Archeologie Magazine* 6, 56-59.

Willemsen, A. en M. Ernst, 2012. *Middeleeuwse mode in metaal: sierbeslag op riemen en tassen uit de Nederlanden, 1300-1600.* Zwolle: SPA Uitgevers.

Wills, C., 2006. *De geschiedenis van het wapen. Van vuursteenbijlen tot automatische wapens.* Rijswijk: Atrium.

Wittop Koning, D.A., 1969/1970. Leeuwendaalders, speciaal geslagen voor de handel op de Levant. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 56/57, 122-124.

Wittop Koning, D.A. en K.M.C. Zevenboom, 1970. *Nederlandse gewichten. Stelsels, ijkwezen, vormen, makers en merken.* Amsterdam en Lochem: Uitgeversmaatschappij De Tijdstroom.

Woltering, P.J., 2017. *Bewoningsgeschiedenis van Texel. De opgraving aan de Beatrixlaan in Den Burg (Late IJzertijd - Romeinse tijd: 100 v.Chr. - 325 n.Chr.). Noord-Hollandse Archeologische Publicaties* 3. Castricum: Huis van Hilde.

Wolters, R., 2012. The Julio-Claudians, in: W.E. Metcalf (red.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*. Oxford: Oxford University Press, 335-355.

Wood, I., 2016. *The Merovingian Kingdoms, 450–751.* Londen en New York: Routledge.

Woods, A.R., 2018. From Charlemagne to the Commercial Revolution (c. 800-1150), in: R. Naismith (red.), *Money and Coinage in the Middle Ages*. Leiden: E.J. Brill, 93-121.

Woytek, B.E., 2012. The Denarius coinage of the Roman Empire, in: W.E. Metcalf (red.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage.* Oxford: Oxford University Press, 315-334.

Zadoks-Josephus Jitta, A.N., 1964. Bij de beeldenaar van de gulden van 1680. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 51, 32-34.

Zevenboom, K.M.C., 1953. De gewichten die voor 1820 te Amsterdam werden gebruikt en de ijkmerken die daarop worden aangetroffen. *Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum* 45, 46-101.

Bijlage 1 | Lijsten objecten per vindplaats

Op de volgende pagina's is weergegeven welke objecten op welke vindplaats gevonden zijn. De nummers van de vindplaatsen corresponderen met de vindplaatsen op onderstaande kaart.

Kaart met daarop de vindplaatsen in de regio Kennemerland. (beeld: provincie Noord-Holland)

1. Egmond aan den Hoef, Delverspad

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
22.5.156	5299-0625	-	Fibula of gesp angel	onbekend	600-1800
22.7.16	5299-0268	-	Paardentuighanger	onbekend	1100-1500
12.3.67	5281-0048	anoniem	Penning	onbekend	1140-1160
12.3.8	5281-0064	Floris III?	Obool	onbekend	1157-1190
12.3.4	5281-0074	Floris III?	Penning	onbekend	1157-1190
12.3.4	5281-0090	Floris III?	Penning	onbekend	1157-1190
12.3.12	5281-0010	Dirk VII	Obool	onbekend	1190-1203
12.3.15	5281-0031	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.15	5281-0034	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.15	5281-0037	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.48	5281-0061	Hendrik van Vianden	Penning	Utrecht	1250-1267
12.3.18	5281-0017	Floris V	Penning	Dordrecht	1258-1263
12.3.18	5281-0021	Floris V	Penning	Dordrecht	1258-1263
12.3.19	281-0020	Floris V	Penning	Dordrecht	1284-1286
12.3.21	5281-0012	Floris V	Penning	Dordrecht	1293-1296
12.3.22	5281-0022	Floris V	Penning	Dordrecht	1298-1299
22.5.272	5369-0533	-	Leerbeslag	onbekend	1300-1350
22.5.273	5369-0534	-	Leerbeslag	onbekend	1300-1350
12.3.105	5281-0028	Dirk VI?	Penning	Kalkar?	1300-1400
22.5.275	5369-0539	-	Leerbeslag	onbekend	1300-1600
12.3.91	5281-0005	Lodewijk van Male	Gouden schild	Brugge, Gent of Mechelen	1346-1364
22.5.284	5369-0531	-	Riembeslag	onbekend	1350-1400
12.3.24	5281-0405	Willem V	Hollandse penning	Dordrecht	1354
12.3.58	5281-0050	Mechteld van Gelre	Achtse groot	Harderwijk?	1371-1384
-	5369-0456	-	Sleutel	onbekend	1400-1500
-	5369-0457	-	Sleutel	onbekend	1400-1500
22.3.14	5299-0287	-	Mesheftbekroning	onbekend	1400-1525
22.3.15	5299-0290	-	Mesheftbekroning	onbekend	1400-1525
22.5.295	5299-0621	-	Riemtong	onbekend	1450-1550
22.3.11	5299-0272	-	Mesheftbekroning	onbekend	1475-1600
12.3.39	5281-0458	Philips de Schone	Hollandse penning	Dordrecht?	1496-1499
22.5.276	5369-0540	-	Leerbeslag	onbekend	1500-1530
22.5.278	5369-0544	-	Leerbeslag	onbekend	1500-1530
22.6.37	5299-0284		Boekbeslag	onbekend	1500-1600
22.6.38	5299-0293	-	Boekbeslag	onbekend	1500-1600
22.5.296	5299-0624	-	Riemtong	onbekend	1500-1600
22.6.35	5299-0271	-	Boekbandsluiting	onbekend	1500-1650
22.6.36	5299-0281	-	Boekbandsluiting	onbekend	1500-1650
22.6.36	5299-0281		Boekbeslag	onbekend	1500-1650
-	5299-0286	-	Bikkel	onbekend	1500-1700
22.3.5	5299-0267	-	Lepelsteel	onbekend	1550-1700
-	5281-0206	Philips II	Oord	Dordrecht	1578
12.4.11	5281-0165	Holland	Duit	Dordrecht	1593-1598
12.4.33	5281-0194	Zwolle	Duit	Zwolle	1598
-	5299-0270	-	Dierfiguur?	onbekend	1600-1700
22.3.33	5299-0277	-	Sleutel	onbekend	1600-1700

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
-	5281-0196	Batenburg	Duit	Batenburg	1616-1622
-	5281-0195	Zwolle	Duit	Zwolle	1618
-	5281-0169	Friesland	Duit	Leeuwarden	1620
-	5281-0170	Friesland	Duit	Leeuwarden	1629
-	5281-0207	Friesland	Oord	Leeuwarden	1630-1649
-	5281-0179	Utrecht	Duit	Utrecht	1637
-	5281-0173	West-Friesland	Duit	Medemblik	1663
-	5281-0174	Friesland	Duit	Leeuwarden	1688
22.5.390	5299-0405	-	Horlogesleutel	onbekend	1700-1900
12.4.16	5281-0166	Holland	Duit	Dordrecht	1715
-	5281-0162	Gelderland	Duit	Harderwijk	1739
-	5281-0204	Zeeland	Duit	Middelburg	1747
-	5281-0184	Utrecht	Duit	Utrecht	1754
-	5281-0189	Overijssel	Duit	Kampen	1754
-	5281-0198	Lodewijk Napoleon	Duit	Hoorn	1808
-	5299-0262	-	Onbekend	onbekend	-
22.8.39	5299-0407	-	Onbekend	onbekend	-

2. Egmond aan den Hoef, Tijdverdrijflaan

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.2	5281-0066	Dirk VI	Penning	onbekend	1121-1157
12.3.15	5281-0026	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.15	5281-0027	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.15	5281-0029	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.15	5281-0032	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.15	5281-0035	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.15	5281-0038	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.16	5281-0040	Floris IV / Willem II	Obool	Dordrecht?	1222-1234
12.3.69	5281-0049	onbekend	Penning	onbekend	1250-1450
12.3.49	5281-0059	Hendrik van Vianden	Penning	Utrecht	1250-1267

3. Rinnegom, Rinnegommerlaan

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.153	5281-0487	Ferdinand en Isabella	Halve reaal	Granada?	1474-1504

4. Egmond-Binnen, Liobaklooster

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.48	5281-0060	Hendrik van Vianden	Penning	Deventer	1250-1267
12.3.99	5281-0093	stad Brugge	Penning	Brugge	1259-1320

5. Egmond-Binnen, Luilaantje

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
22.5.258	5369-0460	-	Haarnaald	-	0-400
22.8.36	5299-0402	-	Onbekend	-	1000-1900
-	5299-0409	-	Speld	-	1000-1900
12.3.65	5281-0046	Otto van Zutphen	Penning	Stavoren?	1102-1107
12.3.2	5281-0047	Dirk VI	Penning	-	1121-1157
22.3.51	5369-0515	-	Naaldhouder	-	1150-1400
12.3.108	5281-0045	Dirk VI	Penning	Kalkar?	1202-1260
12.3.15	5281-0025	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.55	5281-0082	Otto van Gelre	Penning	Arnhem	1229-1271
12.3.56	5281-0083	Otto van Gelre	Penning	Nijmegen	1229-1271
22.5.395	5369-0459	-	Oorlepel	-	1300-1500
22.5.279	5369-0530	-	Leerbeslag of wapenschildje	-	1300-1500
-	5369-0458	-	Pijlpunt of nestel	-	1300-1500
22.5.355	5299-0398	-	Vingerring	-	1400-1500
22.5.292	5299-0617	-	Riemtong	-	1400-1500
22.5.253	5299-0276	-	Nestel	-	1400-1800
	5281-0293	-	Rekenpenning	Neurenberg	1550-1580
-	5299-0408	-	Nestel?	-	1575-1650
22.4.11	5299-0279	-	Pijpenwroeter	-	1600-1900
12.5.16	5281-0297	Johann Jacob Dietzel	Rekenpenning	Neurenberg	1711-1748
12.5.20	5281-0299	Michael Leykauff	Rekenpenning	Neurenberg	1724-1768
12.5.22	5281-0298	Johann Georg Kuntsmann	Rekenpenning	Neurenberg	1761-1780
12.5.23	5281-0301	Johann Georg Kuntsmann	Rekenpenning	Neurenberg	1761-1780
12.5.27	5281-0300	Johan Jacob Lauffer	Rekenpenning	Neurenberg	1806-1852

6. Egmond-Binnen, Sint Adelbertusweg

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.2.8	5281-0286	Lodewijk de Vrome	Denarius	-	823-840
12.3.1	5281-0052	Onbekend	Penning	Onbekend	1100-1200
12.3.66	5281-0054	Herman van Hoorne	Penning	Utrecht	1150-1156
12.3.9	5281-0051	Floris III?	Penning	-	1157-1190
12.3.6	5281-0076	Floris III?	Penning	-	1157-1190
12.3.145	5281-0407	Thibaut IV de Champagne	Denier provinois	Troyes	1201-1253
12.3.100	5281-0072	Hendrik I van Leuven	Sterling	Herstal	1254-1285
12.3.142	5281-0078	Philippe III	Tourse groot	Tours	1270-1285
12.3.142	5281-0079	Philippe III	Tourse groot	Tours	1270-1285
12.3.22	5281-0042	Jan I	Penning	Dordrecht	1298-1299
-	5281-0429	-	Mijt	-	1300-1400
12.3.116	5281-0233	-	Hohlpfennig	-	1300-1500
12.3.117	5281-0237	-	Hohlpfennig	-	1300-1500
12.3.115	5281-0236	Elisabeth, wed. v. Friedrich I	Hohlpfennig	-	1352-1359
12.3.79	5281-0145	Jan III	Sterling	Leuven	1330-1337
12.3.89	5281-0400	Lodewijk I van Nevers	Mijt	Gent	1337-1346
12.3.89	5281-0398	Lodewijk I van Nevers	Mijt	Gent	1337-1346

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.89	5281-0401	Lodewijk I van Nevers	Mijt	Gent	1337-1346
12.3.90	5281-0399	Lodewijk I van Nevers	Mijt	Aalst	1337-1346
12.3.87	5281-0428	Willem I	Mijt	Namen	1337-1391
12.3.87	5281-0459	Willem I	Mijt	Namen	1337-1391
12.3.87	5281-0460	Willem I	Mijt	Namen	1337-1391
12.3.87	5281-0461	Willem I	Mijt	Namen	1337-1391
12.3.151	5281-0454	Wynrich von Kniprode	Schilling	Danzig	1351-1382
12.3.25	5281-0456	Willem V	Kwart plak	Dordrecht	1376
12.3.28	5281-0397	Albrecht van Beieren	Kwart groot	Dordrecht	1393
12.3.29	5281-0402	Albrecht van Beieren	Kwart groot	Dordrecht	1395
12.3.139	5281-0232	Erik van Pommeren	Hohlpfennig	Næstved and Lund	1400-1420
12.3.139	5281-0234	Erik van Pommeren	Hohlpfennig	Næstved and Lund	1400-1420
12.3.139	5281-0235	Erik van Pommeren	Hohlpfennig	Næstved and Lund	400-1420
12.3.33	5281-0469	Willem VI	Achtste groot	Dordrecht	1411
12.3.64	5281-0455	Willem II	Kwart kromstaart	's-Heerenberg	1430
12.5.3	5281-0483	-	Rekenpenning	Neurenberg	1440-1493
12.4.40	5281-0462	Karel V	Kwart groot	Brugge	1521-1556
22.5.73	5369-0211	-	Knoop	-	1600-1700

7. Egmond-Binnen, centrum

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.2.2	5281-0102	-	Sceatta	-	695-710

8. Egmond-Binnen, Herenweg

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.45	5281-0057	Boudewijn II van Holland	Penning	Utrecht	1178-1196

9. Egmond-Binnen, Limmerweg-Hogeweg

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
22.5.157	5369-0517	-	Fibula	-	0-1500
22.5.396	5299-0260	-	Oorlepel	-	450-1500
12.2.10	5281-0264	Lotharius	Denarius	Dorestad	840-850
22.5.152	5369-0494	-	Schijffibula	-	875-1000
12.3.147	5281-0255	-	-	-	1000-1400
22.5.259	5299-0261	-	Haarspeld	-	1000-1900
-	5281-0263	-	Obool	-	1100-1200
12.3.158	5281-0549	-	Denier tournois	-	1100-1300
12.3.2	5281-0240	Dirk VI?	Penning	-	1121-1157
12.3.66	5281-0056	Herman van Hoorne?	Penning	Utrecht?	1150-1156
12.3.4	5281-0239	Floris III?	Penning	-	1157-1190
12.3.4	5281-0091a	Floris III?	Penning	onbekend	1157-1190
12.3.4	5281-0091b	Floris III?	Penning	onbekend	1157-1190

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.4	5281-0091c	Floris III?	Penning	onbekend	1157-1190
12.3.10	5281-0011	Dirk VII	Penning	Dordrecht?	1190-1203
12.3.11	5281-0241	Dirk VII	Penning	Dordrecht?	1196-1197
12.3.46	5281-0250	Diederik van der Ahr	Penning	Utrecht	1198-1212
12.3.46	5281-0058	Diederik van der Ahr	Penning	Utrecht	1198-1212
12.3.46	5281-0063	Diederik van der Ahr	Penning	Utrecht	1198-1212
12.3.107	5281-0036	Dirk VI	Penning	Kalkar?	1202-1260
12.3.13	5281-0249	Willem I	Penning	Dordrecht?	1203-1222
12.3.13	5281-0251	Willem I	Penning	Dordrecht?	1203-1222
12.3.13	5281-0016	Willem I	Penning	Dordrecht?	1203-1222
12.3.14	5281-0041	Willem I	Obool	Dordrecht?	1203-1222
12.3.15	5281-0245	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht	1222-1256
12.3.15	5281-0248	Floris IV / Willem II	Penning	Dordrecht	1222-1256
12.3.15	5281-0030	Floris V	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.15	5281-0033	Floris V	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.15	5281-0039	Floris V	Penning	Dordrecht?	1222-1256
12.3.140	5281-0253	Jan I	Denier	Vannes	1237-1286
-	5281-0258	-	Denier	-	1250-1350
22.5.287	5369-0532	-	Riembeslag of -tong	-	1250-1450
12.3.16	5281-0244	Floris V	Penning	Dordrecht	1256-1266
12.3.17	5281-0018	Floris V	Penning	Dordrecht	1256-1266
12.3.17	5281-0019	Floris V	Penning	Dordrecht	1256-1266
22.7.15	5369-0513	-	Paardentuighanger	-	1270-1350
12.3.19	5281-0247	Floris V	Penning	Dordrecht	1284-1286
12.3.20	5281-0023	Floris V	Penning	Medemblik	1291-1293
12.3.21	5281-0013	Floris V	Penning	Dordrecht	1293-1296
12.3.21	5281-0015	Floris V	Penning	Dordrecht	1293-1296
12.3.144	5281-0553	Philips IV	Double tournois	Tours	1295-1303
12.3.144	5281-0586	Philips IV	Double tournois	Tours	1295-1303
12.3.22	5281-0242	Jan I	Penning	Dordrecht	1298-1299
12.3.22	5281-0243	Jan I	Penning	Dordrecht	1298-1299
12.3.22	5281-0262	Jan I	Penning	Dordrecht	1298-1299
12.3.22	5281-0500	Jan I	Penning	Dordrecht	1298-1299
-	5281-0265	-	Penning	Dordrecht	1298-1305
-	5281-0278	-	Dubbele mijt	-	1300-1400
-	5281-0554	-	Mijt	-	1300-1400
12.3.54	5281-0555	Jan van Arkel?	Kwart groot?	Utrecht?	1300-1400
22.6.34	5299-0295	-	Armenpenning		1300-1400
12.3.155	5281-0556	-	-	-	1300-1500
22.4.9	5299-0289	-	Mondharp		1300-1650
12.3.78	5281-0563	Jan III	Denarius	Halen	1312-1355
-	5281-0269	Willem I	Dubbele mijt	Namen	1337-1391
-	5281-0271	Willem I	Mijt	-	1337-1391
-	5281-0272	Willem I	Mijt	-	1337-1391
12.3.60	5281-0561	Eleonora van Engeland	Kwart groot	Harderwijk	1343-1355
12.3.92	5281-0261	Lodewijk van Male	Leeuwengroot	Brugge, Gent of Mechelen	1346-1364
12.3.92	5281-0551	Lodewijk van Male	Leeuwengroot	Brugge, Gent of Mechelen	1346-1364
12.3.23	5281-0260	Willem V	Halve leeuwengroot	Dordrecht	1354

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.57	5281-0246	Diederik I?	Achtste groot	Batenburg	1356-1408
12.3.25	5281-0256	Willem V	Kwart plak	Dordrecht	1376
12.3.80	5281-0552	Johanna als weduwe	Dubbele groot	Leuven	1387-1389
12.3.27	5281-0252	Albrecht van Beieren	Groot	-	1391-1400
12.3.88	5281-0275	Willem II	Dubbele mijt	Namen	1391-1418
12.5.2	5281-0294	-	Rekenpenning	Neurenberg	1400
22.3.10	5299-0266	-	Mesheftbekroning	-	1400-1525
22.3.13	5299-0285	-	Mesheftbekroning	-	1400-1525
22.5.309	5299-0618	-	Gordelsluiting	-	1400-1800
12.3.62	5281-0254	Reinout IV	Halve groot	Nijmegen	1403-1423
12.3.95	5281-0583	Jan zonder Vrees	Dubbele groot	Gent	1418
12.3.35	5281-0567	Philips de Goede	Hollandse penning	Dordrecht	1455-1467
12.3.129	5281-0257	James III	farthing	Edinburgh	1460-1488
12.3.126	5281-0259	Edward IV	Groat	York	1461-1485
22.3.12	5299-0275	-	Mesheftbekroning	-	1475-1600
12.3.36	5281-0273	Philips de Schone	Hollandse penning	Dordrecht	1489-1492
12.3.85	5281-0584	Philips de Schone	Vuurijzer	Antwerpen	1492
22.3.8	5299-0263	-	Mesheft	-	1500-1600
22.5.264	5369-0529	-	Beslag	-	1500-1800
12.4.21	5281-0281	stad Utrecht	Duit	Utrecht	1509-1522
12.4.3	5281-0267	Karel V	Hollandse penning	Dordrecht	1521-1529
-	5281-0276	Karel V	Hollandse penning	Dordrecht / Nijmegen	1521-1556
-	5281-0282	Karel V	Kwart groot	Brugge	1521-1556
12.5.5	5281-0292	-	Rekenpenning	Neurenberg	1525-1550
12.4.4	5281-0266	Karel V	Hollandse penning	Dordrecht	1529-1532
12.4.25	5281-0270	Karel V	Hollandse penning	Nijmegen	1544-1552
12.4.25	5281-0274	Karel V	Hollandse penning	Nijmegen	1544-1552
12.4.25	5281-0279	Karel V	Hollandse penning	Nijmegen	1544-1552
12.4.25	5281-0280	Karel V	Hollandse penning	Nijmegen	1544-1552
12.4.6	5281-0434	Philips II	Hollandse penning	Dordrecht	1558-1561
12.4.6	5281-0435	Philips II	Hollandse penning	Dordrecht	1558-1561
12.4.6	5281-0268	Philips II	Hollandse penning	Dordrecht	1558-1561
12.4.6	5281-0438	Philips II	Hollandse penning	Dordrecht	1558-1561
12.4.27	5281-0213	Philips II	Korte	Nijmegen	1558-1565
-	5281-0436	Philips II	Hollandse penning	Dordrecht of Nijmegen	1558-1576
12.4.7	5281-0437	Philips II	Hollandse penning	Dordrecht	1561-1572
12.4.7	5281-0439	Philips II	Hollandse penning	Dordrecht	1561-1572
12.4.26	5281-0433	Philips II	Hollandse penning	Nijmegen	1561-1574
12.4.41	5281-0149	Philips II	Halve Philipsdaalder	Antwerpen	1566
12.4.32	5281-0217	Philips II	Statenoord	Hasselt	1578-1579
12.4.22	5281-0200	Utrecht	Oord	Utrecht	1579
22.5.384	5369-0514	-	Mantelhaak	-	1600-1650
-	5281-0573	stad Groningen	Stuiver	Groningen	1601
-	5281-0203	Zeeland	Duit	Middelburg	1601-1670
-	5281-0197	Possiderende vorsten	Drie heller	Kleef	1609-1624
-	5281-0445	Overijssel	Dubbele stuiver	Kampen	1617
-	5281-0193	Deventer	Duit	Deventer	1617
-	5281-0201	Josse Maximiliaan	Duit	Gronsveld	1617-1662

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
-	5281-0211	Friesland	Bezemstuiver	Leeuwarden	1622-1629
-	5281-0161	Gelderland	Duit	Harderwijk	1626
-	5281-0444	Overijssel	Duit	Kampen	1628
-	5281-0187	Overijssel	Duit	Kampen	1628
-	5281-0209	Friesland	Oord	Leeuwarden	1630-1649
-	5281-0295	Christina	Kwart öre	Stockholm	1633
12.5.9	5281-0308	-	Rekenpenning	Neurenberg	1650-1800
-	5281-0171	West-Friesland	Duit	Medemblik	1660
12.5.11	5281-0309	Lazarus Gothlieb Lauffer	Rekenpenning	Neurenberg	1663-1709
22.6.31	5299-0294	-	Bedel	-	1675-1725
22.3.35	5299-0291	-	Sleutel	-	1675-1750
12.5.12	5281-0310	Hans (Johann) Heinrich Metzger	Rekenpenning	Neurenberg	1680-1697
	5281-0192	Zutphen	Duit	Zutphen	1687
	5281-0427	Overijssel	Rijderschelling	Kampen	1691
12.5.13	5281-0303	Johann Konrad Hoger	Rekenpenning	Neurenberg	1705-1743
12.5.14	5281-0311	Johann Konrad Hoger	Rekenpenning	Neurenberg	1705-1743
12.5.17	5281-0302	Johann Jacob Dietzel	Rekenpenning	Neurenberg	1711-1748
12.5.18	5281-0307	Johann Jacob Dietzel	Rekenpenning	Neurenberg	1711-1748
-	5281-0181	Utrecht	Duit	Utrecht	1722
-	5281-0182	Utrecht	Duit	Utrecht	1723
-	5281-0176	West-Friesland	Duit	Medemblik	1739
-	5281-0283	Stanislaw August Poniatowski	Solidus	Danzig	1765-1766
12.5.24	5281-0219	Ernst Ludwig Sigmund Lauer	Rekenpenning	Neurenberg	1783-1829
-	5281-0164	Gelderland	Duit	Harderwijk	1786
-	5281-0177	Utrecht	Dubbele duit	Utrecht	1790
-	5281-0185	Utrecht	Duit	Utrecht	1790
12.5.28	5281-0304	Johann Jacob Lauer	Rekenpenning	Neurenberg	1806-1852
12.5.29	5281-0305	Johann Jacob Lauer	Rekenpenning	Neurenberg	1806-1852
12.5.30	5281-0306	Johann Jacob Lauer	Rekenpenning	Neurenberg	1806-1852
-	5281-0199	Lodewijk Napoleon	Halve duit	Hoorn	1808
12.5.32	5281-0296	-	Rekenpenning	-	1850-1950

10. Bakkum, Zanddijk

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
22.5.244	5299-0009	-	Schoengesp	-	1804-1811

11. Bakkum, Doornduijn

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
22.5.141	5369-0502	-	Draadfibula	-	30-300
12.1.20	5281-0142	Geta	Denarius	Rome	203-208
12.2.1	5281-0104	-	Sceatta	-	680-720
12.2.1	5281-0105	-	Sceatta	-	680-720
12.2.1	5281-0106	-	Sceatta	-	680-720
12.2.1	5281-0111	-	Sceatta	-	680-720

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.2.2	5281-0103	-	Sceatta	-	695-710
12.2.3	5281-0107	-	Sceatta	-	695-710
12.2.3	5281-0108	-	Sceatta	-	695-710
12.2.3	5281-0109	-	Sceatta	-	695-710
12.2.4	5281-0110	-	Sceatta	-	695-710
12.2.5	5281-0100	-	Sceatta	-	720-735
12.2.6	5281-0101	-	Sceatta	Hedeby of Ribe	725-750
22.5.153	5369-0495	-	Schijffibula	-	750-1000
22.5.150	5369-0492	-	Schijffibula	-	750-1150
12.2.14	5281-0112	Wigmund	Styca	York	837-850
12.2.12	5281-0113	Wigmund?	Styca	-	837-850
12.2.13	5281-0114	Wigmund?	Styca	-	837-850
12.2.9	5281-0096	Lodewijk de Vrome	Denarius	Aken	838-840
12.2.10	5281-0099	Lotharius I	Denarius	Dorestad	840-850
12.2.15	5281-0115	Redwulf	Styca	York?	844-845
12.2.16	5281-0116	Osberht	Styca	-	849-867
12.2.11	5281-0098	Lodewijk het kind	Denarius	Dorestad?	900-1000
22.5.155	5369-0506	-	Schijffibula	-	950-1050
12.3.119	5281-0393	Edward the Confessor	Penny	Norwich	1044-1046

12. Bakkum, Heereweg

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.111	5281-0418	Heinrich II, graaf v. Schwarzburg	Sware	Bremen	1400
-	5281-0466	stad Kampen	Stuiver	Kampen	1621
-	5281-0467	stad Kampen	Stuiver	Kampen	1621
-	5281-0468	stad Kampen	Stuiver	Kampen	1621
12.3.44	5281-0055	Herman van Hoorne	Penning	Utrecht	1150-1156
12.3.5	5281-0009	Floris III?	Penning	-	1157-1190
12.3.5	5281-0008	Floris III?	Penning	-	1157-1190
12.3.7	5281-0065	Floris III ?	Penning	-	1157-1190
12.3.13	5281-0502	Willem I	Penning	Dordrecht?	1203-1222
-	5281-0077	Hendrik II	Obool	Leuven	1246-1261
12.3.104	5281-0085	Willem II van Holland	Obool	Nijmegen	1247-1256
12.3.141	5281-0071	Louis IX	Tourse groot	Tours	1266-1270
12.3.21	5281-0014	Floris V	Penning	Dordrecht	1293-1296
12.3.21	5281-0501	Floris V	Penning	Dordrecht	1298-1299
12.3.22	5281-0043	Jan I	Penning	Dordrecht	1298-1299
12.3.22	5281-0044	Jan I	Penning	Dordrecht	1298-1299
12.3.118	5281-0238	-	Hohlpfennig	-	1300-1500
12.3.71	5281-0424	-	-	s-Heerenberg?	1400-1500
12.3.112	5281-0395	Dirk V	Pfennig	Rellinghausen	1410-1420
12.3.112	5281-0396	Dirk V	Pfennig	Rellinghausen	1410-1420
12.3.81	5281-0086	Jan IV	Dubbele groot	-	1415-1427
12.3.68	5281-0084	stad Kampen	Kwart groot	Kampen	1425
12.3.111	5281-0420	Heinrich II, graaf v. Schwarzburg	Sware	Bremen	1463-1496
12.3.111	5281-0419	Heinrich II, graaf v. Schwarzburg	Sware	Bremen	1463-1496

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.111	5281-0421	Heinrich II, graaf v. Schwarzburg	Sware	Bremen	1463-1496
12.3.154	5281-0406	Manuel I	Ceitil	Lissabon	1495-1521
12.4.24	5281-0508	stad Nijmegen	Muterken	Nijmegen	1500-1520
12.4.4	5281-0507	Karel V	Hollandse penning	Dordrecht	1529-1532
-	5281-0473	Karel V	Hollandse penning	Dordrecht	1529-1556
12.4.25	5281-0506	Karel V	Hollandse penning	Nijmegen	1544-1552
12.4.28	5281-0150	Philips II	Vijfde Philipsdaalder	Nijmegen	1566
12.4.49	5281-0494	Ferdinand van Beieren	Liard	Stavelot	1573-1574
-	5281-0490	Holland	Oord	Dordrecht	1577-1578
12.4.23	5281-0159	Utrecht	Stuiver	Utrecht	1582
-	5281-0499	stad Zwolle	Stuiver	Zwolle	1599
-	5281-0408	-	Double tournois	-	1600-1650
-	5281-0498	Anna van der Marck	Oord	-	1603-1615
-	5281-0512	Ernest d'Aspremont-Lijnden	Oord	Reckheim	1603-1636
-	5281-0524	Anna van der Marck	Duit	Thorn	1604-1631
-	5281-0528	Anna van der Marck	Oord	Thorn	1604-1631
-	5281-0529	Anna van der Marck	Oord	Thorn	1604-1631
-	5281-0470	stad Groningen	Brabantse stuiver	Groningen	1604-1635
12.4.51	5281-0527	Possiderende vorsten	Drie heller	Kleef	1606
-	5281-0537	Albert en Isabella	Oord	Maastricht	1607
12.4.53	5281-0520	Posserende vorsten	Drie heller	Kleef	1609-1624
-	5281-0538	Albert en Isabella	Oord	Maastricht	1611
-	5281-0425	stad Huissen	Duit	Huissen	1611-1613
-	5281-0540	Albert en Isabella	Oord	Maastricht	1612
-	5281-0541	Albert en Isabella	Oord	Maastricht	1612
-	5281-0493	Ferdinand van Beieren	Liard	Stavelot	1612-1650
-	5281-0530	Anna van der Marck	Duit	Thorn	1613-1614
-	5281-0450	Albert en Isabella	Stuiver	Brugge	1615
-	5281-0539	Albert en Isabella	Oord	Luxemburg	1615
-	5281-0411	stad Batenburg	Duit	Batenburg	1616-1622
-	5281-0497	Joost Maximiliaan	Oord	Gronsveld	1617-1662
-	5281-0503	stad Zwolle	Duit	Zwolle	1618
-	5281-0451	Herman Frederik van den Bergh	Duit	Stevensweert	1628-1632
-	5281-0432	-	Double tournois	-	1630-1639
-	5281-0431	-	Double tournois	-	1632
-	5281-0410	Ferdinand v. Aspermont-Lynde	Duit	Reckheim	1636-1665
-	5281-0525	Ferdinand v. Aspermont-Lynde	Duit	Reckheim	1636-1665
-	5281-0526	Ferdinand v. Aspermont-Lynde	Duit	Reckheim	1636-1665
-	5281-0534	Ferdinand v. Aspermont-Lynde	Duit	Reckheim	1636-1665
-	5281-0535	Ferdinand v. Aspermont-Lynde	Duit	Reckheim	1636-1665
-	5281-0536	Ferdinand v. Aspermont-Lynde	Duit	Reckheim	1636-1665
-	5281-0430	Frédéric-Maurice de la Tour	Double tournois	Bouillon	1637
12.4.70	5281-0531	Frédéric-Maurice de la Tour	Double tournois	Sedan	1641-1643
-	5281-0452	Frédéric-Maurice de la Tour	Double tournois	Sedan	1641-1643
12.4.69	5281-0414	Frédéric-Maurice de la Tour	Double tournois	Bouillon	1642
-	5281-0495	Ferdinand van Beieren	Liard	Luik	1642
12.4.65	5281-0488	Karel I	Twopence	Edinburgh	1642-1650
-	5281-0496	Ferdinand van Beieren	Liard	Maaseik	1643

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
-	5281-0546	Philips IV	Duit	Roermond	1659-1664
-	5281-0548	Philips IV	Duit	Roermond	1659-1664
-	5281-0544	Philips IV	Duit	Roermond	1659-1664
-	5281-0543	Karel II	Duit	Roermond	1665-1700
-	5281-0545	Karel II	Duit	Roermond	1665-1700
-	5281-0547	Karel II	Duit	Roermond	1665-1700
-	5281-0404	Frederik Willem v. Brandenburg	Duit	Kleef	1670
-	5281-0515	stad Zutphen	Duit	Zutphen	1687
-	5281-0516	stad Zutphen	Duit	Zutphen	1687
-	5281-0517	stad Zutphen	Duit	Zutphen	1687
-	5281-0453	stad Zwolle	Rijderschelling	Zwolle	1689
-	5281-0514	Karel II Oord		Brussel of Antwerpen	1691
-	5281-0511	Karel II Oord		Brugge	1691-1700
-	5281-0518	Frederik III van Brandenburg	Duit	Kleef	1692-1698
-	5281-0522	Frederik III van Brandenburg	Duit	Kleef	1696
12.5.15	5281-0523	Johann Konrad Hoger	Rekenpenning	Neurenberg	1705-1743
-	5281-0509	Philips V	Oord	Namen	1710
-	5281-0519	Frederik II van Pruisen	Duit	Kleef	1753
-	5281-0423	Maximiliaan Frederik van Königsegg-Rothenfels	Kwart Stuber	Keulen	1766
12.4.77	5281-0230	Katharina II	Vijf kopeken	Ekaterinburg	1770
-	5281-0532	Frederik August III	Pfennig	Dresden	1772
-	5281-0287	Nederlands-Indië	Halve duit	Hoorn	1809
12.4.78	5281-0231	Alexander I	Twee kopeken	Ekaterinburg	1817

13. Bakkum, Bleumerweg

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
22.5.144	5369-0504	-	Gelijkarmige fibula	-	575-1050
22.5.145	5369-0505	-	Gelijkarmige fibula	-	575-1050
22.5.154	5369-0496	-	Schijffibula	-	875-1000
12.3.3	5281-0075	Dirk VI / Floris III	Penning	onbekend	1000-1100
22.5.357	5299-0400	-	Vingerring	-	1000-1500
22.5.143	5369-0501	-	Fallusfibula	-	1200-1300

14. Bakkum, tuin aan Heereweg

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.53	5281-0489	Frederik van Blankenheim (1393-1423)	Achtste plak	Utrecht	1393-1423

15. Bakkum, Stetweg

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
-	5281-0148	Stad Nijmegen	Florijn	Nijmegen	1686

16. Limmen, Westerweg

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.1.29	5281-0394	Constantijn de Grote (306-337)	Nummus	Trier	z.j. (327-328)

17. Strand Castricum

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.1.31	5281-0136a	Valentinianus (364-375)	Antoninianus	-	z.j. (364-375)
12.1.32	5281-0136b	Valentinianus (364-375)	Antoninianus	-	z.j. (364-375)

18. Castricum, Nederlands Hervormde kerk

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.47	5281-0062	Sede Vacante	Obool	Utrecht	z.j. (1226-1228)
12.3.92	5281-0087	Lodewijk van Male	Leeuwengroot	Brugge, Gent of Mechelen	z.j. (1346-1364)

19. Castricum, Oosterbuurt akker

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.2.7	5281-0097	Karel de Grote (768-814)	Denarius	Pavia	z.j. (793-814)

20. Castricum, Oosterbuurt volkstuin

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.1.2	5281-0117	Domitianus als Caesar (Titus 79-81)	Denarius	Rome	80
12.1.3	5281-0144a	Domitianus (81-96)	Denarius	Rome	z.j. (81-96)
12.1.5	5281-0143	Nerva (96-98)	Denarius	Rome	z.j. (96)
12.1.4	5281-0121	Nerva (96-98)	Denarius	Rome	z.j. (96-98)
22.5.151	5369-0493	-	Schijffibula	-	850-1150
22.5.148	5369-0503	-	Kniefibula	-	120-230
12.1.6	5281-0129	Hadrianus (117-138)	Denarius	Rome	z.j. (134-138)
12.1.7	5281-0118	Antoninus Pius (138-161)	Denarius	Rome	z.j. (138-161)
12.1.9	5281-0124	Antoninus Pius (138-161)	Denarius	Rome	z.j. (139)
12.1.10	5281-0130	Diva Faustina I (141-145)	Denarius	Rome	z.j. (141-145)
12.1.8	5281-0120	Antoninus Pius (138-161)	Denarius	Rome	z.j. (145-161)
12.1.12	5281-0132	Antoninus Pius-Marcus Aurelius (138-161-180)	As	Rome	z.j. (145-180)
12.1.13	5281-0139	Faustina de Jongere (147-176)	Denarius	Rome	z.j. (147-176)
12.1.11	5281-0126	Antoninus Pius (138-161)	Denarius	Rome	z.j. (148-149)
12.1.14	5281-0131	SeptImius Severus (193-211)	Denarius	Rome	z.j. (193-194)
12.1.16	5281-0128	Clodius Albinus (193-197)	Denarius	Rome	z.j. (193-195)
12.1.16	5281-0137	Clodius Albinus (193-197)	Denarius	Rome	z.j. (193-195)
12.1.15	5281-0141	Septimius Severus (193-211)	Denarius	Rome	z.j. (193-211)

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.1.17	5281-0122	Septimius Severus (193-211)	Denarius	Rome	z.j. (196-197)
12.1.19	5281-0138	Caracalla (196-217)	Denarius	Rome	z.j. (196-198)
12.1.18	5281-0125	Septimius Severus (193-211)	Denarius	Rome	z.j. (198-200)
12.1.22	5281-0123	Severus Alexander (222-235)	Sestertius	Rome	z.j. (222-231)
12.1.21	5281-0119	Julia Mamaea (222-235)	Denarius	Rome	z.j. (222-235)
12.1.23	5281-0127	Postumus (260-269)	Antoninianus	Trier?	z.j. (259-268)
12.1.24	5281-0140	Postumus (260-269)	Antoninianus	Lyon?	z.j. (260-269)
12.1.26	5281-0135	Victorinus (269-271)	Antoninianus	-	z.j. (269-271)
12.1.27	5281-0134	Tetricus II (273-274)	Antoninianus	Trier?	z.j. (273-274)
12.1.28	5281-0133	Constantijn de Grote (306-337)	AE4	Londen	z.j. (307-312)
12.1.30	5281-0144b	Constans (337-350)	AE3	Rome	z.j. (337-350)
22.2.86	5299-0292	-	smeltafval	-	-

21. Heemskerk, strand

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
-	5281-0069	Wichmann III	Penning	-	993-1016
12.2.17	5281-0070	Wichmann III	Penning	-	993-1016
-	5281-0391	Wichmann III	Penning	-	993-1016
-	5281-0392	Wichmann III	Penning	-	993-1016
22.8.40	5299-0410	-	onbekend	-	1000-1900
12.3.102	5281-0068	Hendrik II	Penning	Tiel	1002-1014
12.3.103	5281-0067	Koenraad II	Penning	Tiel	1024-1039
12.3.120	5281-0373	Edward the Confessor	Penny	Lincoln?	1062-1066
-	5281-0350	Hendrik II	Penny	Wilton	1180-1186
-	5281-0351	Hendrik II	Penny	Wilton	1180-1186
-	5299-0404	-	Gesp	-	1200-1500
-	5281-0348	Hendrik III	Penny	Canterbury?	1217-1242
-	5281-0349	Hendrik III	Penny	Canterbury	1217-1242
-	5281-0347	Hendrik III	Penny	Londen	1247-1272
-	5281-0565	-	onbekend	-	1250-1500
12.3.75	5281-0089	Walram I?	Sterling	Rolduc?	1272-1288
12.3.121	5281-0352	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0353	Edward I	Penny	Canterbury	1272-1307
12.3.121	5281-0354	Edward I	Penny	Canterbury	1272-1307
12.3.121	5281-0355	Edward I	Penny	Canterbury	1272-1307
12.3.121	5281-0356	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0357	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0358	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0359	Edward I	Penny	York	1272-1307
12.3.121	5281-0360	Edward I	Penny	York	1272-1307
12.3.121	5281-0361	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0362	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0363	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0364	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0365	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0366	Edward I	Penny	Londen	1272-1307

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.121	5281-0367	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.121	5281-0368	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.122	5281-0365	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.122	5281-0370	Edward I	Penny	Canterbury	1272-1307
12.3.122	5281-0371	Edward I	Penny	Londen	1272-1307
12.3.110	5281-0073	Siegfried von Westerburg	Pfennig	Soest	1275-1297
12.3.127	5281-0346	Alexander III	Penny	Edinburgh	1280-1286
12.5.1	5281-0218	ondetermineerbaar	Rekenpenning	-	1285-1305
12.3.143	5281-0448	Philips IV-Louis X	Denier tournois	Tours	1285-1316
12.3.144	5281-0585	Philips IV	Double tournois	Tours	1295-1303
-	5281-0426	Jan I / Willem III	Penning	Dordrecht	1298-1305
-	5281-0277	ondetermineerbaar	Mijt	-	1300-1400
22.6.4	5299-0264	-	Pelgrimsinsigne	-	1300-1400
-	5281-0447	-	Mijt	-	1300-1400
-	5281-0568	-	Mijt	-	1300-1400
12.3.138	5281-0374	Christopher II	Kupferpenninge	Roskilde	1319-1332
-	5281-0442	Willem I	Mijt	Namen	1337-1391
-	5281-0569	Willem I	Mijt	Namen	1337-1391
12.3.59	5281-0220	Reinout III-Eduard	Leeuwengroot	Harderwijk	1343-1371
12.3.92	5281-0221	Lodewijk van Male	Leeuwengroot	Brugge, Gent of Mechelen	1346-1364
12.3.123	5281-0369	Edward III	Groat	Londen	1351-1361
12.3.23	5281-0158g	Willem V	Halve leeuwengroot	Dordrecht	1354
22.7.14	5369-0538	-	Ruiterspoorrad	-	1360-1460
12.3.125	5281-0001	Edward III	Kwart nobel	Londen	1361-1369
12.3.51	5281-0557	Jan van Vernenburg	Halve groot	Vollenhove	1364-1371
12.3.114	5281-0381	stad Stralsund	Witten	Stralsund	1368-1381
-	5281-0457	-	Muntgewicht	Antwerpen	1370-1640
12.3.52	5281-0560	Arnold van Hoorne	Halve groot	Utrecht	1376-1378
12.3.26	5281-0095	Willem V	Hollandse groot	Dordrecht	1378
-	5281-0094	Willem V	Hollandse groot	Dordrecht	1378
12.3.93	5281-0581	Philips de Stoute	Dubbele groot	Brugge, Gent of Mechelen	1389
12.3.93	5281-0582	Philips de Stoute (1384-1404)	Dubbele groot	Brugge, Gent of Mechelen	1389
12.3.29	5281-0402	Albrecht van Beieren	Kwart groot	Dordrecht	1395
12.3.77	5281-0380	ondetermineerbaar	Penning?	-	1400-1500
12.3.76	5281-0566	ondetermineerbaar	Hollandse penning?	Heukelom?	1400-1600
12.3.42	5281-0572	ondetermineerbaar	Hollandse penning?	Heukelom?	1400-1600
12.3.30	5281-0550	Albrecht van Beieren	Achtste groot	Dordrecht	1404
12.3.31	5281-0587	Willem VI	Kwart groot	Dordrecht	1405
12.3.96	5281-0589	Jan zonder Vrees	Groot	Gent	1409-1416
12.3.32	5281-0562	Willem VI	Kwart groot	Dordrecht	1411
12.3.148	5281-0375	Michael Küchmeister von Sternberg	Schilling	-	1413-1422
12.3.148	5281-0376	Michael Küchmeister von Sternberg	Schilling	-	1413-1422
12.3.149	5281-0378	Paul von Rusdorf	Schilling	-	1422-1440
12.3.149	5281-0377	Paul von Rusdorf	Schilling	-	1422-1440
12.3.34	5281-0053	Jan van Beieren	Tuin	Dordrecht	1423
12.3.113	5281-0390	aartshertog Sigismund	Kreuzer	Hall?	1439-1490

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.150	5281-0379	Conrad von Erlichshausen	Schilling	-	1441-1449
12.3.152	5281-0157	Fernando V	Reaal	Navarro	1452-1516
12.3.128	5281-0313	James III	Farthing, 5306	Edinburgh	1460-1488
12.3.128	5281-0321	James III	Farthing, 5306	Edinburgh	1460-1488
12.3.128	5281-1076	James III	Farthing, 5306	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0317	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0228	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0229	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0257	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0318	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0319	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0320	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0322	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0323	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0324	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0593	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0603	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0607	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0608	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0609	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0611	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0612	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0619	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0621	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0622	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-0623	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.129	5281-1082	James III	Farthing, 5312	Edinburgh	1460-1488
12.3.130	5281-0592	James III	Farthing, 5313	Edinburgh	1460-1488
12.3.130	5281-0333	James III	Farthing, 5313	Edinburgh	1460-1488
12.3.130	5281-0594	James III	Farthing, 5313	Edinburgh	1460-1488
12.3.130	5281-0595	James III	Farthing, 5313	Edinburgh	1460-1488
12.3.130	5281-0618	James III	Farthing, 5313	Edinburgh	1460-1488
12.3.130	5281-1074	James III	Farthing, 5313	Edinburgh	1460-1488
12.3.130	5281-1075	James III	Farthing, 5313	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0225	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0224	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0226	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0227	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0314	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0316	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0325	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0326	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0327	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0329	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0332	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0334	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0336	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0338	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.131	5281-0596	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0597	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0598	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0599	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0605	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0606	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0615	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-0617	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-1077	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.131	5281-1079	James III	Farthing, 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0257	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0328	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0330	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0331	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0335	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0337	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0600	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0602	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0604	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0613	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0616	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0620	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0624	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-1078	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-1080	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-1083	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
-	5281-1081	James III	Farthing, 5313 of 5314	Edinburgh	1460-1488
12.3.132	5281-0222	James III	Penny, 5307, IL	Edinburgh	1460-1488
12.3.132	5281-0223	James III	Penny, 5307, IL	Edinburgh	1460-1488
12.3.132	5281-0339	James III	Penny, 5307, IL	Edinburgh	1460-1488
12.3.132	5281-0339	James III	Penny, 5307, IL	Edinburgh	1460-1488
12.3.132	5281-0345	James III	Penny, 5307, IL	Edinburgh	1460-1488
12.3.132	5281-0625	James III	Penny, 5307, IL	Edinburgh	1460-1488
12.3.132	5281-0631	James III	Penny, 5307, IL	Edinburgh	1460-1488
12.3.132	5281-0634	James III	Penny, 5307, IL	Edinburgh	1460-1488
12.3.132	5281-0637	James III	Penny, 5307, IL	Edinburgh	1460-1488
12.3.133	5281-0341	James III	Penny, 5307, IR	Edinburgh	1460-1488
12.3.133	5281-0342	James III	Penny, 5307, IR	Edinburgh	1460-1488
12.3.133	5281-0344	James III	Penny, 5307, IR	Edinburgh	1460-1488
12.3.133	5281-0628	James III	Penny, 5307, IR	Edinburgh	1460-1488
12.3.133	5281-0629	James III	Penny, 5307, IR	Edinburgh	1460-1488
12.3.133	5281-0630	James III	Penny, 5307, IR	Edinburgh	1460-1488
12.3.134	5281-0340	James III	Penny, 5307, IIR	Edinburgh	1460-1488
12.3.134	5281-0632	James III	Penny, 5307, IIR	Edinburgh	1460-1488
12.3.134	5281-0633	James III	Penny, 5307, IIR	Edinburgh	1460-1488
12.3.134	5281-0639	James III	Penny, 5307, IIR	Edinburgh	1460-1488
12.3.134	5281-0640	James III	Penny, 5307, IIR	Edinburgh	1460-1488
12.3.134	5281-1071	James III	Penny, 5307, IIR	Edinburgh	1460-1488

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.3.134	5281-1072	James III	Penny, 5307, IIR	Edinburgh	1460-1488
12.3.135	5281-0627	James III	Penny, 5307, IIL	Edinburgh	1460-1488
12.3.136	5281-0626	James III	Penny, 5311, IIIL	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0343	James III	Penny, Ondetermineerbaar	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0635	James III	Penny, Ondetermineerbaar	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0638	James III	Penny, Ondetermineerbaar	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0641	James III	Penny, Ondetermineerbaar	Edinburgh	1460-1488
-	5281-0642	James III	Penny, Ondetermineerbaar	Edinburgh	1460-1488
-	5281-1070	James III	Penny, Ondetermineerbaar	Edinburgh	1460-1488
	5281-1073	James III	Penny, Ondetermineerbaar	Edinburgh	1460-1488
12.3.101	5281-0588	Lodewijk van Bourbon	Vuurijzer	Hasselt	1479
-	5281-0486	Philips de Schone of Karel V	Groot	Brugge	1482-1556
	5281-0289	Henry VII - Elizabeth I	Penny?	-	1485-1603
12.3.137	5281-0315	James IV	Penny	Edinburgh	1488-1531
12.3.137	5281-0610	James IV	Penny	Edinburgh	1488-1531
12.3.36	5281-0564	Philips de Schone	Hollandse penning	Dordrecht	1489-1492
12.3.38	5281-0158h	Philips de Schone	Kwart groot	Dordrecht	1490-1492
12.3.83	5281-0158k	Philips de Schone	Halve groot	Antwerpen	1490-1492
12.3.84	5281-0158b	Philips de Schone	Vuurijzer	Antwerpen	1492-1496
12.3.63	5281-0004	Karel van Egmond	Rijdergulden	Nijmegen	1492-1538
12.3.86	5281-0409	Philips de Schone	Groot	Antwerpen	1493-1496
12.3.98	5281-0158f	Philips de Schone	Stuiver	Brugge	1496-1499
12.3.40	5281-0158e	Philips de Schone	Stuiver	Dordrecht	1499-1506
12.4.29	5281-0571	Nijmegen stad	Muterken	Nijmegen	1500-1525
-	5281-0441	-	Muntgewicht	-	1500-1800
-	5281-0449	-	Muntgewicht	-	1500-1800
22.5.305	5299-0622		Bandeliersluiting	-	1500-1800
22.1.10	5299-0605	-	Schop?	-	1500-heden
12.4.44	5281-0443	Philips de Schone	Kwart groot	Brugge	1505-1506
12.4.38	5281-0158n	Philips de Schone	Groot	Antwerpen	1506-1507
12.4.45	5281-0158i	Karel V	Halve groot	Brugge	1506-1518
12.4.39	5281-0158m	Karel V	Groot	Antwerpen	1507-1520
-	5281-0485	Karel V	Groot	Antwerpen	1507-1520
12.4.71	5281-0088	Antoine	Demi-gros	Nancy	1508-1544
12.4.42	5281-0484	Karel V	Groot	Namen	1513-1515
12.4.20	5281-0636	Filips van Bourgondië	Drie mijt	Utrecht	1517-1524
-	5281-0422	Karel V	Hollandse penning	Dordrecht / Nijmegen	1521-1556
-	5281-0472	Karel V	Hollandse penning	Dordrecht / Nijmegen	1521-1556
-	5281-0384	Sigismund I	Groschen	Krakau	1528
12.4.67	5281-0006	Frans I	Ecu d'or au soleil du Dauphiné	-	1528-1529
-	5281-0382	Sigismund I	Groschen	-	1532
12.4.75	5281-0385	Albrecht von Brandenburg	Groschen	Königsburg	1535
12.4.64	5281-0614	Jacobus V	Quarter bawbee?	Edinburgh	1538-1542
12.4.75	5281-0386	Albrecht von Brandenburg	Groschen	Königsburg	1540
12.4.75	5281-0387	Albrecht von Brandenburg	Groschen	Königsburg	1542
12.4.56	5281-0007	Hendrik VIII	Angel	Londen	1544-1547
12.4.25	5281-0504	Karel V	Hollandse penning	Nijmegen	1544-1552
12.4.5	5281-0505	Karel V	Hollandse penning	Dordrecht	1545-1556

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.4.50	5281-0389	stad Mecklenburg-Wismar	Sechsling	Wismer	1555
	5281-0288	Elisabeth I	Penny	London	1558-1603
12.4.58	5281-0477	Elisabeth I	Sixpence	Londen	1560-1602
12.4.26	5281-0403	Philips II	Hollandse penning	Nijmegen	1561-1574
12.4.26	5281-0570	Philips II	Hollandse penning	Nijmegen	1561-1574
12.4.76	5281-0383	Sigismund II	Vier Groschen	-	1566
12.5.8	5281-0481	Hans Schultes Junior / Senior	Rekenpenning	Neurenberg	1570-1580
12.4.8	5281-0492	Philips II	Penning	Dordrecht	1573
12.4.10	5281-0491	Philips II	Oord	Dordrecht	1576
12.4.59	5281-0476	Elizabeth I	Sixpence	Londen	1582-1583
-	5281-0158j	stad Zwolle	Stuiver	Zwolle	1599
-	5281-0158j	stad Zwolle	Stuiver	Zwolle	1599
12.4.55	5281-0081	Enno III	Vijf stuiver	-	1599-1625
22.3.34	5299-0280	-	Sleutel	-	1600-1700
-	5299-0333	-	Nagel	-	1600-1800
22.2.81	5299-0334	-	Nagel	-	1600-1800
-	5299-0335	-	Nagel	-	1600-1800
12.4.54	5281-0446	Possiderende vorsten	Stuiver	Emmerich	1609-1624
12.4.67	5281-0416	Louis XIII	Double tournois	-	1610-1643
-	5281-0479	stad Huissen	Duit	Huissen	1611-1613
-	5281-0158d	Overijssel	Dubbele stuiver	Kampen	1612-1634
-	5281-0216	Luik	Liard	Luik	1612-1650
-	5281-0471	Groningen	Halve stuiver	Groningen	1613-1616
12.4.66	5281-1097	Lodewijk XII	Double tournois	-	1614
-	5281-0158c	Holland	Dubbele stuiver	Dordrecht	1614-1670
-	5281-0212	Brabant	Duit	's-Hertogenbosch	1615
-	5281-0440	Albert en Isabella	Duit	Antwerpen of Bois-le-Duc	1615
-	5281-0168	Friesland	Duit	Leeuwarden	1617
-	5281-0158l	stad Nijmegen	Stuiver	Nijmegen	1619
-	5281-0160j	Zeeland	Bezemstuiver	Middelburg	1619
-	5281-0160r	Overijssel	Dubbele stuiver	Kampen	1619
12.4.60	5281-0003	James I	Half laurel	Londen	1619-1620
	5281-0290	stad Elburg	Halve duit	Elburg	1619-1621
12.4.17	5281-0160p	Holland	Bezemstuiver	Dordrecht	1619-1666
-	5281-0464	stad Kampen	Stuiver	Kampen	1621
-	5281-0465	stad Kampen	Stuiver	Kampen	1621
12.4.61	5281-0474	James I	Shilling	Londen	1621-1623
-	5281-0160f	Friesland	Bezemstuiver	Leeuwarden	1623
12.4.62	5281-0372	Karel I	Rose farthing	Londen	1625-1649
-	5281-0151	Philip IV	Kwart patagon	Brussel	1626
-	5281-0188	Overijssel	Duit	Kampen	1628
-	5281-0208	Friesland	Oord	Leeuwarden	1630-1649
-	5281-0415	Gaston d'Orleans	Double tournois	Trévoux	1636
-	5281-0533	Ferdinand v. Aspermont Lynden	Duit	Reckheim	1636-1665
-	5281-0178	Utrecht	Duit	Utrecht	1637
12.4.63	5281-0475	Karel I	Shilling	Londen	1640-1641
12.4.68	5281-0417	Louis XIII	Double tournois	Angers	1643
-	5281-0172	Friesland	Duit	Leeuwarden	1653

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
-	5281-0214	stad Aken	Vier heller	Aken	1658
12.5.10	5281-0482	Cornelis Lauffer	Rekenpenning	Neurenberg	1658-1711
-	5281-0601	Carl XI	Solidus	Riga	1660-1668
-	5281-0160h	West-Friesland	Dubbele stuiver	Enkhuizen	1671
12.4.14	5281-0160d	Holland	Dubbele wapenstuiver	Dordrecht	1676
-	5281-0158a	West-Friesland	Scheepjesschelling	Enkhuizen	1677
-	5281-0576	Christiaan V	Twee skilling	Christiniana	1677
-	5281-0152	West-Friesland	Scheepjesschelling	Enkhuizen	1678
12.4.14	5281-0160e	Holland	Dubbele wapenstuiver	Dordrecht	1678
-	5281-0160i	West-Friesland	Dubbele stuiver	Enkhuizen	1678
-	5281-0210	stad Kampen	Dubbele stuiver	Kampen	1679
-	5281-0480	Karel II	Duit	Roermond	1679
-	5281-0160q	Overijssel	Dubbele wapenstuiver	Kampen	1680
-	5281-0160u	Gelderland	Dubbele stuiver	Harderwijk	1680
-	5281-0160s	Overijssel	Dubbele stuiver	Kampen	1681
-	5281-0160l	Zeeland	Stuiver	Middelburg	1683
-	5281-0153	Overijssel	Rijderschelling	Deventer	1683-1686
-	5281-0154	Overijssel	Rijderschelling	Deventer	1683-1686
-	5281-0160k	Zeeland	Stuiver	Middelburg	1685
-	5281-0156	Overijssel	Rijderschelling	Kampen	1686
-	5281-0155	Gelderland	Rijderschelling	Harderwijk	1691
-	5281-0510	Karel II	Oord	Brugge	1692
	5281-0312	William en Mary	Bodle	Edinburgh	1692
-	5281-0513	Karel II	Oord	Antwerpen	1692-1698
-	5281-0160m	Zeeland	Dubbele wapenstuiver	Middelburg	1699
-	5281-0160n	Zeeland	Dubbele wapenstuiver	Middelburg	1699
12.4.16	5281-0167	Holland	Duit	Dordrecht	1702
-	5281-0175	West-Friesland	Duit	Enkhuizen	1702
-	5281-0412	Karel XII	Zesde öre	Avesta	1718
-	5281-0180	Utrecht	Duit	Utrecht	1722
-	5281-0577	Frederik Willem I van Pruisen	Schilling	Königsberg	1722
-	5281-0183	Utrecht	Duit	Utrecht	1723
-	5281-0413	Frederik I	Öre	Stockholm	1726
12.4.17	5281-0160c	Holland	Bezemstuiver	Dordrecht	1738
-	5281-0160g	West-Friesland	Bezemstuiver	Enkhuizen	1738
-	5281-01600	Overijssel	Bezemstuiver	Kampen	1738
12.4.17	5281-0160t	Holland	Bezemstuiver	Dordrecht	1738-1764
12.4.17	5281-0160a	Holland	Bezemstuiver	Dordrecht	1739
-	5281-0160v	Utrecht	Bezemstuiver	Utrecht	1739
-	5281-0092	Frederik I	Öre	Stockholm	1744
-	5281-0463	Maria Theresia	Liard	-	1759
-	5281-0186	Utrecht	Duit	Utrecht	1760-1768
-	5281-0388	August III	Groschen	Danzig	1763
12.4.17	5281-0160b	Holland	Bezemstuiver	Dordrecht	1764
-	5281-0163	Gelderland	Duit	Harderwijk	1766
-	5281-0191	Overijssel	Duit	Kampen	1767
-	5281-0190	Overijssel	Duit	Kampen	1769

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
-	5281-0202	Groningen en Ommeland	Duit	Groningen	1770
-	5281-0215	Karel Theodoor	Kwart stuber	Düsseldorf	1785
-	5281-0205	Zeeland	Duit	Middelburg	1788
12.4.19	5281-0590	Holland	Drie gulden	Dordrecht	1795
22.6.17	5299-0465	-	Crucifixhanger	-	1800-1900
22.5.363	5299-0297	-	Oorhanger	-	1953-heden

22. Beverwijk, Wijkertoren

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.4.15	5281-0147c	Holland	Zilveren dukaat	Dordrecht	1684
-	5281-0147a	Utrecht	Daalder	Utrecht	1685
-	5281-0146q	Overijssel	Gulden	Kampen	1704
-	5281-0146r	Overijssel	Gulden	Kampen	1706
-	5281-0146l	Gelderland	Gulden	Harderwijk	1712
-	5281-0146j	Utrecht	Gulden	Utrecht	1715
-	5281-0146m	Gelderland	Gulden	Harderwijk	1719
12.4.18	5281-0146a	Holland	Gulden	Dordrecht	1734
12.4.18	5281-0146b	Holland	Gulden	Dordrecht	1735
-	5281-0146k	Utrecht	Gulden	Utrecht	1735
-	5281-0146s	Overijssel	Gulden	Kampen	1735
12.4.18	5281-0146c	Holland	Gulden	Dordrecht	1736
-	5281-0146n	Gelderland	Gulden	Harderwijk	1736
-	5281-0146o	Gelderland	Gulden	Harderwijk	1737
12.4.18	5281-0146d	Holland	Gulden	Dordrecht	1749
12.4.18	5281-0146e	Holland	Gulden	Dordrecht	1762
12.4.18	5281-0146f	Holland	Gulden	Dordrecht	1763
-	5281-0146p	Gelderland	Gulden	Harderwijk	1763
12.4.18	5281-0146g	Holland	Gulden	Dordrecht	1792
12.4.18	5281-0146h	Holland	Gulden	Dordrecht	1793
12.4.18	5281-0146i	Holland	Gulden	Dordrecht	1794
-	5281-0147b	Utrecht	Driegulden	Utrecht	1795

Velsen, Fort Velsen

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
12.1.1	5281-0478	Q. Antonius Balbus	Denarius	Rome	-82- -81

Amsterdam, onbekend

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
22.3.7	5299-0606	-	Eetlepel	-	1600-1925

Zutphen, onbekend

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
22.5.315	5369-0516	-	Gordelsluiting	-	1600-1650

Tiel, onbekend

Cat.nr.	PNH-nr.	Autoriteit	Object	Productieplaats	Datering
22.5.146	5369-0553	-	Gelijkarmige fibula	-	800-1050
22.5.147	5369-0554	-	Gelijkarmige fibula	-	575-1050
22.5.142	5369-0555	-	Draadfibulae	-	15-300
-	5369-0556	-	Fibula-angel	-	-
-	5369-0557	-	Fibula-angel	-	-

Bijlage 2 | Lijst koppeling catalogusnummer – PNH-nummer – NUMIS-nummer

In onderstaande lijst zijn alle catalogusnummers uit de hoofdstukken 12 en 22 van deze rapportage opgenomen. Daarachter staan de corresponderende objectnummers uit de collectie Zomerdijk zoals die in het archeologisch depot van de provincie Noord-Holland zijn geregistreerd (het PNH-nummer). Voor munten zijn, daar waar bekend, ook de corresponderende NUMIS-nummers vermeld.

Cat.nr.	PNH-nr.	NUMIS -nr.
12.1.1	5281-0478	1049755
12.1.2	5281-0117	1006475
12.1.3	5281-0144a	
12.1.4	5281-0121	
12.1.5	5281-0143	1040816
12.1.6	5281-0129	1006483
12.1.7	5281-0118	1006484
12.1.8	5281-0120	1006490
12.1.9	5281-0124	1006487
12.1.10	5281-0130	1006489
12.1.11	5281-0126	1006492
12.1.12	5281-0132	101037
12.1.13	5281-0139	
12.1.14	5281-0131	1006498
12.1.15	5281-0141	
12.1.16	5281-0137	1006499
12.1.17	5281-0122	
12.1.18	5281-0125	1006505
12.1.19	5281-0138	1040819
12.1.20	5281-0142	
12.1.21	5281-0119	1006508
12.1.22	5281-0123	1006507
12.1.23	5281-0127	1006518
12.1.24	5281-0140	
12.1.25	5281-1416	
12.1.26	5281-0135	
12.1.27	5281-0134	1040821
12.1.28	5281-0133	
12.1.29	5281-0394	
12.1.30	5281-0144b	1040822
12.1.31	5281-0136a	1040828
12.1.32	5281-0136b	
12.2.1	5281-0104	
12.2.2	5281-0102	
12.2.3	5281-0107	
12.2.4	5281-0110	
12.2.5	5281-0100	
12.2.6	5281-0101	
12.2.7	5281-0097	
12.2.8	5281-0286	
12.2.9	5281-0096	
12.2.10	5281-0099	
12.2.11	5281-0098	1010609
12.2.12	5281-0113	
12.2.13	5281-0114	1003791
12.2.14	5281-0112	
12.2.15	5281-0115	
12.2.16	5281-0116	
12.2.17	5281-0070	1000001
12.3.1	5281-0052	
12.3.2	5281-0047	
12.3.3	5281-0075	1052045
12.3.4	5281-0090	
12.3.5	5281-0009	
12.3.6	5281-0076	
12.3.7	5281-0065	
12.3.8	5281-0064	
12.3.9	5281-0051	
12.3.10	5281-0011	
12.3.11	5281-0241	
12.3.12	5281-0010	
12.3.13	5281-0016	
12.3.14	5281-0041	
12.3.15	5281-0026	1006444
12.3.16	5281-0040	
12.3.17	5281-0018	
12.3.18	5281-0021	
12.3.19	5281-0020	1006450
12.3.20	5281-0023	
12.3.21	5281-0013	
12.3.22	5281-0022	
12.3.23	5281-0158g	
12.3.24	5281-0405	
12.3.25	5281-0456	
12.3.26	5281-0095	
12.3.27	5281-0252	
12.3.28	5281-0397	
12.3.29	5281-0402	
12.3.30	5281-0550	

Cat.nr.	PNH-nr.	NUMIS -nr.
12.3.31	5281-0587	
12.3.32	5281-0562	
12.3.33	5281-0469	
12.3.34	5281-0053	
12.3.35	5281-0567	
12.3.36	5281-1059	
12.3.37	5281-1064	
12.3.38	5281-0158h	
12.3.39	5281-0458	
12.3.40	5281-0158e	
12.3.41	5281-1051	
12.3.42	5281-0572	
12.3.43	5281-1057	
12.3.44	5281-0055	
12.3.45	5281-0057	
12.3.46	5281-0063	
12.3.47	5281-0062	
12.3.48	5281-0060	
12.3.49	5281-0059	
12.3.50	5281-0559	
12.3.51	5281-0557	
12.3.52	5281-0560	
12.3.53	5281-0489	
12.3.54	5281-0555	
12.3.55	5281-0082	
12.3.56	5281-0083	
12.3.57	5281-0246	
12.3.58	5281-0050	
12.3.59	5281-0220	
12.3.60	5281-0561	
12.3.61	5281-1047	
12.3.62	5281-0254	
12.3.63	5281-0004	
12.3.64	5281-0455	
12.3.65	5281-0046	
12.3.66	5281-0055	
12.3.67	5281-0048	
12.3.68	5281-0084	
12.3.69	5281-0049	
12.3.70	5281-1050	
12.3.71	5281-0424	
12.3.72	5281-1029	
12.3.73	5281-0558	
12.3.74	5281-1418	
12.3.75	5281-0089	
12.3.76	5281-0566	
12.3.77	5281-0380	
12.3.78	5281-0563	

Cat.nr.	PNH-nr.	NUMIS -nr.
12.3.79	5281-0145	
12.3.80	5281-0552	
12.3.81	5281-0086	
12.3.82	5281-1037	
12.3.83	5281-0158k	
12.3.84	5281-0158b	
12.3.85	5281-0584	
12.3.86	5281-0409	
12.3.87	5281-0428	
12.3.88	5281-0275	
12.3.89	5281-0400	
12.3.90	5281-0399	
12.3.91	5281-0005	
12.3.92	5281-0087	
12.3.93	5281-0581	
12.3.94	5281-1046	
12.3.95	5281-0583	
12.3.96	5281-0589	
12.3.97	5281-1036	
12.3.98	5281-0158f	
12.3.99	5281-0093	1052046
12.3.100	5281-0072	
12.3.101	5281-0588	
12.3.102	5281-0068	
12.3.103	5281-0067	
12.3.104	5281-0085	
12.3.105	5281-0030	
12.3.106	5281-0028	
12.3.107	5281-0036	
12.3.108	5281-0045	
12.3.109	5281-1048	
12.3.110	5281-0073	
12.3.111	5281-0420	
12.3.112	5281-0395	
12.3.113	5281-0390	
12.3.114	5281-0381	
12.3.115	5281-0236	
12.3.116	5281-0233	
12.3.117	5281-0237	
12.3.118	5281-0238	
12.3.119	5281-0393	
12.3.120	5281-0373	
12.3.121	5281-0356	
12.3.122	5281-0365	
12.3.123	5281-0369	
12.3.124	5281-0289	
12.3.125	5281-0001	
12.3.126	5281-0259	

Cat.nr.	PNH-nr.	NUMIS -nr.
12.3.127	5281-0346	
12.3.128	5281-0313	
12.3.129	5281-0317	
12.3.130	5281-0592	
12.3.131	5281-0225	1013772
12.3.132	5281-0222	
12.3.133	5281-0341	1013770
12.3.134	5281-0340	
12.3.135	5281-0627	
12.3.136	5281-0626	
12.3.137	5281-0315	
12.3.138	5281-0374	
12.3.139	5281-0232	
12.3.140	5281-0253	
12.3.141	5281-0071	
12.3.142	5281-0078	
12.3.143	5281-0448	
12.3.144	5281-0585	
12.3.145	5281-0407	
12.3.146	5281-1419	
12.3.147	5281-0255	
12.3.148	5281-0375	1013762
12.3.149	5281-0378	1013765
12.3.150	5281-0379	1013767
12.3.151	5281-0454	
12.3.152	5281-0157	
12.3.153	5281-0487	
12.3.154	5281-0406	
12.3.155	5281-0556	
12.3.156	5281-1049	
12.3.157	5281-1055	
12.3.158	5281-0549	
12.3.159	5281-1408	
12.4.1	5281-1052	
12.4.2	5281-1035	
12.4.3	5281-0267	
12.4.4	5281-0266	
12.4.5	5281-0505	
12.4.6	5281-0434	
12.4.7	5281-0437	
12.4.8	5281-0492	
12.4.9	5281-0643	
12.4.10	5281-0491	
12.4.11	5281-0165	
12.4.12	5281-0826	
12.4.13	5281-1109	
12.4.14	5281-0160d	
12.4.15	5281-0147c	

Cat.nr.	PNH-nr.	NUMIS -nr.
12.4.16	5281-0166	
12.4.17	5281-0160b	
12.4.18	5281-0146i	
12.4.19	5281-0590	
12.4.20	5281-0636	
12.4.21	5281-0281	
12.4.22	5281-0200	
12.4.23	5281-0159	
12.4.24	5281-0508	
12.4.25	5281-0270	
12.4.26	5281-1065	
12.4.27	5281-0213	
12.4.28	5281-0150	
12.4.29	5281-0571	
12.4.30	5281-0713	
12.4.31	5281-1039	
12.4.32	5281-0217	
12.4.33	5281-0194	
12.4.34	5281-0160w	
12.4.35	5281-0002	1013859
12.4.36	5281-1053	
12.4.37	5281-1032	
12.4.38	5281-0158n	
12.4.39	5281-0158m	
12.4.40	5281-0462	
12.4.41	5281-0149	
12.4.42	5281-0484	
12.4.43	5281-1033	
12.4.44	5281-0443	
12.4.45	5281-0158i	
12.4.46	5281-1045	
12.4.47	5281-1054	
12.4.48	5281-1030	
12.4.49	5281-0494	
12.4.50	5281-0389	
12.4.51	5281-0527	
12.4.52	5281-0746	
12.4.53	5281-0520	
12.4.54	5281-0446	
12.4.55	5281-0081	
12.4.56	5281-0007	
12.4.57	5281-0288	
12.4.58	5281-0477	
12.4.59	5281-0476	
12.4.60	5281-0003	
12.4.61	5281-0474	
12.4.62	5281-0372	
12.4.63	5281-0475	

Cat.nr.	PNH-nr.
12.4.64	5281-0614
12.4.65	5281-0488
12.4.66	5281-1097
12.4.67	5281-0416
12.4.68	5281-1435
12.4.69	5281-0414
12.4.70	5281-0531
12.4.71	5281-0088
12.4.72	5281-1409
12.4.73	5281-0386
12.4.74	5281-0385
12.4.75	5281-0387
12.4.76	5281-0383
12.4.77	5281-0230
12.4.78	5281-0231
12.5.1	5281-0218
12.5.2	5281-0294
12.5.3	5281-0483
12.5.4	5281-1038
12.5.5	5281-0292
12.5.6	5281-0293
12.5.7	5281-1021
12.5.8	5281-0481
12.5.9	5281-0308
12.5.10	5281-1024
12.5.11	5281-0309
12.5.12	5281-0310
12.5.13	5281-0303
12.5.14	5281-0311
12.5.15	5281-0523
12.5.16	5281-0297
12.5.17	5281-0302
12.5.18	5281-0307
12.5.19	5281-1022
12.5.20	5281-0299
12.5.21	5281-1026
12.5.22	5281-0298
12.5.23	5281-0301
12.5.24	5281-0219
12.5.25	5281-1023
12.5.26	5281-1025
12.5.27	5281-0300
12.5.28	5281-0304
12.5.29	5281-0305
12.5.30	5281-0306
12.5.31	5281-1027
12.5.32	5281-0296

Cat.nr.	PNH-nr.
22.1.1	5299-0459
22.1.2	5369-0568
22.1.3	5299-0460
22.1.4	5299-0328
22.1.5	5299-0331
22.1.6	5299-0515
22.1.7	5299-0516
22.1.8	5299-0521
22.1.9	5299-0522
22.1.10	5299-0605
22.2.1	5299-0146
22.2.2	5299-0159
22.2.3	5299-0167
22.2.4	5299-0173
22.2.5	5299-0174
22.2.6	5299-0176
22.2.7	5299-0141
22.2.8	5299-0143
22.2.9	5299-0145
22.2.10	5299-0150
22.2.11	5299-0151
22.2.12	5299-0154
22.2.13	5299-0155
22.2.14	5299-0160
22.2.15	5299-0163
22.2.16	5299-0169
22.2.17	5299-0170
22.2.18	5299-0177
22.2.19	5299-0178
22.2.20	5299-0179
22.2.21	5299-0180
22.2.22	5299-0181
22.2.23	5299-0182
22.2.24	5299-0184
22.2.25	5299-0185
22.2.26	5299-0186
22.2.27	5299-0187
22.2.28	5299-0188
22.2.29	5299-0189
22.2.30	5299-0190
22.2.31	5299-0195
22.2.32	5299-0152
22.2.33	5299-0157
22.2.34	5299-0196
22.2.35	5299-0161
22.2.36	5299-0193
22.2.37	5299-0198
22.2.38	5299-0199

Cat.nr.	PNH-nr.
22.2.39	5299-0201
22.2.40	5299-0203
22.2.41	5299-0204
22.2.42	5299-0205
22.2.43	5299-0207
22.2.44	5299-0208
22.2.45	5299-0209
22.2.46	5299-0192
22.2.47	5299-0194
22.2.48	5299-0197
22.2.49	5299-0200
22.2.50	5299-0215
22.2.51	5299-0458
22.2.52	5299-0457
22.2.53	5299-0212
22.2.54	5299-0461
22.2.55	5299-0213
22.2.56	5299-0236
22.2.57	5299-0233
22.2.58	5299-0235
22.2.59	5299-0237
22.2.60	5299-0238
22.2.61	5299-0240
22.2.62	5299-0241
22.2.63	5299-0242
22.2.64	5299-0229
22.2.65	5299-0105
22.2.66	5299-0103
22.2.67	5299-0234
22.2.68	5299-0104
22.2.69	5299-0230
22.2.70	5299-0231
22.2.71	5299-0243
22.2.72	5299-0248
22.2.73	5299-0246
22.2.74	5299-0247
22.2.75	5299-0245
22.2.76	5299-0244
22.2.77	5299-0099
22.2.78	5299-0100
22.2.79	5369-0559
22.2.80	5299-0253
22.2.81	5299-0334
22.2.82	5299-0537
22.2.83	5299-0416
22.2.84	5299-0535
22.2.85	5299-0288
22.2.86	5299-0292

Cat.nr.	PNH-nr.
22.2.87	5299-0327
22.3.1	5299-0320
22.3.2	5299-0315
22.3.3	5299-0175
22.3.4	5299-0258
22.3.5	5299-0267
22.3.6	5299-0448
22.3.7	5299-0606
22.3.8	5299-0263
22.3.9	5299-0273
22.3.10	5299-0266
22.3.11	5299-0272
22.3.12	5299-0275
22.3.13	5299-0285
22.3.14	5299-0287
22.3.15	5299-0290
22.3.16	5299-0434
22.3.17	5299-0451
22.3.18	5299-0452
22.3.19	5299-0453
22.3.20	5299-0438
22.3.21	5299-0609
22.3.22	5299-0612
22.3.22	5299-0614
22.3.24	5299-0607
22.3.25	5299-0608
22.3.26	5299-0430
22.3.27	5299-0446
22.3.28	5299-0303
22.3.29	5299-0304
22.3.30	5299-0305
22.3.31	5299-0314
22.3.32	5299-0311
22.3.33	5299-0277
22.3.34	5299-0280
22.3.35	5299-0291
22.3.36	5299-0319
22.3.37	5299-0316
22.3.38	5299-0312
22.3.39	5299-0318
22.3.40	5299-0313
22.3.41	5299-0324
22.3.42	5299-0325
22.3.43	5299-0302
22.3.44	5299-0307
22.3.45	5299-0321
22.3.46	5299-0322
22.3.47	5299-0210

Cat.nr.	PNH-nr.
22.3.48	5299-0555
22.3.49	5299-0401
22.3.50	5299-0492
22.3.51	5369-0515
22.3.52	5299-0442
22.3.53	5299-0309
22.3.54	5299-0054
22.3.55	5369-0570
22.3.56	5369-0569
22.3.57	5299-0497
22.3.58	5299-0498
22.3.59	5299-0499
22.3.60	5299-0501
22.3.61	5299-0502
22.3.62	5299-0503
22.3.63	5299-0504
22.3.64	5299-0505
22.3.65	5299-0506
22.3.66	5299-0507
22.3.67	5299-0510
22.3.68	5299-0512
22.3.69	5299-0514
22.3.70	5299-0511
22.3.71	5299-0508
22.3.72	5299-0500
22.4.1	5299-0421
22.4.2	5299-0422
22.4.3	5299-0423
22.4.4	5299-0425
22.4.5	5299-0437
22.4.6	5299-0171
22.4.7	5299-0433
22.4.8	5299-0435
22.4.9	5299-0289
22.4.10	5299-0413
22.4.11	5299-0279
22.5.1	5369-0288
22.5.2	5369-0001
22.5.3	5369-0004
22.5.4	5369-0006
22.5.5	5369-0009
22.5.6	5369-0011
22.5.7	5369-0012
22.5.8	5369-0014
22.5.9	5369-0015
22.5.10	5369-0016
22.5.11	5369-0017
22.5.12	5369-0021

Cat.nr.	PNH-nr.
22.5.13	5369-0022
22.5.14	5369-0023
22.5.15	5369-0024
22.5.16	5369-0025
22.5.17	5369-0027
22.5.18	5369-0029
22.5.19	5369-0032
22.5.20	5369-0034
22.5.21	5369-0036
22.5.22	5369-0037
22.5.23	5369-0038
22.5.24	5369-0039
22.5.25	5369-0040
22.5.26	5369-0041
22.5.27	5369-0042
22.5.28	5369-0044
22.5.29	5369-0045
22.5.30	5369-0059
22.5.31	5369-0060
22.5.32	5369-0073
22.5.33	5369-0074
22.5.34	5369-0083
22.5.35	5369-0084
22.5.36	5369-0087
22.5.37	5369-0088
22.5.38	5369-0093
22.5.39	5369-0109
22.5.40	5369-0124
22.5.41	5369-0125
22.5.42	5369-0126
22.5.43	5369-0128
22.5.44	5369-0130
22.5.45	5369-0132
22.5.46	5369-0133
22.5.47	5369-0134
22.5.48	5369-0135
22.5.49	5369-0140
22.5.50	5369-0144
22.5.51	5369-0149
22.5.52	5369-0156
22.5.53	5369-0159
22.5.54	5369-0161
22.5.55	5369-0162
22.5.56	5369-0165
22.5.57	5369-0166
22.5.58	5369-0167
22.5.59	5369-0168
22.5.60	5369-0171

Cat.nr.	PNH-nr.
22.5.61	5369-0172
22.5.62	5369-0179
22.5.63	5369-0180
22.5.64	5369-0182
22.5.65	5369-0184
22.5.66	5369-0192
22.5.67	5369-0196
22.5.68	5369-0198
22.5.69	5369-0199
22.5.70	5369-0200
22.5.71	5369-0201
22.5.72	5369-0202
22.5.73	5369-0211
22.5.74	5369-0239
22.5.75	5369-0240
22.5.76	5369-0242
22.5.77	5369-0244
22.5.78	5369-0246
22.5.79	5369-0248
22.5.80	5369-0249
22.5.81	5369-0250
22.5.82	5369-0251
22.5.83	5369-0252
22.5.84	5369-0255
22.5.85	5369-0257
22.5.86	5369-0258
22.5.87	5369-0259
22.5.88	5369-0260
22.5.89	5369-0261
22.5.90	5369-0264
22.5.91	5369-0265
22.5.92	5369-0266
22.5.93	5369-0267
22.5.94	5369-0268
22.5.95	5369-0269
22.5.96	5369-0270
22.5.97	5369-0271
22.5.98	5369-0272
22.5.99	5369-0274
22.5.100	5369-0275
22.5.101	5369-0276
22.5.102	5369-0278
22.5.103	5369-0279
22.5.104	5369-0280
22.5.105	5369-0281
22.5.106	5369-0282
22.5.107	5369-0285
22.5.108	5369-0286

Cat.nr.	PNH-nr.
22.5.109	5369-0287
22.5.110	5369-0289
22.5.111	5369-0292
22.5.112	5369-0293
22.5.113	5369-0294
22.5.114	5369-0296
22.5.115	5369-0297
22.5.116	5369-0298
22.5.117	5369-0299
22.5.118	5369-0300
22.5.119	5369-0301
22.5.120	5369-0448
22.5.121	5369-0449
22.5.122	5369-0452
22.5.123	5299-0087
22.5.124	5299-0091
22.5.125	5299-0092
22.5.126	5299-0093
22.5.127	5299-0095
22.5.128	5369-0173
22.5.129	5369-0187
22.5.130	5369-0191
22.5.131	5369-0206
22.5.132	5369-0207
22.5.133	5369-0284
22.5.134	5369-0295
22.5.135	5369-0273
22.5.136	5369-0263
22.5.137	5369-0227
22.5.138	5369-0138
22.5.139	5369-0497
22.5.140	5369-0498
22.5.141	5369-0502
22.5.142	5369-0555
22.5.143	5369-0501
22.5.144	5369-0504
22.5.145	5369-0505
22.5.146	5369-0553
22.5.147	5369-0554
22.5.148	5369-0503
22.5.149	5369-0499
22.5.150	5369-0492
22.5.151	5369-0493
22.5.152	5369-0494
22.5.153	5369-0495
22.5.154	5369-0496
22.5.155	5369-0506
22.5.156	5299-0625

Cat.nr.	PNH-nr.
22.5.157	5369-0517
22.5.158	5369-0455
22.5.159	5369- 0556
	en 5369- 0557
22.5.160	5299-0010
22.5.161	5369-0436
22.5.162	5369-0437
22.5.163	5369-0438
22.5.164	5369-0439
22.5.165	5369-0312
22.5.166	5369-0327
22.5.167	5369-0412
22.5.168	5369-0416
22.5.169	5369-0440
22.5.170	5369-0441
22.5.171	5369-0442
22.5.172	5369-0509
22.5.173	5369-0443
22.5.174	5369-0419
22.5.175	5369-0328
22.5.176	5369-0329
22.5.177	5369-0384
22.5.178	5369-0388
22.5.179	5369-0421
22.5.180	5369-0422
22.5.181	5369-0424
22.5.182	5299-0019
22.5.183	5299-0030
22.5.184	5299-0032
22.5.185	5299-0033
22.5.186	5299-0035
22.5.187	5299-0036
22.5.188	5299-0046
22.5.189	5299-0048
22.5.190	5299-0049
22.5.191	5299-0623
22.5.192	5369-0354
22.5.193	5369-0359
22.5.194	5369-0432
22.5.195	5369-0407
22.5.196	5369-0408
22.5.197	5369-0409
22.5.198	5369-0302
22.5.199	5369-0305
22.5.200	5369-0363
22.5.201	5369-0365
22.5.202	5369-0431
22.5.203	5369-0558

Cat.nr.	PNH-nr.
22.5.204	5369-0508
22.5.205	5369-0337
22.5.206	5369-0338
22.5.207	5369-0342
22.5.208	5369-0345
22.5.209	5369-0346
22.5.210	5369-0350
22.5.211	5299-0047
22.5.212	5299-0011
22.5.213	5299-0012
22.5.214	5299-0013
22.5.215	5299-0014
22.5.216	5299-0015
22.5.217	5299-0016
22.5.218	5299-0017
22.5.219	5299-0020
22.5.220	5299-0021
22.5.221	5299-0022
22.5.222	5299-0023
22.5.223	5299-0024
22.5.224	5369-0389
22.5.225	5369-0390
22.5.226	5369-0392
22.5.227	5369-0500
22.5.228	5369-0510
22.5.229	5299-0007
22.5.230	5369-0323
22.5.231	5369-0324
22.5.232	5369-0307
22.5.233	5369-0397
22.5.234	5369-0334
22.5.235	5369-0335
22.5.236	5369-0336
22.5.237	5369-0371
22.5.238	5369-0399
22.5.239	5369-0403
22.5.240	5369-0406
22.5.241	5369-0372
22.5.242	5369-0375
22.5.243	5369-0378
22.5.244	5299-0009
22.5.245	5299-0040
22.5.246	5299-0041
22.5.247	5299-0044
22.5.248	5299-0589
22.5.249	5299-0597
22.5.250	5299-0599
22.5.251	5299-0409

Cat.nr.	PNH-nr.
22.5.252	5299-0441
22.5.253	5299-0276
22.5.254	5299-0479
22.5.255	5299-0491
22.5.256	5299-0493
22.5.257	5299-0494
22.5.258	5369-0460
22.5.259	5299-0261
22.5.260	5299-0571
22.5.261	5369-0521
22.5.262	5369-0522
22.5.263	5369-0523
22.5.264	5369-0529
22.5.265	5369-0535
22.5.266	5299-0056
22.5.267	5369-0543
22.5.268	5369-0545
22.5.269	5369-0546
22.5.270	5369-0548
22.5.271	5369-0547
22.5.272	5369-0533
22.5.273	5369-0534
22.5.274	5369-0537
22.5.275	5369-0539
22.5.276	5369-0540
22.5.277	5369-0541
22.5.278	5369-0544
22.5.279	5369-0530
22.5.280	5299-0057
22.5.281	5369-0524
22.5.282	5369-0527
22.5.283	5369-0528
22.5.284	5369-0531
22.5.285	5369-0542
22.5.286	5369-0520
22.5.287	5369-0532
22.5.288	5369-0561
22.5.289	5369-0565
22.5.290	5299-0052
22.5.291	5299-0053
22.5.292	5299-0617
22.5.293	5299-0619
22.5.294	5299-0620
22.5.295	5299-0621
22.5.296	5299-0624
22.5.297	5369-0549
22.5.298	5369-0413
22.5.299	5369-0414

Cat.nr.	PNH-nr.
22.5.300	5369-0417
22.5.301	5369-0425
22.5.301	5369-0425
22.5.302	5369-0426
22.5.303	5369-0427
22.5.304	5369-0428
22.5.305	5299-0622
22.5.306	5369-0562
22.5.307	5369-0563
22.5.308	5369-0564
22.5.309	5299-0618
22.5.310	5299-0259
22.5.311	5299-0278
22.5.312	5369-0415
22.5.313	5369-0418
22.5.314	5369-0420
22.5.315	5369-0516
22.5.316	5369-0560
22.5.317	5299-0362
22.5.318	5299-0363
22.5.319	5299-0364
22.5.320	5299-0365
22.5.321	5299-0336
22.5.322	5299-0337
22.5.323	5299-0338
22.5.324	5299-0339
22.5.325	5299-0342
22.5.326	5299-0343
22.5.327	5299-0344
22.5.328	5299-0356
22.5.329	5299-0357
22.5.330	5299-0358
22.5.331	5299-0359
22.5.332	5299-0360
22.5.333	5299-0351
22.5.334	5299-0352
22.5.335	5299-0353
22.5.336	5299-0368
22.5.337	5299-0369
22.5.338	5299-0370
22.5.339	5299-0371
22.5.340	5299-0372
22.5.341	5299-0373
22.5.342	5299-0374
22.5.343	5299-0382
22.5.344	5299-0384
22.5.345	5299-0385
22.5.346	5299-0386

Cat.nr.	PNH-nr.
22.5.347	5299-0387
22.5.348	5299-0389
22.5.349	5299-0391
22.5.350	5299-0393
22.5.351	5299-0394
22.5.352	5299-0395
22.5.353	5299-0396
22.5.354	5299-0397
22.5.355	5299-0398
22.5.356	5299-0399
22.5.357	5299-0400
22.5.358	5299-0383
22.5.359	5299-0098
22.5.360	5299-0102
22.5.361	5299-0428
22.5.362	5369-0461
22.5.363	5299-0297
22.5.364	5299-0366
22.5.365	5299-0572
22.5.366	5299-0596
22.5.367	5299-0412
22.5.368	5369-0204
22.5.369	5369-0468
22.5.370	5369-0469
22.5.371	5369-0473
22.5.372	5369-0474
22.5.373	5369-0475
22.5.374	5369-0478
22.5.375	5369-0479
22.5.376	5369-0480
22.5.377	5369-0483
22.5.378	5369-0485
22.5.379	5369-0486
22.5.380	5369-0489
22.5.381	5369-0490
22.5.382	5369-0476
22.5.383	5369-0472
22.5.384	5369-0514
22.5.385	5369-0462
22.5.386	5369-0464
22.5.387	5369-0466
22.5.388	5369-0550
22.5.389	5299-0223
22.5.390	5299-0405
22.5.391	5299-0443
22.5.392	5299-0444
22.5.393	5299-0445
22.5.394	5299-0564

Cat.nr.	PNH-nr.
22.5.395	5369-0459
22.5.396	5299-0260
22.5.397	5299-0283
22.6.1	5299-0005
22.6.2	5299-0006
22.6.3	5299-0003
22.6.4	5299-0264
22.6.5	5299-0004
22.6.6	5299-0008
22.6.7	5299-0265
22.6.8	5299-0002
22.6.9	5299-0375
22.6.10	5299-0380
22.6.11	5299-0378
22.6.12	5299-0377
22.6.13	5369-0453
22.6.14	5369-0454
22.6.15	5299-0463
22.6.16	5299-0464
22.6.17	5299-0465
22.6.18	5299-0466
22.6.19	5299-0468
22.6.20	5299-0469
22.6.21	5299-0470
22.6.22	5299-0471
22.6.23	5299-0472
22.6.24	5299-0473
22.6.25	5299-0474
22.6.26	5299-0475
22.6.27	5299-0476
22.6.28	5299-0477
22.6.29	5299-0298
22.6.30	5299-0361
22.6.31	5299-0294
22.6.32	5299-0379
22.6.33	5299-0381
22.6.34	5299-0295
22.6.35	5299-0271
22.6.36	5299-0281
22.6.37	5299-0284
22.6.38	5299-0293
22.6.39	5299-0282
22.6.40	5299-0274
22.6.41	5299-0419
22.6.42	5299-0050
22.6.43	5299-0051
22.6.44	5299-0269
22.7.1	5299-0310

Cat.nr.	PNH-nr.
22.7.2	5299-0257
22.7.3	5299-0299
22.7.4	5299-0556
22.7.5	5299-0557
22.7.6	5299-0558
22.7.7	5299-0559
22.7.8	5299-0560
22.7.9	5299-0415
22.7.10	5299-0300
22.7.11	5299-0308
22.7.12	5299-0439
22.7.13	5299-0440
22.7.14	5369-0538
22.7.15	5369-0513
22.7.16	5299-0268
22.7.17	5299-0376
22.7.18	5299-0063
22.7.19	5299-0060
22.7.20	5299-0061
22.7.21	5299-0066
22.7.22	5299-0080
22.7.23	5369-0220
22.7.24	5369-0224
22.7.25	5299-0065
22.7.26	5369-0226
22.7.27	5299-0122
22.7.28	5369-0221
22.7.29	5299-0125
22.7.30	5299-0130
22.7.31	5299-0131
22.7.32	5299-0132
22.7.33	5369-0225
22.7.34	5369-0447
22.7.35	5299-0136
22.7.36	5299-0137
22.7.37	5299-0108
22.7.38	5299-0110
22.7.39	5299-0140
22.7.40	5299-0058
22.7.41	5299-0101
22.7.42	5299-0123
22.7.43	5369-0222
22.7.44	5369-0262
22.7.45	5369-0139
22.7.46	5299-0001
22.7.47	5299-0429
22.7.48	5299-0450
22.7.49	5299-0431

Cat.nr.	PNH-nr.
22.8.1	5299-0462
22.8.2	5299-0106
22.8.3	5299-0232
22.8.4	5299-0570
22.8.5	5299-0432
22.8.6	5299-0593
22.8.7	5299-0568
22.8.8	5299-0562
22.8.9	5299-0561
22.8.10	5299-0566
22.8.11	5299-0567
22.8.12	5299-0576
22.8.13	5299-0583
22.8.14	5299-0584
22.8.15	5299-0585
22.8.16	5299-0590
22.8.17	5299-0598
22.8.18	5299-0591
22.8.19	5299-0600
22.8.20	5299-0577
22.8.21	5299-0582
22.8.22	5299-0569
22.8.23	5299-0581
22.8.24	5299-0586
22.8.25	5299-0563
22.8.26	5299-0573
22.8.27	5299-0595
22.8.28	5299-0449
22.8.29	5299-0301
22.8.30	5299-0565
22.8.31	5369-0290
22.8.32	5299-0306
22.8.33	5299-0262
22.8.34	5369-0507
22.8.35	5299-0214
22.8.36	5299-0402
22.8.37	5299-0403
22.8.38	5299-0406
22.8.39	5299-0407
22.8.40	5299-0410
22.8.41	5299-0411
22.8.42	5299-0588

Reeds verschenen in de reeks Noord-Hollandse Archeologische Publicaties:

NHAP 1 Kennemerland in de Bronstijd
NHAP 2 Slot Purmerstein te Purmerend
NHAP 3 Bewoningsgeschiedenis van Texel
NHAP 4 Van het voorland verdwenen (Almersdorp)
NHAP 5 Castricum Oosterbuurt aardewerkonderzoek
NHAP 6 Het cultuurlandschap van het Oer-IJ
NHAP 7 Kostverloren te Amstelveen
NHAP 8 Weelde in de Beemster
NHAP 9 Een Beemster poldermolen
NHAP 10 De Engelmunduskerk in Velsen-Zuid

Huis van Hilde
Westerplein 6
1901 NA Castricum
info@huisvanhilde.nl
www.huisvanhilde.nl

